ΣΟΦΟΚΛΕΟΥΣ ΤΡΑΓΩΔΙΑΙ

ΥΠΟΥΡΓΕΙΟ ΕΘΝΙΚΗΣ ΠΑΙΔΕΙΑΣ ΚΑΙ ΘΡΗΣΚΕΥΜΑΤΩΝ
ΠΑΙΔΑΓΩΓΙΚΟ ΙΝΣΤΙΤΟΥΤΟ

ΟΙΔΙΠΟΥΣ ΤΥΡΑΝΝΟΣ
ΑΙΑΣ

(Σύντομη - Εμπεριστατωμένη και λογοτεχνικά πρόσφορη)

Β΄ ΛΥΚΕΙΟΥ

ΟΡΓΑΝΙΣΜΟΣ ΕΚΔΟΣΕΩΣ ΔΙΔΑΚΤΙΚΩΝ ΒΙΒΛΙΩΝ - ΑΘΗΝΑ

ΣΟΦΟΚΛΕΟΥΣ
ΟΙΔΙΠΟΥΣ ΤΥΡΑΝΝΟΣ

ΕΙΣΑΓΩΓΗ

Ι. Ο μύθος του Οιδίποδα στην αρχαιοελληνική παράδοση

Ο μύθος του Οιδίποδα είναι ο σημαντικότερος από τους αρχαιότατους θηβαϊκούς μύθους· αναφέρεται ήδη στα ομηρικά έπη, που ακολουθούν ίσως παλαιότερες παραδόσεις άγνωστων επικών ποιητών. Στη ραψωδία Ψ της *Ιλιάδας* έχουμε μόνο μια μνεία, από δύο μονάχα στίχους, που μας πληροφορούν ότι ο Οιδίπους σκοτώθηκε στο πεδίο της μάχης και ότι, προς τιμή του, οργάνωσαν επικήδειους αγώνες, στους οποίους νίκησε όλους τους Θηβαίους ο Ταλαϊονίδης Ευρύαλος, ισόθεος άντρας, γιος του βασιλιά Μηκιστέα:

ὅς ποτε Θήβασδ' ἦλθε δεδουπότος Οἰδιπόδαο
ἐς τάφον· ἔνθα δὲ πάντας ἐνίκα Καδμείωνας.

(679-680)

Έτσι, σύμφωνα με την παράδοση που ακολουθεί ο ποιητής της *Ιλιάδας*, ο Οιδίπους, όταν υπέκυψε, δεν ήταν ούτε τυφλός ούτε καταραμένος.

Πιο διαφορετική είναι η αφήγηση της *Οδύσσειας*, στη ραψωδία λ (*Νέκυια*), που υποθέτει γνωστή την παράδοση, όπως επαναλήφθηκε από τους τραγικούς.

Στον *Κατάλογο ηρωΐδων γυναικών* (225-332), ανάμεσα στις γυναίκες που προσέρχονται διαδοχικά, σε ονειρική παρέλαση από σκιώδεις οπτασίες, στον ερεβώδη δόμο του Άδη, ο Οδυσσεύς βλέπει την ωραία Επικάστη, που αργότερα ονομάσθηκε Ιοκάστη, μητέρα του Οιδίποδα, με την τραγική της μοίρα:

«Είδα του Οιδίποδα τη μάνα, την όμορφη Επικάστη,
που έκανε πράξη ανήκουστη, δίχως ο νους της να το ξέρει,
σμίγοντας με τον ίδιο της το γιο και εκείνος τον πατέρα του σκοτώνοντας
την πήρε (γῆμε)· αμέσως όμως οι θεοί
φανέρωσαν τα ανόσια έργα, και ο κόσμος βούϊξε.

Παρ' όλα αυτά εκείνος ξέμεινε στη λατρευτή του Θήβα,
συφοριασμένος των Καδμείων βασιλιάς, δέσμιος
της φρικτής βουλής των αθανάτων.
Εκείνος όμως πέρασε στον Άδη, άσπλαχνο φύλακα
στις κάτω πύλες, αφού πρώτα σε μια θηλιά κρεμάστηκε,
δένοντας το μακρύ σχοινί απ' την ψηλή οροφή της κάμαρής της
η απελπισία την έπνιξε (ᾧ ἄχεϊ σχομένη).
Άφησε ωστόσο και σ' εκείνον κληρονομιά πόνους πολλούς,
όσοι απαιτούν να πέσουν πάνω τους οι Ερινύες της μητέρας».

(271-284, μτφρ. Δ. Ν. Μαρωνίτη)

Στους δέκα τέσσερις αυτούς στίχους της *Νέκυιας* περιέχεται το ουσιώδες της παράδοσης, διατυπωμένο με τέτοιο τρόπο, όπως θα το συναντήσουμε και αργότερα. Για πρώτη φορά πληροφορούμαστε για την αξιοθρήνητη μοίρα της γυναίκας αυτής: να παντρευτεί το γιο της, αφού εκείνος είχε σκοτώσει τον πατέρα του. Λόγος για τύφλωση του Οιδίποδα δε γίνεται ούτε για τα δύο του παιδιά, Ετεοκλή και Πολυνείκη (πρβλ. Δ376 κ.ε.), στα οποία συνεχίζεται η κατάρα του γένους.

Αντίθετα, στο ησιόδειο έπος *Ἔργα καί Ἡμέραι* βρίσκουμε μια αναφορά στον πόλεμο μεταξύ Πολυνείκη και Ετεοκλή, στον οποίο οι ήρωες φονεύονται για τα κοπάδια του Οιδίποδα: *μαρναμένους μήλων ἕνεκα Οἰδιπόδαο* (162), ενώ στη *Θεογονία* αναφέρεται πως η Σφίγξ (βοιωτική παραλλαγή Φῖξ), κόρη της Έχιδνας, ήταν αιτία ολέθρου για τους Καδμείους (326).

Ο μύθος του Οιδίποδα αποτέλεσε κυρίως θέμα των επών του θηβαϊκού κύκλου: τρία επικά ποιήματα ασχολούνται με την τύχη του Οιδίποδα και των γιων του, *η Οἰδιπόδεια* και οι *Ἐπίγονοι*, –από τα οποία δεν έχει τίποτε διασωθεί– και *η Θηβαΐς*, έργο που γνωρίζουμε καλύτερα χάρη σ' ένα απόσπασμα δέκα στίχων, όπου ο τυφλός Οιδίπους, εγγίζοντας με τα δύο του χέρια, το ωραίο χρυσό κύπελλο (*χρύσειον καλὸν δέπας*), που βρίσκεται μπροστά του, αναγνωρίζει ότι είναι του πατέρα του Λαΐου, πρόξενου όλων των συμφορών. Εξοργισμένος γιατί ο Πολυνείκης παραβίασε την εντολή του πατέρα του, εκστομίζει κατάρα και για τα δύο του παιδιά (*θεῶν δ' οὐ λάνθαν' ἐρινύν*): να αλληλομισούνται και να διαμοιράζονται την κλη-

ρονομιά του με τα όπλα στα χέρια (*ἀμφότεροισι δ' ἀεὶ πόλεμοί τε μάχαι τε*, 10).

Ο μύθος του Οιδίποδα ενέπνευσε και τον Πίνδαρο, ο οποίος εξυμνεί τη σοφία του ήρωα (*Πυθιόν.* IV, 263) και την υποταγή του στη Μοίρα, χαρακτηρίζοντάς τον καίρια με την επίκληση, *μόριμος υἱός* (=πεπρωμένος):

> *ἐξ οὗπερ ἔκτεινε Λᾶον μόριμος υἱὸς*
> *συναντόμενος, ἐν δὲ Πυθῶνι χρησθὲν*
> *παλαίφατον τέλεσσεν.*
>
> (*Ὀλυμπ.* II, 38-40)

Στη συνέχεια, ο μύθος χρησιμοποιήθηκε ως θέμα τραγωδιών των μεγάλων τραγικών ποιητών της Αρχαιότητας: του Αισχύλου, στην τραγωδία *Ἑπτὰ ἐπὶ Θήβας* (στίχ. 1077), τελευταίο δράμα της τριλογίας *Οἰδιπόδεια*, στην οποία ανήκαν και τα μη σωζόμενα έργα *Λάιος* και *Οἰδίπους* με το σατυρικό *Σφίγξ*· του Σοφοκλή, ο οποίος αφιέρωσε στο θέμα τρεις τραγωδίες: *Οἰδίπους Τύραννος, Οἰδίπους ἐπὶ Κολωνῷ, Ἀντιγόνη*· τέλος, του Ευριπίδη, στην ομώνυμη τραγωδία *Οἰδίπους* (από την οποία σώζονται συνολικά 40 περίπου στίχοι). Ο ποιητής και σε άλλα δράματά του, όπως στις *Ἱκέτιδες* και στις *Φοίνισσες*, καθώς και στην Αντιγόνη (αποσπάσματα μόνο) αναφέρεται στο μύθο των Λαβδακιδών.

Παράλληλα και άλλοι ελάσσονες δραματικοί ποιητές, όπως: Εύβουλος, Αχαιός, Καρκίνος, Φιλοκλής, Νικόμαχος, Μέλητος, Λυκόφρων κ.ά., διαπραγματεύθηκαν τον οιδιπόδειο μύθο στις ομώνυμες τραγωδίες τους, εκμεταλλευόμενοι την πλούσια μυθική παράδοση, πανελλήνια και τοπική της Αττικής.

ΙΙ. Ο μύθος του Οιδίποδα στον Σοφοκλή

Ο Σοφοκλής αντλώντας τις πηγές του από το άφθονο μυθολογικό υλικό και αξιοποιώντας, κατάλληλα, τις ποικίλες παραλλαγές και λεπτομέρειες του μύθου, τροποποιώντας ανάλογα μερικά σημεία της μυθικής παράδοσης, δραματοποίησε έξοχα την τραγική μοίρα του Οιδίποδα· ειδικότερα, από τις εφτά διασωθείσες τραγωδίες του οι τρεις αναφέρονται στην πολύπαθη μορφή του Λαβδακίδη και στα παιδιά του.

Στη συγκεκριμένη τραγωδία, *Οἰδίπους Τύραννος*, που θα εξετάσουμε, τα προηγούμενα γεγονότα που οδηγούν στην υπόθεση του έργου έχουν ως εξής:

Ο πανίσχυρος βασιλιάς (*κράτιστος πᾶσιν*) της Θήβας Λάιος, γιος του Λάβδακου, έλαβε κάποτε χρησμό από το θεό Απόλλωνα ότι θα φονευόταν από το παιδί που θα αποκτούσε από τη σύζυγό του Ιοκάστη.

Όταν αργότερα η Ιοκάστη, παρά τη θεϊκή πρόρρηση, γέννησε ένα αγόρι, ο Λάιος τρομαγμένος και για να αποφύγει την απειλή του δελφικού χρησμού, το παρέδωσε σ' ένα πιστό του δούλο-βοσκό, –αφού πρώτα τρύπησε και έδεσε τους αστραγάλους του–, με την εντολή να αφήσει το νεογέννητο έκθετο στον άγριο Κιθαιρώνα.

Ο βοσκός, όμως, που θα εκτελούσε την εντολή, λυπήθηκε το νήπιο και το παρέδωσε σ' έναν άλλο βοσκό από την Κόρινθο, ο οποίος το μετέφερε στην πόλη αυτή και το έδωσε στον κύριό του Πόλυβο, βασιλιά της Κορίνθου. Ο Πόλυβος και η σύζυγός του Μερόπη, που δεν είχαν παιδιά, το υιοθέτησαν με χαρά και το ονόμασαν Οιδίποδα (οἰδέω + πούς), εξαιτίας των πρησμένων ποδιών του.

Όταν μεγάλωσε ο Οιδίπους, μια μέρα, σε κάποιο συμπόσιο, αποκλήθηκε υβριστικά από έναν ομοτράπεζό του νόθος· επειδή ο Πόλυβος και η Μερόπη δεν κατόρθωσαν να δώσουν ικανοποιητικές εξηγήσεις, όταν ερωτήθηκαν από τον προσβληθέντα Οιδίποδα, κατευθύνθηκε ο ίδιος στους Δελφούς για να μάθει ποιοι ήταν οι γονείς του. Η απάντηση της Πυθίας ήταν ρητή: να μην επιστρέψει πια στην πατρίδα του, γιατί, αν γύριζε, θα σκότωνε τον πατέρα του και θα έπαιρνε γυναίκα την ίδια τη μητέρα του. Έτσι, για να αποφύγει την πατροκτονία και την αιμομιξία αποφάσισε να μην ξανα-

γυρίσει στην Κόρινθο, αλλά να ακολουθήσει τον αντίθετο δρόμο προς τη Βοιωτία.

Σ' ένα φωκικό τρίστρατο, «σχιστή οδό», κοντά στη Δαύλεια, γίνεται η μοιραία συνάντηση με τον Λάιο και την ακολουθία του· ύστερα από μια σφοδρή λογομαχία, ο Οιδίπους τους σκοτώνει όλους εκτός από ένα δούλο, που κατόρθωσε να διασωθεί· ήταν ακριβώς αυτός που παρέλαβε κάποτε τον Οιδίποδα – βρέφος για να το εγκαταλείψει στον Κιθαιρώνα.

Ο βοσκός πανικόβλητος επέστρεψε στη Θήβα και ανακοίνωσε ότι ο Λάιος σκοτώθηκε σ' ένα σταυροδρόμι, *ἐν τριπλαῖς ἁμαξιτοῖς ὁδοῖς*, από ληστές που του είχαν στήσει ενέδρα.

Όταν ο Οιδίπους έφτασε στη Θήβα, βρήκε τους πολίτες τρομοκρατημένους εξαιτίας της αινιγματικής Σφίγγας (*ποικιλῳδὸς Σφίγξ*), η οποία καθισμένη σ' ένα βράχο, κοντά στην πόλη, προκαλούσε τους διαβάτες με το γνωστό αίνιγμά της. Ο Οιδίπους έδωσε εύστοχη απάντηση, λύνοντας με την ευφυΐα και το θάρρος του, το αίνιγμα και υποχρεώνοντας το τέρας να γκρεμιστεί από το βουνό Φίκιο.

Έτσι, ανακηρύχθηκε σωτήρας της πόλης και πήρε το έπαθλο, που ο προσωρινός βασιλιάς της Θήβας Κρέων είχε ορίσει: τη χήρα βασίλισσα Ιοκάστη ως γυναίκα και το θρόνο.

Ως λαοπρόβλητος βασιλιάς ο Οιδίπους ζούσε ευτυχισμένος και μεγάλη ευδαιμονία επικρατούσε στη χώρα του. Από το γάμο του με την Ιοκάστη απέκτησε τέσσερα παιδιά: τον Ετεοκλή, τον Πολυνείκη, την Αντιγόνη και την Ισμήνη, που ήταν ταυτόχρονα και αδέλφια του. Ξαφνικά, όμως, μεγάλη συμφορά ενέσκηψε στην πόλη του Κάδμου (*ἄστυ Καδμεῖον*): φοβερή επιδημία (*λοιμὸς ἔχθιστος*), που απειλούσε κάθε ζωντανό στη φύση και στην πόλη, μάστιζε τη χώρα, παράλληλα με την αφορία της γης και την αποβολή, στον τοκετό, των γυναικών και των ζώων. Για να βρει την αιτία της συμφοράς και το μέσο για τη λύτρωση, ο Οιδίπους ζήτησε χρησμό από το μαντείο των Δελφών.

Η τραγωδία αρχίζει από το σημείο που ο Οιδίπους περιμένει με αγωνία το γυναικάδελφό του Κρέοντα, γιο του Μενοικέα, που τον έστειλε ως απεσταλμένο στα πυθικά δώματα του Φοίβου, για να του φανερώσει με ποιον τρόπο θα απαλλαγεί η πόλη από τα δεινά της.

III. Αξιολόγηση της τραγωδίας «Οἰδίπους Τύραννος»

Ο *Οἰδίπους Τύραννος* (στίχοι 1530, πιθανότερη χρονολόγηση 430-425 π.Χ.) αποτελεί μια δραματική δημιουργία που αποκαλύπτει τη μεγαλοφυΐα του Σοφοκλή, σημειώνοντας το κέντρο και την κορύφωση της καλλιτεχνικής του πορείας: ένα έργο με άριστη πλοκή του μύθου, άρτια οργάνωση των επιμέρους σκηνών, εξαίρετη ηθογραφία και στιχουργική δεξιοτεχνία, τέλεια αξιοποίηση της περιπέτειας, της αναγνώρισης και της κλιμάκωσης της τραγικής ειρωνείας. Δεν είναι τυχαίο ότι ο συγγραφέας της *Ποιητικῆς* επανέρχεται συνεχώς σ' αυτήν την τραγωδία, ιδιαίτερα όταν προσπαθεί να καθορίσει τα συστατικά στοιχεία του μύθου· για τα στοιχεία αυτά παρατηρεί ότι τα τελειότερα παραδείγματά μας τα προσφέρει ο *Οἰδίπους Τύραννος* (Αριστοτ. *Περὶ Ποιητικῆς*, 1452α 1). Το ήθος του τραγικού ήρωα απασχολεί κυρίως τον Αριστοτέλη για να ορίσει τους κανόνες της τραγικής τέχνης (*Περὶ Ποιητικῆς*, 1452α-1453α).

Ο *Οἰδίπους Τύραννος* αποβαίνει το αιώνιο σύμβολο του τρόπου με τον οποίο το πεπρωμένο «εμπαίζει» τον άνθρωπο· μια μοίρα τόσο αινιγματική και μυστηριώδης όσο και το δυσεπίλυτο αίνιγμα της Σφίγγας που, όμως, έλυσε ο τραγικός ήρωας με την ευφυΐα και την οξύνοιά του.

Η *πολυτλήμων* προσωπικότητα του Οιδίποδα, ορόσημο και πρότυπο του αθηναϊκού λαού και ενός πολιτισμού που έχει φτάσει σε πολύ υψηλό βαθμό αυτογνωσίας, συμβολίζει την Αθήνα του Περικλή, την «πόλιν τύραννον», αλλά και την «παίδευσιν τῆς Ἑλλάδος», όπως εύστοχα παρατηρεί ο B. Knox σε σχετική μελέτη του[1].

Η τραγική μοίρα του πολύπαθου Θηβαίου βασιλιά, η άνοδος και η κατακόρυφη πτώση του, το μεγαλείο και η συντριβή του, η αναζήτηση της αλήθειας και οι φρικτές πλάνες του δεν αποτελούν απλώς τους σταθμούς μιας ατομικής περιπέτειας, αλλά συμβολίζουν την αέναη πορεία προς την αυτοσυνειδησία ενός ολόκληρου πολιτισμού με τις επιτυχίες, τις αμφισβητήσεις και τα αδιέξοδά του.

Η δράση των θεών είναι ουσιαστικό στοιχείο του έργου· η θεϊκή οργή, που αποτελεί τον αρχικό πυρήνα του μύθου, εκδηλώνεται με

---

1. Βλ. *The date of the Œdipus Tyrannus of Sophocles*, AjPh. 77 (1956).

το λοιμό, τον οποίο προκάλεσε για το μίασμα του φόνου. Το τέλος του δραματικού μύθου συμπίπτει με την επαλήθευση και πραγματοποίηση των χρησμών. Ο ποιητής παρουσιάζει τον αποφασιστικό Οιδίποδα να συγκρούεται τόσο με τη μοίρα του, την οποία καθορίζουν οι χρησμοί, υποκαθιστώντας τη θεϊκή παρουσία, όσο και με τη μοίρα του αμαρτωλού οίκου των Λαβδακιδών, τον οποίο καταδιώκουν οι κεραυνοί του Διός και η θεία Δίκη εξαιτίας του αμαρτήματος του Λαΐου.

Η σύγκρουση αυτή του Οιδίποδα με τη μοίρα και τη θεία Δίκη καθιστούν τον ήρωα τραγικό πρόσωπο και στην αναμέτρηση της εσωτερικής ελευθερίας με την εξωτερική αναγκαιότητα βρίσκουμε το τραγικό στοιχείο όλου του έργου.

Ο Οιδίπους ως τραγικός ήρωας είναι μοναδικός. Υφίσταται τα πλήγματα της μοίρας, χωρίς να έχει διαπράξει «αμπλακήματα», σφάλματα, για να υποστεί τις φρικτές συνέπειες. Δεν έχει παραβεί ή δεν τείνει να αθετήσει συνειδητά τους νόμους των θεών ή την ηθική. Η τιμωρία του για εγκλήματα που διέπραξε «ἐν ἀγνοίᾳ» προέρχεται από το σκοτεινό μέρος της μοίρας, από μηχανισμούς που η ανθρώπινη λογική αδυνατεί να συλλάβει, γιατί βρίσκονται πέρα από τη διανοητική εμβέλεια των θνητών. Αφορούν εκείνο το τμήμα της θεϊκής λογικής ή θείας πρόνοιας που δε θα μπορέσουμε ποτέ να προσεγγίσουμε και πολύ λιγότερο να κατανοήσουμε. Το μόνο ασφαλές συμπέρασμα είναι ότι ο Οιδίπους συμβολίζει τον άνθρωπο ο οποίος τιμωρείται γιατί επιδιώκει να μάθει. Η γνώση πληρώνει, αλλά και πληρώνεται με φοβερό αντίτιμο. Ο ήρωας μαθαίνει ότι, έστω και ακούσια, είναι μέγας αμαρτωλός: πατροκτόνος και αιμομίκτης. Ο συμβολισμός γίνεται προφανής. Αν η γνώση που περιλαμβάνει την αυτογνωσία συνιστά κορυφαίο ιδεώδες, πρέπει ο άνθρωπος να το επιδιώκει, επειδή αυτό θα τον οδηγήσει στο επίπεδο των θεών. Κάτι παρόμοιο υπαινίσσονται τα πάθη και η αποθέωση στο τέλος της τραγωδίας «Οἰδίπους ἐπὶ Κολωνῷ», η οποία, ως θεατρική συνέχεια του «Οἰδίποδος Τυράννου», συμπληρώνει το μέγιστο αυτό μάθημα.

Ο μύθος του Οιδίποδα έχει εμπνεύσει, κατά καιρούς, από την Αρχαιότητα ως την Αναγέννηση, πολλούς δραματικούς ποιητές και συγγραφείς (Άττιος, Σενέκας, Κορνήλιος, Ρακίνας, Βολταίρος), οι

οποίοι συνέθεσαν έργα με πρότυπο το σοφόκλειο Οιδίποδα, εξασφαλίζοντας, στα μέτρα του δυνατού, τη διαχρονικότητα του μύθου, χωρίς, όμως, να φθάσουν την κορυφαία ποιητική δημιουργία του Σοφοκλή.

Η αποτίμηση του *Οἰδίποδος Τυράννου* συνεχίζεται και στους νεότερους χρόνους· το έργο, εκτός από τη μορφωτική και παιδευτική του αξία, ανταποκρίνεται στις αναζητήσεις των ανθρώπων της σημερινής εποχής. Επιστήμονες, με αφετηρία τη συγκεκριμένη τραγωδία και το κεντρικό πρόβλημά της, που είναι η ανθρώπινη πρόκληση η οποία απειλεί να διασαλεύσει την αιώνια τάξη της οποίας θεματοφύλακες είναι οι θεοί, διατυπώνουν θεωρίες σχετικά με την ερμηνεία του μύθου, όπως π.χ. η άποψη του Νίτσε για το τραγικό ηρωϊκό στοιχείο, ή ασχολούνται με διάφορες έρευνες: ψυχαναλυτικές (π.χ. ερμηνεία ονείρων, του Φρόυντ) και εθνολογικές (π.χ. δομική ανάλυση, του Λέβι-Στρως). Παράλληλα, στον τομέα της κλασικής φιλολογίας, διαμορφώνονται δύο τάσεις που ερμηνεύουν το έργο με διαφορετική οπτική γωνία: η ουμανιστική θεώρηση, που δίνει προτεραιότητα στην προσωπικότητα του ήρωα και η θεολογική, που δίνει μεγαλύτερη σημασία στη θεϊκή παρέμβαση. Στους άλλους τομείς, καλλιτέχνες δημιουργούν ενδιαφέροντα έργα, εικαστικά και μουσικά, ενώ, στο θεατρικό χώρο, σκηνοθέτες διδάσκουν θεατρικές παραστάσεις με σύγχρονους προβληματισμούς, νέες τεχνικές και μεταφραστικές προτάσεις.

Στη θεατρική σκηνή, το αρχαίο ελληνικό θέατρο, με πρώτο δράμα τον *Οἰδίποδα Τύραννο*, αποτελεί σταθμό για την παράσταση της ελληνικής τραγωδίας. Στην αναβίωση του αρχαίου δράματος, στη χώρα μας, μνημειώδης παραμένει η σκηνοθεσία του Φώτου Πολίτη[2] που εγκαινιάζει τις παραστάσεις του Εθνικού Θεάτρου (πρώην Βασιλικού) το 1932, όπου τον κύριο ρόλο του Οιδίποδα ερμηνεύει ο Αιμίλιος Βεάκης· στη συνέχεια, οι σκηνοθετικές προτάσεις του Αλέξη Μινωτή και του Καρόλου Κουν, καθώς και οι ερμηνείες των Αλέξη Μινωτή, Θάνου Κωτσόπουλου, Μάνου Κατράκη, Γιώργου Λαζάνη και άλλων νεοτέρων πιστοποιούν τη φιλοδοξία των πιο άξιων σκη-

2. Βλ. Γιάννη Σιδέρη, *Το αρχαίο θέατρο στη νέα ελληνική σκηνή*, Ίκαρος, Αθήνα 1976.

νοθετών και ηθοποιών να υποδυθούν το σοφόκλειο ήρωα, που αποτελεί μέγιστο ρόλο του παγκόσμιου θεάτρου.

Ο μύθος του Οιδίποδα επιβιώνει και στις μνήμες του ελληνικού λαού, με παραμύθια[3] και λαϊκές παραδόσεις σε διάφορες παραλλαγές.

Προσφιλής επίσης είναι ο οιδιπόδειος μύθος στη νεότερη ελληνική ποίηση· πολλοί ποιητές μας, όπως οι Ν. Καρούζος, Τ. Πατρίκιος, Ντ. Χριστιανόπουλος, Ν. Λαδάς, Μ. Σαχτούρης κ.ά. χρησιμοποιούν το μύθο σαν σύμβολο, αλλά και σαν στοιχείο δομικό για να εκφράσουν τις απόψεις τους. Με το μύθο του Οιδίποδα, εξάλλου, τελειώνει την ομιλία του στη Στοκχόλμη, στην απονομή Νόμπελ, ο Γ. Σεφέρης, ενώ στην *Κίχλη* διαβάζουμε τους στίχους της μικρής Αντιγόνης για το «γέροντα ικέτη καθρεφτισμένο στο αίμα του» (Γ, 59-61), που σημαδοτούν τη μοίρα του Οιδίποδα.

Η επιβίωση του *Οιδίποδος Τυράννου* και η αναμφισβήτητη επικαιρότητα αποδεικνύουν ότι το έργο του Σοφοκλή αποτελεί, *ἐς τὸ διηνεκές*, το υψηλότερο και αντιπροσωπευτικότερο δείγμα τραγικής τέχνης.

---

3. Βλ. Γ. Α. Μέγα, *Ελληνικό Λαογραφικό Αρχείο*, τ. 3-4 (1941-42), «Ο περί Οιδίποδος μύθος», σσ. 199-200.

ΤΑ ΠΡΟΣΩΠΑ ΤΗΣ ΤΡΑΓΩΔΙΑΣ

Οιδίπους
Ιερεύς
Κρέων
Χορός Θηβαίων γερόντων
Τειρεσίας
Ιοκάστη
Άγγελος
Θεράπων Λαΐου
Εξάγγελος

Βωβά πρόσωπα
Δορυφόροι του Οιδίποδα - Ικέτες
Οι δύο κόρες του Οιδίποδα.

ΔΟΜΗ ΤΗΣ ΤΡΑΓΩΔΙΑΣ

		Πρωτότυπο	Μετάφραση
Πρόλογος	στίχ.	1-150	1-241
Πάροδος	»	151-215	242-306
Α΄ Επεισόδιο	»	216-462	307-684
Α΄ Στάσιμο	»	463-511	685-732
Β΄ Επεισόδιο	»	512-862	733-1281
Β΄ Στάσιμο	»	863-910	1282-1327
Γ΄ Επεισόδιο	»	911-1085	1328-1594
Γ΄ Στάσιμο	»	1086-1109	1595-1615
Δ΄ Επεισόδιο	»	1110-1185	1616-1735
Δ΄ Στάσιμο	»	1186-1222	1736-1777
Έξοδος	»	1223-1530	1778-2260

Η σκηνή παριστάνει τα ανάκτορα του βασιλιά Οιδίποδα στην πόλη της Θήβας· μπροστά υπάρχει μεγάλος βωμός του θεού Απόλλωνα, στις βαθμίδες του οποίου κάθονται ικετευτικά «κωφά πρόσωπα» όλων των ηλικιών με επικεφαλής ένα γέροντα ιερέα του Δία, σε στάση ικέτη.

Ο Οιδίπους, με επιβλητικό τρόπο και μεγαλοπρεπή στολή, εξέρχεται από την κεντρική πύλη των ανακτόρων, συνοδευόμενος από δύο δορυφόρους, και απευθύνεται στους συγκεντρωμένους Θηβαίους πολίτες. Η εικόνα είναι μεγαλειώδης και υποβάλλει με την έντονη ιερατική ατμόσφαιρα και την παρουσία πολλών προσώπων –ασυνήθιστη στην αρχαία τραγωδία–, που κρατούν στα χέρια τους τα σύμβολα της ικεσίας.

ΠΡΟΛΟΓΟΣ

ΟΙΔΙΠΟΥΣ

Παιδιά μου[1], βλαστοί
της παλαιάς σποράς του Κάδμου[2],
γιατί στων ανακτόρων το βωμό
τριγύρω συναχτήκατε
με κλάδους ικεσίας[3] στα χέρια 5
και στέφανα στην κεφαλή;
Η πόλη μας πλημμύρισε θυμίαμα[4]
κι ακούγονται παντού θρήνοι και μοιρολόγια.
Δεν καταδέχομαι να με πληροφορούν μεσάζοντες
γι' αυτό κι ήρθα μονάχος μου ν' ακούσω, 10
εγώ ο λαοπρόβλητος κι ονομαστός Οιδίπους.
Μίλησε, γέροντα.
Το κύρος σου εκπροσωπεί το σύνολο.
Ο λόγος ποιος της σύναξης;
Φοβάστε κάτι; Ποθείτε κάτι; 15
Επιθυμώ παντού και πάντα
να σπεύδω στην ανάγκη σας.
Ανάλγητος δεν είμαι
γι' αυτό και μου ταράζει την ψυχή
η λιτανεία της ικεσίας. 20

ΙΕΡΕΥΣ

Ω παντοκράτορα της χώρας μου Οιδίπου,
θωρείς τριγύρω στους βωμούς σου
τις ηλικίες όλες πεσμένες στα γόνατα·
νεοσσοί που δεν μπορούν
ν' ανοίξουν τα φτερά τους 25
και να πετάξουν μακριά,
βαρείς από τα χρόνια γέροντες,
ιερείς, όπως εγώ, λειτουργοί του Διός
και παλικάρια διαλεχτά.
Το μέγα πλήθος του λαού 30
με φύλλα δάφνης στεφανωμένο

συνέρρευσε στις αγορές
στους δυο ναούς[5] της Αθηνάς Παλλάδος
και στου Απόλλωνος το ιερόν
στου Ισμηνού τις όχθες[6] 35
εκεί που μαντικά λαλούν
οι στάχτες της θυσίας.
Η πόλη, το βλέπεις και μόνος σου,
είναι πολύς καιρός που παραπαίει.
Βουλιάζει μες τη δίνη των αιμάτων 40
και δεν μπορεί την κεφαλή της
να σηκώσει απ' τον θολό βυθό
να πάρει λίγη ανάσα.
Προτού να δέσουν οι καρποί
στους κάλυκες σαπίζουν· 45
κοπαδιαστά ψοφούν τα βόδια στη βοσκή·
των γυναικών οι μήτρες μαραθήκαν.
Ο θεός ο πυρφόρος περνά
και τα πάντα σαρώνει·
ο φοβερός λοιμός[7] ερήμωσε 50
την πόλη των Καδμείων·
ο μαύρος Άδης πλούτισε
με βογκητά και στεναγμούς.
Ισόθεος δεν είσαι και το ξέρουμε
κι εγώ και τούτα τα παιδιά 55
που πρόσπεσαν ικέτες στην εστία σου·
όμως είσαι μες τους θνητούς ξεχωριστός,
γνωρίζεις τις αιφνίδιες τροπές του βίου
και τα μηνύματα που στέλνουν οι θεοί.
Ήρθες στην πολιτεία του Κάδμου 60
κι απ' το δασμό που πλήρωνε
στην ανελέητη τη μελωδούσα[8]
χρησμωδό, τη λύτρωσες.
Κανένας από μας δε σε δασκάλεψε·
απληροφόρητος αυτοσχεδίασες· 65
με του θεού την αρωγή μονάχα
νομίζουν όλοι πως μας έσωσες.

Και τώρα, κραταιά κεφαλή του Οιδίποδος,
η πόλη σύμπασα μπροστά σου γονατίζει
και σε παρακαλεί να βρεις 70
στη νόσο γιατρειά,
είτε διαβάζοντας θεών σημάδια
είτε μαθαίνοντας από θνητή πηγή.
Η πείρα των σοφών ανθρώπων
θαρρώ πως αιωνίως ζει 75
και διαρκώς επαληθεύεται.
Έλα, λοιπόν, λαοπρόβλητε,
ανάστησε την πόλη·
σπατάλησε γι' αυτήν τη μέριμνά σου.
Ο τόπος σε κράζει σωτήρα του τώρα, 80
γιατί την παλαιά σου προσφορά
την αφειδώλευτη θυμάται.
Αν τώρα καταρρεύσουμε,
θα λησμονήσουμε για πάντα
τα χρόνια που κυβέρνησες την πόλη 85
και την εκράτησες ορθή.
Με χέρι σταθερό ανάστησέ την πάλι.
Κάποτε μας οδήγησες στην ευτυχία
διαβάζοντας ορθά τους οιωνούς·
γίνε και τώρα 90
αυτός που ήσουν κάποτε.
Αν λαχταράς να κυβερνάς
αυτή την επικράτεια,
καλύτερα να κυβερνάς ανθρώπους
παρά να βασιλεύεις στο κενό. 95
Έρημα κάστρα κι έρημα πλοία[9]
χωρίς ανθρώπους
είναι το μέγα τίποτα.

ΟΙΔ. Παιδιά της λύπης μου,
ήρθατε με βαρύ καημό να πείτε 100
για τα γνωστά δεινά.
Δεν είναι άγνωστα σ' εμένα.
Γνωρίζω καλά την πάνδημη νόσο.

Νοσείτε, το ξέρω·
όμως κανένας δε νοσεί 105
όπως εγώ.
Καθένας ντύνεται με το δικό του άλγος·
η δική μου ψυχή αλγεί και σπαράζει
για μένα, για σένα και για την πόλη, μαζί.[10]
Από βαθύ λοιπόν δε με ξυπνάτε λήθαργο. 110
Αν ξέρατε πόσες φορές
έχω λουστεί στα δάκρυα,
πόσες φορές περιπλανήθηκα τη νύχτα
στα μονοπάτια της ανάγκης και της έγνοιας.
Στοχάστηκα πολύ και βρήκα 115
μονάχα μία γιατρειά·
και την πραγμάτωσα.
Έστειλα τον Κρέοντα, τον γιο του Μενοικέως,
τον αδελφό της γυναίκας μου,
στον Πυθικό ναό του Φοίβου 120
να μάθει τι πρέπει να κάνω,
τι πρέπει να πω,
για να σώσω την πόλη μας.
Μετρώ τις μέρες και θλίβομαι.
Τι κάνει τάχα; Χρονοτριβεί· 125
ξεπέρασε τον λογικό της απουσίας χρόνο.
Μα θα γυρίσει κι αν δεν τελέσω
τα φανερά σημεία του θεού,
να δω το μέγα σκότος.
ΙΕΡ. Καλομελέτησες 130
κι αυτοί μου γνέφουν
πως μόλις τώρα φάνηκε ο Κρέων.[11]
ΟΙΔ. Άναξ Απόλλων,
μακάρι να 'ρθει
της σωτηρίας φέρνοντας το φως,[12] 135
καθώς το φως που λάμπει στη ματιά του.
ΙΕΡ. Φαντάζει γαλήνιος· εξ άλλου
δε θα στεφάνωνε την κεφαλή
με δάφνης ανθισμένο κλάδο.

ΟΙΔ. Γρήγορα θα το μάθουμε. Ζυγώνει· 140
μπορεί ν' ακούσει πια.
Άρχοντα της καρδιάς μου, του Μενοικέως γιε,
τι χρησμό μας φέρνεις από το θεό;

ΚΡΕΩΝ
Εξαίσιο.
Γιατί θαρρώ πως όταν κατ' ευχή 145
σκορπίσει το κακό,
μπαίνουν στο δρόμο τον καλό τα πάντα.
ΟΙΔ. Τι λέει ο λόγος του θεού;
Γιατί τα λόγια σου
ούτε με θάρρεψαν ούτε και με τρόμαξαν. 150
ΚΡ. Αν νιώθεις την ανάγκη
μπροστά σ' αυτούς ν' ακούσεις,
έτοιμος είμαι και μιλώ·
αλλιώς να πάμε μέσα.
ΟΙΔ. Μίλησε σ' όλους μπροστά· 155
τα δικά τους τα πάθη
πενθώ πιο πολύ,
παρά της ψυχής μου τα πάθη.
ΚΡ. Θα πω λοιπόν το λόγο του θεού.
Ο Άναξ Φοίβος προστάζει 160
με πεντακάθαρο χρησμό
να διώξουμε το μίασμα της χώρας[13]
που θρέφεται σ' αυτή τη γη,
προτού θεριέψει
και δε σηκώνει γιατρειά. 165
ΟΙΔ. Με ποιον καθαρμό;
Και πώς τα δεινά θα περάσουν;
ΚΡ. Στέλνοντας εξορία το φονιά
ή ξεδιψώντας ο φόνος με φόνο
αλλιώς η πόλη θα πνιγεί σ' αυτό το αίμα. 170
ΟΙΔ. Τίνος ανδρός τη μοίρα προμαντεύουν οι χρησμοί;
ΚΡ. Κυβερνούσε κάποτε αυτή τη γη,
βασιλιά μου, ο Λάιος,

προτού βρεθείς εσύ στης πόλης το τιμόνι.
ΟΙΔ. Τον έχω ακουστά· ποτέ μου δεν τον είδα. 175
ΚΡ. Δολοφονήθηκε και τώρα
ο θεός προστάζει με σαφήνεια
τους αυτουργούς του φόνου, όποιοι και νά 'ναι,
να τιμωρήσουμε σκληρά.
ΟΙΔ. Πού βρίσκονται; Και πώς να ξεδιαλύνεις πια 180
μισοσβησμένα χνάρια
παλιού φονικού;
ΚΡ. Ο μάντης είπε πως βρίσκονται σ' αυτή τη γη.
Ψάχνεις, θα βρεις·[14] χασομεράς, θα χάσεις.
ΟΙΔ. Και πού σκοτώθηκε ο Λάιος; 185
Στ' ανάκτορα, στην ύπαιθρο,
σε ξένη χώρα;
ΚΡ. Είπε πως έφευγε να πάει στους Δελφούς
προσκυνητής·[15] μα δεν επέστρεψε ποτέ.
ΟΙΔ. Δε φάνηκε κανείς μαντατοφόρος; 190
Δε μίλησε κανείς συνοδοιπόρος;
Κάποιος που να μπορούσε κάπως να φωτίσει;
ΚΡ. Όλοι πεθάνανε· ένας μονάχα ξέφυγε
και τρομαγμένος ένα μονάχα έλεγε πως είδε.
ΟΙΔ. Σαν τι; Το ένα σε πάει να βρεις τα πολλά, 195
αν πιάσεις μιαν ακρούλα της ελπίδας.
ΚΡ. Έλεγε πως αντάμωσαν στη στράτα τους
ληστές· πολλούς μαζί·
και δεν τον σκότωσε ένας ληστής μονάχος.[16]
ΟΙΔ. Και ποιος ληστής 200
θα τόλμαγε μια τέτοια πράξη,
αν κάποιος δεν τον πλήρωνε από 'δώ;[17]
ΚΡ. Πολύ πιθανό θεωρήθηκε.
Αλλά με το χαμό του Λάιου
και τις απανωτές τις συμφορές 205
κανείς δεν σκέφτηκε να βρει την άκρη.
ΟΙΔ. Ποιες συμφορές εμπόδιζαν
του βασιλιά σας ν' ανιχνεύσετε το φόνο;
ΚΡ. Τα στρυφνά της Σφιγγός τα αινίγματα

μας πίεζαν να ζούμε το παρόν 210
αφήνοντας το σκοτεινό
το παρελθόν στη λήθη.

ΟΙΔ. Εγώ θα φτάσω στην αρχή
και την αλήθεια μες το φως
θα φανερώσω. 215
Δικαίως ο Φοίβος δικαίως κι εσύ
γυρίσατε το νου στη μνήμη του νεκρού·
δικαίως και μένα θα δείτε
να γίνομαι αυτής της χώρας σύμμαχος
και παραστάτης του θεού στην τιμωρία. 220
Το μίασμα θα το ξορκίσω στους ανέμους
κι όχι για χάρη φίλων μακρινών
μα για δική μου χάρη.
Το χέρι που τον σκότωσε
μπορεί και μένα να θελήσει 225
να σκοτώσει.
Τον εαυτό μου ωφελώ λοιπόν[18]
προσφέροντας στο Λάιο βοήθεια.
Αφήστε τους βωμούς, παιδιά μου·[19]
σηκώστε τα κλαδιά της ικεσίας 230
και κάποιος ας συνάξει
της Θήβας το λαό,
σ' αυτόν εδώ τον τόπο.
Με του θεού τη χάρη θα στεριωθούμε·
αλλιώς θα σωριαστούμε.[20] 235

ΙΕΡ. Σηκωθείτε, παιδιά μου, να φύγουμε.[21]
Υπόσχεται να πράξει
όσα μας έφεραν εδώ
κι όσα παρακαλέσαμε.
Ο Φοίβος που μας έστειλε τέτοιες μαντείες 240
ας δώσει τέλος στο λοιμό κι ας μας λυτρώσει.

ΠΑΡΟΔΟΣ ΧΟΡΟΥ

ΧΟΡΟΣ

Ω του Διός μελίρρυτη λαλιά,[22] [*στρ. α*]
ταξίδεψες απ' την πολύχρυση Πυθία[23]
για να μηνύσεις τι στη Θήβα την περίλαμπρη;
Ο τρόμος με συνέχει, 245
ο φόβος πονά στους κροτάφους μου,
με δέος ιερόν απορώ και ρωτάω:
Ήρθε το πλήρωμα του χρόνου τάχα
και πρέπει να πληρώσω το χρέος το παλιό
ή κάποιο χρέος πρόσφατο; 250
Ω μίλα μου, χρυσής ελπίδας τέκνο,[24]
αθάνατε Λόγε θεού.

Εσένα καλώ πρώτα,[25] του Διός θυγατέρα, [*αντιστρ. α*]
αθάνατη παρθένα,
την αδελφή σου δεύτερη, την πολιούχον 255
Άρτεμιν, που κάθεται στης αγοράς τον κύκλο
περίλαμπρη στο θρόνο της
και τον αλάθητο τοξότη Φοίβο, καλώ.
Φανείτε οι τρεις σωτήρες μου
και το κακό ξορκίστε. 260
Αν κάποτε στο παρελθόν τον όλεθρο
της πυρκαγιάς που ρήμαζε την πόλη
σβήσατε, φανείτε πάλι τώρα.

Ιού, των δεινών μου το πλήθος φορτίο βαρύ· [*στρ. β*]
της πόλης όλης το πλήρωμα νοσεί 265
και δεν σοφίζεται κανείς αντίδοτο
τη νόσο να νικήσει· δεν ωριμάζουν οι καρποί
στα γόνιμα χωράφια και δεν αντέχουν να γεννούν
μ' αφόρητες ωδίνες οι γυναίκες.
Κοίτα να δεις, ένας πάνω στον άλλο, κοπαδιαστά, 270
σαν τα πουλιά χαμοπετούν, σαν την αχόρταγη φωτιά
ορμούν στου σκοτεινού θεού το περιγιάλι.

Ο θάνατος πολύς κι η πόλη χάνεται· [*αντιστρ. β*]
σκορπίζουν ανελέητα το μόλεμα
αδέσποτα κατάχαμα, τα νήπια νεκρά· 275
μητέρες, σύζυγοι, γριές λευκές, εδώ κι εκεί
στα σκαλοπάτια των βωμών στενάζουν
και προσεύχονται να φύγει το θανατικό.
Παιάν εξιλασμού μυριόστομος την πόλη[26]
λαμπαδιάζει. Χρυσή του Διός θυγατέρα, 280
επίβλεψε και στείλε γελαστή την αρωγή σου.

Ο Άρης του χαμού[27] χωρίς ασπίδες χάλκινες [*στρ. γ*]
θανάτου σέρνοντας βοή με πυρπολεί.
Δώσε να δω τα νώτα του· να πάρει φύσημα
γοργό· τα σύνορα της χώρας να περάσει, 285
στης Αμφιτρίτης[28] να χωθεί τις αρμυρές σπηλιές
ή να χαθεί στις αφιλόξενες ακτές της Θράκης,[29]
στο μάτι του κυκλώνα.
Όσα τις νύχτες ατέλειωτα μένουν
οι μέρες έρχονται και τα τελειώνουν. 290
Συ που κατέχεις την ισχύ της πυρωμένης αστραπής,
πατέρα Δία, ρίξε τον κεραυνό σου
κατακέφαλα και αφάνισέ τον.

Άναξ Απόλλων Λύκειε,[30] [*αντιστρ. γ*]
αδάμαστα τα βέλη σου σφυρίζοντας να φεύγουν 295
απ' τη χρυσή χορδή και προστασίας αρωγή
να μας παρέχουν· μαζί και της Αρτέμιδος
η πυροφόρα λάμψη της λαμπάδας
που την κρατεί και κυνηγά στα όρη της Λυκίας.
Καλώ τον πολιούχο της χώρας, τον Βάκχο,[31] 300
που έχει τη μέθη στα μάτια, στην κεφαλή
διάδημα, το χορευτή, αυτόν που στα βουνά
οδοιπορεί με τις Μαινάδες,[32]
λαμπρός στην όψη σύμμαχος
με το φλεγόμενο δαδί να πυρπολήσει 305
έναν θεό που στων θεών τη σύναξη τιμή δεν έχει.

ΠΡΩΤΟ ΕΠΕΙΣΟΔΙΟ

ΟΙΔΙΠΟΥΣ

Απαιτείς· απαιτείς, κι αν ακούσεις τα λόγια μου,
από ζωής πνοή θα ξεχειλίσεις,
απ' το βραχνά θα ξαλαφρώσεις,
φτάνει στη θεραπεία 310
της αρρώστειας να συντρέξεις.
Εγώ είμαι ξένος·[33] ξένος με τον χρησμό,
ξένος και με το φόνο·
πώς ν' ανιχνεύσω ξένος ένα φόνο
χωρίς νωπά τεκμήρια; 315
Μα θα μιλήσω.
Τώρα που ως πολίτης
απολαμβάνω πλήρη δικαιώματα,
αυτά διακηρύσσω στους Καδμείους όλους:
Όποιος απ' όλους σας γνωρίζει 320
ποιος σκότωσε τον Λάιο του Λαβδάκου
να μου το φανερώσει, τον προτρέπω.
Αν όμως φοβάται να καταγγείλει
τον εαυτό του κι απ' της ψυχής του
το βυθό την ενοχή να λευτερώσει, 325
τον βεβαιώνω πως δε θα πάθει κανένα κακό·
μ' ασφάλεια θα φτάσει
στα σύνορα της χώρας.
Αν πάλι ξέρει πως άλλος είναι,
κάποιος πολίτης ή κάποιος ξένος, 330
ο αυτουργός,
ας μη το κρύβει σιωπώντας·
χάρη θα του χρωστώ
και θα τον ανταμείψω.
Αν όμως σιωπήσετε 335
κι αν κάποιος, για χάρη φίλου
είτε για να καλύψει τον εαυτό του
αψηφήσει το λόγο μου,
ακούστε τι θα πράξω.

Απαγορεύω αυτόν τον άνθρωπο,[34] 340
όποιος και νά 'ναι,
στην επικράτεια που κυβερνώ
στα σπίτια να τον δέχονται
φιλόξενα,
να τον συναναστρέφονται, να του μιλούν, 345
μαζί του να προσεύχονται.
Απαγορεύω να του δίνουν
πρόσφορα κι αγίασμα,[35]
μαζί του στους βωμούς να θυσιάζουν.
Οι πάντες απ' τα σπίτια να τον διώχνουνε 350
γιατί αυτός το μίασμα
στην πόλη μέσα σπέρνει,
όπως πριν λίγο λάλησε
το πυθικό μαντείο του θεού.
Καταριέμαι το δράστη, 355
είτε ξέφυγε μόνος του,
είτε μ' άλλους μαζί,
τέλος οικτρό να βρει του βίου.
Και καταριέμαι στο κεφάλι μου
να πέσουν οι κατάρες, 360
αν τον φιλοξενήσω στην εστία μου
γνωρίζοντας την ενοχή του.
Σας εξορκίζω να τελέσετε τα πάντα
για χάρη του θεού, δική μου χάρη,
και χάρη της χώρας αυτής, 365
που χάνεται χωρίς θεούς έρμη και στείρα.
Ακόμη κι αν βουλή θεού δεν πρόσταζε,
θα 'ταν παράλογο ν' αφήσετε
το μίασμα να σέρνεται·
αφού γενναίος βασιλιάς σκοτώθηκε, 370
ήταν καθήκον σας η αναζήτηση του δολοφόνου.
Ασκώ την εξουσία τώρα
που την ασκούσε κάποτε κι αυτός.
Τώρα που στην ίδια πλαγιάζω κλίνη[36]
και σπέρνω την ίδια γυναίκα, 375

που τα παιδιά μου
θα 'ταν αδέρφια με τα παιδιά του,
αν άκληρος δεν πέθαινε,
τώρα που τον λησμόνησε η τύχη,
θα παλέψω με τους πάντες και τα πάντα, 380
σαν νά 'τανε πατέρας μου.
Ως το τέλος θα φτάσω.
Θα ψάξω παντού να τον βρω
τον αυτουργό που φόνευσε
τον Λάιο τον Λαβδακίδη, 385
που ήταν γιος του Πολυδώρου
απ' τη βαθύρριζη γενιά του Κάδμου
κι απ' τον αρχαίο τον Αγήνορα.[37]
Όσοι δεν υπακούσουν
και δεν τα πράξουν αυτά, 390
παρακαλώ τις θεϊκές δυνάμεις
αλέτρι το χωράφι τους να μην οργώσει,
παιδιά να μην κοιλοπονέσουν οι γυναίκες τους,
τα τωρινά δεινά να περισσέψουν
και τα χειρότερα δεινά 395
να καρπίσουν στο μέλλον τους.
Σε σας τους άλλους τους Καδμείους
που ταίριαξεν ο λόγος μου στ' αυτιά σας,
εύχομαι νά 'χετε τη Δίκη[38] σύμμαχό σας
και με τη χάρη του θεού να ζείτε πάντα. 400

ΧΟΡ. Έτσι που με κατάρες μ' έδεσες
έτσι θα σου μιλήσω, βασιλιά.
Ούτε τον σκότωσα κι ούτε γνωρίζω τον φονιά.
Ο Φοίβος που ξέρει να στέλνει χρησμούς
αυτός ας κατονόμαζε το δράστη. 405

ΟΙΔ. Μα ποιος μπορεί
να εξαναγκάσει τους θεούς, χωρίς να θέλουν;

ΧΟΡ. Μια δεύτερη σκέψη θά 'λεγα,
που φαίνεται σωστή.

ΟΙΔ. Και τρίτη αν έχεις λέγε, 410
μη διστάζεις.

ΧΟΡ. Ξέρω καλά πως όσα βλέπει ο μέγας Φοίβος
τα ίδια βλέπει κι ο μέγας Τειρεσίας.[39]
Αν κάποιος τον εξέταζε
μπορούσε να φωτίσει, βασιλιά μου, την υπόθεση. 415
ΟΙΔ. Χωρίς χρονοτριβή το φρόντισα κι αυτό.
Ιδέα του Κρέοντος κι έστειλα δυο
για να τον συνοδεύσουν.
Αργοπορεί και με προβληματίζει.
ΧΟΡ. Όσο για τις παλιές και κούφιες φήμες... 420
ΟΙΔ. Για τι μιλάς;
Τα πάντα ξεψαχνίζω.
ΧΟΡ. Είπαν πως τον σκοτώσαν οδοιπόροι.
ΟΙΔ. Πήρε το αυτί μου κάτι. Όμως κανείς
δε μολογάει τον αυτόπτη. 425
ΧΟΡ. Αν τον κρατάει ο φόβος,
θ' ακούσει τις κατάρες σου
και θα πειστεί.
ΟΙΔ. Όποιος δεν τρόμαξε την πράξη,
πώς θες να φοβηθεί τα λόγια. 430
ΧΟΡ. Ελπίδες αποκάλυψης υπάρχουν.
Ιδού τον ένθεο τον μάντη[40]
τον οδηγούν εδώ.
Είναι θνητός μοναδικός·
του δόθηκεν η χάρη της αλήθειας. 435
ΟΙΔ. Ω παντεπόπτη Τειρεσία
που τα ρητά διαβάζεις και τ' απόρρητα,
τα μυστικά της γης και τ' ουρανού,
τη νόσο που την πόλη δυναστεύει.
Ο μόνος είσαι πια προστάτης και σωτήρας μας. 440
Ο Φοίβος, αν δεν άκουσες απ' τους απεσταλμένους,
στις ερωτήσεις που του θέσαμε μας μήνυσε,
πως από τη νόσο ο μόνος τρόπος να γλυτώσουμε
είναι να βρούμε του Λαΐου τους φονιάδες
και να τους θανατώσουμε 445
ή να τους στείλουμε εξορία.
Μην αρνηθείς να μας μιλήσεις

είτε των οιωνών τη γλώσσα διάβασες
είτε μιας άλλης μαντικής
τα μονοπάτια πήρες. 450
Σώσε τον εαυτό σου, σώσε την πόλη,
σώσε και μένα·
σώσε μας από το μίασμα του σκοτωμένου.
Σ' εσένα τις ελπίδες αποθέτουμε.
Αν κάποιος έχει έλεος και το προσφέρει, 455
με τη χαρά της προσφοράς αγάλλεται.

ΤΕΙΡΕΣΙΑΣ
Αλίμονο!
Πόσο πικρό της γνώσης το ποτό,
αφού δεν έχει τέλος κι όφελος
όσο κι αν πίνεις. 460
Ξέρω καλά το μάθημα,
μα το λησμόνησα θαρρώ·
αλλιώς δε θα βρισκόμουν εδώ πέρα.
ΟΙΔ. Τι τρέχει; Ανόρεχτος μας κόπιασες.
ΤΕΙΡ. Μακάρι να γυρίσω σπίτι μου. 465
Αλήθεια, πίστεψέ με κι άσε με,
θά 'ταν καλύτερα και για τους δυο μας.
ΟΙΔ. Δεν αγαπάς την πόλη που σε γέννησε·
την αδικείς, αν της στερήσεις την μαντεία.
ΤΕΙΡ. Παράταιρα μιλάς, παράκαιρα· 470
στην ίδια δεν θα πέσω την παγίδα.
ΟΙΔ. Φεύγεις; Ενώ γνωρίζεις;
Ικέτες θες να πέσουμε στα γόνατά σου;
ΤΕΙΡ. Δεν έχετε μυαλό.
Ποτέ μου δεν θα ξεστομίσω τίποτα 475
γιατί θα ξεστομίσω τα δεινά σου.
ΟΙΔ. Τι λες; Ξέρεις και δε μιλάς;
Έβαλες με το νου την πόλη να προδώσεις
και να την παραδώσεις στη συμφορά;
ΤΕΙΡ. Να σε πληγώσω δεν μπορώ 480
και δεν το θέλω· ούτε να πληγωθώ.

Εθνικό Θέατρο – Επίδαυρος. 1974
Οιδίπους: Μάνος Κατράκης
Τειρεσίας: Γκίκας Μπινιάρης
Χορός
Σκηνοθεσία: Τάκης Μουζενίδης
(Αρχείο Τ. Μουζενίδη)

Ματαίως θα ψάχνεις.
Δε θα μου πάρεις λέξη.
ΟΙΔ. Πανάθλιε.[41]
Θα τρέλαινες και πέτρινη καρδιά. 485
Δε θα μιλήσεις επί τέλους;
Θα παίξεις το σκληρό και τον αλύγιστο;
ΤΕΙΡ. Κατηγορείς την τρέλα μου· με βρίζεις·
και δε νογάς
πως με την τρέλα σου συγκατοικείς. 490
ΟΙΔ. Πώς να μην τρελαίνεται κανείς
ακούγοντας τα λόγια σου
που ταπεινώνουν και ντροπιάζουνε την πόλη.
ΤΕΙΡ. Το παν θα βγει στο φως,
ακόμη κι αν εγώ σιωπήσω. 495
ΟΙΔ. Αφού θα βγει στο φως, οφείλεις να το πεις.
ΤΕΙΡ. Ούτε μια λέξη δε θα πω παραπανίσια
κι αν θες αγρίεψε και θύμωσε
ακόμη πιο πολύ.
ΟΙΔ. Λοιπόν αφρίζοντας από θυμό 500
τίποτα δε θα κρύψω
και θα σου πω ξεκάθαρα τι σκέφτομαι.
Βάλ' το καλά στο νου σου
πως έχω σχηματίσει την πεποίθηση
πως είσαι συνεργός, συνένοχος στο φόνο.[42] 505
Δεν ισχυρίζομαι πως είσαι αυτουργός,
αν όμως τύχαινε να βλέπεις
θά 'λεγα πως τον ξέκανες
με τα δικά σου χέρια.
ΤΕΙΡ. Αλήθεια το λες; Μείνε λοιπόν 510
με τις δημόσιες δεσμεύσεις σου
κι απ' την ημέρα τούτη εδώ
μήτε σε μένα να μιλάς μηδέ σ' αυτούς·
γιατί σκορπάς εσύ το μίασμα
τ' απαίσιο στην πόλη. 515
ΟΙΔ. Έχεις το θράσος να ξερνάς
αυτές τις λέξεις;

Και να πιστεύεις ύστερα πως θα γλυτώσεις;
ΤΕΙΡ. Έχω γλυτώσει,
γιατί με θρέφει της αλήθειας η ισχύς. 520
ΟΙΔ. Ποιος σου την έμαθε;
Μην πεις η μαντική σου τέχνη;
ΤΕΙΡ. Εσύ μου τη δασκάλεψες.
Με το στανιό μ' ανάγκασες
να σου μιλήσω. 525
ΟΙΔ. Και μου είπες τι; Πες το ξανά
για να το μάθω πιο καλά.
ΤΕΙΡ. Δεν το κατάλαβες πρωτύτερα;
Ή δοκιμάζεις την αντοχή μου;
ΟΙΔ. Δεν ξεκαθάρισα καλά το νόημα. 530
Πες το ξανά.
ΤΕΙΡ. Λέω πως είσαι ο φονιάς[43]
που ψάχνεις να βρεις.
ΟΙΔ. Δε θα χαρείς και δεύτερη φορά
το θράσος σου. 535
ΤΕΙΡ. Θα πω κι άλλα πολλά κι απ' το θυμό θ' αφρίσεις.
ΟΙΔ. Ό,τι κι αν σου κατέβει, πες το.
Μιλάς ματαίως.
ΤΕΙΡ. Μέσα στης λησμονιάς το πέπλο τυλιγμένος
αισχρά μ' αγαπημένους συγγενείς κοιμάσαι 540
και δε θωρείς μες τη θολούρα το κακό.
ΟΙΔ. Θαρρείς πως για πολύ θα 'φχαριστιέσαι τέτοια λόγια;
ΤΕΙΡ. Αν η αλήθεια κύρος έχει πάντα.
ΟΙΔ. Έχει· χωρίς εσένα.
Εσύ δεν έχεις κύρος κανένα· 545
είσαι τυφλός στ' αυτιά, στα μάτια και στο νου.[44]
ΤΕΙΡ. Και συ πανάθλιος που με το φως
των οφθαλμών μου παίζεις.
Με τη δική σου τύφλα γρήγορα
ο κόσμος θα γελάει. 550
ΟΙΔ. Έχεις βουλιάξει σε νύχτα βαθιά.
Δε σε φοβάται πια κανείς ανοιχτομάτης.
ΤΕΙΡ. Η μοίρα δεν το γράφει

πως από με θα συντριβείς.
Ο Φοίβος Απόλλων να σε ξεγράψει μπορεί. 555
ΟΙΔ. Ποιος τα σοφίστηκε όλα αυτά;
Ο Κρέων;
ΤΕΙΡ. Δε σ' έβλαψε ποτέ ο Κρέων.
Μονάχος σου τον εαυτό σου βλάπτεις.
ΟΙΔ. Ω πλούτε, ω εξουσία, 560
τέχνη απ' όλες τις τέχνες υπέρτερη,
αξιοζήλευτη ζωή·
κι όμως γεννά το φθόνο.
Εξαιτίας της εξουσίας αυτής
που δεν τη ζήτησα, 565
–η πόλη μου τη δώρισε–,
ο Κρέων, παλιός, πιστός μου φίλος,
αποπειράθηκε με δόλο σκευωρώντας
από το θρόνο μου να με πετάξει,
έχοντα υποχείριο το μάγο αυτόν, 570
τον δολερό μηχανορράφο, τον αγύρτη,
που βλέπει μοναχά το κέρδος
κι είναι στην τέχνη του τυφλός.
Έλα και πες μου,
πότε αλάθητος υπήρξες μάντης; 575
Όταν η σκύλα Σφίγγα τραγουδούσε εδώ,
άρθρωσες λόγο σωτηρίας στους πολίτες;
Η λύση του αινίγματος
δεν ήτανε δουλειά περαστικού και ξένου.
Ήταν δουλειά της μαντικής. 580
Και φάνηκε πως τέχνη δεν κατείχες.
Δεν διάβασες τους οιωνούς,
ούτε τη σκέψη των θεών.
Εγώ σαν ήρθα
ο ανιδιοτελής κι ανίδεος Οιδίπους 585
της έκλεισα το στόμα μια για πάντα
χωρίς σημάδια κι οιωνούς,
μονάχα με το στοχασμό.
Αυτόν αποπειράθηκες να διώξεις

ελπίζοντας να βρεις μια θέση 590
στου Κρέοντα το θρόνο πλάι.
Θα δεις πως κλαίγοντας και συ
κι αυτός που τα σοφίστηκε,
το βάρος της κατάρας θα σηκώσετε.
Αν γέρος δεν ήσουν, 595
θα 'βαζες γνώση παθαίνοντας
όσα τ' ανόσιο μυαλό σου μηχανεύεται.

ΧΟΡ. Θαρρώ πως ήταν της οργής το ξέσπασμα
τα λόγια του και τα δικά σου, Οιδίπου.
Ώρα δεν είναι γι' αυτά. 600
Σκεφτείτε μόνο ποιαν ερμηνεία δέχεται
ο θεϊκός χρησμός.

ΤΕΙΡ. Αν και κατέχεις την εξουσία
έχω κι εγώ δικαίωμα εξίσου
με τη σειρά μου να μιλήσω. 605
Δεν είμαι δούλος σου·
είμαι του Φοίβου, του Λοξία δούλος·[45]
του Κρέοντος κηδεμονία δεν χρειάζομαι.
Είμαι τυφλός και χλευάζεις την τύφλα μου.
Σου λέω λοιπόν πως βλέπεις 610
κι όμως δε βλέπεις,
πως κολυμπας στη συμφορά.
Δεν ξέρεις πού κατοικείς
και με ποιους συνοικείς.
Ξέρεις πούθε κρατά η γενιά σου; 615
Στο πέλαγος της λήθης περιφέρεσαι
κι είσαι των προσφιλών σου εχθρός
των ζωντανών κι όλων των πεθαμένων.
Η φοβερή γοργόποδη διπλή κατάρα[46]
απ' τον πατέρα και τη μάνα σου σταλμένη 620
από τη χώρα σου θα σ' εξορίσει.
Και δε θα βλέπεις πλέον φως·
θα πλέεις στο σκοτάδι.
Θ' αντιλαλήσουν οι κορφές του Κιθαιρώνα[47]
και τα λιμάνια θ' αντηχήσουν στεναγμούς, 625

όταν υποπτευθείς σε ποιο γαμήλιο κόλπο
προσάραξες αλίμενο,
όταν σε θάρρεψε το καλοτάξιδο
τ' αγέρι στα πανιά σου.
Δεν υποπτεύεσαι το πλήθος τ' άλλα σου δεινά, 630
όταν θα εξομοιωθείς με τα παιδιά σου.
Προς το παρόν κάτσε και προπηλάκιζε
το στόμα το δικό μου και τον Κρέοντα.
Άλλος θνητός όπως εσύ
ποτέ του δεν θα λιώσει 635
στα δόντια της μυλόπετρας παγιδευμένος.
ΟΙΔ. Πώς ν' αντέξει κανείς να τον ακούει;
Δε θα πας στο χαμό;
Δε θα χαθείς το γρηγορότερο;
Δε θα γυρίσεις να δω την πλάτη σου; 640
Δε θα μ' αδειάσεις τη γωνιά;
ΤΕΙΡ. Με κάλεσες· μονάχος δε θα 'ρχόμουν.
ΟΙΔ. Δεν ήξερα πως θα ξεστόμιζες βλακείες
αλλιώς δε θα 'στελνα να σε καλέσω.
ΤΕΙΡ. Ανόητος νομίζεις πως γεννήθηκα 645
όμως σοφό με νόμιζαν
αυτοί που σε γεννήσανε.
ΟΙΔ. Για ποιους μιλάς; Στάσου!
Ποιος μ' έφερε στον κόσμο;
ΤΕΙΡ. Η μέρα τούτη θα σε γεννήσει[48] 650
και θα σε σβήσει.
ΟΙΔ. Μιλάς μ' αινίγματα θολά και μπερδεμένα.
ΤΕΙΡ. Μα δε γεννήθηκες αινίγματα να λύνεις;
ΟΙΔ. Να μη χλευάζεις το μεγαλείο μου.
ΤΕΙΡ. Η συγκυρία σε κατέστρεψε κι η τύχη. 655
ΟΙΔ. Και τι με νοιάζει; Την πόλη την έσωσα.
ΤΕΙΡ. Κινάω να φύγω· εσύ, παιδί μου,
οδήγα με κι ακολουθώ.
ΟΙΔ. Κουβάλα τον. Η παρουσία σου
με παγιδεύει και μ' ενοχλεί· 660
όταν ξεκουμπιστείς, θα ξαλαφρώσω.

ΤΕΙΡ. Ήρθα, μίλησα, φεύγω.
Το πρόσωπό σου δε φοβήθηκα.
Τη δύναμη δεν έχεις να με βλάψεις.
Σου λέω λοιπόν: αυτόν τον άνθρωπο 665
που ψάχνεις, αυτόν που με κατάρες
επικήρυξες για του Λαΐου το φόνο,
αυτός στην πόλη βρίσκεται·
ως μέτοικος φιλοξενείται·
θ' αποδειχθεί Θηβαίος γνήσιος. 670
Η τύχη του θα 'χει πικρή τη γεύση.
Ανοιχτομάτης πριν, τώρα τυφλός·[49]
ζάπλουτος πριν, τώρα φτωχός,
με το ραβδί του συντροφιά
σε τόπο ξένο θα πορεύεται 675
αλήτης πλάνης και φυγάς.
Θ' αποδειχθεί των τέκνων του πατέρας κι αδελφός
και της γυναίκας που τον γέννησε
ο γιος και σύζυγός της
και του πατέρα του φονιάς κι ομόκλινος. 680
Μπες στο παλάτι μέσα και στοχάσου
κι αν μ' εύρεις να σου λέγω ψέματα
μπορείς να λες ελεύθερα
πως δεν κατέχω πια την τέχνη της μαντείας.

ΠΡΩΤΟ ΣΤΑΣΙΜΟ

ΧΟΡΟΣ

Ποιος είναι τάχα ο άγνωστος [*στρ. α*] 685
που κρύβεται μες το χρησμό του Δελφικού[50]
του Βράχου; αυτός που τέλεσε τ' ανείπωτα,
τ' ανομολόγητα με χέρι ματωμένο;
Είναι καιρός να πάρει
της εξορίας την οδό γοργά, 690
όπως γοργά της θύελλας τ' αλόγατα καλπάζουν.
Πάνοπλος ο υιός του Διός τον διώκει
με του πυρός την αστραπή
κι αλάθευτες ακολουθούν σα λαγωνίκες
οι Ερινύες τρομερές.[51] 695

Στην κορυφή του χιονισμένου Παρνασσού [*αντιστρ. α*]
πρόβαλε λόγος λαμπερός μιας αποκάλυψης
κι όλοι ζητούν τον άγνωστο, τον άφαντο
μυρίζοντας τα χνάρια του παντού.
Σαν την άδικη λουφάζει την κατάρα στα δάση, 700
στα βράχια και στα σπήλαια, σαν ταύρος μοναχός,
της συμφοράς το πόδι σέρνοντας πεντάρφανο.
Κοιτάει να γλυτώσει το χρησμό·
χρησμό που ζωντανός αιώνια
στην κεφαλή του γύρω-γύρω θα πετάει. 705

Με τάραξε βαθιά, με τρόμαξεν [*στρ. β*]
ο σοφός μαντευτής των σημείων.
Ν' αμφιβάλλω ή να πιστέψω;
Απορώ· να μιλήσω διστάζω.
Σκοτάδι μπρος και πίσω, παντού. 710
Με της ελπίδας τα φτερά πετώ.
Δεν άκουσα ποτέ να μιλάνε για μίσος,
πρόσφατο και παλιό,
ανάμεσα στους Λαβδακίδες
και στου Πολύβου τον υιό. 715

Πού νά 'βρω πειστικά τεκμήρια
τη φήμη να κλονίσω του Οιδίποδος
στην πόλη; πώς να συνδράμω να βρεθεί
ο άγνωστος φονιάς του Λαβδακίδη;

Ο Ζευς κι ο Απόλλων σοφοί, [*αντιστρ. β*] 720
αυτοί μονάχα τη θνητή γνωρίζουν φύση.
Θνητός κι ο μάντης, γιατί να ξέρει
από μένα πιο πολλά; δεν είναι λογικό.
Στον άνθρωπο μόνον η φρόνιμη γνώση
νικά τη φρόνιμη γνώση. 725
Αν δεν αποδειχτούν αλήθειες
οι μαντείες του, αρνούμαι τη μομφή του.
Όταν εκείνος μες το φως αντάμωσε
τη φτερωτή παρθένα, σοφός αποκαλύφτηκε
κι η πόλη τον αγάπησε παράφορα. 730
Ο νους να το χωρέσει δεν μπορεί
πως εγκλημάτησε ποτές του.

ΔΕΥΤΕΡΟ ΕΠΕΙΣΟΔΙΟ

ΚΡ. Πολίτες,[52] άκουσα πως με κατηγορεί
δεινά, ο βασιλιάς Οιδίπους.
Ήρθα γεμάτος οργή. 735
Αν πράγματι πιστεύει
πως τα δεινά που μας καταδαμάζουν
έχουν αιτία τη βλάβη που προξένησαν
κάποια δικά μου έργα
ή κάποια λόγια 740
δεν έχω πια λαχτάρα για ζωή
με τέτοια ρετσινιά στην πλάτη.
Ζημιά δεν είναι απλή
τέτοια κατηγορία·
είναι πολύ μεγάλη. 745
Αν είμαι για την πόλη κίνδυνος
θα 'μαι για σένα κίνδυνος
και για τους φίλους όλους.
ΧΟΡ. Πάνω σε ξέσπασμα θυμού
ήρθε στο στόμα ξαφνικά 750
μομφή και ψόγος.
Δε βούτηξε τη γλώσσα στο μυαλό του.
ΚΡ. Μ' ορθάνοιχτα τα μάτια
και ξύπνιο το μυαλό
ξεστόμισε κατηγορία τέτοια; 755
ΧΟΡ. Δεν ξέρω. Δε μ' αφορά και δεν κοιτώ
οι άρχοντες τι κάνουν.
Ιδού, του παλατιού περνά[53]
ο ίδιος το κατώφλι.
ΟΙΔ. Εσύ εδώ; Πώς τόλμησες και σίμωσες; 760
Το προσωπείο φόρεσες του θράσους
και κόπιασες στη στέγη μου,
ενώ σκοπεύεις φανερά να με σκοτώσεις
την εξουσία μου λεηλατώντας.
Πες μου, για το Θεό, 765
πώς σκέφτηκες να κάνεις κάτι τέτοιο;

Έχεις απόδειξη πως είμαι βλάκας ή δειλός;
Ή νόμισες πως δε θα ξεσκεπάσω
το δόλο σου που σέρνονταν σαν ερπετό;
Ή νόμισες πως αν το μάθαινα 770
δεν είχα τρόπο ν' αμυνθώ;
Λοιπόν εγχείρημα βλακώδες δεν ανέλαβες
χωρίς λαό και φίλους
την εξουσία να κυνηγάς;
Μόνο με χρήματα και μάζες 775
την εξουσία κατακτάς.

ΚΡ. Κοίτα και πράξε ανάλογα.
Σ' αυτά που λες
θα πάρεις την απάντηση.
Σκέψου καλά 780
κι αφού σκεφτείς να κρίνεις.

ΟΙΔ. Μιλάς κομψά κι ωραία·
δεν έχω όμως όρεξη να σε ακούσω.
Μου προξενείς βαριά κατάθλιψη.

ΚΡ. Άκουσε τώρα αυτό 785
που πρώτο θα σου πω.

ΟΙΔ. Μονάχα μη μου πεις πως είσαι φίλος.

ΚΡ. Αν πράγματι πιστεύεις
πως το θράσος δίχως τη λογική
είναι προσόν μεγάλο, 790
παραλογίζεσαι.

ΟΙΔ. Αν πράγματι πιστεύεις
πως αδικώντας συγγενείς
την τιμωρία γλύτωσες,
παραλογίζεσαι. 795

ΚΡ. Τα λες σωστά και συμφωνώ.
Φέρε γι' αυτά που λες τεκμήρια.
Πώς και με τι σ' αδίκησα;

ΟΙΔ. Μ' έπεισες ή δε μ' έπεισες
πως είναι ανάγκη 800
να στείλω να φωνάξω
το μάντη το σεμνό;

ΚΡ. Και τώρα ακόμα
τη γνώμη μου δεν άλλαξα.
ΟΙΔ. Πόσος καιρός πέρασε 805
από τότε που ο Λάιος...
ΚΡ. Έκανε τι; Δε σε καταλαβαίνω.
ΟΙΔ. Άφαντος πήγε από ένα χέρι φονικό.
ΚΡ. Πολλά κι αμέτρητα χρόνια.
ΟΙΔ. Ασκούσε τότε ο μάντης 810
την μαντική του τέχνη;
ΚΡ. Τον περιβάλλαν με τιμή
κι ήταν σοφός, όπως και τώρα.
ΟΙΔ. Εκείνο τον καιρό
μνημόνευσε ποτέ του τ' όνομά μου; 815
ΚΡ. Ποτέ, μπροστά σε μένα.
ΟΙΔ. Μα για το σκοτωμένο δεν ερευνήσατε ποτέ;
ΚΡ. Πώς όχι; Ψάξαμε μα δε βρήκαμε στοιχεία.
ΟΙΔ. Πώς ο σοφός δεν είπε τότε,
αυτά που τώρα λέει; 820
ΚΡ. Δεν ξέρω· όταν δεν έχω γνώμη,
μ' αρέσει να σιγώ.
ΟΙΔ. Αν είσαι λογικός,
θα πεις τα λίγα που γνωρίζεις.
ΚΡ. Ποιο πράγμα; Ό,τι γνωρίζω 825
δεν αρνούμαι να το πω.
ΟΙΔ. Ότι, χωρίς δική σου κάλυψη,
δε θα 'λεγε ποτέ πως σκότωσα το Λάιο.
ΚΡ. Αν λέγει τέτοια πράγματα
εσύ μονάχα ξέρεις. 830
Όμως έχω δικαίωμα να σε ρωτήσω,
όπως με ρώτησες και συ.
ΟΙΔ. Να με ρωτήσεις.
Αλλά φονιά όσο κι αν θες
δε θα με βγάλεις. 835
ΚΡ. Λοιπόν: την αδερφή μου δεν παντρεύτηκες;
ΟΙΔ. Άρνηση δε χωρεί το ρώτημά σου.
ΚΡ. Την εξουσία δε μοιράζεσαι με κείνη;

ΟΙΔ. Το κάθε τι που θέλει
αμέσως το παραχωρώ. 840
ΚΡ. Τρίτος εγώ,
εξίσου δε μοιράζομαι την εξουσία;
ΟΙΔ. Σ' αυτό κατάφερες ν' αποδειχτείς
άπιστος φίλος.
ΚΡ. Όχι! αν έδινες όπως εγώ 845
στον εαυτό σου λόγο.
Στοχάσου πρώτα-πρώτα τούτο:
Θαρρείς πως προτιμά κανείς να βασιλεύει
με φόβο και βραχνά
ή να κοιμάται ξέγνοιαστος 850
χωρίς φοβίες
και να διαχειρίζεται την εξουσία;
Είναι στο χαρακτήρα μου να θέλω
να 'μαι στα λόγια μόνο βασιλιάς
παρά να κυβερνώ 855
με δύναμη βασιλική.
Όποιος με σωφροσύνη ζει
το ίδιο λαχταράει.
Τα πάντα τώρα μου προσφέρεις
και δε φοβάσαι τίποτα. 860
Αν κυβερνούσα,
παρά τη θέλησή μου θά 'κανα πολλά.
Πώς θες λοιπόν να με γλυκαίνει
πιο πολύ
κι απ' την απόλαυση της εξουσίας 865
η άσκησή της;
Ανόητος δεν είμαι τόσο
να φορτωθώ βαριές ευθύνες,
ενώ με χόρτασαν τα κέρδη μου.
Τώρα τα πάντα χαίρομαι, 870
με χαιρετούν οι πάντες.
Κι όσοι χρειάζονται τη συνδρομή σου
εμένα κολακεύουν και χτυπούν την πόρτα μου.
Εναποθέτουνε την τύχη τους στα χέρια μου.

Πώς να τ' αφήσω όλα αυτά 875
και πώς να πάρω τ' άλλα;
Μια τέτοια σύνεση λοιπόν
δε μεταβάλλεται σε προδοσία.
Εκ φύσεως σιχαίνομαι τέτοιες ιδέες
και δεν ανέχομαι τους άλλους 880
που τις έχουν.
Θες έλεγχο να κάνεις;
Να πας στο πυθικό μαντείο
και να ρωτήσεις αν ανήγγειλα
αυτούσιο το χρησμό. 885
Αν, ύστερα, με πιάσεις
να 'χω συνωμοτήσει με τον μάντη
να με συλλάβεις
κι όχι με μια, με δύο ψήφους
μια τη δική σου και τη δική μου δυο, 890
να με σκοτώσεις.
Μη με κατηγορείς
μ' αυθαίρετες και κούφιες αιτιάσεις.
Αδίκως ματαιοπονούν
όσοι βαφτίζουν 895
φαύλους τους συνετούς
και συνετούς τους φαύλους.
Αν τον καλό σου φίλο καταστρέψεις
είναι σαν να ρημάζεις τη ζωή
που λαχταράς να ζεις. 900
Θα 'ρθει καιρός να καταλάβεις
δίχως λάθη,
αφού τον άνθρωπο το δίκαιο
ο χρόνος δικαιώνει.
Αρκεί μια μέρα μόνο 905
και τον κακό θα ξεσκεπάσεις άνθρωπο.

ΧΟΡ. Μίλησε μετρημένα, γιατί προσέχει
να μην πέσει χαμηλά.
Οι βιαστικοί μπερδεύονται στα λάθη τους.

ΟΙΔ. Όπως κρυφά και βιαστικά 910

μ' επιβουλεύεται
πρέπει κι εγώ με βιάση να σκεφτώ το πράγμα.
Αμέριμνος αν αδρανώ
θα πραγματώσει τα σχέδιά του
και τα δικά μου θα καταρρεύσουν. 915

ΚΡ. Τι θες λοιπόν; Να μ' εξορίσεις;

ΟΙΔ. Καθόλου· νεκρό σε θέλω κι όχι φυγάδα.

ΚΡ. Και πώς θ' αποδείξεις
το λόγο που σε ζήλεψα;

ΟΙΔ. Θ' αρνηθείς να πειθαρχήσεις; 920

ΚΡ. Θαρρώ πως παραφέρεσαι.

ΟΙΔ. Κρατώ τη γνώμη μου.

ΚΡ. Μα πρέπει να σκεφτείς και τη δική μου.

ΟΙΔ. Είσαι κακός εκ φύσεως.

ΚΡ. Κι αν πέφτεις έξω; 925

ΟΙΔ. Γονάτισε στην εξουσία.

ΚΡ. Όταν οι άρχοντες αυθαιρετούν
δε γονατίζω.

ΟΙΔ. Ω πόλη, ω πόλη.

ΚΡ. Δεν είσαι μόνος· είμαι πολίτης κι εγώ. 930

ΧΟΡ. Άρχοντες, πάψτε.
Πάνω στην ώρα βλέπω να 'ρχεται[54]
απ' το παλάτι προς τα δω
την Ιοκάστη.
Μαζί της είναι χρέος σας να λύσετε 935
την τωρινή φιλονεικία κατ' ευχή.

ΙΟΚΑΣΤΗ

Αστόχαστοι, γιατί τροχίζετε τη γλώσσα σας
στον παραλογισμό;
Τη χώρα που νοσεί δεν ντρέπεστε
και στα προσωπικά σας πάθη 940
ρίχνετε λάδι στη φωτιά;
Δεν πας εσύ στο δώμα σου
και συ στο σπίτι σου, Κρέων,
μήπως από το τίποτα

φουντώσει το κακό; 945
ΚΡ. Ο άντρας σου Οιδίπους, αδερφή,
απειλεί φοβερά να μου κάνει
και θα διαλέξει ανάμεσα στα δυο:
θα με συλλάβει και θα με σκοτώσει
ή από την πατρική γη θα μ' εξορίσει. 950
ΟΙΔ. Ακριβώς.
Τον έπιασα να μηχανεύεται
ανείπωτα δεινά για τη ζωή μου.
ΚΡ. Μη σώσω να χαρώ ζωή,
καταραμένος να χαθώ 955
αν έπραξα και το παραμικρό
απ' όσα μου κατηγορείς.
ΙΟΚ. Για το θεό, πίστεψέ τον, Οιδίπου.
Τον όρκο του σεβάσου στους θεούς,
σεβάσου και τους γέροντες και μένα. 960
ΧΟΡ. Ω βασιλιά, σ' εκλιπαρώ· σκέψου και πίστεψε. [*στρ.*]
ΟΙΔ. Σε τι να κάνω πίσω;
ΧΟΡ. Δεν ήταν επιπόλαιος ποτέ·
τώρα που πήρεν όρκο[55]
να σεβαστείς το μεγαλείο της στιγμής. 965
ΟΙΔ. Ξέρεις τι μου ζητάς;
ΧΟΡ. Ξέρω.
ΟΙΔ. Πες μας λοιπόν.
Σ' ακούω.
ΧΟΡ. Το φίλο σου που δέθηκε 970
με της κατάρας τα δεσμά
μην ατιμάζεις.
Μην εμπισεύεσαι τις θολές υποψίες.
ΟΙΔ. Αντιλαμβάνεσαι πως μου ζητάς
τον όλεθρο ή τη φυγή μου; 975
ΧΟΡ. Όχι, μα τον δημιουργό των όλων [*στρ.*]
τον παντεπόπτη Ήλιο.[56]
Μακάρι να χαθώ τρισάθλιος
χωρίς θεό και δίχως φίλους
αν έβαλα στο νου μου τέτοια σκέψη, 980

τη δύσμοιρη ψυχή μου κατατρώει
της χώρας ο καημός,
αν πάνω στα παλιά δεινά
και τα δικά σας τα δεινά σωριάσετε.
ΟΙΔ. Ας φύγει λοιπόν, 985
έστω κι αν χρειαστεί
το φως να χάσω
ή να με διώξουν από τη χώρα
εξόριστο κι ατιμασμένο.
Συμπόνεσα το σπλαχνικό σου στόμα,[57] 990
αυτόν δεν συμπόνεσα.
Αυτόν, όπου κι αν πάει,
θα τον μισώ για πάντα.
ΚΡ. Υποχωρείς γεμάτος μίσος.
Θα ξεθυμάνεις κάποτε 995
και θα το μετανιώσεις.
Οι χαρακτήρες σαν κι αυτόν
αγάλλονται να τιμωρούν τον εαυτό τους.
ΟΙΔ. Θα φύγεις, επί τέλους;
Άφησέ με ήσυχο! 1000
ΚΡ. Θα φύγω.
Εσύ δεν με κατάλαβες ποτέ.
Αυτοί με ξέρουν και δεν άλλαξα.
ΧΟΡ. Γυναίκα, μην αργείς [*αντιστρ.*]
να μπεις μαζί του μέσα. 1005
ΙΟΚ. Να μάθω θέλω τι συνέβη.
ΧΟΡ. Λόγο το λόγο φτάσανε
σε κούφιες υποψίες
και τ' άδικο δαγκώνει την ψυχή.
ΙΟΚ. Φταίνε κι οι δυο; 1010
ΧΟΡ. Νομίζω, ναι.
ΙΟΚ. Και ποιος ο λόγος;
ΧΟΡ. Αρκεί, αρκεί θαρρώ·
η χώρα βασανίζεται·
το θέμα τέλειωσε· 1015
ας μείνει εδώ το πράγμα.

ΟΙΔ. Είδες πού φτάσαμε;
Είσαι καλοπροαίρετος
μα την αλήθεια παραγνωρίζεις
και φαρμακώνεις την ψυχή μου. 1020

ΧΟΡ. Ω βασιλιά, [*αντιστρ.*]
δεν το 'πα μόνο μια φορά
άκου το πάλι:
Θά 'ταν παραφροσύνη
να σ' αρνηθώ. 1025
Εσένα που την πατρική μου γη
την όρθωσες ξανά,
όταν παράδερνε στης συμφοράς το σάλο.
Και τώρα δείξε μου τον ίσιο δρόμο,
αν το μπορείς. 1030

ΙΟΚ. Για τ' όνομα του θεού, βασιλιά μου,
φανέρωσέ μου την αιτία
που θύμωσες τόσο πολύ.

ΟΙΔ. Απ' όλα πιο πολύ
τιμώ και σέβομαι, 1035
το πρόσωπό σου,
και θα σου πω τι μηχανεύτηκεν
ο Κρέων εναντίον μου.

ΙΟΚ. Λέγε μου για να δω
αν τον κατηγορείς σωστά 1040
πως έφταιξεν αυτός για τη φιλονεικία.

ΟΙΔ. Με κατηγόρησε πως σκότωσα τον Λάιο.

ΙΟΚ. Είπε πως το γνωρίζει μόνος του
ή τό 'μαθε και τό 'πε;

ΟΙΔ. Έστειλε τον πανούργο μάντη να το πει· 1045
αυτός φυλάγεται· κρατεί κλειστό το στόμα.

ΙΟΚ. Παράτα κάθε τέτοια σκέψη τώρα
κι άκου να μάθεις από μένα
πως δε γεννήθηκε θνητός κανείς[58]
τη μαντική την τέχνη να κατέχει. 1050
Με λίγα λόγια προσκομίζω τα τεκμήρια.
Δόθηκε κάποτε χρησμός στο Λάιο,

από το Φοίβο, προφανώς τον ίδιο, όχι·
από τους υπηρέτες του ναού, βεβαίως,
πως ήτανε γραφτό του να πεθάνει 1055
απ' το παιδί που θα γεννούσαμε αυτός κι εγώ.
Κι αυτόν, καθώς μου είπαν,
ξένοι ληστές τον σκότωσαν
σε τρίστρατον αμαξιτής οδού.[59]
Τ' αγόρι που γεννήθηκε 1060
δεν πέρασαν ημέρες τρεις,
κι ο Λάιος το τύλιξε μ' ένα σκοινί
σφιχτά στους αστραγάλους,
σε ξένα χέρια τό 'δωσε
και 'κείνα το πετάξαν 1065
σ' απάτητη βουνού κορφή.
Έτσι ο Απόλλων δεν επέτρεψε
να γίνει πατροκτόνος το παιδί
κι ο Λάιος δεν έπαθε
αυτό που τον τρομοκρατούσε: 1070
απ' το παιδί να σκοτωθεί.
Αυτά καθόριζαν οι προφητείες
και μη σκοτίζεσαι γι' αυτές.[60]
Όταν η χρεία το καλεί
βρίσκει ο θεός τον τρόπο 1075
να φανερώσει τη βουλή του.

ΟΙΔ. Η ψυχή μου ταξίδεψε,
αναστατώθηκε ο νους μου
μ' αυτά που μόλις άκουσα.

ΙΟΚ. Ποιες μέριμνες σε βασανίζουν 1080
κι ο νους σου πήγε αλλού;

ΟΙΔ. Μου φάνηκε πως άκουσα
πως έσφαξαν το Λάιο
σε τρίστρατον αμαξιτής οδού.

ΙΟΚ. Το λέγαν αυτό· το λεν ακόμα. 1085

ΟΙΔ. Κι ο τόπος της σφαγής ποιος ήταν;

ΙΟΚ. Φωκίς ο τόπος λέγεται·
ο δρόμος σκίζεται στα δυο·

ο ένας πάει στη Δαύλεια
κι ο άλλος στους Δελφούς. 1090
ΟΙΔ. Και πόσος κύλησε καιρός απ' τη σφαγή;
ΙΟΚ. Μαντατοφόροι φέρανε την είδηση
λίγο πριν ανέβεις στο θρόνο των Θηβών.
ΟΙΔ. Θεέ μου,[61] τι μελετάς
στο στοχασμό σου 1095
για τη μοίρα μου;
ΙΟΚ. Ποια μνήμη σε ταράζει, Οιδίπου;
ΟΙΔ. Μη με ρωτάς. Μα πες μου για το Λάιο,
πώς φαίνονταν στ' ανάστημα, στην ηλικία;
ΙΟΚ. Ψηλός, μαλλιά ψαρά στον κρόταφο 1100
και σού 'μοιαζε στο πρόσωπο λιγάκι.[62]
ΟΙΔ. Αλιά μου ο δόλιος! Δεν ήξερα πρωτύτερα
πως καταριόμουν τον εαυτό μου.
ΙΟΚ. Τι λες; Τρέμω να σε κοιτάξω
μες τα μάτια. 1115
ΟΙΔ. Τρέμω κι εγώ μήπως ο μάντης
έβλεπε ξεκάθαρα.
Αν με φωτίσεις κι άλλο, θα φανεί.
ΙΟΚ. Διστάζω· μα ρώτησε και θ' απαντώ.
ΟΙΔ. Ταξίδευε με λίγους 1120
ή με πολλούς ακόλουθους, σα βασιλέας;
ΙΟΚ. Μαζί με τον κήρυκα πέντε·[63]
ο Λάιος καθότανε μονάχος σ' ένα αμάξι.
ΟΙΔ. Αλίμονο! Ξεκάθαρο το πράγμα.
Και ποιος σας έφερε την είδηση; 1125
ΙΟΚ. Κάποιος δούλος που γύρισε·
ο μόνος που σώθηκε.
ΟΙΔ. Και είναι στο σπίτι τώρα;
ΙΟΚ. Όχι. Γιατί σα γύρισε
κι είδε στο θρόνο εσένα,[64] 1130
νεκρό το Λάιο,
με παρακάλεσε φιλώντας μου τα χέρια
στα βοσκοτόπια να τον στείλω και στα χωράφια·
την πόλη να μη βλέπει· τόσο μακριά.

Τον έστειλα· ήταν δούλος καλός, 1135
την άξιζε τη χάρη κι ακόμη μεγαλύτερη.
ΟΙΔ. Γίνεται γρήγορα νά 'ρθει εδώ;
ΙΟΚ. Έγινε κιόλας. Αλλά γιατί σε καίει τόσο;
ΟΙΔ. Φοβάμαι τον εαυτό μου.
Εκτέθηκα κι είπα πολλά. 1140
Θέλω να τον δώ.
ΙΟΚ. Θά 'ρθει. Μα κάνε μου τη χάρη
να μου πεις,
τι σου βαραίνει, βασιλιά μου, την ψυχή;
ΟΙΔ. Δε θα σου κρύψω τίποτα· 1145
στις παρυφές κινούμαι της ελπίδας.
Ποιος άλλος από σένα
δικαιούται περισσότερο
τη δυστυχία μου να δει κατάματα;
Ο Κορίνθιος Πόλυβος ήταν πατέρας μου· 1150
μητέρα μου η Δωρίδα Μερόπη.
Ήμουν ο πρώτος πολίτης εκεί,
πριν να συμβεί κάτι τυχαίο,
κάπως παράξενο στ' αλήθεια,
μα που δεν άξιζε τον κόπο 1155
να μου κεντρίσει την προσοχή.
Κάποιος στο δείπνο μεθυσμένος
και πάνω στο κρασί
είπε πως είμαι ψεύτικος,
πλαστός του πατέρα μου γιος. 1160
Το πήρα βαριά· κρατήθηκα την ίδια μέρα.
Όμως την άλλη μέρα
πήγα στη μάνα μου και στον πατέρα
και τους ρώτησα.
Δυσφόρησαν για κείνον που με πρόσβαλε 1165
και 'γώ χαιρόμουν την οργή τους.
Όμως τ' αγκάθι με τρυπούσε συνεχώς
και πλήγωνε το νου μου.
Πηγαίνω στους Δελφούς
κρυφά απ' τους γονείς μου, 1170

αλλά ο Φοίβος μ' έδιωξε,
με περιφρόνησε,
δεν απάντησε στο ερώτημά μου.
Αλλά δεινά και φοβερά προφήτευε
για μένα τον τρισάθλιο 1175
πως με τη μάνα μου θα σμίξω
και πως παιδιά θα φέρω της ντροπής
στο φως της μέρας
και πως φονιάς θα γίνω
του πατέρα που μ' έσπειρε. 1180
Εγώ σαν τ' άκουσα
από την πόλη της Κορίνθου
ξεμακραίνω,
ακολουθώντας την οδό των αστεριών,
δεν ήθελα να δω ν' αληθεύουν 1185
των χρησμών οι ντροπές.
Οδοιπορώντας φτάνω στον τόπο
που μου λες
πως χάθηκεν ο βασιλιάς της χώρας.
Θα σου πω όλη την αλήθεια. 1190
Όταν πεζός στο τρίστρατο πλησίασα
αντάμωσα έναν κήρυκα
και πάνω σ' ένα αμάξι
που τό 'σερναν πουλάρια
καθόταν ένας γέροντας, καθώς τον λες. 1195
Αυτός ο κήρυκας κι ο γέροντας
με πέταξαν βιαίως στης δημοσιάς την άκρη.
Τον οδηγό που μ' έσπρωξε
χτυπώ με λύσσα.
Ο γέροντας το βλέπει, 1200
με παραφύλαξε
κι όπως τ' αμάξι πέρναγε μπροστά μου
με χτύπησε με το διπλό μαστίγιο στο μέτωπο.
Το πλήρωσε ακριβότερα·
σαν αστραπή τον τσάκισα 1205
με το ραβδί που κράταγα στο χέρι

Εθνικό Θέατρο – Επίδαυρος. 1973
Οιδίπους: Μάνος Κατράκης
Ιοκάστη: Αλέκα Κατσέλη
Σκηνοθεσία: Τάκης Μουζενίδης
(Αρχείο Τ. Μουζενίδη)

κι ανάσκελα κυλίστηκε
στο βάθος τ' αμαξιού.
Ύστερα σκότωσα όλους τους άλλους.
Αν συγγενεύει ο Λάιος μ' αυτόν τον ξένο, 1210
ποιος άνθρωπος γεννήθηκε[65]
πιο θλιβερός απ' τον Οιδίποδα;
Ποιος άλλος μπόρεσε
πιο θεομίσητος να γίνει;
Κανείς πολίτης, κανένας ξένος 1215
δεν επιτρέπεται να τον δεχτεί στο σπίτι του
κανείς δεν επιτρέπεται να του μιλεί,
όλοι θα τον πετούν στο δρόμο.
Άλλος κανείς, μονάχα εγώ
τον εαυτό μου καταράστηκα, 1220
βρωμίζω με τα χέρια που τον σκότωσα
του πεθαμένου το κρεβάτι.
Γεννήθηκε κακούργος;
Εγώ είμαι το μίασμα.
Στο σώμα, στην ψυχή, στο νου; 1225
Αν πάρω των ομματιών μου και φύγω
εξόριστος δε θα μπορώ
τους δικούς μου να δω
ούτε το χώμα της πατρίδας να πατήσω,
αλλιώς θα ζευγαρώσω με τη μάνα μου 1230
και θα σκοτώσω τον πατέρα μου
τον Πόλυβο που μ' έσπειρε και μ' έθρεψε.
Θά 'ταν λοιπόν παράλογο κάποιος να πει,
αν ζύγιαζε τη μοίρα μου,
πως ανελέητος θεός με κυνηγάει; 1235
Ποτέ, μα ποτέ, σεβαστοί θεοί,
μιας τέτοιας ημέρας το φως να μη δω.
Μακάρι να χαθώ, ν' αφανιστώ
απ' των θνητών τα μάτια
παρά να κηλιδώσω την ψυχή 1240
με της ντροπής τη φρίκη.
ΧΟΡ. Με πλημμύρισες, βασιλιά μου, με τρόμο·

ώσπου να πληροφορηθείς
απ' τον αυτόπτη μάρτυρα,
κράτησε την ελπίδα. 1245
ΟΙΔ. Ελπίδα που κρεμάστηκε σ' ένα βοσκό.
ΙΟΚ. Κι όταν φανεί, τι σκέφτεσαι να κάνεις;
ΟΙΔ. Θα σου πω.
Αν πει κι αυτός αυτά που λες κι εσύ
γλυτώνω μια για πάντα. 1250
ΙΟΚ. Και ποιο σπουδαίο σού 'δωσα τεκμήριο;
ΟΙΔ. Κατέθετε, βεβαίωνες,
πως σκότωσαν το Λάιο ληστές.[66]
Αν επιμένει στον αριθμό,
εγώ δεν σκότωσα τον άνθρωπο. 1255
Ο ένας κι οι πολλοί δεν είναι ίσα κι όμοια.
Αν έναν οδοιπόρο μαρτυρήσει,
τότε το φονικό ξεκάθαρα
βαραίνει την ψυχή μου.
ΙΟΚ. Πίστεψέ με, λοιπόν· αβίαστα μιλούσε 1260
και δεν μπορεί το λόγο του ν' αλλάξει.
Δεν τ' άκουσα μονάχα εγώ,
στην αγορά της πόλης
τ' αφηγήθηκε.
Μα κι αν τα στρίψει, 1265
δε θ' αποδείξει, βασιλιά,
πως σκότωσες εσύ το Λάιο.
Ο Πυθικός Λοξίας μήνυσε[67]
πως θα τον σκότωνε παιδί
που θά 'κανε μαζί μου. 1270
Ούτε και το μωρό το δύσμοιρο
τον σκότωσε.
Χάθηκε πρώτο.
Γι' αυτό δεν έχω πίστη στους χρησμούς,
παλιούς και νέους. 1275
ΟΙΔ. Έχεις δίκιο.
Όμως μην αμελήσεις
να στείλεις να φωνάξουνε το δούλο.

ΙΟΚ. Στέλνω γοργά.
Ας πάμε τώρα στο παλάτι. 1280
Ό,τι ποθείς, θα κάνω πάντα πρόθυμα.

Εθνικό Θέατρο, 1952
Οιδίπους: Αλέξης Μινωτής
Ιοκάστη: Κατίνα Παξινού
Σκηνοθεσία: Αλέξη Μινωτή

ΔΕΥΤΕΡΟ ΣΤΑΣΙΜΟ

ΧΟΡΟΣ

Ας μ' αξιώσει η μοίρα μου [*στρ. α*]
ο σεπτός Σεβασμός να στεριώσει
τα έργα και τους λόγους μου για πάντα.
Νόμοι βαθύρριζοι τα θέμελά τους,[68] 1285
τέκνα των ουρανών αιθερογέννητα,
έχουν μοναδική πατρίδα τους τον Όλυμπο·
φύση θνητή δεν τους εγέννησε
και δεν βυθίζονται ποτέ
στης λησμονιάς τον ύπνο. 1290
Μέγας θεός, αγέραστος, τους εμψυχώνει.

Ύβρις φυτεύει τύραννον.[69] [*αντιστρ. α*]
Αν όμως σαν τον ποταμό
η έπαρση σηκώνει ματαιότητα,
αν κατεβάσει φέρνοντας παράκαιρα δεινά 1295
κι αν ανεβεί στην κορυφή της στέγης,
απότομα γκρεμίζεται στα βάθη
της ανάγκης και με το πόδι στο κενό
παραπατά· το θεό παρακαλώ
να μην πάψει να παλεύει για της πόλης το καλό. 1300
Θεός ας είναι πάντα ισχύς μου και σκέψη μου.

Αν κάποιος πράττοντας και λέγοντας [*στρ. β*]
πορεύεται τον υπερόπτη δρόμο,
όποιος τη Δίκη δε φοβάται
κι όποιος δε σέβεται τα ιερά τεμένη των θεών, 1305
ας λάβει μοίρα δεινή
για την ανόσια χλιδή της έπαρσής του.
Αν κερδίζει παράνομα κέρδη
κι αν δεν ξορκίζει την ασέβεια
κι αν βεβηλώνει μανιακός τ' ανέγγιχτα, 1310
πώς θα το καυχηθεί πως θα γλυτώσει
την ψυχή απ' των θεών τα βέλη;

Αν είναι να τιμούν ανόσιες πράξεις,
γιατί να σέρνω το χορό στην ιερά πανήγυρη;

Ποτέ προσκυνητής να μην κινήσω [*αντιστρ. β*] 1315
για των Δελφών τον ιερό τον ομφαλό[70]
ούτε για το μαντείο των Αβών[71]
ούτε και για την Ολυμπία,[72]
αν οι χρησμοί δεν συνταιριάξουν με τα πράγματα
μπροστά στα μάτια των ανθρώπων. 1320
Αλλ', ω παντοκράτορα Ζευ, αν αληθεύει
τ' όνομά σου, του σύμπαντος κόσμου δυνάστη,
να μη νοθεύσεις την αθάνατη ισχύ σου.
Αμφισβητούν το κύρος των χρησμών
που παλαιόθεν δόθηκαν στον Λάιο· 1325
ο Απόλλων φανερά πουθενά δεν τιμάται·
ρημάξανε τα θεία.

ΤΡΙΤΟ ΕΠΕΙΣΟΔΙΟ

ΙΟΚ. Πρώτοι πολίτες της χώρας
μία γνώμη μες το νου μου κυριάρχησε
στους ναούς των θεών να προσφύγω 1330
κρατώντας μες τα χέρια μου
στεφάνια και θυμίαμα.
Ο Οιδίπους ακροβατεί μετέωρος
στης λύπης το σκοινί
και δε στοχάζεται, σαν άνθρωπος με λογική, 1335
πως τα παλιά συμβάντα φωτίζουν τα καινούργια.
Αφήνεται στο λόγο καθενός
που τον τρομοκρατεί με προφητείες.
Οι παραινέσεις μου δε βρήκαν ανταπόκριση
γι' αυτό προσπέφτω ικέτισσα 1340
σ' εσένα Λύκειε Απόλλων,
που γειτονεύεις με το σπιτικό μας,
προσφέροντας τα δώρα μου,
ζητώντας λύτρωση και καθαρμό.
Τρομάζουμε, τον κυβερνήτη 1345
βλέποντας του πλοίου
να περιφέρεται σα ζώο
πληγωμένο πανικόβλητος.

ΑΓΓΕΛΟΣ
Μπορεί να μου πείτε, ξένοι,[73]
πού βρίσκεται του Οιδίποδος τ' ανάκτορο 1350
και μήπως ξέρετε πού βρίσκεται κι ο ίδιος;
ΧΟΡ. Ιδού, το παλάτι· κι ο ίδιος μέσα, ξένε, βρίσκεται.
Αυτή είναι η γυναίκα του,
μητέρα των παιδιών του.
ΑΓΓ. Να ζεις μες την ευδαιμονία πάντα. 1355
Να χαίρεσαι το γάμο σου.
ΙΟΚ. Παρομοίως, ξένε.
Ευχαριστώ για τα καλά σου λόγια.
Μα πες μου τη χρεία που σ' έφερε

και ποιο το μήνυμα που θες να πεις; 1360
ΑΓΓ. Ευχάριστο και για το σπίτι σου
και για το σύζυγό σου, γυναίκα.
ΙΟΚ. Ποιο μήνυμα και ποιος σε στέλνει;
ΑΓΓ. Από την Κόρινθο·
ο λόγος μου θα σε γλυκάνει, 1365
αλλά μπορεί να πικραθείς λιγάκι.
ΙΟΚ. Αμφίσημο το μήνυμά σου· πώς γίνεται;
ΑΓΓ. Λένε πως στην Ισθμία
θα τον κάνουν βασιλιά.
ΙΟΚ. Μα πώς; Ο γερο-Πόλυβος δε βασιλεύει πια; 1370
ΑΓΓ. Όχι πια. Τον πήρε ο θάνατος στον τάφο.
ΙΟΚ. Αλήθεια λες; Πέθανε ο Πόλυβος;
ΑΓΓ. Να πέσω να πεθάνω, αν λέγω ψέματα.
ΙΟΚ. Κόρη μου,[74] τρέχα γρήγορα
να τα προφτάσεις στον αφέντη. 1375
Ω θεϊκές μαντείες,
πού νά 'ναι τάχα το κύρος σας;
Ο Οιδίπους μια ζωή περιπλανιόταν μακριά
και σκιάζονταν μήπως τον άντρα αυτόν σκοτώσει.
Η τύχη τώρα τον θανάτωσε[75] 1380
κι όχι το τέκνο του.
ΟΙΔ. Ιοκάστη, αγάπη μου, μάτια μου,
γιατί με φώναξες να βγω;
ΙΟΚ. Τι λέει αυτός ο άνθρωπος ν' ακούσεις
και να σκεφτείς κατόπιν 1385
πού καταντούν των θεών οι σεβαστοί χρησμοί.
ΟΙΔ. Ποιος είν' αυτός; Τι νέα φέρνει;
ΙΟΚ. Από την Κόρινθο το μήνυμα μας φέρνει
πως ο πατέρας σου ο Πόλυβος
δεν είναι ζωντανός, 1390
πως χάθηκε.
ΟΙΔ. Τι είπες;
Ξένε.
Θέλω να τ' ακούσω να το λες εσύ.
ΑΓΓ. Αν πρέπει πρώτο να το πω 1395

χωρίς περιστροφές,
μάθε λοιπόν πως πήγε του θανάτου.
ΟΙΔ. Αρρώστησε βαριά ή τον δολοφόνησαν;
ΑΓΓ. Με το παραμικρό τα γέρικα κορμιά
σωριάζονται στην κλίνη. 1400
ΟΙΔ. Αρρώστησε
κι έσβησε λίγο-λίγο.
ΑΓΓ. Λογάριασε και τα πολλά τα χρόνια
που τον βάραιναν.
ΟΙΔ. Αλίμονο! 1405
Τι να σκεφτεί κανείς;
Τη μαντική εστία της Πυθίας;[76]
Τους οιωνούς, τα όρνεα
που περιίπτανται στους ουρανούς
και κράζουν; 1410
Μας γεμίσαν παραμύθια
πως ήτανε γραφτό
να θανατώσω τον πατέρα μου.
Εκείνος πέθανε και βρήκε τάφο μες τη γη
κι εγώ χωρίς ν' αγγίξω ξίφος 1415
βρίσκομαι εδώ.
Εκτός αν υποθέσουμε
πως λαχταρούσε να με δει
κι από μαράζι πέθανε
με τον καημό μου. 1420
Έτσι μονάχα μπορεί να τον σκότωσα!
Ο Πόλυβος στον Άδη κείτεται·
μαζί του θάφτηκαν κι οι κούφιες προφητείες.
ΙΟΚ. Δε στά 'λεγα, τόσον καιρό;
ΟΙΔ. Ναι, τά 'λεγες. 1425
Όμως με τύφλωνε μεγάλος φόβος.
ΙΟΚ. Τώρα θα ξαλαφρώσεις την ψυχή σου.
ΟΙΔ. Δεν πρέπει να φοβάμαι πια
μήπως με τη μητέρα μου σμίξω;
ΙΟΚ. Ο άνθρωπος δεν πρέπει να φοβάται. 1430
Η τύχη κυβερνά παντού.[77]

Και ποιος θα ριψοκινδυνεύσει
το μέλλον να προβλέψει με σαφήνεια;
Όποιος μπορεί, διακυβεύει
και τη ζωή του χαίρεται. 1435
Μην τρέμεις μήπως σμίξεις
με τη μάνα σου.
Πολλά παιδιά στον ύπνο τους[78]
μέσα στ' όνειρο
κοιμήθηκαν τη μάνα τους. 1440
Μα ποιος σκοτίζεται γι' αυτά τα πράγματα,
όταν ανέφελη ζωή περνά;
ΟΙΔ. Με μία όμως προϋπόθεση
πως ζωντανή η μάνα μου δε θά 'ταν.
Μα τώρα ζει 1445
κι όσο κι αν έχεις δίκιο,
ανάγκη πάντα να φυλάγομαι.
ΙΟΚ. Ο τάφος του πατέρα σου τεκμήριο δεν είναι;
ΟΙΔ. Μεγάλο· όμως φοβάμαι τη ζωντανή.
ΑΓΓ. Για ποια γυναίκα τρέμεις τόσο; 1450
ΟΙΔ. Για τη Μερόπη, γέροντα.
Ο Πόλυβος μαζί της ζούσε.
ΑΓΓ. Αυτή κι ο φόβος σου πώς δένουν;
ΟΙΔ. Με δένει μια δεινή
θεόσταλτη μαντεία, ξένε. 1455
ΑΓΓ. Λέγεται; Ή μήπως είναι απόρρητη;
ΟΙΔ. Λέγεται. Χρησμός του Λοξία
μου μήνυσε κάποτε
πως είναι πεπρωμένο
με τη μητέρα μου να κοιμηθώ 1460
και με τα χέρια μου
το αίμα του πατέρα μου να χύσω.
Γι' αυτό έφυγα από την Κόρινθο.
Ευτύχησα σ' αυτό τον τόπο.
Μα νιώθεις πάντα τρυφερότητα, 1465
όταν τα μάτια των γονιών σου βλέπεις.
ΑΓΓ. Αυτά φοβόσουν και στερήθηκες την πόλη σου;

ΟΙΔ. Για να μη γίνω του πατέρα μου φονιάς.
ΑΓΓ. Κι από το φόβο δε σε λύτρωσα;
Δεν έφερα καλές ειδήσεις, βασιλιά μου; 1470
ΟΙΔ. Αξίζεις την ευγνωμοσύνη μου.
ΑΓΓ. Γι' αυτό το λόγο κόπιασα.[79]
Σα θα γυρίσεις στην πατρίδα
κάτι κι εγώ προσμένω να κερδίσω.
ΟΙΔ. Ποτέ μου δε θα ξαναδώ τον τόπο που γεννήθηκα. 1475
ΑΓΓ. Μου φαίνεται, παιδί μου, πως δε νογάς τι κάνεις.
ΟΙΔ. Γιατί το λες αυτό;
Εξήγησέ μου, γέροντα. Σε παρακαλώ.
ΑΓΓ. Γιατί πραγματικά
το σπίτι των γονιών σου αποφεύγεις; 1480
ΟΙΔ. Η σκέψη με τρομάζει
μήπως ο Φοίβος βγει αληθινός.
ΑΓΓ. Μήπως τα γονικά σου σε μολύνουν;
ΟΙΔ. Αυτός ο φόβος, γέροντα,
με πνίγει χρόνια τώρα. 1485
ΑΓΓ. Γνωρίζεις τάχα πως τρέμεις άδικα;
ΟΙΔ. Γιατί; Παιδί τους δε γεννήθηκα;
ΑΓΓ. Ο Πόλυβος κι εσύ
δεν είχατε συγγένεια καμία.
ΟΙΔ. Τι είπες; Ο Πολυβος δε μ' έσπειρε; 1490
ΑΓΓ. Είναι πατέρας σου, όσο κι εγώ.
ΟΙΔ. Ένας τυχαίος κι ο πατέρας μου
δεν είναι ίσα κι όμοια.
ΑΓΓ. Κανένας απ' τους δυο μας δε σε γέννησε.
ΟΙΔ. Τότε γιατί μ' ονόμαζε παιδί του; 1495
ΑΓΓ. Μάθε λοιπόν πως τα δικά μου χέρια
δώρο σε πρόσφεραν σ' αυτόν.
ΟΙΔ. Και πώς το ξένο δώρο
τ' αγάπησε παράφορα;
ΑΓΓ. Άτεκνος ήταν πριν. Υπέφερε. 1500
ΟΙΔ. Μ' αγόρασες ή με βρήκες
και μ' έδωσες;
ΑΓΓ. Στου Κιθαιρώνα τις πλαγιές σε βρήκα.

ΟΙΔ. Πώς βρέθηκες σ' αυτά τα μέρη;
ΑΓΓ. Βοσκούσα πρόβατα στα κορφοβούνια. 1505
ΟΙΔ. Σε πλήρωναν λοιπόν
από βοσκή να τριγυρνάς σ' άλλη βοσκή.
ΑΓΓ. Τότε σε βρήκα, γιόκα μου, και σ' έσωσα.
ΟΙΔ. Με βρήκες; Πόναγα; Υπέφερα;
ΑΓΓ. Ρώτα τους αστραγάλους σου να μαρτυρήσουν. 1510
ΟΙΔ. Γιατί ξυπνάς στη μνήμη
πληγές αρχαίες;
ΑΓΓ. Σου λύνω τα σχοινιά
που σφίγγαν τα σφυρά τα τρυπημένα.
ΟΙΔ. Από τα σπάργανα κληρώθηκα 1515
σακατεμένος.
ΑΓΓ. Απ' τα σακατεμένα πόδια σου
σ' ονόμασα Οιδίποδα.
ΟΙΔ. Πες μου για το Θεό
πατέρας ή μητέρα μου τό 'κανε αυτό; 1520
ΑΓΓ. Δεν ξέρω. Καλύτερα θα ξέρει
αυτός που σ' έδωσε σε μένα.
ΟΙΔ. Απ' άλλο με πήρες;
Δε με βρήκες τυχαία;
ΑΓΓ. Όχι. Άλλος βοσκός σε μένα 1525
σε παρέδωσε.
ΟΙΔ. Ποιος ήταν;
Ξέρεις να πεις πώς ήταν;
ΑΓΓ. Λέγαν πως ήταν δούλος του Λαΐου.
ΟΙΔ. Αυτού που κυβερνούσε κάποτε 1530
τη χώρα τούτη;
ΑΓΓ. Βεβαίως· ήταν βοσκός του.
ΟΙΔ. Ζει; Μπορώ να του μιλήσω;
Να τον δω;
ΑΓΓ. Εσείς οι ντόπιοι ξέρετε καλύτερα. 1535
ΟΙΔ. Είναι κανείς απ' τους εδώ
που ξέρει τίποτα για το βοσκό που λέει;
Στα χωράφια τον είδε κανείς;
Στα περίχωρα;

Αν έχετε στοιχεία, δώστε τα. 1540
Είναι καιρός να βρούμε κάποιαν άκρη.
ΧΟΡ. Θαρρώ πως είναι ο ίδιος
που ζήτησες πρωτύτερα
νά 'ρθει απ' τους αγρούς
για να τον εξετάσεις. 1545
Μ' αυτά σαφώς καλύτερα
τα ξέρει η Ιοκάστη.
ΟΙΔ. Γυναίκα, αυτός που θέλαμε νά 'ρθει πρωτύτερα
είναι ο ίδιος
μ' αυτόν που λέει; 1550
ΙΟΚ. Τι; Ποιος και για ποιον; Ξενοιάσου.
Συνήθισε να λησμονείς τα κούφια λόγια.
ΟΙΔ. Δε γίνεται να μη φωτίσω τη γενιά μου,
τώρα που βρήκα χνάρια να πατήσω.
ΙΟΚ. Για το θεό, μη ξεσκαλίζεις πια, 1555
αν αγαπάς λιγάκι τη ζωή σου.
Δε φτάνουν τα δικά μου πάθη;
ΟΙΔ. Κράτα ψηλά το κεφάλι·
δε θα ξεπέσεις δα,
ακόμα κι αν φανεί 1560
πως είμαι δούλος γιος,
πάππου προς πάππου δούλος.
ΙΟΚ. Στα γόνατά σου πέφτω· μην προχωρήσεις.
ΟΙΔ. Παρακαλάς να μη γνωρίσω την αλήθεια;
ΙΟΚ. Μονάχα το καλό σου σκέφτομαι. 1565
ΟΙΔ. Τέτοιο καλό με βασανίζει χρόνια.
ΙΟΚ. Αλιά σου, κακορίζικε!
Μακάρι ποτέ να μη μάθεις ποιος είσαι.
ΟΙΔ. Να πάει κάποιος το βοσκό να φέρει εδώ.
Αυτήν αφήστε την να χαίρεται 1570
τα μεγαλεία της γενιάς της.
ΙΟΚ. Ό ϊ, Ό ϊ, δύστυχε![80]
Στερνή φορά και δεν μπορώ
αλλιώς να σ' ονομάσω.
ΧΟΡ. Μπήκε μες το παλάτι, Οιδίπου, 1575

κι απελπισίας οίστρος την ταράζει.
Φοβάμαι μήπως η σιωπή της εκραγεί.
ΟΙΔ. Ας εκραγεί το σύμπαν!
Το σπέρμα που με γέννησε,
έστω και ταπεινό, 1580
επιθυμώ να το γνωρίσω.
Είναι γυναίκα και ξιπάζεται.
Ντρέπεται τις φτωχικές μου ρίζες.
Εγώ δε νιώθω ντροπή καμιά.
Είμαι παιδί της Τύχης[81] 1585
και χαίρομαι την προίκα της.
Μέσα στης τύχης πιάστηκα τη μήτρα·
έχω τους μήνες συγγενείς[82]
που με γαλούχησαν μικρό
και μ' έπλασαν μεγάλο. 1590
Αυτός που είμαι γεννήθηκα
και δε θ' αλλάξω
και δε θ' αφήσω
στο σκοτάδι τη γενιά μου.

Εθνικό Θέατρο. 1952
Οιδίπους: Αλέξης Μινωτής
Σκηνοθεσία: Αλέξη Μινωτή
Χορός

ΤΡΙΤΟ ΣΤΑΣΙΜΟ

ΧΟΡΟΣ

Αν είμαι μάντης [*στρ. α*] 1595
και σοφά ψυχανεμίζομαι,
μα τον απέραντο τον Όλυμπο,
πριν η πανσέληνος μεσουρανήσει,[83]
Κιθαιρών,[84] την άλλη νύχτα,
θα σε λαμπρύνω μεγαλύνοντας 1600

και θα σε πω πατρίδα μου, μητέρα και τροφό.
Θα στήσω χοροστάσι και πανήγυρη
στη χάρη σου, γιατί στον άρχοντά μου
μήνυσες αλάθευτα σημάδια.
Φοίβε σωτήρα, συγκατάνευσε 1605
κι επάκουσε τις προσευχές μου.

Ποια, γιε μου, ποια, αθάνατη ποια τάχα [*αντιστρ. α*]
νεράιδα[85] να σε γέννησε;
Μήπως τα χάδια του Πανός[86] την άγγιξαν στα όρη;
Ή μήπως ο Λοξίας την κοιμήθηκε, 1610
αυτός που χαίρεται τα χλοερά λιβάδια;[87]
Μήπως ο άναξ της Κυλλήνης[88] (ο Ερμής)
ή μήπως ο θεός των κορυφών ο Διόνυσος[89]
σε χάρηκε, χάρισμα των Νυμφών,[90]
εκεί που παίζουν και γελούν στον Ελικώνα;[91] 1615

ΤΕΤΑΡΤΟ ΕΠΕΙΣΟΔΙΟ

ΟΙΔ. Γέροντες, αν μπορώ ζυγιάζοντας
να ξεχωρίσω κάποιον
που δεν αντάμωσα ποτέ,
θαρρώ πως βλέπω το βοσκό
που με τις ώρες ψάχναμε να βρούμε. 1620
Συνηγορούν τα βαθιά γηρατειά του
κι οι δούλοι που τον συνοδεύουν.
Τους γνώρισα· είναι δικοί μου.
Εσύ που θα τον είδες και παλιότερα
θα βεβαιώσεις τις δικές μου υποθέσεις. 1625
ΧΟΡ. Τον ξέρω καλά· τον αναγνώρισα·
ήταν ο πιο πιστός βοσκός του Λάιου.
ΟΙΔ. Εσένα πρώτα ρωτάω· τον Κορίνθιο.
Γι' αυτόν μιλούσες;
ΑΓΓ. Γι' αυτόν που βλέπεις. 1630
ΟΙΔ. Πλησίασε γέρο και κοίτα με κατάματα[92]
και ν' απαντάς, όταν ρωτάω.
Ήσουν ποτέ στον Λάιο;
ΘΕΡ. Ναι. Δούλος· μα δε μ' αγόρασαν·
γεννήθηκα στο σπίτι· ψυχογιός.[93] 1635
ΟΙΔ. Και ποιες δουλειές σου φόρτωναν;
Πώς ζούσες;
ΘΕΡ. Πέρασα τη ζωή μου στα κοπάδια.
ΟΙΔ. Και πού συνήθως έστηνες μαντρί;
ΘΕΡ. Στον Κιθαιρώνα και στα γύρω μέρη. 1640
ΟΙΔ. Αντάμωσες ποτές αυτό τον άνθρωπο;
Τον φέρνεις με το νου σου;
ΘΕΡ. Να κάνει τι; Ποιον άνθρωπο μου λες;
ΟΙΔ. Αυτόν εδώ· τον συνάντησες ποτέ;
ΘΕΡ. Αυτό που σίγουρα μπορώ να πω 1645
είναι πως δε θυμάμαι.
ΑΓΓ. Αφέντη μου, παράξενο δεν είναι·
αφού το ξέχασε,
τη μνήμη του λιγάκι θα τσιγκλήσω.

Ξέρω καλά πως δε λησμόνησε 1650
πως κάποτε στον Κιθαιρώνα,
αυτός με δυο κοπάδια
και μ' ένα εγώ.
απανωτούς τρεις χρόνους ανταμώναμε.
Από την άνοιξη μέχρι τα πρωτοβρόχια· 1655
γεμάτους έξη μήνες.
Μόλις χειμώνας πλάκωνε,
εγώ ροβόλαγα στα χειμαδιά μου
κι αυτός στις στάνες του Λάιου.
ΘΕΡ. Λες την αλήθεια· μα πέρασε πολύς καιρός. 1660
ΑΓΓ. Για πες μου τώρα· θυμάσαι
ότι μού 'δωσες ένα μωρό
να τ' αναθρέψω σπίτι μου;
ΘΕΡ. Τι λες τώρα; Προς τι
ξεθάβεις τέτοιες ιστορίες; 1665
ΑΓΓ. Αυτός εδώ, παλιέ μου φίλε,[94]
ήταν εκείνο το μωρό.
ΘΕΡ. Δεν πας να χαθείς;
Και δε θα το βουλώσεις;
ΟΙΔ. Γιατί τον απειλείς; Εσύ 1670
χρειάζεσαι φοβέρες, γέροντα,
κι όχι τα λόγια τα δικά του.
ΘΕΡ. Τι λάθος έκανα, μεγαλειότατε;
ΟΙΔ. Δε μαρτυράς για το μωρό
που σου θυμίζει. 1675
ΘΕΡ. Δεν ξέρει τι του γίνεται· μιλάει στο βρόντο.
ΟΙΔ. Ό,τι δεν πεις με το καλό,
θα το ξεράσεις κλαίγοντας.
ΘΕΡ. Για το θεό,
δε θα σηκώσεις χέρι 1680
σ' ένα γέρο.
ΟΙΔ. Δε θα τον δέσει κάποιος[95]
γρήγορα πισθάγκωνα;
ΘΕΡ. Ο δόλιος, γιατί;
Τι θες να μάθεις παραπάνω; 1685

ΟΙΔ. Τού 'δωσες το παιδί που μολογάει;
ΘΕΡ. Του τό 'δωσα που να μην έσωνα.
ΟΙΔ. Και δε θα σώσεις, αν δεν πεις την αλήθεια.
ΘΕΡ. Κι αν θα μιλήσω, χάθηκα.
ΟΙΔ. Αυτός ο άνθρωπος, θαρρώ, 1690
βάλθηκε να γλιστράει.
ΘΕΡ. Καθόλου. Σου τό 'πα· του τό 'δωσα.
ΟΙΔ. Το πήρες από πού;
Ήταν δικό σου;
Ήτανε ξένο; 1695
ΘΕΡ. Δεν ήτανε δικό μου.
Άλλος μου τό 'δωσε.
ΟΙΔ. Κάποιος πολίτης από δω;
Από ποιο σπίτι;
ΘΕΡ. Για το θεό, μην επιμένεις να ρωτάς. 1700
ΟΙΔ. Αν δε ρωτήσω δεύτερη φορά,
θα μετανιώσεις.
ΘΕΡ. Ήταν απ' το παλάτι κάποιος· του Λαΐου.
ΟΙΔ. Δούλος; Ή κάποιος συγγενής;
ΘΕΡ. Αλίμονο, το φοβερό θα ξεστομίσω λόγο. 1705
ΟΙΔ. Κι εγώ θα τον ακούσω.
Κι έχω βαρύ το χρέος να τον ακούσω.
ΘΕΡ. Λέγαν πως ήταν γιος του.
Μα θα στο πει καλύτερα
η σύζυγός σου μέσα στο παλάτι. 1710
ΟΙΔ. Μήπως εκείνη στό 'δωσε;
ΘΕΡ. Μάλιστα, βασιλιά μου.
ΟΙΔ. Για να το κάνεις τι;
ΘΕΡ. Να το ξεκάνω.
ΟΙΔ. Μάνα; και πώς το μπόρεσε; 1715
ΘΕΡ. Τη στοίχειωναν απαίσιες μαντείες.
ΟΙΔ. Ποιες;
ΘΕΡ. Προφήτευαν πως θα σκοτώσει τους γονιούς του.
ΟΙΔ. Και πώς σ' αυτόν τον γέροντα
τόλμησες να τ' αφήσεις; 1720
ΘΕΡ. Το πόνεσα και νόμισα

πως σ' άλλη χώρα θα το ταξίδευε· στα μέρη του.
Τό 'σωσε και το βύθισε στη συμφορά.
Αν είσαι αυτός που λέει πως είσαι,
τώρα το ξέρεις πια: 1725
γεννήθηκες καταραμένος.[96]

ΟΙΔ. Ιού, ιού,
τα πάντα γίναν διαυγή!
Ω φως,
για τελευταία σε βλέπω φορά.[97] 1730
Εγώ,
περίοπτος και διαφανής.
Απ' αυτούς που δεν έπρεπε φύτρωσα,
μ' αυτούς που δεν έπρεπε πλάγιασα
κι αυτούς που δεν έπρεπε σκότωσα. 1735

Οιδίπους και Σφιγξ.
(Εσωτερικό ερυθρόμορφης κύλικας
470-460 π.Χ. Ρώμη. Μουσείο του Βατικανού)

ΤΕΤΑΡΤΟ ΣΤΑΣΙΜΟ

ΧΟΡΟΣ

Ιού, ιού, γενεές των θνητών,[98] [*στρ. α*]
αναμετρώ τη ζωή σας
και βρίσκω παντού το μηδέν.
Ποιος άνθρωπος ευδαιμονεί
και πλέει για πολύ στην ευτυχία; 1740
Μονάχα τη φαντάζεται·
λίγο κρατάει τ' όνειρο και σβήνει.
Τη συμφορά σου θωρώ,
τον ανελέητο θωρώ δαίμονά σου
και τίποτα θνητό δεν δύναμαι, 1745
Οιδίπου θλιβερέ, να μακαρίσω.

Αυτός ετόξευσε και πέρασε το μέτρο, [*αντιστρ. α*]
αυτός στο χέρι κράτησε
της ευτυχίας τον ανθό·
αφάνισεν, ω Ζευ, τη χρησμωδό[99] 1750
παρθένα τη γαμψώνυχη·
υψώθηκε σαν πύργος και σταμάτησε
το θάνατο που ρήμαξε τη χώρα.
Γι' αυτό και βασιλέα σε αναγόρευσα,
ως βασιλέα μου σε λάμπρυνα 1755
κι ως βασιλέας μου κυβέρνησες
τη Θήβα τη μεγάλη.

Γεννήθηκε στα χρόνια μας πιο δύσμοιρος [*στρ. β*]
κανείς;
Ποιος άλλος άλλαξε ζωή και βρέθηκε 1760
να συνοικεί με της ανοίκειας κατάρας το φορτίο;
Ιού, η σεπτή κεφαλή του Οιδίποδος!
Πώς μπόρεσε και δέχθηκεν ο μέγας κόλπος
νυμφίο τον πατέρα και τον γιο;
πώς μπόρεσες, κακότυχε, να σπείρεις 1765
στ' αυλάκι που άνοιξε τ' αλέτρι του πατέρα σου;

και πώς δεν έβγαλε φωνή να σου μιλήσει;

Ο παντεπόπτης χρόνος σε φανέρωσεν [*αντιστρ. β*]
αδόκητα
και δίκασε το γάμο τον ανίερο, 1770
όπου τα τέκνα μιαρά τεκνοποιούσαν.
Ιού, υγιέ του Λαΐου, ποτέ
μα ποτέ να μη σ' είχα αντικρίσει.
Οδύρομαι και γέμισε το στόμα μου
με θρήνο βακχικό. Κι όμως θα πω 1775
την αλήθεια: μου έδωσες νέα πνοή
και χόρτασαν τον ύπνο το βαθύ τα βλέφαρά μου.

ΕΞΟΔΟΣ

ΕΞΑΓΓΕΛΟΣ

Ω χιλιοτιμημένες κεφαλές
αυτής της χώρας,
τι πρόκειται ν' ακούσετε 1780
και τι να δείτε,
τι πένθος θα σηκώσετε στους ώμους σας,
αν συμπονάτε την πατρίδα σας
κι αν αγαπάτε το παλάτι του Λαβδάκου.
Θαρρώ κανένας ποταμός 1785
ούτε κι ο Ίστρος ούτε κι ο Φάσις[100]
δε θα μπορέσουν να ξεπλύνουν
με καθαρτήριον ύδωρ
τη στέγη αυτή
κι όσα δεινά σκεπάζει· 1790
ούτε κι αυτά που μόλις τώρα
θα φανούν στο φως της μέρας·
πράξεις συνειδητές, εκούσιες
κι όχι συμβάντα συμπτωματικά.
Μας θλίβουν πιο πολύ τα πάθη 1795
που τα προξένησαν επιλογές συνειδητές.

ΧΟΡ. Δε λείπει τίποτα
απ' όσα ξέρουμε
για να συμπληρωθεί με στεναγμούς
της συμφοράς ο κύκλος. 1800
Τι περισσεύει να μας πει ακόμη;

ΕΞ. Αν βιάζεστε να μάθετε
με συντομία θα το πω.
Η Ιοκάστη πέθανε.[101]

ΧΟΡ. Η δύσμοιρη γυναίκα! 1805
Και με ποιο τρόπο χάθηκε;

ΕΞ. Αυτοκτόνησε.
Όμως δεν υποπτεύεσαι
τα πιο φρικτά συμβάντα,
γιατί δεν τά 'δες με τα μάτια σου. 1810

Μ' όσα κουρέλια μνήμης σώθηκαν
θα βάλω στη σειρά
τα πάθη της τρισάθλιας.
Όταν την πύλη πέρασε
και μπήκε στο παλάτι ταραγμένη, 1815
πορεύτηκε στο νυφικό κοιτώνα κατ' ευθείαν,
ενώ ξερίζωνε και με τα δυο της χέρια
τα μαλλιά της.
Μπήκε και βρόντηξε τη θύρα πίσω της.
Ύστερα κάλεσε τον πεθαμένο Λάιο, 1820
θυμήθηκε τη γέννα του παιδιού του,
το πώς αυτό τον έστειλε στον τάφο
κι έμεινε πίσω μόνη της
να δέχεται στον κόλπο της
τα σπέρματα του γιου της 1825
και τέκνα να γεννά μαγαρισμένα.
Την κλίνη καταράστηκε θρηνώντας,
εκεί που γέννησε από τον άντρα της
τον άντρα της
κι απ' το παιδί της τα παιδιά της. 1830
Πώς χάθηκε κατόπιν, δεν το ξέρω·
ουρλιάζοντας ορμά μες το παλάτι ο Οιδίπους.
Τον βλέπαμε να γυροφέρνει πέρα δώθε
και δεν μπορούσαμε να δούμε το χαμό της.
Εκείνος τρέχει επάνω μας, 1835
ζητάει μαχαίρι[102]
και τη γυναίκα του
–όχι τη σύζυγο–
τη μάνα του ζητά,
τη γη που σπάρθηκε διπλά 1840
και φύτρωσε διπλά
τον ίδιο και τα τέκνα του.
Κι ενώ σα λυσσασμένος άφριζε
κάποιος θεός[103] θαρρείς
τον οδηγούσε. 1845
Άλλος κανείς απ' τους παρόντες

δεν τολμούσε.
Έβγαλε φοβερή κραυγή
και σαν να τον ωθούσε κάποιος
χίμηξε σίφουνας στη δίφυλλη τη θύρα, 1850
λυγάει το μάνταλο στη βάση του
κι ορμάει στο δωμάτιο.
Είδαμε τη γυναίκα κρεμασμένη
από στριφτή θηλιά πλεχτή.
Όταν την είδε βρυχάται δεινά 1855
και κόβει της κρεμάλας το σκοινί.
Την ξάπλωσε στο δάπεδο
και τότε πλήγωσε τα μάτια μας η φρίκη.
Από το φόρεμά της τράβηξε
και ξήλωσε 1860
τις χρυσοποίκιλτες αγκράφες[104]
που στόλιζαν τη ζώνη της
κι από ψηλά κι απανωτά κτυπώντας
τις μπήγει μες τις κόγχες των ματιών του,
φωνάζοντας ποτέ τους να μη δουν 1865
τα πάθη του
και τις φρικτές του πράξεις.
Τώρα μες το σκοτάδι πια θα βλέπουν
εκείνους που δεν έπρεπε
κι εκείνους που λαχτάριζαν να δουν 1870
και δεν θ' αξιωθούν ποτέ
να τους γνωρίσουν.
Παραληρούσε, καταριόταν και προσεύχονταν
κι απανωτά πολλές φορές
με τις αγκράφες τρύπαγε τα βλέφαρα 1875
και ράντιζαν τα γένια του
οι ματωμένοι του βολβοί
που δεν ξερνάγαν μόνο
αίμα πηκτό σα δάκρυα
μα σαν αιμάτινη βροχή 1880
και σα χαλάζι μαύρο
σαν πίδακες περίχυναν τα πάντα.

Τέτοια δεινά προξένησαν οι δυο τους
κι όχι ο ένας μοναχά
και στα δεινά, γυναίκα κι άντρας, έσμιξαν. 1885
Τα παλαιά του παρελθόντος μεγαλεία
υπήρξαν κάποτε ευτυχισμένα μεγαλεία,
μα τώρα στεναγμός, κατάρα, θάνατος,[105]
ντροπή κι όλο το πλήθος των ονομάτων
που δίνουν ήχο στη συμφορά. 1890
Δε λείπει τίποτα.

ΧΟΡ. Και τώρα ο δύστυχος ημέρεψε;
Ο πόνος του μαλάκωσε;

ΕΞ. Ουρλιάζει τις θύρες ν' ανοίξουν
και να δείξουν σ' όλους τους Καδμείους, 1895
τον πατροκτόνο, της μάνας τον...–
δεν επιτρέπεται να πω
τα λόγια της ντροπής που ξεστομίζει,
και λέει πως τον εαυτό του
έξω απ' τη χώρα θα πετάξει 1900
και πως καταραμένος δε θα μείνει στο παλάτι,
αφού με τις κατάρες τις δικές του δέθηκε.
Όμως χρειάζεται να τον στηρίξει κάποιος.
Τα βάσανα που τον παιδεύουν
είναι δυσβάσταχτα. 1905
Μα θα τον δεις και συ.
Ανοίγουν τα θυρόφυλλα
και θ' αντικρύσεις τώρα θέαμα
που προξενεί τον οίκτο
ακόμη και στον μισητό εχθρό. 1910

ΧΟΡ. Ω θέαμα φριχτό[106]
γι' ανθρώπου μάτια.
Ω θέαμα φριχτότατο·
δεν είδα στη ζωή μου πιο φριχτό.
Ποια τρέλα σε χτύπησε, δόλιε; 1915
Ποιος δαίμονας κατέχει την ψυχή σου
και κατοικεί τη μοίρα σου;
Αλιά σου, δύστυχε,

Εθνικό Θέατρο 1952
Οιδίπους: Αλέξης Μινωτής
Σκηνοθεσία: Αλέξη Μινωτή

δεν το μπορώ κατάματα να σε κοιτάξω.
Και λαχταρώ πολλά να σε ρωτήσω, 1920
πολλά να μάθω, πολλά να στοχαστώ.
Με πλημμυρίζεις φρίκη.
ΟΙΔ. Αι, Αι
ώχου κι ώχου,
ο δύστυχος. 1925
Πού πετά της φωνής μου
το πένθος βαρύ;
Ποιος δαίμονας;
Ο δαίμονάς μου
με κατεβάζει στο βυθό. 1930
ΧΟΡ. Σε φοβερό βυθό
ανήκουστο κι αθώρητο.
ΟΙΔ. Ιού, σκοτάδι βαθύ, [*στρ.*]
ω νέφος αποτρόπαιο,
ω μαύρε καταρράχτη, 1935
ανείπωτο κι αδάμαστο σκοτάδι
σαν άνεμος στην άβυσσο.
Πόνος οιστρήλατος με περονιάζει.
Η μνήμη μου πονά.
ΧΟΡ. Παράδοξο δεν είναι. 1940
Διπλά πενθείς.
Διπλά θρηνείς.
ΟΙΔ. Αχ, φίλε μου, [*αντιστρ.*]
μου παραστέκεσαι
πιστός ακόμη σύντροφος. 1945
Αντέχεις τον τυφλό να κανακεύεις.
Αλίμονο,
γνωρίζω καλά, δε λησμόνησα,
ακούω μες στα σκοτεινά
τον ήχο της φωνής σου. 1950
ΧΟΡ. Πώς έπραξες;
Πώς τόλμησες να πράξεις φοβερά;
Πώς μάρανες το φως των ομματιών σου;
Ποιος δαίμονας σε πήρε και σε σήκωσε;[107]

ΟΙΔ. Ο Απόλλων ήταν,[108] [*στρ.*] 1955
ο Απόλλων, φίλοι,
αυτός ετοίμασε
τις τελετές του πάθους μου·
κι εγώ μοναδικός τελετουργός
μονάχος μου λειτούργησα τη συμφορά μου. 1960
Τι να την κάνω πια την όραση;
Των ορατών ο πόθος με πικραίνει.
ΧΟΡ. Καλά το λες;
ΟΙΔ. Τι να δω και τι ν' αγαπήσω;
Ποιος ήταν, φίλοι μου, παρήγορος 1965
θα χάιδευε τ' αυτιά μου;
σηκώστε με, πετάξτε με
από τη χώρα διώξτε με·
διώξτε τον όλεθρο, το χαλασμό,
τον τρισκατάρατο, τον μισημένο των θεών. 1970
ΧΟΡ. Η τύχη σου κι η σκέψη σου σκοτίστηκαν.
Μακάρι να μη σ' είχα ποτέ μου γνωρίσει.
ΟΙΔ. Την κατάρα μου νά 'χει [*αντιστρ.*]
εκείνος που λευτέρωσε
στα σφυρά τα δεσμά μου, 1975
στου Κιθαιρώνα τις κορφές.
Εκείνος που με γλύτωσε
κι από το φόνο μ' έσωσε
και μού 'κανε τη χάρη χάρο.
Αν τότε πέθαινα 1980
δε θά 'σπερνα τη συμφορά παντού.
ΧΟΡ. Μακάρι να γινόταν έτσι.
ΟΙΔ. Δε θα γινόμουν του πατέρα μου φονιάς
ούτε στα χείλη των ανθρώπων μύθος
πως με τη μάνα μου κοιμήθηκα. 1985
Τώρα χωρίς θεό,
παιδί γονιών καταραμένων,
ομόκλινος με τη μητέρα μου,
τρισάθλιος,
απ' όλα τα δεινά δεινότερος, 1990

ιδού ποιόν κλήρο τράβηξεν
η μοίρα στον Οιδίποδα.
ΧΟΡ. Αν έπραξες καλά, δεν ξέρω να το πω.
Καλύτερα να πέθαινες παρά να ζεις τυφλός.
ΟΙΔ. Μην προσπαθείς να με πείσεις 1995
πως λάθεψα
και μη με συμβουλεύεις.
Αν έβλεπα και πήγαινα στον Άδη[109]
δεν ξέρω πώς θ' αντίκρυζα,
με ποιες κόρες ματιών, 2000
τον έρημο πατέρα μου·
δεν ξέρω πώς θ' αντίκρυζα
τη δόλια μου τη μάνα.
Εγώ προξένησα σ' αυτούς τους δυο
δεινά που θέλουν τιμωρία 2005
την κρεμάλα.
Και πώς τα προσωπάκια των παιδιών
τα ποθητά θα κοίταζα,
αφού θα τό 'ξερα
ποιος τά 'σπειρε 2010
και πού φυτρώσαν.
Ποτέ μου να μην έβλεπα.
Ούτε την πόλη, ούτε τους πύργους,
ούτε και των θεών τις ιερές εικόνες
που τα στερήθηκα, 2015
εγώ που γεύτηκα μοναδικά
την ευτυχία κάποτε στη Θήβα.
Εγώ που πρόσταξα τους πάντες
τον ασεβή να διώχνουν απ' τα σπίτια τους,
αυτόν που φανερώσαν οι θεοί 2020
μεγάλο μίασμα
κι απ' του Λαΐου τη σπορά βλαστάρι.
Εγώ που κηλιδώθηκα μονάχος μου,
μπορούσα πια
να σας κοιτώ κατάματα; 2025
Ποτέ!

Εθνικό Θέατρο – Επίδαυρος 1973
Οιδίπους Τύραννος: Μάνος Κατράκης
Σκηνοθεσία: Τάκης Μουζενίδης
(Αρχείο Τ. Μουζενίδη)

Αν γίνονταν να φράξω
της ακοής μου την πηγή
δε θα με σταματούσε τίποτα
να χτίσω το κορμί μου 2030
γύρω-γύρω
κι έτσι τυφλός, κουφός κι αναίσθητος
να περιφέρω τη μοναξιά μου.
Νιώθεις μεγάλη θαλπωρή στο σπίτι,
όταν κλειδώσεις έξω τη δυστυχία. 2035
Ιού Κιθαιρών,
γιατί με κράτησες;
Γιατί δε με θανάτωσες
ευθύς, όταν με βρήκες;
Δε θα φανέρωνα ποτέ στον κόσμο 2040
την περιπέτεια του γένους μου.
Ω Πόλυβε, ω Κόρινθος,
παλιό μου σπίτι,
που πίστεψα πως ήσουν πατρικό,
μέσα στην ομορφιά με κανακέψανε, 2045
μα τα δεινά σαπίζαν ύπουλα
την όμορφη ζωή μου.
Εκ φύσεως κακός κι από κακούς γεννήθηκα.
Ω τρίστρατο, κρυφό φαράγγι,
ω δάσος κι ω μονοπάτι 2050
που κατέβαινε στο τρίστρατο.
Εκεί που πότισα με το δικό μου αίμα
τα δολοφόνα χέρια μου
που του πατέρα μου ρουφήξατε το αίμα,
θυμάστε τάχα τα φριχτά μου κατορθώματα· 2055
τι τόλμησα, θυμάστε,
σαν έφτασα στη Θήβα;
Ω γάμοι, γάμοι,
με σπείρατε
και σπέρνοντας 2060
δεχτήκατε το σπέρμα μου
και πλημμυρίσατε τον κόσμο

πατέρες, αδέρφια, παιδιά,
γυναίκες, νύφες, μητέρες
ένα σπέρμα κι ένα αίμα, 2065
έργα ντροπής,
έργα φριχτά κι απάνθρωπα.
Όμως ταιριάζει σιωπή και φρίκη.
Για το Θεό, κρύψτε με κάπου μακριά,
σκοτώστε με, 2070
στη θάλασσα βυθίστε με,
κι ας μη με δει κανένας πια.
Εμπρός, καταδεχτείτε με
κι αγγίξτε με τον άθλιο.
Μη με φοβάστε, σας ικετεύω· 2075
τα πάθη μου κανείς θνητός
δε θα μπορέσει να τα βαστάξει.

ΧΟΡ. Κοντά στο νου κι ο Κρέων φτάνει[110]
κι ό,τι ζητάς αυτός αποφασίζει
κι εκτελεί. 2080
Έμεινε μόνος πια της χώρας φύλακας
στη θέση που άφησες κενή.

ΟΙΔ. Αλίμονο,
και πώς θα του μιλήσω;
Άδικο θά 'χει να δυσπιστεί; 2085
Τόσο πολύ πριν λίγο τον αδίκησα.

ΚΡ. Οιδίπου, δεν ήρθα να σε χλευάσω,
δεν ήρθα να μυκτηρίσω τα πάθη σου.
Όμως εσείς, αν δεν αισθάνεστε ντροπή
για την ανθρώπινη υπόσταση, 2090
ας σεβαστείτε κάποτε
τη ζωοδότρα φλόγα
του βασιλιά Ηλίου[111]
και μην αφήσετε γυμνή τη φρίκη
να περιφέρεται. 2095
Η γη, το φως, το ύδωρ το σεμνό
την αποστρέφονται.
Γοργά στο σπίτι να τον πάτε.

Οι συγγενείς έχουν μονάχα χρέος
να βλέπουν και ν' ακούν 2100
ευλαβικά τη συμφορά του.
ΟΙΔ. Με λύτρωσες απ' την απελπισία.
Ήρθες καλοπροαίρετος
στον κακορίζικο.
Για το Θεό, 2105
θέλω να με προσέξεις.
Για το δικό σου το καλό
κι όχι για το δικό μου.
ΚΡ. Τι χάρη μου ζητάς κι εκλιπαρείς;
ΟΙΔ. Όσο πιο γρήγορα μπορείς 2110
εξόρισέ με,[112]
εκεί που άνθρωπος κανείς
δε θα γυρίζει να με δει.
ΚΡ. Σε βεβαιώνω, θα το πράξω.
Μα πρώτα θα ρωτήσω το θεό.[113] 2115
ΟΙΔ. Εκείνος μίλησε ξεκάθαρα
πως πρέπει να χαθεί
ο μολυσμένος πατροκτόνος.
ΚΡ. Γνωρίζω τι μας μήνυσε.
Όμως στην ώρα της ανάγκης 2120
κρίνω πως πρέπει να ρωτήσω
για να βεβαιωθώ.
ΟΙΔ. Θες να ρωτήσεις το θεό
για μένα τον τρισάθλιο.
ΚΡ. Τώρα πιστεύεις και συ στο θεό. 2125
ΟΙΔ. Σ' εκλιπαρώ και σ' εξορκίζω,[114]
δώσε στην πεθαμένη τάφο.
Έχεις το θλιβερό προνόμιο
την αδελφή σου να κηδέψεις.
Εγώ να μην αξιωθώ 2130
να κατοικήσω ζωντανός
στην πατρική μου πόλη.
Άσε με στα βουνά να κατοικώ
και στο δικό μου Κιθαιρώνα.

Η μάνα κι ο πατέρας μου 2135
τότε που ζούσαν ευτυχείς
τον Κιθαιρώνα διάλεξαν
για τάφο μου,
όταν σχεδίαζαν κρυφά το χαλασμό μου.
Ξέρω, δεν ήτανε γραφτό 2140
να με θερίσει αρρώστεια·
ο Χάρος με σεβάστηκε και σώθηκα,
γιατί το πεπρωμένο μου αγάπησε τη φρίκη.
Η μοίρα μου το δρόμο της πορεύεται
και πάει χωρίς επιστροφή 2145
στο τέρμα.
Μη μεριμνήσεις, Κρέων, για τ' αγόρια μου·
άντρες στην ωριμότητά τους πια,
όπου κι αν βρεθούν, δε θα διψάσουν.
Όμως τις δυο παρθένες μου, 2150
τις δύστυχες, τις άμοιρες,
που δεν καθίσανε ποτέ τους να γευτούνε
χωρίς τη συντροφιά μου
στο τραπέζι τους,
που μοιραζόμαστε το κάθε τι, 2155
ό,τι κι αν είχα και δεν είχα,
να τις γνοιαστείς.
Άσε με τώρα να τις χαϊδέψω
και να χορτάσω μοιρολογώντας τη συμφορά μου.
Εμπρός, βασιλιά μου, 2160
εμπρός, ευγενική ψυχή,
θα τις αγγίξω με τα χέρια μου
και θά 'ναι σα να τις κρατώ,
όπως τις έσφιγγα στην αγκαλιά μου,
τότε που λάμπρυνε το φως τα μάτια μου. 2165
Τι λέω;
Ακούω, θε μου, τις λαχτάρες μου να κλαίνε;
Ο Κρέων με λυπήθηκε
και μού 'στειλε
τις δυο μου λατρεμένες θυγατέρες; 2170

Να το πιστέψω;
ΚΡ. Να το πιστέψεις.
Το φρόντισα κι αυτό.
Ήξερα τη λαχτάρα σου
και θέλησα να τη χορτάσω. 2175
ΟΙΔ. Να ζεις ευτυχισμένος.
Συνάντησα τις κόρες μου
και το θεό παρακαλώ
να σε φυλάει
όχι καθώς εμένα φύλαξε. 2180
Πού είστε, θυγατέρες μου;
Ελάτε, ζυγώστε σιμά μου·
αγγίξτε τα χέρια του αδερφού σας
που του πατέρα που σας έσπειρε
τα φωτεινά σκοτείνιασε τα μάτια. 2185
Ανίδεος, αθώος και τυφλός
σας έσπειρα, παιδιά μου,
στη γη απ' όπου φύτρωσα.
Δακρύζω μα δεν μπορώ να σας δω.[115]
Πικρό στοχάζομαι το μέλλον 2190
που σας καρτερεί
και την αβίωτη ζωή
μες των ανθρώπων τη βοή.
Πώς θ' ανταμώνετε
στην αγορά τους πατριώτες σας, 2195
πώς θα πηγαίνετε προσκυνητές
στα πανηγύρια,
αφού στο σπίτι θα γυρίζετε
δακρύζοντας χωρίς τη χαρά της γιορτής.
Κι όταν στην ώρα φτάσετε του γάμου, 2200
ποιος θα τολμήσει, κόρες μου, ποιος θα βρεθεί
να πάρει νύφη την ντροπή
που θα σας αφανίσει,
όπως και τους δικούς μου τους γονιούς αφάνισε.
Ποιος κλήρος δυστυχίας δε σας έλαχε; 2205
Ο πατέρας σας τον πατέρα του σκότωσε·

όργωσε τη μητέρα που τον γέννησε
κι από τη μήτρα της φυτρώσαν
τα παιδιά του.
Έτσι θα σας χλευάζουν. 2210
Ποιος θα σας παντρευτεί;
Κανείς, παιδιά μου.
Είναι γραμμένο να μαραζώσετε
ανύμφευτες, χωρίς παιδιά.
Του Μενοικέως γιε, 2215
εσύ μοναδικός απέμεινες πατέρας τους·
εμείς οι δυο που τις γεννήσαμε,
χαθήκαμε κι οι δυο.
Μην τις αφήσεις να χαθούν,
φτωχές κι ανύπαντρες οι ανιψιές σου. 2220
Ας μη γευτούν τις συμφορές που γεύτηκα.
Λυπήσου τες και δες την ερημιά τους.
Δεν έχουν άλλο στήριγμα.
Ω, σφίξε την καρδιά σου, ευγενική ψυχή,
κι άσε ν' αγγίξω το χέρι σου. 2225
Εσείς θ' ακούγατε, παιδιά μου, τις παραινέσεις μου,
αν είχατε τα χρόνια και την πείρα.
Τώρα σας εύχομαι να ζείτε
με τους ανέμους των καιρών.
Κι ο βίος που σας καρτερεί 2230
να 'ναι καλύτερος
απ' τον καταραμένο βίο του πατρός σας.
ΚΡ. Φτάνουν οι καταρράκτες των δακρύων.
Να μπεις στο σπίτι μέσα τώρα.
ΟΙΔ. Είναι πικρό μα θα σ' ακούσω. 2235
ΚΡ. Κάθε καλό στην ώρα του.
ΟΙΔ. Θα πάω μέσα,
μα βάζω κι έναν όρο.
ΚΡ. Πες τον· θ' ακούσω και θα το σκεφτώ.
ΟΙΔ. Να μ' εξορίσεις. 2240
ΚΡ. Αν είναι θέλημα θεού.[116]
ΟΙΔ. Με μισούν οι θεοί.

ΚΡ. Τότε θ' ακούσω την ευχή σου.
ΟΙΔ. Αλήθεια το λες;
ΚΡ. Ματαίως δε μιλώ ποτέ. 2245
ΟΙΔ. Πάρε με τότε, διώξε με.
ΚΡ. Προχώρει δίχως τα παιδιά.
ΟΙΔ. Μη μου τ' αρπάξεις.
ΚΡ. Όλα δικά σου τα θες.[117]
Κάποτε κέρδισες τα πάντα και τά 'χασες με μιας. 2250

ΧΟΡ. Πολίτες της πατρίδας μου της Θήβας
κοιτάξτε τον Οιδίποδα,
των αινιγμάτων γνώριζε τη λύση,
μακρόθυμος και παντοδύναμος κυβέρνησε,
τον ζήλεψαν πολλοί· τον φθόνησαν πολλοί· 2255
δίνη δεινή τον πήρε και τον βύθισε.
Ποτέ μη μακαρίζεις τους ανθρώπους,
πριν αντικρύσεις τη στερνή τους μέρα
και πριν το τέρμα της ζωής περάσουν,
χωρίς να τους παιδέψουν βάσανα και πίκρες. 2260

ΕΡΜΗΝΕΥΤΙΚΑ ΚΑΙ ΠΡΑΓΜΑΤΟΛΟΓΙΚΑ ΣΧΟΛΙΑ

ΠΡΟΛΟΓΟΣ (1-150). Στιχαρίθμηση μετάφρασης (1-241)
Βασικά σημεία μύθου και πλοκής: Λοιμός και Χρησμός
α΄ σκηνή: Οιδίπους-ομάδα ικετών (1-84). Στιχαρίθμηση μετάφρασης (1-143)
β΄ σκηνή: Οιδίπους-ομάδα ικετών-Κρέων (85-150). Στιχαρίθμηση μετάφρασης (144-241)

1. (στίχ. 1). **Παιδιά μου** (*ὦ τέκνα*): Ο βασιλιάς λέγεται και πατέρας των υπηκόων πολιτών (πρβλ. *ε 12, πατὴρ δ' ὡς ἤπιος ἦεν*). Στο τέλος (12) αυτοσυστήνεται για χάρη των θεατών.

2. (στίχ. 2). **Κάδμος**: Γιος του Αγήνορα, βασιλιά της Φοινίκης, αδελφός της Ευρώπης και σύζυγος της Αρμονίας. Ιδρυτής και γενάρχης της πόλης των Θηβών, που η ακρόπολή της ονομάσθηκε *Καδμεία* και οι Θηβαίοι *Καδμείοι* και *Καδμείωνες*. Ο Ηρόδοτος (V 58) αναφέρει ότι ο Κάδμος έφερε τα Φοινικήια ή Καδμήια γράμματα στην Ελλάδα.

3. (στίχ. 5). **Με κλάδους ικεσίας**... οι ικέτες κρατούσαν στα χέρια τους κλαδιά δάφνης και ελιάς, στεφανωμένα με λευκό μαλλί, που τα κατέθεταν στους βωμούς (πρβλ. Α 15, *στέμματα*).

4. (στίχ. 7). **Η πόλη μας πλημμύρισε θυμίαμα**: έκαιγαν στους βωμούς συνήθως ευώδη ξύλα από αρωματικά δέντρα (κέδρο, δάφνη, μυρτιά, αμπελόκλημα), όπως το λιβάνι.

5. (στίχ. 33). **Στους δυο ναούς**: Ο ναός της Όγκας Αθηνάς (φοινικικό όνομα της αγελάδας) και ίσως της Καδμείας Αθηνάς.

6. (στίχ. 35). **Στου Ισμηνού τις όχθες**: Ο Ισμηνός ποταμός έρρεε από Ν προς ΒΑ της πόλης και στις πηγές του, πάνω σε λόφο, είχε ιδρυθεί ναός του Ισμηνίου Απόλλωνα, τό Ἰσμήνιον· από τις έμπυρες μαντείες είχε σχηματισθεί μαντικός βωμός (*σποδός*). Πρβλ. Ηρόδ. VIII, 134.

7. (στίχ. 50). **Ο φοβερός λοιμός**: Πολλοί μελετητές αναφέρουν ότι η ανάμνηση του πρόσφατου λοιμού των Αθηνών του 429 π.Χ., όπως τον περιγράφει ο Θουκυδίδης (II, 47 κ.ε.), έκανε τον Σοφοκλή να απεικονίσει με ενάργεια τις ολέθριες συνέπειες ενσωματώνοντας στο έργο μνήμες από τη μεγάλη νόσο. Η προσφυγή άλλωστε στον Οιδίποδα θυμίζει τον τρόπο με τον οποίο οι Αθηναίοι προσέτρεξαν στον Περικλή, που θεωρήθηκε ως αίτιος του λοιμού.

8. (στίχ. 62). **Στην ανελέητη τη μελωδούσα χρησμωδό**: Τη Σφίγγα, η οποία έλεγε τα αινίγματά της έμμετρα. Η Σφιγξ, κόρη της Έχιδνας και

του Τυφώνα, ήταν μυθικό τέρας με πρόσωπο και στήθος κόρης, σώμα και ουρά λιονταριού, πόδια και φτερά αετού. Καθισμένη πάνω στο βουνό της Βοιωτίας Φίκιο έθετε στους οδοιπόρους το εξής αίνιγμα: «τί ἐστὶν ὃ μίαν ἔχον φωνὴν τετράπουν καὶ δίπουν καὶ τρίπουν γίγνεται;» (Απολλόδ. Γ, 53) και σε στίχους:

Ἔστι δίπουν ἐπὶ γῆς καὶ τετράπον, οὗ μία φωνὴ
καὶ τρίπον· ἀλλάσσει δὲ φυὴν μόνον ὅσσ' ἐπὶ γαῖαν
ἕρπετὰ κινεῖται ἀνά τ' αἰθέρα καὶ κατὰ πόντον
ἀλλ' ὁπόταν πλείστοισιν ἐρειδόμενον ποσὶ βαίνῃ
ἔνθα τάχος γυίοισιν ἀφαυρότατον πέλει αὐτοῦ.

Ο Οιδίπους κατόρθωσε να απαντήσει με ευστοχία στο αίνιγμα λέγοντας ότι είναι ο άνθρωπος στα τρία στάδια της ζωής. Η απάντησή του ήταν:

Κλῦθι καὶ οὐκ ἐθέλουσα, κακόπτερε Μοῦσα θανόντων,
φωνῆς ἡμετέρης σὸν τέλος ἀμπλακίης.
Ἄνθρωπον κατέλεξας, ὃς ἡνίκα γαῖαν ἐφέρπει,
πρῶτον ἔφυ τετράπους νήπιος ἐκ λαγόνων.
Γηραλέος δὲ πέλων τρίτατον πόδα βάκτρον ἐρείδει,
αὐχένα φορτίζων, γήρᾳ καμπτόμενος.
(Αριστοφ. Γραμ. υπόθεσις)

Η Σφίγγα, μετά τη λύση του αινίγματος, ρίχθηκε στο γκρεμό και σκοτώθηκε. [Βλ. Α. Κ. Καραδημητρίου, «Ο μύθος του Οιδίποδα και η ποιητική δημιουργία του Σοφοκλή», Φιλόλογος 69 (1992), σ.σ. 217-231.

9. (στίχ. 96). **Έρημα κάστρα κι έρημα πλοία**: Η ανθρώπινη παρουσία καταξιώνει τη ζωή και δίνει ιδιαίτερο περιεχόμενο· Πρβλ. Θουκ. VIII, 77, 7: «*ἄνδρες γὰρ πόλις καὶ οὐ τείχη, οὐδὲ νῆες ἀνδρῶν κεναί*» και Αισχ. *Πέρσαι,* 349: «*ἀνδρῶν γὰρ ὄντων ἕρκος ἐστὶν ἀσφαλές*».

10. (στίχ. 109). **Η δική μου ψυχή αλγεί και σπαράζει... μαζί**. Η φροντίδα δεν αφήνει τον Οιδίποδα σαν καλό άρχοντα να ησυχάσει· έτσι, από την αρχή, παρουσιάζεται εξαιρετικά φιλόδημος και φιλόπολις, με δημοκρατικά αισθήματα, χαρακτηριστικό που παραμένει σταθερό σ' όλη την τραγωδία.

11. (στίχ. 132). **Μόλις τώρα φάνηκε ο Κρέων**: Ο Κρέων, γιος του Μενοικέα και αδελφός της Ιοκάστης, φαίνεται ακόμη από μακριά· θα εισέλθει στη σκηνή από την αριστερή πάροδο.

12. (στίχ. 135). **Μακάρι νάρθει της σωτηρίας φέρνοντας το φως**: Ο Οιδίπους εύχεται να είναι ευχάριστα όσα το μαντείο παραγγέλλει, γιατί, σύμφωνα με τις κρατούσες αντιλήψεις, οι χρησμοί ήταν αψευδείς και δεν μπορούσαν να αναιρεθούν. Πάντως, ο Κρέων φτάνει χαρούμενος και με αίσιους χρησμούς, γιατί είναι στεφανωμένος με δάφνη· υπήρχε συνήθεια να στεφανώνονται με δάφνινο στεφάνι όσοι κόμιζαν ευοίωνες αγγελίες από τους Δελφούς.

13. (στίχ. 162). **Να διώξουμε το μίασμα της χώρας**: Η προσταγή του Απόλλωνα είναι σαφής και ο σύντομος χρησμός αποτελεί τον κύριο μοχλό της προώθησης της δράσης. Από το σημείο αυτό αρχίζει η προσπάθεια όλων να εντοπισθεί το μίασμα, πράγμα που δημιουργεί δραματική ατμόσφαιρα. [Βλ. Λάμπρου Πόλκα, «Ο προδραματικός μύθος και οι διηγηματικές του προβολές στον *Οιδίποδα Τύραννο* του Σοφοκλή». Φιλόλογος, 57 (1989), σ.σ. 175-185].

14. (στίχ. 184). **Ψάχνεις, θα βρεις...** Η φράση έχει γνωμολογικό χαρακτήρα και διατυπώνει μια θεμελιακή αρχή της τραγωδίας: η εξέλιξή της στηρίζεται στην προσπάθεια του Οιδίποδα να αναζητήσει την αλήθεια.

15. (στίχ. 189): **Προσκυνητής** (*θεωρός*): Ο Λάιος πήγε στους Δελφούς για να πληροφορηθεί από το θεό Απόλλωνα αν το παιδί που άφησε έκθετο στον Κιθαιρώνα είχε πεθάνει. Πρβλ. Ευριπ. *Φοίνισσαι*, 36.

16. (στίχ. 199): **Ληστές πολλούς μαζί... ένας ληστής μονάχος**: Ο ένας –καθώς γνωρίζουν οι θεατές– αποτελεί το κλειδί για τη λύση της τραγωδίας, ενώ με την υποσυνείδητη χρήση του πληθυντικού δημιουργείται σύγχυση που συμβάλλει στην ένταση της δραματικότητας.

17. (στίχ. 202). **Αν κάποιος δεν τον πλήρωνε από 'δώ**; Η ευτέλεια ταπεινών ανθρώπων εξαγοράζεται εύκολα με χρήμα. Εξάλλου, η δωροδοκία και η υποστήριξη από φίλους θεωρούνται απαραίτητα για την ανίδρυση τυραννίδας. (Πρβλ. Ηροδ. Ι, 61). Προοικονομείται ήδη η κορυφαία σκηνή της σύγκρουσης Οιδίποδα-Κρέοντα, στο Β΄ Επεισόδιο.

18. (στίχ. 227). **Τον εαυτό μου ωφελώ λοιπόν...** Τραγική ειρωνεία. Κατηγορούμενος είναι ο ίδιος ο Οιδίπους ως ανακριτής, ο οποίος στην προσπάθειά του να προστατεύσει τον εαυτό του από παρόμοια τύχη τον αποκαλύπτει.

19. (στίχ. 229). **Αφήστε τους βωμούς... και κάποιος ας συνάξει**. Με τις διαβεβαιώσεις του Οιδίποδα, η ικεσία έχει εισακουσθεί και η σκηνική τους παρουσία δε δικαιολογείται πλέον. Ο Οιδίπους στέλνει ένα δορυφόρο να καλέσει τους εκπροσώπους του λαού. Προοικονομείται η

εμφάνιση του Χορού, ενώ ο Οιδίπους με τον Κρέοντα εισέρχονται στα ανάκτορα από την κεντρική πύλη.

20. (στίχ. 235). **Αλλιώς θα σωριαστούμε**: Αρχίζει ουσιαστικά η περιπέτεια του Οιδίποδα και η πορεία του από την πλήρη άγνοια στην αλήθεια, η οποία οδηγεί στην πτώση και αυτοτιμωρία.

21. (στίχ. 236). **Σηκωθείτε, παιδιά μου, να φύγουμε**: Ο ιερέας προτρέπει τους ικέτες να σηκωθούν από τις βαθμίδες του βωμού, αφού έγινε δεκτή η ικεσία τους· με επικεφαλής τον ιερέα, ο βοηθητικός χορός των νεαρών ικετών –παραχορήγημα*– αποχωρεί από τη δεξιά πάροδο και η ορχήστρα μένει κενή για την είσοδο του Χορού. Με την ευχή του ο ιερέας, στους δύο τελευταίους στίχους, εξαρτά τη σωτηρία της πόλης από το θεό Απόλλωνα. Προοικονομείται, έτσι, η λύση της τραγωδίας που θα εξαρτηθεί από τον Φοίβο.

Ο κύριος Χορός, αποτελούμενος από ευγενείς Θηβαίους γέροντες, παρέρχεται από τη δεξιά πάροδο, σε δύο ημιχόρια (7 x 2) και τον κορυφαίο, με τη συνοδεία αυλού, αναπέμποντας ικετήριο ύμνο προς τους Θεούς· ο Χορός δεν έχει ακούσει τα λόγια του Κρέοντα και διερωτάται, με δέος και αγωνία, για το περιεχόμενο του Χρησμού. [Βλ. Αναστασίου Στέφου. «Τα χορικά στον *Οιδίποδα Τύραννο* του Σοφοκλή. Ερμηνευτική και διδακτική δοκιμή». Θαλλώ, 9 (1997), σ.σ. 127-143.

ΠΑΡΟΔΟΣ ΧΟΡΟΥ (151-214). Στιχαρίθμηση μετάφρασης (242-306)
Θεματικά κέντρα:

Στρ. α΄ Επίκληση του δελφικού χρησμού – Το περιεχόμενό του.
Αντ. α΄ Κλητικός ύμνος στους τρεις θεούς, προστάτες της Θήβας, για την αποτροπή της συμφοράς.
Στρ. β΄ Περιγραφή των δεινών της πόλης.
Αντ. β΄ Νέα επίκληση της Αθηνάς.
Στρ. β΄ Αποπομπή του εξολοθρευτή Άδη.
Αντ. β΄ Παράκληση για θεϊκή επέμβαση.

22. (στίχ. 242). **Διός μελίρρυτη λαλιά** (*φάτις*): Ο χρησμός δίνεται μεν από τον Απόλλωνα, αλλά κατ' εντολή του πατέρα του (*θέσφατα Διός*), κύριου όλων των μαντείων· ο Απόλλων, επομένως, είναι ο ερμηνευτής και εκτελεστής της θέλησης του Δία (*Διὸς προφήτης*), που αποκαλύπτει και τις βουλές της Μοίρας (*Μοιραγέτης*).

---

* Καλείται έτσι γιατί απαιτούσε χωριστή δαπάνη από το χορηγό της παράστασης.

23. (στίχ. 243). **Πολύχρυση Πυθία**: Το μαντείο των Δελφών ήταν πολυθρύλητο για τους θησαυρούς του. Βλ. Πινδ. *Πυθ.* IV, 53 και VI, 8, όπου χρησιμοποιείται το επίθετο *πολύχρυσος* για το ναό του Απόλλωνα και τη δασώδη κοιλάδα του θεού. Πρβλ. Ομήρ. Ι 404-405.

24. (στίχ. 251). **Χρυσής ελπίδας τέκνο**: αποκαλείται έτσι το θεϊκό μήνυμα (Φάμα), γιατί η ελπίδα σωτηρίας στρέφει τους ανθρώπους στα μαντεία.

25. (στίχ. 253): Επίκληση στους τρεις (ο αριθμός 3 ήταν ιερός) κυριότερους θεούς της Θήβας: την Αθηνά, κόρη του Δία, αθάνατη παρθένα, την αδελφή της Άρτεμη (*Εὔκλεια*), πολιούχο της Θήβας –στην αγορά της υπήρχε *Ἀρτεμίσιον*– και τον Απόλλωνα, αλάθητο τοξότη (*Φοῖβον ἑκαβόλον*).

26. (στίχ. 279). **Παιάν εξιλασμού... την πόλη λαμπαδιάζει**: Παιάν (Παιήων), γιατρός των θεών, που στον Όμηρο παρουσιάζεται να θεραπεύει τον Άδη και τον Άρη (Ε 401, 899-900, δ 232). Αργότερα το όνομα έγινε επώνυμο του Απόλλωνα και σήμαινε ύμνο χαράς για κατάπαυση λοιμών και άλλων νόσων.

27. (στίχ. 282). **Ο Άρης του χαμού** (μαλερός < μάλα = καταστρεπτικός): θεός αιμοχαρής, που αρέσκεται να βλέπει νεκρούς και αιματοχυσίες (*βροτολοιγός, μιαιοφόνος*). Ο θεός, όμως, του πολέμου διατηρεί ιδιαίτερους δεσμούς με τη Θήβα, κυριότερο κέντρο της λατρείας του.

28. (στίχ. 286). **Στης Αμφιτρίτης**: Θαλάσσια θεότητα, μία από τις πενήντα Νηρηίδες, σύζυγος του Ποσειδώνα *Θεογ.* 930, Πίνδ. *Ολυμπ.* VI, 105). Στην *Οδύσσεια* (γ 91, ε 422, μ 60, 97) είναι κατεξοχήν θεά της θάλασσας, όπως και στον Ευριπίδη (*Ιφιγ. Ταύρ.*, 425), το μόνο άλλωστε χωρίο στην τραγική ποίηση, εκτός από το προκείμενο, όπου αναφέρεται το όνομά της.

29. (στίχ. 287). **Στις αφιλόξενες ακτές της Θράκης**: ως πατρίδας του Άρη. Οι Θράκες ήταν πολεμοχαρείς και άξενοι. (Πρβλ. Σαλμυδησσός, *Αντιγ.* 970 και Αρχίλ. 79αD).

30. (στίχ. 294). **Άναξ Απόλλων Λύκειε**: Λατρευόμενος στη Λυκία της Μ. Ασίας, όπου, σύμφωνα με την παράδοση, ο θεός περνούσε τους έξι μήνες του χρόνου, ενώ τους θερινούς παρέμενε στη Δήλο, τόπο της γέννησής του (*Δήλιος*). Πρβλ. Δ 101, *Πυθ.* Ι, 39. Επίκληση στον Λύκειο Απόλλωνα γίνεται και στο στίχο 1341.

31. (στίχ. 300). **Βάκχος**: Ο Διόνυσος, πολιούχος των Θηβών, ως γιος του Δία και της κόρης του Κάδμου Σεμέλης (*Καδμεῖος, Ἀντιγ.* 1144, *Βοιώτιος και Βοιωτός*).

32. (στίχ. 303): **Μαινάδες**: Ονομάζονταν επίσης *Βάκχες* ή *Θυάδες* (Χ

460, Υμν. *Δημ.* 387, Ευρ. *Βάκχαι*). Μέλη της ακολουθίας του Διονύσου, που φορούσαν δέρμα ελαφιού, στεφάνια από κισσό και κρατούσαν θύρσο. Τη θρησκευτική τους μανία εκδήλωναν με χορούς και μουσική καθώς και ωμοφαγία.

Α΄ ΕΠΕΙΣΟΔΙΟ (216-462). Στιχαρίθμηση μετάφρασης (307-684)
Δομή:
α΄ σκηνή: Οιδίπους-Χορός (216-299). Στιχαρίθμηση μετάφρασης (307-435)
β΄ σκηνή: Οιδίπους-Χορός-Τειρεσίας (300-462). Στιχαρίθμηση μετάφρασης (436-684)
Κύρια σημεία:
α. Προκήρυξη του Οιδίποδα για το φονέα του Λαΐου.
β. Προφητικές αποκαλύψεις του Τειρεσία και αντιδράσεις-κατηγορίες του Οιδίποδα.
γ. Δραματική αντιπαράθεση Οιδίποδα και Τειρεσία.

Ο Οιδίπους εμφανίζεται πάλι στην πύλη των ανακτόρων, ακούγοντας το τέλος της προσευχής του Χορού, και απευθύνεται στον κορυφαίο.

33. (στίχ. 312). **Εγώ είμαι ξένος...** τραγική ειρωνεία έντονη σε όλα τα επεισόδια.

34. (στίχ. 340 κ.ε.). **Απαγορεύω (ἀπαυδῶ) αυτόν τον άνθρωπο... καταριέμαι (κατεύχομαι)**. Οι σκληρές και αυστηρές απαγορεύσεις αναφέρονται στη μιαρότητα της εγκληματικής πράξης, που τα θρησκευτικά καθιερωμένα την απομακρύνουν από το συγκεκριμένο χώρο και τις κοινές εκδηλώσεις ιεροπραξιών. Για το λόγο αυτό ο Οιδίπους αναζητεί, στη συνέχεια, και άλλους περιορισμούς αποθαρρυντικούς για το δράστη και τους ενδεχόμενους συνενόχους του.

35. (στίχ. 348). **Πρόσφορα και αγίασμα** (*Χέρνιψ* < χείρ + νίζω): Καθαγιασμένο νερό με το οποίο έπλυναν τα χέρια τους πριν από τις θυσίες και ράντιζαν το βωμό, τα θύματα και τους παρισταμένους στη θρησκευτική τελετή (*χερνίβων κοινωνός*). Το νερό αυτό αγίαζαν (καθαρμός = αγιασμός) με ένα δαυλό, αναμμένο από τη φωτιά του βωμού, που τον βύθιζαν στη λεκάνη με το νερό. Σύμφωνα με τη νομοθεσία του Δράκοντα απαγορευόταν να παραστέκεται ο φονιάς ως εναγής: *χερνίβων εἴργεσθαι τὸν ἀνδροφόνον, σπονδῶν, κρατήρων, ἱερῶν, ἀγορᾶς*. Ο Σοφοκλής αποδίδει, με αναχρονισμό, αττικά έθιμα των ιστορικών χρόνων στην ηρωική εποχή.

36. (στίχ. 374). **Τώρα που στην ίδια πλαγιάζω κλίνη**: δίνεται παραστατικά το ζοφερό κλίμα της δυστυχίας του Οιδίποδα.

37. (στίχ. 388). **Απ' τον αρχαίο τον Αγήνορα**: Το γενεαλογικό δέντρο του Οιδίποδα είναι το ακόλουθο:

Ποσειδών + Λιβύη
Αγήνωρ + Τηλέφασσα
Κάδμος + Αρμονία
Πολύδωρος + Νυκτηΐς
Λάβδακος + [Δεν παραδίδεται το όνομά της]
Λάιος + Ιοκάστη
Οιδίπους + Ιοκάστη.

38. (στίχ. 399). Δίκη: Μια από τις τρεις Ώρες, κόρη του Δία και της Θέμιδας, θεά της τάξης και της νομιμότητας, προσωποποίηση της δικαιοσύνης. Οι αδελφές της, Ευνομία και Ειρήνη, ήταν η προσωποποίηση της κοινωνικής τάξης και της ειρήνης, αντίστοιχα. Κατά τον Ηράκλειτο (απόσπ. 94), βοηθοί της Δίκης στο έργο της ήταν οι Ερινύες (*Δίκης ἐπίκουροι*).

39. (στίχ. 413). **Ο μέγας Τειρεσίας** (*ἄναξ*): Περίφημος μάντης της Αρχαιότητας, γιος του Ευήρους και της νύμφης Χαρικλούς, πατέρας της μάντισσας Μαντούς· έζησε, κατά την παράδοση, εφτά γενιές στη Θήβα, από τα χρόνια του Κάδμου ως την εποχή του Οιδίποδα, και διαδραματίζει στο θηβαϊκό κύκλο τον ίδιο ρόλο με τον Κάλχαντα στον αντίστοιχο τρωικό. Έγινε διάσημος για τη μαντική ικανότητα (κυρίως πρόβλεψη του μέλλοντος από τη φωνή των πουλιών), που έλαβε από την Αθηνά ως αντάλλαγμα της τύφλωσής του. Σώζονται μαντεία στο όνομά του, οιωνοσκοπείο στη Θήβα (Παυσ. IX, 16, 1) και στον Ορχομενό. Ήταν γνωστός στα ομηρικά έπη, με το χρυσό του σκήπτρο, και εξακολουθούσε να έχει την ίδια μεγάλη φήμη ως μάντης στον Κάτω Κόσμο (Νέκυια, λ 90-91 και 99). [Βλ. Αναστασίου Στέφου «Η μορφή του Τειρεσία στον *Οιδίποδα Τύραννο*. Κειμενική προσέγγιση της ενότητας (300-462)» Ακροκόρινθος, 2(1994), σ.σ. 35-41].

40. (στίχ. 432). **Ιδού τον ένθεο τον μάντη οδηγούν εδώ**: Η παρουσία του Τειρεσία προεξαγγέλλεται από τον κορυφαίο του Χορού. Ο *θεῖος μάντις*, μάντης του θεού Απόλλωνα, εμφανίζεται συνοδευόμενος από *διπλοῦς πομπούς*. Ο Σοφοκλής τον προβάλλει ως επιβλητική φυσιογνωμία, με επίσημη μεγαλοπρέπεια και θεϊκό κύρος. Ο αλάθητος μάντης, αποκαλύπτοντας τη θεϊκή βούληση, προβάλλεται ως μεσολαβητής ανάμεσα στο υπερφυσικό και στο ανθρώπινο, στην υπερκόσμια και την εγκόσμια δύναμη, στην αληθινή γνώση και την παραπλάνηση.

41. (στίχ. 484). **Πανάθλιε** (*ὦ κακῶν κάκιστε*): αρχίζει η επίθεση κατά

του μάντη, με την έκρηξη οργής και με γλώσσα αφύσικης σφοδρότητας· προοικονομείται έτσι η σύγκρουση και η αντιπαράθεση δύο ανθρώπων με τις αντίστοιχες ενσαρκώσεις (ανθρώπινη-θεϊκή γνώση, λογική-εξωλογική δύναμη).

42. (στίχ. 505). **Πως είσαι συνεργός, συνένοχος στο φόνο**: Ο Οιδίπους, τυφλωμένος από το πάθος της οργής, ερμηνεύει τη σιωπή του μάντη ως δείγμα ενοχής. (Πρβλ. αντίστοιχη σκηνή Τειρεσία και Κρέοντα, στο Ε΄ Επεισόδιο (988-1090) της *Αντιγόνης*). Όσο οξύνεται η δραματική αντιπαράθεση των δύο πρωταγωνιστών τόσο εκπίπτει ο χαρακτήρας του Οιδίποδα που παρουσιάζεται άδικος, αλαζονικός, αυθαίρετος στο συμπέρασμά του, υβριστής, ενώ, συγχρόνως, αναδύεται από τη διαπάλη μια νέα διάσταση του Τειρεσία.

43. (στίχ. 532). **Λέω πως είσαι ο φονιάς...** Στη στιχομυθία αποκαλύπτεται η αλήθεια που με εξαιρετική τολμηρότητα εισάγει ο Σοφοκλής τόσο νωρίς στην πορεία των γεγονότων.

44. (στίχ. 546). **Τυφλός στ' αυτιά, στα μάτια και στο νου** (*τυφλός τά τ' ὦτα τόν τε νοῦν τά τ' ὄμματ' εἶ*). Αμφισβητώντας τη μαντική ικανότητα τον κατηγορεί για τριπλή τυφλότητα που είναι στην ουσία γενική. Ο στίχος, με την περίφημη παρήχηση του Τ, επιτείνει τη δραματική ένταση και αποτελεί το αποκορύφωμα του υβρεολογίου κατά του Τειρεσία, ο οποία προπηλακίζεται βάναυσα για τη σωματική του αναπηρία. Ακολουθεί η διατύπωση συγκεκριμένης κατηγορίας (σκευωρία κατά του θρόνου και συνεργασία με τον Κρέοντα) και η εκτόξευση ύβρεων και λοιδοριών κατά του μάντη, παρόμοιων με αυτές που αναφέρονται στην *Ἰλιάδα* για τον Κάλχαντα (*μάντις κακῶν*, Α 106) και στην *Ἀντιγόνη* (*τὸ μαντικὸν γὰρ πᾶν φιλάργυρον γένος*, 1055).

45. (στίχ. 607). **Είμαι του Φοίβου, του Λοξία δούλος**: Ο Τειρεσίας με ευστοχία δηλώνει ότι δεν είναι «δούλος» του βασιλιά του, αλλά του θεού Απόλλωνα, τον οποίο διακονεί. Ένας άνθρωπος ελεύθερος δεν έχει ανάγκη από κηδεμόνα (προστάτην) σαν τον Κρέοντα, όπως οι μέτοικοι των Αθηνών, θεσμό που, με αναχρονισμό, μεταθέτει στην ηρωική εποχή ο ποιητής. Έμμεσα, ο μάντης υπενθυμίζει στον Οιδίποδα ότι δεν είναι γνήσιος Θηβαίος πολίτης.

46. (στίχ. 619). **Η φοβερή γοργόποδη διπλή κατάρα** (δεινόπους Ἀρὰ): Προσωποποιημένη θεότητα της κατάρας που ταυτίζεται με τις Ερινύες, οι οποίες καταδιώκουν τους φονιάδες. (Πρβλ. Αισχ. *Έπτ. Θήβας* 791, Σοφοκλ. *Αἴας*, 837 – *Ἠλέκτρα*, 491).

47. (στίχ. 624). **Θ' αντιλαλήσουν οι κορφές του Κιθαιρώνα**: Η αντί-

θεση, θάλασσα-όρος (λιμάνια-Κιθαιρών) δηλώνει ότι ο κόσμος ολόκληρος θα αντηχήσει από τις κραυγές του Οιδίποδα. (Για τον Κιθαιρώνα, βλ. στίχ. 1599).

48. (στίχ. 650). **Η μέρα τούτη θα σε γεννήσει**: Έκφραση χαρακτηριστική για την προφητική δύναμη που υποδηλώνει τη συμφορά και την τραγικότητα του Οιδίποδα, με την προσωποποίηση του Χρόνου.

49. (στίχ. 672). **Τώρα τυφλός... σε τόπο ξένο θα πορεύεται**: ο Οιδίπους, μετά την αυτοτύφλωσή του, φεύγει από τη Θήβα και καταφεύγει αυτοεξοριζόμενος και οδηγούμενος από την κόρη του Αντιγόνη, στον Κολωνό της Αθήνας, οι κάτοικοι του οποίου θέλουν να τον εκδιώξουν. Η Ισμήνη φέρνει την είδηση ότι οι Θηβαίοι τον ζητούν στην πόλη, ενώ ο Κρέων προσπαθεί να τον απαγάγει. Ο Οιδίπους επικαλείται τη θεοσέβεια και φιλοξενία των Αθηναίων· ο Θησεύς παρεμβαίνει και προστατεύει τον ικέτη. Ο Οιδίπους κατεβαίνει, μέσα σε αστραπές και βροντές, στον Άδη, ευλογώντας την Αθήνα και ευχόμενος για τη δόξα της. (Βλ. *Οἰδ. ἐπὶ Κολωνῷ*).

Ο μονόλογος του Τειρεσία ολοκληρώνεται με τις συγκλονιστικές αποκαλύψεις του. Ο Οιδίπους, με τους δορυφόρους του, έχει ήδη εισέλθει στα ανάκτορα, χωρίς να τον αντιληφθεί ο τυφλός μάντης, ο οποίος φεύγει από τη δεξιά πάροδο, οδηγούμενος από το μικρό παιδί που τον βοηθεί.

Α΄ ΣΤΑΣΙΜΟ (463-512). Στιχαρίθμηση μετάφρασης (685-732)
Θεματικά κέντρα:

Στρ. α΄ Αναφορά στο δελφικό χρησμό. Συντριβή του καταζητούμενου εγκληματία.

Αντ. α΄ Καταδίωξη του φονιά-ταύρου από τον οίστρο-θεϊκό χρησμό.

Στρ. β΄ Αμηχανία Χορού από τις μαντείες του Τειρεσία και αμφιβολία για την ενοχή.

Αντ. β΄ Δίλημμα Χορού – Εμπιστοσύνη προς τον Οιδίποδα.

50. (στίχ. 686). **Δελφικού βράχου** (*Δελφὶς πέτρα*): υποβλητική εικόνα του δελφικού τοπίου –στις υπώρειες του χιονισμένου Παρνασσού, με τις Φαιδριάδες πέτρες–, απ' όπου εκπορεύονται οι άρρητοι χρησμοί.

51. (στίχ. 695). **Ερινύες τρομερές**: Ολέθριες μοίρες του θανάτου (*δειναὶ Κῆρες*), εκτελεστικά όργανα της θείας Δικαιοσύνης, όπως η Άτη. Πρβλ. *Θεογ.* 217, *Ἰλ.* Ι 512, *τῷ Ἄτην ἅμ' ἕπεσθαι. Ἑπτ. Θήβ.* 1047, 1055, Σοφ. *Ἠλέκτρα*, 1252.

Β΄ ΕΠΕΙΣΟΔΙΟ (512-862). Στιχαρίθμηση μετάφρασης (733-1281)
α΄ σκηνή: Κρέων-Οιδίπους (512-633). Στιχαρίθμηση μετάφρασης (733-936)
β΄ σκηνή: Κρέων-Οιδίπους-Ιοκάστη (634-648). Στιχαρίθμηση μετάφρασης (937-960)
γ΄ σκηνή: Κομμός του Χορού (649-696). Στιχαρίθμηση μετάφρασης (961-1030)
δ΄ σκηνή: Ιοκάστη - Οιδίπους (697-862). Στιχαρίθμηση μετάφρασης (1031-1281)
Κύρια σημεία:
α. Λογομαχία Κρέοντα και Οιδίποδα.
β. Διάλογος Ιοκάστης και Οιδίποδα. Η Ιοκάστη αμφισβητεί την αλήθεια του χρησμού.
γ. Έναρξη αυτοαναγνώρισης του Οιδίποδα.

52. (στίχ. 733). **Πολίτες,...** (*ἄνδρες πολῖται*): Ο Κρέων εισέρχεται από τη δεξιά πάροδο και η άφιξή του δεν προκαλεί έκπληξη στους θεατές, γιατί οι κατηγορίες που έχουν εκτοξευθεί εναντίον του προετοιμάζουν το έδαφος για τη δραματική αναμέτρηση ανάμεσα στους δύο πρωταγωνιστές. Ανυπομονώντας να μάθει τι συμβαίνει, απευθύνεται στους άνδρες του Χορού-συμπολίτες του. Ο Χορός αποφεύγει να δώσει απάντηση.

53. (στίχ. 758). **Ιδού, του παλατιού περνά...**: Ο κορυφαίος αναγγέλλει την έξοδο του Οιδίποδα από τα ανάκτορα· η εμφάνιση του βασιλιά προωθεί τη δράση.

54. (στίχ. 932). **Πάνω στην ώρα βλέπω να 'ρχεται**: Η Ιοκάστη, ακούγοντας την έντονη φιλονικία των δύο ανδρών, εξέρχεται από την κεντρική πύλη των ανακτόρων, φορώντας βασιλική εσθήτα και συνοδευόμενη από δύο θεραπαινίδες. Τα πρώτα της λόγια δείχνουν ευλάβεια και πίστη στους θεούς. Με το διάλογο Ιοκάστης-Οιδίποδα δημιουργείται νέα ένταση συναισθημάτων και προκαλείται αγωνία στους θεατές εξαιτίας της κορύφωσης των γεγονότων.

55. (στίχ. 964). **Τώρα που πήρεν όρκο**: Ο όρκος είναι ισχυρότατο δικανικό μέσο. *Τόν δ' ὅρκον αἰδεσθείς θεῶν*, 959.

56. (στίχ. 978). **Τον παντεπόπτη Ήλιο**: Ο Ήλιος, γιος του Υπερίωνα, ως πηγή της ζωής και του φωτός, βλέπει και ακούει τα πάντα και τίποτε δεν του διαφεύγει. Ενδείκνυται ως αψευδέστατος μάρτυρας στους όρκους.

57. (στίχ. 990). **Συμπόνεσα το σπλαχνικό σου στόμα**: Ο Οιδίπους υποχωρεί και συμβιβάζεται, χωρίς να έχει πεισθεί για την αθωότητα του

Κρέοντα. Παρουσιάζεται, όπως και στον Πρόλογο, *φιλόπολις*, αποφασισμένος να θέσει υπεράνω και της ζωής του το καλό των πολιτών.

58. (στίχ. 1049). **Πως δε γεννήθηκε θνητός κανείς...**: Η Ιοκάστη, στην προσπάθειά της να βγάλει από το αδιέξοδο τον Οιδίποδα, επιχειρεί να μειώσει τη σημασία των χρησμών, παρουσιάζοντας τη μαντική τέχνη ως αναξιόπιστη. Η προσπάθειά της όμως αυτή, τελικά, θα λειτουργήσει αντίστροφα στη συνείδηση του Οιδίποδα, προκαλώντας έντονη δραματική μεταστροφή.

59. (στίχ. 1059). **Σε τρίστρατον αμαξιτής οδού** (*ἐν τριπλαῖς ἁμαξιτοῖς*): Πρβλ. *ὦ τρεῖς κέλευθοι*, 1398 – *στενωπὸς ἐν τριπλαῖς ὁδοῖς*, 1399). Η καλούμενη σχιστή οδός (Παυσ. Χ, 5, 3-4), όπου σώζονται σωροί λίθων τους οποίους ο Περιηγητής θεωρεί ως τάφους του Λαΐου και του θεράποντα. Το στοιχείο συγκλονίζει τον Οιδίποδα, ο οποίος προχωρεί κλιμακωτά από τη μια διαπίστωση στην άλλη. Από το σημείο αυτό αρχίζει η μεταστροφή του Οιδίποδα από το σκότος στο φως, από την άγνοια στη γνώση, από την ευτυχία στη δυστυχία.

60. (στίχ. 1073). **Και μη σκοτίζεσαι γι' αυτές**: Η Ιοκάστη παρουσιάζεται με κλονισμένη την πίστη της στο θεό· αμφισβητεί την αλήθεια των χρησμών και το κύρος του ίδιου του θεού, φαινόμενο σπάνιο στην αρχαιοελληνική τραγωδία. Ασεβεί απροκάλυπτα απέναντι στο θεό, αγνοώντας ότι η θεία δίκη παρακολουθεί τη βλασφημία.

61. (στίχ. 1094). **Θεέ μου,** (*ὦ Ζεῦ*): Ο Οιδίπους υπονοεί ότι ενεργούσε παγιδευμένος εκτελώντας απλώς τις βουλές του Δία.

62. (στίχ. 1101). **Και σού 'μοιαζε στο πρόσωπο λιγάκι**: Η περιγραφή της ηλικίας και των χαρακτηριστικών της μορφής πατέρα και γιου δημιουργεί ισχυρή τραγική ειρωνεία.

63. (στίχ. 1122). **Μαζί με τον κήρυκα πέντε**: Ο **κήρυξ** ήταν ο σπουδαιότερος από τους βασιλικούς θεράποντες, όργανο της εκτελεστικής εξουσίας, ιερός και απαραβίαστος, γιατί προστατευόταν από τον Δία και κρατούσε το σκήπτρο.

64. (Στίχ. 1130). **Κι είδε στο θρόνο εσένα...**: Η επιθυμία του δούλου να απομακρυνθεί από την πόλη και να φύγει στους αγρούς, βόσκοντας τα ποίμνια, είναι ένδειξη ότι αναγνώρισε τον Οιδίποδα ως φονιά του Λάιου. Η Ιοκάστη του έκανε τη χάρη, γιατί ήταν άξιος και έμπιστος δούλος.

65. (στίχ. 1211). **Ποιος άνθρωπος γεννήθηκε πιο θλιβερός απ' τον Οιδίποδα**; Η διήγηση του Οιδίποδα προσπαθεί να τοποθετήσει σε χρονική σειρά τα γεγονότα της ζωής του. Η πορεία προς την αποκάλυψη

της αλήθειας γίνεται σταδιακά, χωρίς να υποψιάζεται ακόμη ότι ο Λάιος είναι πατέρας του. Οι χαρακτηρισμοί, θλιβερός (*ἀθλιώτερος*) και θεομίσητος (*ἐχθροδαίμων*) αποδίδουν την πρωτόφαντη δυστυχία του Οιδίποδα.

66. (στίχ. 1253). **Πως σκότωσαν το Λάιο ληστές**: Η τελευταία ελπίδα του Οιδίποδα, που ρίχνει αμυδρό φως στην ψυχή του, στηρίζεται στον πληθυντικό *ληστές*, που σκόπιμα επαναλαμβάνεται από την αρχή της τραγωδίας (στ. 197).

67. (στίχ. 1268). **Ο Πυθικός Λοξίας μήνυσε**: Επίθετο του Απόλλωνα στην περίπτωση που έδινε κάποιον ασαφή και δυσνόητο χρησμό. (*λοξός*). Πρβλ. *Πυθ.* III, 28.

Η Ιοκάστη προτρέπει τον Οιδίποδα να εισέλθουν στα ανάκτορα, αναμένοντας τον *βοτῆρα*, ενώ ακούγονται τα τελευταία λόγια αφοσίωσης και συζυγικής αγάπης (1281). Ο Χορός, μόνος στην ορχήστρα, ταραγμένος από τις επικρίσεις της Ιοκάστης, απαγγέλλει το χορικό άσμα, καταθέτοντας τη δική του ομολογία για την ηθική τάξη και δικαιοσύνη.

Β΄ ΣΤΑΣΙΜΟ (863-910). Στιχαρίθμηση μετάφρασης (1282-1327)
Θεματικά κέντρα:
Στρ. α΄ Ύμνος στους αιώνιους θείους νόμους.
Αντ. α΄ Η υπεροψία και η ασέβεια οδηγούν στον όλεθρο.
Στρ. β΄ Η τιμωρία αναμένει τον ασεβή.
Αντ. β΄ Ικεσία στον Δία να προστατεύσει τους χρησμούς.

68. (στίχ. 1285). **Νόμοι βαθύρριζοι τα θέμελά τους** (*ὑψίποδες*): Άγραφοι θείοι νόμοι, υπέρτεροι της ανθρώπινης αυθαιρεσίας. (Βλ. *Ἀντιγ.* 454, Ξεν. *Απομνημ.* IV, 4, 9).

69. (στίχ. 1292). **Ὕβρις φυτεύει τύραννον:** βαρυσήμαντος στίχος με θέμα τη συντριβή της αλαζονείας, (πρβλ. Ἀριστ. *Ῥητορική,* 1378b, 23-30), που απηχεί τη θεμελιακή αρχαιοελληνική αντίληψη για την ύβρη (υπέρβαση του μέτρου), υπόβαθρο της αττικής τραγωδίας (Ὕβρις - Ἄτη - Δίκη). Ὅταν η *ὕβρις* προσβάλλει το κύρος των αιώνιων νόμων, τότε γεννά και τον τύραννο, ο οποίος πορεύεται το μοιραίο δρόμο της τιμωρίας και της φθοράς. Ο υβριστής, όταν φτάνει στο υψηλότατο βάθρο της υπεροψίας. (Πρβλ. *Ἀντιγ.* 131, Ευρ. *Ἱκέτ.* 728, *Φοίν.* 1180), καταπίπτει στο βάραθρο της ολοκληρωτικής συμφοράς: τον κόρο (= αυθάδεια, προπέτεια < κορέννυμι), ακολουθεί η ἄτη (= όλεθρος, καταστροφή < ἀάω). (Βλ. Πινδ. *Ολυμπ.* I, 56 – XIII, 10 – Σόλ. απόσπ. 6, 3-4 – Θέογν. 153-154, Πρβλ. Ηροδ. III,

80, 3 και VIII, 77, 1). Η λέξη *τύραννος* χρησιμοποιείται, για πρώτη φορά, στην τραγωδία – Πρβλ. Ηρόδ. V, 92 (Κορίνθιος Σωκλέης).

70. (στίχ. 1316). **Για των Δελφών τον ιερό τον ομφαλό**: Οι Αρχαίοι πίστευαν ότι το μαντείο βρισκόταν όχι μόνο στο κέντρο της Ελλάδας, αλλά και ολόκληρης της οικουμένης (*ὀμφαλὸς γᾶς - μεσόμφαλα*, 480). Πρβλ. το μύθο του Διός και των αετών. Πινδ. *Πυθ.* IV, 6.

71. (στίχ. 1317). **Για το μαντείο των Αβών**: Άβαι, πόλη της Β.Δ. Φωκίδας με πολυθρύλητο ναό και πλούσιο μαντείο του Αβαίου Απόλλωνα, αρχαιότερου του δελφικού, που συλήθηκε από τους Πέρσες (Ηρόδ. VIII, 33).

72. (στίχ. 1318). **Για την Ολυμπία**: αναφορά στο πανάρχαιο μαντείο του Διός στην Ολυμπία, διατηρούμενο από το ιερατικό γένος των Ιαμιδών, στο οποίο μαντεύονταν *δι' ἐμπύρων*. Πρβλ. Πινδ. *Ολυμπ.* VI, 70-71.

Γ΄ ΕΠΕΙΣΟΔΙΟ (911-1085). Στιχαρίθμηση μετάφρασης (1328-1594)

Δομή:

α΄ σκηνή: Μονόλογος Ιοκάστης (911-923). Στιχαρίθμηση μετάφρασης (1328-1348)

β΄ σκηνή: Άγγελος-Ιοκάστη (924-949). Στιχαρίθμηση μετάφρασης (1349-1381)

γ΄ σκηνή: Άγγελος-Ιοκάστη-Οιδίπους (950-1072). Στιχαρίθμηση μετάφρασης (1382-1574)

δ΄ σκηνή: Οιδίπους-Χορός (1073-1085). Στιχαρίθμηση μετάφρασης (1575-1594)

Κύρια σημεία:

α. Η αναγγελία του θανάτου του βασιλιά Πόλυβου χαροποιεί την Ιοκάστη και τον Οιδίποδα, που βλέπουν ματαίωση του χρησμού.

β. Αποκαλύψεις του αγγελιοφόρου.

γ. Η Ιοκάστη αναγνωρίζει τον Οιδίποδα ως το έκθετο παιδί της και προσπαθεί να τον αποτρέψει από την πληροφόρηση.

Το επεισόδιο αρχίζει με την εμφάνιση της Ιοκάστης, η οποία εξέρχεται από τα ανάκτορα, για να προσευχηθεί στους ναούς των θεών· την συνοδεύουν θεραπαινίδες που κρατούν στα χέρια τους τις προσφορές. Μολονότι επιμένει στο ανυπόστατο του χρησμού, καταφεύγει ως ικέτις στο ναό, προσευχόμενη στον Απόλλωνα (σκηνή τελετουργική) να εξορκίσει το δυσοίωνο χρησμό και να απαλλαγεί, έτσι, ο σύζυγός της από την ψυχική δοκιμασία. Απευθύνεται στους πρεσβύτες του Χορού που τους αποκαλεί *ἄνακτες*, *ἄρχοντες*, *πρώτους πολίτες της χώρας*.

73. (στίχ. 1349). Ο αγγελιοφόρος (*ἄγγελος*) εισέρχεται εύθυμος από την αριστερή πάροδο, γιατί νομίζει πως κομίζει ευχάριστες ειδήσεις. Η σκευή του είναι πενιχρή, ως δούλου βοσκού: ποδήρης χιτώνας, σκούφος, άσπρα μαλλιά και γένεια, χοντρό ραβδί. Για να δηλώσει την προέλευσή του από ξένη χώρα προσφωνεί τους άνδρες του Χορού παρόμοια: *ξένοι*. Με την απροσδόκητη εμφάνισή του μετατοπίζεται η δράση από τη Θήβα στην Κόρινθο· παράλληλα, η συνομιλία του αγγελιοφόρου με τον Οιδίποδα οδηγεί το βασιλιά να αναζητήσει την πραγματική του ταυτότητα.

74. (στίχ. 1374). **Κόρη μου** (*ὦ πρόσπολε*): Η Ιοκάστη προτρέπει μιαν από τις θεραπαινίδες, που την συνόδευαν, να τρέξει γρήγορα στον κύριό της. Η ίδια χρησιμοποιεί το γνωστό ήδη περιφρονητικό και ειρωνικό ύφος της για τις θεϊκές μαντείες που διαψεύδονται τώρα κατηγορηματικά.

75. (στίχ. 1380). **Η τύχη τώρα τον θανάτωσε**: Η Ιοκάστη φαίνεται να αντικαθιστά την κυριαρχία των θεών με την κυριαρχία της τύχης.

76. (στίχ. 1407). Τη μαντική εστία της Πυθίας (*πυθόμαντιν*): Ο Οιδίπους έκπληκτος από το φυσικό θάνατο του πατέρα του παρασύρεται σε περιφρόνηση των χρησμών και των οιωνών που διαψεύσθηκαν.

77. (στίχ. 1431). **Η τύχη κυβερνά παντού**: Σημαίνει το συμπτωματικό και το απρόβλεπτο, αυτό που ο άνθρωπος δεν είναι σε θέση να προβλέψει. (Πρβλ. Θουκ. IV, 62), αλλά εξουσιάζει τη ζωή του κατευθύνοντάς την ανεξέλεγκτα και ανεξάρτητα από τη θεία βούληση. Διατυπώνεται μια γνώμη που προοιωνίζεται ήδη θέσεις της στωικής φιλοσοφίας.

78. (στίχ. 1438 κ.ε.). **Πολλά παιδιά... κοιμήθηκαν τη μάνα τους**: όπως ο Ιππίας (Ηρόδ. VI, 107) και ο Καίσαρ (Πλουτ. *Καίσαρ*. 32). Οι στίχοι αυτοί –πέραν από την τραγική ειρωνεία που εμπεριέχουν– έδωσαν αφορμή στον Φρόυντ να πλάσει τον όρο *οιδιπόδειο σύμπλεγμα*.

79. (στίχ. 1472). **Γι' αυτό το λόγο κόπιασα**. Σύμφωνα με το πνεύμα της εποχής, ζητάει για την προσφορά του ανταμοιβή, όχι μόνο ηθική, αλλά κυρίως υλική, ακόμη και την ελευθερία του.

Η διαλογική συζήτηση Οιδίποδα-Αγγέλου εκφράζει όλο το εσωτερικό δράμα και την αγωνία του Οιδίποδα, καθώς και την ένταση των ψυχικών καταστάσεων.

80. (στίχ. 1572). **Ὀϊ, Ὀϊ, δύστυχε**! Ο θρήνος της Ιοκάστης κρύβει τη συγκλονιστική της τραγωδία· η βασίλισσα αναγνωρίζει ότι οι χρησμοί, η περιφρόνηση των οποίων την οδήγησαν ως την *ὕβριν*, έχουν πλήρως επαληθευτεί, αφού μπροστά της έχει το έκθετο παιδί της. Ενώ φεύγει κλαίγοντας, λέει δυσοίωνα λόγια, τα τελευταία πριν από το θάνατό της.

Ο Οιδίπους, όμως, βρίσκεται ακόμη σε άγνοια και δεν καταλαβαίνει τους υπαινιγμούς της και το νόημα των λόγων της.

81. (στίχ. 1585). **Είμαι παιδί της Τύχης**: Ο Οιδίπους αποβλέποντας μόνο στη λύση του μυστηρίου της καταγωγής του, ονομάζει, μέσα στη μεγαλοστομία του, τον εαυτό του γιο της Τύχης, η οποία φέρεται με ευμένεια (αποκορύφωμα πλάνης και τραγικής ειρωνείας).

Η Τύχη, κόρη του Ωκεανού, είναι προσωποποίηση της τύχης και συχνά συνοδεύεται από τον Πλούτο. Παριστάνεται σαν μια νέα γυναίκα, που κρατάει το *κέρας της Αμαλθείας*. (Πρβλ. *Υμν. Δήμ.*, 420 - *Θεογ.*, 360 - Πινδ. *Ολυμπ.* XII, 1-5).

82. (στίχ. 1588). **Έχω τους μήνες συγγενείς**: Η προσωποποίηση των μηνών συνδέει την ύπαρξη του ανθρώπου με την έννοια του χρόνου. Ο άνθρωπος, τέκνο του Χρόνου, ζει και δημιουργεί μέσα στο χρόνο.

Με το τέλος του Γ΄ Επεισοδίου ο Οιδίπους με τον Κορίνθιο άγγελο μένουν στη σκηνή, ενώ ο Χορός απαγγέλλει το Γ΄ Στάσιμο, ελπίζοντας ότι γρήγορα ο βασιλιάς του θα αποδειχθεί ότι είναι Θηβαίος και θεϊκής καταγωγής. Ο Οιδίπους έχει συμπαρασύρει το Χορό στην τυφλή του βεβαιότητα. Στον ποιμένα, που αναμένεται με αδημονία, ανήκει ο διπλός ρόλος: αποκάλυψη του φονιά του Λαΐου και του πατέρα τού Οιδίποδα.

Γ΄ ΣΤΑΣΙΜΟ (1086-1109). Στιχαρίθμηση μετάφρασης (1595-1615)
Θεματικά κέντρα:
Στρ. α΄ Προσφώνηση του Κιθαιρώνα.
Αντ. α΄ Απορία για το θεό – πατέρα του Οιδίποδα.

Ο Χορός προσφέρει στο θεό Απόλλωνα το χαρούμενο αυτό τραγούδι, ως δείγμα της αγάπης του. Αποτελεί ύμνο ελπίδας και αισιοδοξίας· ονομάζεται ὑπόρχημα (συνδυασμός ενθουσιαστικής μουσικής και ζωηρών ορχηστικών κινήσεων) και εκφράζει ένα ευχάριστο συναίσθημα πριν από την τελική καταστροφή. Η παρεμβολή αυτή του υπορχήματος –*τραγική παρέκτασις*–, εισαγωγή δηλ. ενός χαρούμενου μοτίβου πριν από μια πικρότατη είδηση, αποτελεί προσφιλή τεχνική του Σοφοκλή (πρβλ. *Ἀντιγόνη,* 1115 κ.ε., *Αἴας,* 693 κ.ε., *Τραχίνιαι,* 633 κ.ε.).

83. (στίχ. 1598). **Πριν η Πανσέληνος μεσουρανήσει**: Φαίνεται ότι ο Σοφοκλής δίδαξε την τραγωδία την τελευταία ημέρα των Μεγάλων Διονυσίων, τελευταίος στη σειρά των δραματικών ποιητών, γιατί αμέσως εορτάζονταν τα *Πάνδια*, προς τιμήν του Διός, κατά την πανσέληνο του Ελαφηβολιώνος μηνός.

84. (στίχ. 1599). **Κιθαιρών...**: Το όρος Κιθαιρών –τόπος της μοίρας του Οιδίποδα– (οὐμὸς Κιθαιρών, 1452), δεσπόζει σ' όλη την τραγωδία και απαντά εφτά φορές στο έργο (421, 1026, 1127, 1134, 1391: στίχοι πρωτοτύπου) – *εἰς ἄβατον ὄρος*, 719. Πρβλ. Ευριπ. *Φοίνισσαι*, 809: *χιονοτρόφον ὄμμα Κιθαιρών*.

85. (στίχ. 1608). **Αθάνατη Νεράιδα**: Οι νύμφες δεν θεωρούνταν αθάνατες αλλά μόνο μακρόβιες (*μακραίωνες*), πρβλ. Ομ. Υμ. *Ἀφροδ.*, 260, συναποθνήσκοντας μαζί με τα δένδρα, με τα οποία συνδέονταν.

86. (στίχ. 1609). Του **Πανός**: Παν, αρκαδικός θεός των ποιμένων και των δασών, γιος του Ερμή και μιας Νύμφης. Οι Αρχαίοι τον φαντάζονταν με δασύ ανθρώπινο σώμα, πόδια τράγου και αυτιά, (Ομηρ. *Ὕμνος Πάνα*, 1-49), κέρατα και ουρά κατσίκας. Του άρεσε να τρομάζει τους ταξιδιώτες και να φέρνει τον *πανικό* στους εχθρούς.

Στην Αθήνα θα τιμηθεί με ιδιαίτερη λατρεία, σαν ανταμοιβή για τη βοήθειά του στους Περσικούς πολέμους (Πάνειον όρος – ιερό στους πρόποδες Ακρόπολης, Ηρόδ. VI, 105, 3) – Πρβλ. Αισχ. *Πέρσαι*, 446 κ.ε. (*φιλόχορος Πάν*). Πλάτ. *Φαῖδρος*, 279 Β, Σιμων. *Ἀποσπ.* 143.

87. (στίχ. 1611). **Αυτός που χαίρεται τα χλοερά λιβάδια**: Ο Απόλλων λατρευόταν και ως *Νόμιος* (νέμω - νομή = έφορος των ποιμνίων), πρβλ. βοσκή βοδιών του Λαομέδοντα και ποιμνίων του Αδμήτου στις Φερές. Με την ιδιότητα αυτή παίζει τον ποιμενικό αυλό και είναι επικεφαλής των Νυμφών (*Νυμφαγέτης*).

88. (στίχ. 1612). **Ο άναξ της Κυλλήνης**: Ο Ερμής, γιος του Δία και της Μαίας, γεννήθηκε σε σπήλαιο του αρκαδικού όρους Κυλλήνη (*Κυλλήνιος*), όπου υπήρχε αρχαιότατος ναός, βλ. Ομηρ. *Ὕμν. Ἑρμ.* 2, *Κυλλήνης μεδέοντα*, και Σοφοκλ. *Αἴας* 695. Κυριότερες επωνυμίες της ποιμενικής του ιδιότητας: *Νόμιος, Ἐπιμήλιος, Κριοφόρος, Οἰοπόλος*.

89. (στίχ. 1613). **Ο θεός των κορυφών ο Διόνυσος** (*Βακχεῖος θεός*). Ο Διόνυσος, γιος του Δία και της θνητής Σεμέλης, θυγατέρας του Κάδμου, λατρεύτηκε στην αρχή σαν θεός της άγριας βλάστησης, έπειτα και σαν θεός των ήμερων δένδρων. Σημαντικότερα κέντρα της λατρείας του ήταν η Βοιωτία και ο Παρνασσός. Η επωνυμία του *Βάκχος*, ως θεού της βακχικής μανίας. Πρβλ. *Βακχεῖος Διόνυσος*, Υμν. *Πάν.*, 46 – *Βακχιώτας Διόνυσος, Οἰδ. Κολ.*, 678.

90. (στίχ. 1614). **Χάρισμα των Νυμφών**: Δευτερεύουσες γυναικείες θεότητες, θυγατέρες του Δία κατά τον Όμηρο (Υ8 κ.ε.), που κατοικούσαν στα βουνά, στα δάση, στα δένδρα και κυρίως σε πηγές: *Δρυάδες, Ὀρειάδες, Ναπαῖες, Ἀμαδρυάδες, Ναϊάδες*. Γονιμικές, κυρίως, θεότητες της βλάστησης, ασκούσαν ευεργετική επίδραση στους ανθρώπους και

αποτελούσαν μέλη της ακολουθίας θεών, όπως Ερμή, Διονύσου, Απόλλωνα, Άρτεμης, Πάνα. Η λατρεία τους τελείτο σε σπήλαια (*νυμφαῖα*) και είχαν μαντικές ιδιότητες (*νυμφόληπτοι*).

91. (στίχ. 1615). **Στον Ελικώνα**: Όρος της Βοιωτίας, με ιερά του Απόλλωνα και των Μουσών, αρχαιότατη έδρα των Νυμφών. Πηγές αφιερωμένες στις Μούσες ήταν η *Ἱπποκρήνη* και η *Ἀγανίππη*. Ο Ποσειδών καλείτο *Ἑλικώνιος* (Υ 404).

Δ΄ ΕΠΕΙΣΟΔΙΟ (1110-1185). Στιχαρίθμηση μετάφρασης (1616-1735)
Δομή:
α΄ σκηνή: Οιδίπους-Χορός-Άγγελος(1110-1120). Στιχαρίθμηση μετάφρασης (1616-1630)
β΄ σκηνή: Οιδίπους-Θεράπων (1121-1131). Στιχαρίθμηση μετάφρασης (1631-1646)
γ΄ σκηνή: Άγγελος-Θεράπων (1132-1146). Στιχαρίθμηση μετάφρασης (1647-1669)
δ΄ σκηνή: Οιδίπους-Θεράπων (1147-1185). Στιχαρίθμηση μετάφρασης (1670-1735)
Κύρια σημεία:
α. Αποκορύφωση της δράσης (προώθηση του μύθου –αυτοαναγνώριση του Οιδίποδα– πλήρης αποκάλυψη της αλήθειας).
β. Αντιπαράθεση του θεράποντα (βοσκού) και του αγγελιοφόρου και συνένωση των δύο νημάτων της αποκάλυψης.
γ. Σύγκρουση Οιδίποδα και θεράποντα.

Το επεισόδιο αρχίζει με τη σκηνική παρουσία του θεράποντα-βοσκού, ο οποίος, κατά κάποιο τρόπον, ενσαρκώνει το παρελθόν του Οιδίποδα. Ο Οιδίπους βλέπει τους δύο δούλους, που είχαν φύγει για να φέρουν το βοσκό (*οἰκέα-βοτῆρα-νομέα ἄνδρα, ἐργάτην*) από τα ποιμνιοστάσια (*ποιμνίων νομάς*), να τον συνοδεύουν στη σκηνή –από την εξοχή–, στην κεντρική πύλη των ανακτόρων, όπου περιμένει ανυπόμονα μαζί με τον Κορίνθιο άγγελο.

Είναι πολύ γέρος, με άσπρα μαλλιά και γένεια, φοράει μακρύ χειριδωτό χιτώνα και κρατάει ποιμενικό ραβδί. Ενώ η συνοδεία βρίσκεται ακόμη στο βάθος της αριστερής παρόδου, ο Οιδίπους απευθύνεται προς τους γέροντες του Χορού (*πρέσβεις*) ζητώντας επιβεβαίωση της ταυτότητάς του. Ο κορυφαίος επιβεβαιώνει με κατηγορηματικότητα την ταυτότητα του βοσκού.

92. (στίχ. 1631). **Πλησίασε γέρο και κοίτα με κατάματα**: Ο Οιδίπους θέλει να εξιχνιάσει την αλήθεια και από το βλέμμα αλλά και από την ·κφραση του προσώπου του δούλου, ο οποίος, αντίθετα, αποστρέφει τα άτια του από το φονιά του κυρίου του (του Λαΐου), στον οποίο ήταν ιστά αφοσιωμένος.

93. (στίχ. 1635). **γεννήθηκα στο σπίτι· ψυχογιός** (*οἴκοι τραφεὶς*): Ανήκε στους *οἰκογενεῖς* ή *οἰκοτρόφους* δούλους, οι οποίοι, στην εποχή του ποιητή, γεννιούνταν και μεγάλωναν στο σπίτι και ήταν πολύ έμπιστοι στον οικοδεσπότη τους, κατέχοντας ξεχωριστή θέση στην οικογένεια του κυρίου τους.

94. (στίχ. 1666). **Αυτός εδώ, παλιέ μου φίλε**: Ο αγγελιοφόρος μιλάει με αυταρέσκεια, γιατί θεωρεί κατόρθωμα ότι το έκθετο είναι σήμερα βασιλιάς, και θριαμβολογεί με αφέλεια και ευθυμία.

95. (στίχ. 1682). **Δε θα τον δέσει κάποιος πισθάγκωνα**; Η μαρτυρία των δούλων στις μη φονικές δίκες, στην εποχή του Σοφοκλή, ήταν αξιόπιστη μόνο κατόπιν βασάνων (δέσιμο χεριών-μαστίγωση κ.ά.). [Βλ. D. M. Macdowell, **Το δίκαιο στην Αθήνα των κλασικών χρόνων** (μτφρ. Γ. Μαθιουδάκη), Αθήνα 1986, σ.σ. 378-381]. Αναχρονισμός του ποιητή.

96. (στίχ. 1726). **Γεννήθηκες καταραμένος** (*δύσποτμος γεγώς*): δυσοίωνα λόγια που προοιωνίζονται τις συνέπειες της αποκάλυψης.

97. (στίχ. 1730). **Ω φως, για τελευταία σε βλέπω φορά**. Η προσφώνηση είναι σπαραχτική. Οι υπαινικτικοί στίχοι προετοιμάζουν έντεχνα την εικόνα της αυτοτύφλωσης του ήρωα, τιμωρία στην οποία θα τον οδηγήσει η Άτη.

Το θέμα του φωτός (ως όρασης) και του σκότους (ως τυφλότητας) είναι βασικό σ' όλη την τραγωδία. [Βλ. Αριστείδη Ν. Δουλαβέρα, «Το φως και το σκοτάδι στον Οιδίποδα Τύραννο» Εκπαιδευτικά, 33 (1994), σ.σ. 86-97].

Με το τέλος του επεισοδίου ολοκληρώνεται ο μύθος, αλλά όχι και η τραγωδία θεατρικά. Η τελευταία σκηνή, από τις δραματικότερες στην αρχαία τραγωδία, διακρίνεται για τη συσσωρευμένη οδύνη και την τρυφερότητα. Ο Οιδίπους, με την αποκάλυψη του φρικτού μυστικού, εισέρχεται αλλόφρων στα ανάκτορα, ενώ ακούγεται να λέει θρηνητικά τα τελευταία του λόγια· ταυτόχρονα, από την αριστερή πάροδο, φεύγουν ο Κορίνθιος αγγελιοφόρος και ο θεράποντας. Ο Χορός, διατυπώνοντας το δίδαγμα απ' όσα διαδραματίσθηκαν μπροστά του, ψάλλει το Δ΄ Στάσιμο, εξολοκλήρου θρήνο για τη μηδαμινότητα του ανθρώπου και την αστάθεια της ευτυχίας του.

Δ΄ ΣΤΑΣΙΜΟ (1186-1222). Στιχαρίθμηση μετάφρασης (1736-1777)
Θεματικά κέντρα:
Στρ. α΄ Η μεταβλητότητα του ανθρώπινου βίου και το παράδειγμα του Οιδίποδα.
Αντ. α΄ Η ευδαιμονία του Οιδίποδα.
Στρ. β΄ Η τρομερή πτώση και η συντριβή.
Αντ. β΄ Ανακήρυξη του Οιδίποδα ως σωτήρα της πόλης.

98. (στίχ. 1736). **Ιού, ιού, γενεές των θνητών** (*ἰὼ γενεαὶ βροτῶν*): Κυριαρχεί η αρχαιοελληνική αντίληψη για την εφήμερη δόξα των θνητών. Πρβλ. *Ἰλ.* Ζ146, οἵη περ φύλλων γενεή, τοίη δὲ καὶ ἀνδρῶν. Πινδ. *Πυθ.* VIII. 95, Σοφ. *Αἴας*, 125.

99. (στίχ. 1750). Τη χρησμωδό παρθένα τη γαμψώνυχη (βλ. και σημ. 8): Αποκαλείται έτσι η Σφιγξ, *γυνὴ δυσειδὴς καὶ θηριώδης τὴν φύσιν*, γιατί το αίνιγμά της ήταν συνταγμένο σε εξάμετρο στίχο, όπως οι χρησμοί, και λόγω της αινιγματικότητάς του είχε ανάγκη μαντείας για λύση.

ΕΞΟΔΟΣ (1223-1530). Στιχαρίθμηση μετάφρασης (1778-2260)
Δομή:
α. Εξάγγελος (1223-1296): Η αγγελία των δρασθέντων - Επικό μέρος. Στιχαρίθμηση μετάφρασης (1778-1910)
β. Κομμός (1297-1366): το πάθος-Λυρικό μέρος. Στιχαρίθμηση μετάφρασης (1911-1994)
γ. Χορός - Οιδίπους (1367-1421): Ο λόγος-Επικό μέρος. Στιχαρίθμηση μετάφρασης (1995-2086)
δ. Οιδίπους-Κρέων (1422 - 1514): Η παραμυθία-Επικό μέρος. Στιχαρίθμηση μετάφρασης (2087-2250)
ε. Κυρίως έξοδος (1515-1530): Το επιμύθιο-Λυρικό μέρος. Στιχαρίθμηση μετάφρασης (2251-2260)
Κύρια σημεία:
α. Ο εξάγγελος αναγγέλλει στο Χορό την αυτοκτονία της Ιοκάστης και την τύφλωση του Οιδίποδα.
β. Αμοιβαίος θρήνος Χορού και τυφλού Οιδίποδα για τα πάθη του ήρωα.
γ. Διάλογος Κρέοντα και Οιδίποδα.
δ. Αποχωρισμός του Οιδίποδα από τις κόρες του.
ε. Ο Οιδίπους αποχαιρετάει τις κόρες του.

Στη λύση ή καταστροφή του δράματος, από σκηνική άποψη, ο *εξάγγελος*, από τη μεσαία πύλη των ανακτόρων, αναγγέλλει, στο Χορό και στους θεατές, σε αφηγηματικό ύφος (με ρητορικό στόμφο και φραστικές υπερβολές), όσα διαδραματίσθηκαν στα βασιλικά δώματα και έχουν σχέση με τα δύο γεγονότα (αυτοχειρία-πήρωση)· και τα δύο δεν μπορούσαν να παρασταθούν επί σκηνής, κατά πάγια τεχνική των τραγικών. Όταν εκπληρωθεί ο σκοπός, ο ποιητής, μεταβαίνοντας στη νέα κατάσταση, μπορεί και πάλι να φέρει στη σκηνή τα πρόσωπα, Οιδίποδα και Κρέοντα.

100. (στίχ. 1786). **Ἴστρος** (≠ οίστρος): όνομα του σημερινού Δούναβη (πρβλ. παρίστριες περιοχές)· Θεόγν. 339, *καλλιρέεθρον Ἴστρον*. Ηρόδ. Ι, 202. Θεωρείτο μέγιστος ποταμός – *Φᾶσις-ιος*· ποταμός της Κολχίδος, που εκβάλλει στον Εύξεινο πόντο και θεωρείτο ως όριο Ευρώπης και Ασίας. (*φασιανὸς ὄρνις*, πουλί που ανακάλυψαν οι Αργοναύτες), Πρβλ. Θέογν. 340, Αἰσχ. *Νιόβη. αποσπ.* 277, Πινδ. *Πυθ.* IV, 212 και *Ἰσθμ.* II, 41.

Σύμφωνα με τη μυθική παράδοση ο Ίστρος και ο Φάσις ήταν τέκνα του Ωκεανού και της Τηθύος. Για την κάθαρση μιάσματος θεωρείτο αναγκαία η πλύση με νερό πηγής, ποταμών ή θάλασσας (πρβλ.: δε θα σε ξεπλύνει ο Ιορδάνης ποταμός).

101. (στίχ. 1804). **Η Ιοκάστη πέθανε** (*Τέθνηκε θεῖον Ἰοκάστης κάρα*): Λακωνική αγγελία της συμφοράς, η οποία ακολουθείται από λεπτομερή επική αφήγηση των γεγονότων (187 κ.ε.).

102. (στίχ. 1836). **Ζητάει μαχαίρι** (ἔγχος ἐξαιτῶν): Ο Οιδίπους αρχικά ήθελε να αυτοκτονήσει και γι' αυτό ζητούσε από τους υπηρέτες κάποιο ξίφος.

103. (στίχ. 1844). Κάποιος θεός (*δαιμόνων τις*): κάποια υπερφυσική δύναμη (*δαίμων*), κατώτερη από τους θεούς, εύστοχα προσαρμοσμένη στο λαϊκό ήθος του εξαγγέλου.

104. (στίχ. 1861). **Τις χρυσοποίκιλτες αγκράφες** (*χρυσηλακάτους περόνας*): Οι Αθήδες, ως τους Περσικούς πολέμους, φορούσαν δωρικό χιτώνα που τον συγκρατούσαν με περόνες στους ώμους και στο στήθος (πρβλ. την *Πρόστασιν* των Καρυατίδων)· αργότερα εισήχθη ο ιωνικός με ραπτές χειρίδες.

105. (στίχ. 1888). **Μα τώρα στεναγμός, κατάρα, θάνατος, ντροπή...** (*στεναγμός, ἄτη, θάνατος, αἰσχύνη*). Ο ποιητής συγκεντρώνει σ' ένα στίχο όλα μαζί τα κακά. Το ασύνδετο και κλιμακωτό δε φανερώνουν μόνο τη συγκίνηση του εξαγγέλου, αλλά και τις διαβαθμίσεις του «κακού».

106. (στίχ. 1911 κ.ε.). **Ω θέαμα φρικτό...** Ο **Κομμός** (άσμα επί σκηνής) Χορού και Οιδίποδα έχει την εξής διάρθρωση: θρήνος «*ἐξ ὑπαμοιβῆς*» Χορού και Οιδίποδα – Κυρίως κομμός από δύο στροφικά ζεύγη (στροφή - αντιστροφή). Η επανάληψη της έννοιας του *δεινοῦ πάθους*, στον υπερθετικό βαθμό (*δεινότατον*) επιτείνει τα συναισθήματα φρίκης και πόνου, που δοκιμάζει ο Χορός στη θέα του τραγικού ήρωα.

107. (στίχ. 1954). **Ποιος δαίμονας σε πήρε και σε σήκωσε**; Το οικτρό θέαμα (*δεινότατον πάντων*) του Οιδίποδα εκφράζει παραστατικά την ιδέα της επιβολής ανώτερων δυνάμεων με την εικόνα του δαίμονα που εφορμά στα ανθρώπινα θύματα.

108. (στίχ. 1955). **Ο Απόλλων ήταν. Ο Απόλλων φίλοι...**: Ο αυτόχειρας συνειδητοποιεί ότι υπάρχουν δυνάμεις υπέρτερες από τον άνθρωπο, ανώτερες από την ανθρώπινη ευφυΐα και αυτοπεποίθηση. Έτσι, ο Οιδίπους αποδίδει με έμφαση την κατάστασή του στο θεό Απόλλωνα (πρβλ. λόγια Τειρεσία, 555), η οποία του προξένησε τα φρικτά βάσανα και το μαρτύριό του.

109. (στίχ. 1998). **Αν έβλεπα και πήγαινα στον Άδη**: Απαντώντας στην ερώτηση του Χορού υπερασπίζεται την αυτοτύφλωσή του με την ακόλουθη επιχειρηματολογία:

α) να μην αντικρύσει τους γονείς του στον Άδη, όπου σύμφωνα με τις αντιλήψεις των Αρχαίων, τα είδωλα εξακολουθούν να φέρουν όλα τα μειονεκτήματα της ανθρώπινης υπόστασης.

β) να μη βλέπει τα παιδιά του και την πόλη του.

γ) να αποκλείσει τον εαυτό του από κάθε σχέση με τον κόσμο, οπτική και ακουστική, εξαιτίας της ενοχής του.

Ο Οιδίπους, στη συνέχεια, αναφέρεται στους κυριότερους σταθμούς που σφράγισαν τη ζωή του και από τους οποίους αναδύονται, εκάστοτε, κατά τρόπο εμφανή, οι ιδιότητες του χαρακτήρα του.

110. (στίχ. 2078). **Κοντά στο νου και ο Κρέων φτάνει...**: Ο Χορός αναγγέλλει την εμφάνιση του Κρέοντα, ο οποίος, συνοδευόμενος από δορυφόρους και με σκήπτρο στο χέρι, εισέρχεται από τη δεξιά πάροδο, απ' όπου είχε φύγει μετά τη βίαιη σύγκρουσή του με τον Οιδίποδα. Έχει μάθει τις φοβερές αποκαλύψεις και ως οικείος σπεύδει στα ανάκτορα για να παρακολουθήσει την εξέλιξη των γεγονότων· άλλωστε, ως στενότερος συγγενής, έχει μείνει *μόνος φύλαξ της πόλης*, εφόσον οι δύο γιοι του Οιδίποδα είναι ακόμη ανήλικοι και, επομένως, ο μόνος αρμόδιος να αποφασίσει για την ικανοποίηση του αιτήματος του Οιδίποδα.

111. (στίχ. 2093). **Του βασιλιά Ηλίου...** Οι θρησκευτικές αντιλήψεις

της εποχής απαγόρευαν τη δημόσια εμφάνιση του μιαρού, για να μην αποτελεί κίνδυνο. Η εμφάνισή του, εξάλλου, αποτελεί ασέβεια προς τον *ἄνακτα Ἥλιον*, θεό του φωτός και επόπτη του σύμπαντος, ο οποίος μολύνεται από τη θέα εναγών και καταραμένων (πρβλ. τη σκηνή όπου αποστρέφει με φρίκη το πρόσωπό του μπροστά στην τραγωδία του οίκου των Πελοπιδών). *Η γη, το φως, το ύδωρ το σεμνό* (2096), τα τρία στοιχεία που αντιπροσωπεύουν το Σύμπαν, αποστρέφονται τη φρίκη.

112. (στίχ. 2111). **Εξόρισέ με**: Η υπεροχή και το μεγαλείο του ήρωα αναδεικνύονται στην επίμονη θέλησή του να επωμισθεί εξολοκλήρου το βάρος του μιάσματος, καταβάλλοντας το ανάλογο τίμημα (εξορία, αυτοτιμωρία). Την αποπομπή του από την πόλη τονίζει ιδιαίτερα ο ποιητής σ' ολόκληρη την *Έξοδο* (έξι φορές συνολικά: 1290, 1340-41, 1411, 1436, 1451, 1518: στίχοι πρωτοτύπου).

113. (στίχ. 2115). **Μα πρώτα θα ρωτήσω το θεό**: Ο Κρέων, αντίθετα με τον Οιδίποδα στο Α΄ και Β΄ Επεισόδιο, όπου επιτιμάται έμμεσα για τη στάση του, δίνει την πρώτη θέση στις βουλές του θεού προκειμένου να ενεργήσει σωστά για το μολυσμένο πατροκτόνο (*τὸν πατροφόντην, τὸν ἀσεβῆ*).

114. (στίχ. 2126). **Σ' εκλιπαρώ και σ' εξορκίζω**. Ο Οιδίπους εκφράζει μερικές τελευταίες επιθυμίες του, πράγμα που δείχνει ότι δεν έχει εκμηδενιστεί πλήρως από το βάρος της συμφοράς: την ταφή της Ιοκάστης, εκδήλωση οίκτου και φροντίδας για τις δύο δυστυχισμένες κόρες του, που μένουν απροστάτευτες.

Στην ικετευτική του προσφώνηση (εμπρός, βασιλιά μου, 2160) ανταποκρίνεται αμέσως ο Κρέων, ο οποίος μ' ένα νεύμα του διατάσσει ένα θεράποντα να φέρει από την κεντρική πύλη τις δύο αδελφές, Ισμήνη και Αντιγόνη.

115. (στίχ. 2189). **Δακρύζω μα δεν μπορώ να σας δω**: Ο ποιητής, με ιδιαίτερη ευαισθησία, διαγράφει τα τρυφερά και στοργικά συναισθήματα του άμοιρου τυφλού πατέρα, τονίζοντας ιδιαίτερα το ψυχικό μεγαλείο του. Μια συγκλονιστική σκηνή αποχαιρετισμού –από τις δυνατότερες ποιητικές συλλήψεις– που μετατρέπει τον αποτροπιασμό του θεατή για τα ανοσιουργήματά του, σε γνήσια συγκίνηση και αληθινό θαυμασμό για τον τραγικό πατέρα και αξιολύπητο άνθρωπο.

116. (στίχ. 2241). **Αν είναι θέλημα θεού**: Ο Κρέων απαντά με επιφύλαξη στην επίμονη απαίτηση του Οιδίποδα να απελαθεί από την πόλη. Στη νέα επιβεβαίωση του Οιδίποδα, ότι είναι μισητότατος (*ἔχθιστος*) στους θεούς, ο Κρέων υποχωρεί. Προετοιμάζεται ήδη η αναχώρηση του

Οιδίποδα από την πόλη και εξυφαίνεται ο μύθος του άλλου *Οἰδίποδος ἐπὶ Κολωνῷ·* παράλληλα, όμως, προετοιμάζεται η απαλλαγή της πόλης από το λοιμό και η κάθαρση που επιφέρει την ισορροπία της φυσικής και ηθικής τάξης.

117. (στίχ. 2249). **Ὅλα δικά σου τα θες**: (*πάντα μὴ βούλου κρατεῖν*): Παροιμιακός λόγος που δείχνει ότι ο ρόλος του Οιδίποδα έχει τελειώσει και η αποδοχή της πτώσης του επισφραγίζει το προηγούμενο μεγαλείο του.

Τα δρώντα και βουβά πρόσωπα αποσύρονται από τη σκηνή αφήνοντας την τύχη τους στο έλεος των θεατών. Τελευταίος εισέρχεται στα ανάκτορα ο Κρέων, ως φυσικός διάδοχος του θρόνου.

Η σκηνή μένει κενή, γιατί, συγχρόνως, φεύγει και ο Χορός από την αριστερή πάροδο, ψάλλοντας κατά την έξοδό του από την ορχήστρα το *ἐξόδιον ἆσμα.*

Οι εξόδιοι λόγοι του Χορού (2251-2260), που απευθύνονται σ' όλους τους πολίτες (*πάτρας Θήβης ἔνοικοι*), τονίζουν το μέγεθος της δεινής συμφοράς του Οιδίποδα και υποδηλώνουν εύγλωττα, με τη φιλοσοφική τους διάσταση, το ευμετάβλητο της ανθρώπινης τύχης με την υπόμνηση της ηροδότειας ρήσης: *μηδένα πρὸ τοῦ τέλους μακάριζε*, I 32, η οποία εκφράζει και την κυρίαρχη ιδέα του Σοφοκλή.

[Το ίδιο θέμα το επανευρίσκουμε στη δραματική ποίηση: Αἰσχ. *Ἀγαμ.* 928-9 – Εὐρ. *Ἀνδρ.* 100 κ.ε., *Τρωάδ.*, 510, *Ἡρακλεῖδ.* 865-866, *Ἰφιγ. Αὐλ.* 161-162].

Οι τελευταίοι στίχοι, που επαναλαμβάνονται σχεδόν αυτούσιοι στις *Φοίνισσες* του Ευριπίδη (στίχ. 1762-1767), επιθέτουν με την επιγραμματική τους διατύπωση, την κατακλείδα της βαριάς ηρεμίας στην ταραγμένη ακροτελεύτια σκηνή και επισημαίνουν το μέγεθος της συντριβής και εξουθένωσης του Οιδίποδα· η μορφή του τραγικού ήρωα αντιπαρατίθεται έντονα στη μεγαλοπρεπή εμφάνισή του και την απόλυτη ανωτερότητα, στην αρχή της τραγωδίας (*ὁ πᾶσι κλεινὸς Οἰδίπους καλούμενος*, 8) – σε μιαν εξαιρετική δραματική μεταλλαγή.

[Βλ. Γιώργη Γιατρομανωλάκη, «Ο τραγικός ήρωας: Προαίρεσις και Πάθος», Πανελλήνια Ένωση Φιλολόγων, Σεμινάριο 4, Αθήνα 1984, σ.σ. 53-74 και Ηλία Σ. Σπυροπούλου, «Η έξοδος του Οιδίποδα Τυράννου του Σοφοκλή», Ακροκόρινθος 2(1994), σ.σ. 16-20].

ΣΥΝΟΛΙΚΗ ΘΕΩΡΗΣΗ

Α΄ ΜΥΘΟΣ

1. Ποιο είναι το κεντρικό θέμα κάθε επεισοδίου;
2. Ποιος είναι ο ρόλος του Χορού στη συγκεκριμένη τραγωδία;
3. Ποια είναι η λειτουργικότητα των «δευτερευόντων προσώπων» (θεράποντος-αγγέλου) στην εξέλιξη των γεγονότων;
4. Τι εξυπηρετεί η παρουσία των «κωφών προσώπων»;
5. Η περιπέτεια, η αναγνώριση και η τραγική ειρωνεία ως κυρίαρχα στοιχεία του έργου.

Β΄ ΗΘΟΣ

1. Πώς σκιαγραφεί ο Σοφοκλής τα πρόσωπα των πρωταγωνιστών και πώς διαγράφει τα βασικά γνωρίσματα του χαρακτήρα τους;
2. Ποιες είναι οι αρετές και τα μειονεκτήματα του ήθους του Οιδίποδα και πώς επηρέασαν την εξέλιξη των γεγονότων;

Γ΄ ΔΙΑΝΟΙΑ

1. Υπάρχει στην τραγωδία αμφισβήτηση συγκεκριμένων θρησκευτικών αντιλήψεων και ποια κριτική στάση τηρεί ο Σοφοκλής απέναντί τους;
2. Ποια φιλοσοφικά-θρησκευτικά ερωτήματα θέτει από σκηνής ο Σοφοκλής και ποιαν απάντηση δίνει;
3. Σε ποια σημεία της τραγωδίας αναγνωρίζετε σύγκρουση μεταξύ του κόσμου των θεών και του αντίστοιχου των ανθρώπων;
4. Πώς παρουσιάζεται η ελευθερία της ανθρώπινης βούλησης σε σχέση με την ισχύ των υπέρτερων δυνάμεων (μοίρας-θεών);

Δ΄ ΛΕΞΗ

1. Ποιος είναι ο ρόλος των μακρών μονολόγων της τραγωδίας στην εξέλιξη των γεγονότων και στη διαγραφή του ήθους των ηρώων;
2. Τι εξυπηρετεί *ἡ ἀγγελική ῥῆσις* στην πορεία των γεγονότων;

Ε΄ ΟΨΗ

1. Ποια σημεία του κειμένου, προπάντων των Χορικών, βοηθούν στη δημιουργία οπτικών παραστάσεων;
2. Ποιος είναι ο ρόλος του *παραχορηγήματος* και των *δορυφόρων* στη σκηνική παρουσία της τραγωδίας;
3. Ποιες χαρακτηριστικές εικόνες του έργου συγκλονίζουν ιδιαίτερα το θεατή;

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

Η βιβλιογραφία (ελληνική και ξενόγλωσση) για τη μελέτη του *Οἰδίποδος Τυράννου* είναι εκτενής και αναφέρεται φυσικά στο πρωτότυπο κείμενο. Για καθαρά διδακτικούς σκοπούς (διδασκαλία της τραγωδίας από μετάφραση σε 6 διδακτικές ώρες) παραθέτουμε ενδεικτικά τα ακόλουθα χρηστικά βοηθήματα, απ' όπου ο διδάσκων μπορεί να αντλήσει πολύτιμες πληροφορίες.

BOWRA C. M., *Οι τραγωδίες του Σοφοκλή: Αντιγόνη - Οιδίπους Τύραννος* (μτφρ. Αικ. Τσοτάκου-Καρβέλη), Κώδικας, Θεσσαλονίκη, χ.χ. σ.σ. 81-145.

LESKY, A., *Η τραγική ποίηση των Αρχαίων Ελλήνων* (μτφρ. Νίκος Χουρμουζιάδης) τ. Α΄ Μ.Ι.Ε.Τ., Αθήνα 1987, σ.σ. 363-382.

ΜΑΡΚΑΝΤΩΝΑΤΟΣ ΓΕΡ., *Σοφοκλέους, Οιδίπους Τύραννος, Κριτική και ερμηνευτική έκδοση*, Gutenberg, Αθήνα 1995.

ΜΠΑΡΜΠΑΣ ΙΩΑΝ., *Σοφοκλέους Οιδίπους Τύραννος*, Θεσσαλονίκη 1985.

ΝΕΟΕΛΛΗΝΙΚΗ ΠΑΙΔΕΙΑ, 21 (1990), *Αφιέρωμα στον Οιδίποδα Τύραννο.*

ΣΠΥΡΟΠΟΥΛΟΣ ΗΛΙΑΣ, *Σοφοκλέους Οιδίπους Τύραννος. Ερμηνευτική προσέγγιση*, Γρηγόρη, Αθήνα [3]1987.

ΥΠΟΥΡΓΕΙΟ ΠΑΙΔΕΙΑΣ ΚΥΠΡΟΥ, *Σοφοκλέους Οιδίπους Τύραννος. (Εισαγωγή, Σχόλια, Ασκήσεις)*, Γ΄ Λυκείου (Εποπτεία: Ευσταθ. Χριστοδουλίδης), Λευκωσία 1993.

ΣΟΦΟΚΛΕΟΥΣ
ΑΙΑΣ

ΕΙΣΑΓΩΓΗ

Ι. Ο μύθος του Αίαντα πριν από τον Σοφοκλή

Η μορφή του Αίαντα κατέχει σπουδαία θέση στη μυθολογική παράδοση της οποίας απώτερη πηγή είναι ο Όμηρος.

Ο Αίας, γιος του βασιλιά της Σαλαμίνας Τελαμώνα και της Ερίβοιας, χαρακτηρίζεται ως *ἀνδρῶν μέγ' ἄριστος*, (Β 768) και θεωρείται ο δεύτερος μετά τον Αχιλλέα ήρωας του έπους, άξιος αντίπαλος του Έκτορα.

Στην *Ιλιάδα* εντοπίζουμε τα κυριότερα στοιχεία του μύθου, που επικεντρώνονται κυρίως στην πολεμική δραστηριότητα του ήρωα, στην τρωική εκστρατεία στην οποία συμμετέχει επικεφαλής δώδεκα πλοίων από τη Σαλαμίνα:

Αἴας δ' ἐκ Σαλαμῖνος ἄγεν δύο καὶ δέκα νῆας (Β 557)

Αναδεικνύεται ως ο κατεξοχήν ήρωας στο πεδίο της μάχης, διακρινόμενος από τους άλλους Αχαιούς εξαιτίας του λαμπρού παραστήματος και του οπλισμού του· η πελώρια ασπίδα του, όμοια με πύργο, είχε εφτά στρώσεις δέρματος, *δεινὸν σάκος ἑπταβόεων*, (Η 245).

Η πολεμική αρετή του ήρωα είναι αναμφισβήτητη. Αποκαλείται προπύργιο (*ἕρκος*) των Αχαιών και στις ιλιαδικές μάχες βρίσκεται πάντοτε στην πρώτη γραμμή, μονομαχώντας ακόμη και με τον Έκτορα (Η 182 κ.ε., 211-272), ο οποίος αναγνωρίζει στον Αίαντα, παράλληλα με το *μέγεθος* και τήν *βίην*, την *πινυτήν* (σύνεση), (Η 288-289). Ονομάζεται συχνά *Αἴας ὁ Τελαμώνιος, μέγας ἢ μείζων*, σε αντιδιαστολή προς τον ομώνυμό του Αίαντα του *Ὀϊλέως* ή Λοκρό· συνήθως οι δύο ήρωες αναφέρονται μαζί σε δυϊκό αριθμό, *Αἴαντε*, (Ν 46). Οι ανδραγαθίες του, σε κρίσιμες φάσεις του τρωικού πολέμου, διαδραματίζουν αποφασιστικό και σωτήριο ρόλο για τους Αχαιούς (Ρ 715-736, Ο 674 κ.ε.) κ.ά.

Στην *Ιλιάδα* ο Αίας δεν τραυματίζεται ποτέ και το στοιχείο αυτό ερμηνεύει τη μυθολογική εκδοχή της ατρωσίας του (Πινδ. *Ἴσθμ.* VI, 34 κ.ε.), την οποία αξιοποιεί ο Αισχύλος στη, χαμένη για μας, τριλογία του: *Ὅπλων κρίσις, Θρῆσσαι, Σαλαμινίαι.*

Βασικό θέμα του μύθου του Αίαντα είναι η αντιδικία του με τον Οδυσσέα για τα όπλα του Αχιλλέα, η συνακόλουθη μανία (: τρέλα) και η αυτοκτονία του. Η κρίση για τα όπλα του Πηλείδη γίνεται μετά το θάνατο του ήρωα, με πρωτοβουλία των Αχαιών ή της μητέρας του Θέτιδας. Για την έκβαση και τις συνέπειες της κρίσης έχουμε μεμονωμένες νύξεις στην *Ὀδύσσεια*: *παῖδες δέ Τρώων δίκασαν καὶ Παλλὰς Ἀθήνη*, (λ 547).

Η σκηνή της *Νέκυιας* με το χολωμένο Τελαμώνιο Αίαντα είναι εντυπωσιακή. Ο θυμός του ήρωα για την αδικία που του έγινε είναι βαθύτατος, ώστε η ψυχή του απομακρύνεται αμίλητη από τον Οδυσσέα, –όταν εκείνος προσελκύει με αίμα τις σκιές στον Άδη– και πορεύεται με τις ψυχές των άλλων νεκρών στο μαύρο Έρεβος (λ 564).

Περισσότερες πληροφορίες για την κρίση των όπλων μάς δίνουν τα *Κύκλια ἔπη*: συγκεκριμένα, η *Αἰθιοπίς* του Αρκτίνου του Μιλησίου τελειώνει με την αυτοκτονία του Αίαντα, ως επακόλουθο της παραφροσύνης του, *Περί τὸν ὄρθρον*, ενώ η *Μικρά Ἰλιάς* του Λέσχη του Μυτιληναίου αναφέρει ότι αποφασιστικό ρόλο στην κρίση έπαιξε η γνώμη των γυναικών της Τροίας, τις οποίες κρυφάκουσαν οι Αχαιοί.

Η κατακύρωση της πανοπλίας του Αχιλλέα στον Οδυσσέα, σύμφωνα με άλλη παράδοση, την οποία ακολουθεί και ο Πίνδαρος, γίνεται με μυστική ψηφοφορία των Αργείων, αλλά με χρήση νοθείας και δόλου:

> *κρυφίαισι γὰρ ἐν ψάφοις Ὀδυσσῆ Δαναοὶ θεράπευσαν·*
> *χρυσέων δ' Αἴας στερηθεὶς ὅπλων φόνῳ πάλαισεν.*
> (*Νεμ.* VIII, 26-27)

Αναφορά για τον ήρωα έχουμε και στον Ησίοδο, ο οποίος μνημονεύει τον *ἀμώμητον πολεμιστὴν* Αίαντα ανάμεσα στους μνηστήρες της ωραίας Ελένης (*Ἀποσπ.* 204, 44-45), ενώ στις *Μεγάλες Ἠοῖες* κάνει λόγο για την καταγωγή του, που ανάγεται μέσω του Αιακού στον Δία (*διογενής*), ο οποίος με τη μεσολάβηση του Ηρακλή κατέστησε τον Αίαντα άτρωτο, εκτός από το μοιραίο δεξιό πλευρό του.

ΙΙ. Ο μύθος του Αίαντα στον Σοφοκλή

Ο Σοφοκλής χρησιμοποιεί αρκετά στοιχεία από τη μυθική παράδοση, αλλά και πρωτοτυπεί σε πολλά μέρη του έργου, με ανάλογες προσθήκες-επίνοιες του ποιητή, για τις ανάγκες της τραγωδίας.

Η ομηρική επίδραση είναι έντονη στο σοφόκλειο Αίαντα, ο οποίος παραπέμπει στους ήρωες του έπους. Ιδεώδες του ήρωα και εδώ είναι η ανδρεία του και το *κλέος*, η εκτίμηση των άλλων και ο θαυμασμός, γνωρίσματα που τροφοδοτούν την αξιοπρέπειά του και τον αυτοσεβασμό. Ο ομηρικός ήρωας, δυνατός μαχητής, προικισμένος με αγωνιστικό ήθος, ευφυΐα και υπευθυνότητα αντανακλάται σχεδόν αυτούσιος στον αντίστοιχο του Σοφοκλή· εξάλλου, το απόλυτο και ασυμβίβαστο του χαρακτήρα του είναι αμιγώς ομηρικό ήθος. Στον Σοφοκλή, ωστόσο, το πρόσωπο του ήρωα προσλαμβάνει νέες διαστάσεις, που προβάλλουν περισσότερο το ηρωικό-επικό ήθος του. Ο Αίας γίνεται εδώ *ῥητὴρ λόγων* που έρχεται σε αντίθεση με τον στερούμενο ευγλωττίας ήρωα της ομηρικής παράδοσης.

Ομηρικά χαρακτηριστικά έχει και η Αθηνά, η οποία, όπως όλοι οι ομηρικοί θεοί, μπορεί να είναι για τον άνθρωπο φιλικός προστάτης, αλλά και σκληρός αντίπαλος, επενεργώντας καταστροφικά στον ήρωα.

Κατά το πρότυπο της ομηρικής σκηνής Έκτορα-Ανδρομάχης-Αστυάνακτα δομείται και η σκηνή Αίαντα-Τέκμησσας-Ευρυσάκη· τόσο στο έπος, με το θάνατο του Έκτορα, όσο και στη σοφόκλεια τραγωδία, με την αυτοκτονία του Αίαντα, η συζυγική σχέση διαλύεται και ακόμη τίθεται θέμα ταφής του νεκρού ήρωα στον Σοφοκλή, όπως και στον Όμηρο με το θέμα της απόδοσης στον Πρίαμο του νεκρού γιου του.

Στα νέα στοιχεία που επινοεί ο Σοφοκλής επισημαίνεται η εναρκτήρια σκηνή του *Προλόγου*, όπου, για μοναδική φορά στο έργο του ποιητή, εμφανίζεται και συμπρωταγωνιστεί με ένα θνητό, μια θεά, η Αθηνά.

Επιπλέον, ο Σοφοκλής τροποποιεί τη σχετική παράδοση που αναφέρει ότι η αυτοκτονία του Αίαντα πραγματοποιήθηκε υπό το κράτος της παραφροσύνης του· με τη σοφόκλεια παραλλαγή της αυτοχειρίας του, σε κατάσταση νηφαλιότητας, επιτείνεται η τραγική διάσταση της πράξης.

Στον Σοφοκλή παρουσιάζεται, για πρώτη φορά, ο Αίας παντρεμένος με μια «βάρβαρη» σκλάβα, κόρη ενός πλούσιου Φρύγα, την Τέκμησσα, η οποία μάλιστα έχει γεννήσει μαζί του ένα γιο, τον Ευρυσάκη.

Σοφόκλεια προσθήκη είναι και η διαμάχη για την ταφή του νεκρού ήρωα, καθώς και οι *ἀγῶνες λόγων*, που απηχούν επιδράσεις από τους σοφιστές· οι λόγοι αυτοί, μολονότι επενδύουν το μύθο με σκόπιμους αναχρονισμούς, συνιστούν βασικό εργαλείο του ποιητή για την ηθογράφηση των χαρακτήρων. Παράλληλα, το διαλλακτικό τέλος του έργου το επινόησε ο Σοφοκλής προβάλλοντας καίρια, με τον τρόπο αυτό, την υψηλοφροσύνη του Αίαντα, αλλά και τη γενναιοφροσύνη του Οδυσσέα.

Ο Σοφοκλής ακολουθεί όχι μόνο την παράδοση που εδραιώνεται στον ομηρικό χαρακτήρα τού ήρωα, αλλά και στον Αίαντα που λατρεύεται στην Αθήνα μετά τη νίκη του *ἄστεως* στον αγώνα του εναντίον των Μεγάρων για την κατοχή της νήσου Σαλαμίνας, η οποία περιέρχεται στην κυριαρχία των Αθηναίων· ακόμη, με τον Αίαντα που μαζί με τους Αιακίδες και τον Τελαμώνα έρχονται ως αρωγοί των Αθηναίων στη ναυμαχία της Σαλαμίνας (Ηρόδ. V, 80). Η λατρεία, άλλωστε, του Αίαντα κατέχει κεντρική θέση στους αθηναϊκούς μύθους· ο ίδιος θεωρείται γενάρχης των διάσημων αθηναϊκών οικογενειών των Φιλαϊδών και των Ευρυσακιδών. Έτσι, ο Αθηναίος θεατής συνδέει διαρκώς στο νου του τον ήρωα της τραγωδίας με τον αντίστοιχο του έπους, της παράδοσης και της αττικής λατρείας.

Επομένως, ο Σοφοκλής, στη συγκεκριμένη τραγωδία, προσαρμόζει τον ηρωικό μύθο στις απαιτήσεις και στους προβληματισμούς της *πόλεως*, που συνδέονται με το ιστορικό αθηναϊκό παρελθόν των Περσικών πολέμων· ταυτόχρονα, παραμένει σταθερός στην προβολή του *πάθους* του ήρωα, που συνοδεύει το *ἦθος* και την *πρᾶξιν* του σ' όλη τη μυθολογική παράδοση.

Ο μύθος του Αίαντα αξιοποιείται στη μεταγενέστερη ελληνική και στη ρωμαϊκή παράδοση. Εκτός από τους ρήτορες – ιδιαίτερα του Αντισθένη (4ο π.Χ.), με τους δύο επιδεικτικούς του λόγους: *Αἴας* και *Ὀδυσσεύς*, έργο με υπόθεση του Αίαντα έγραψαν ορισμένοι ελάσσονες τραγικοί ποιητές του 4ου π.Χ. αιώνα, όπως ο Αστυδάμας ο νεότερος (*Αἴας μαινόμενος*). Με το ίδιο θέμα ασχολήθηκαν και Ρωμαίοι τραγικοί (Λίβιος Ανδρόνικος - Έννιος κ.ά.) και, κυρίως, ο Οβίδιος

(43 π.Χ.-17 μ.Χ.), ο οποίος αφιερώνει στον Αίαντα ένα μεγάλο τμήμα του 13ου βιβλίου των *Μεταμορφώσεων*.

Η συμβολή, τέλος, της εικονογραφικής παράδοσης στην προβολή των διάφορων περιστατικών του μύθου είναι πλούσια και πολύτιμη, γιατί αποκαλύπτει τις ποικίλες πτυχές των αναπαραστάσεων στην τέχνη. Συχνότατη είναι η παρουσία του Αίαντα στην αγγειογραφία (Εξηκίας, Δούρης, Βρύγος κ.ά.). Οι παραστάσεις στις οποίες εικονίζεται ο ήρωας αναφέρονται συνήθως σε επεισόδια του τρωικού πολέμου, καθώς και στο τραγικό τέλος του.

III. Πρόσωπα, Δομή και Υπόθεση του έργου

1. ΤΑ ΠΡΟΣΩΠΑ ΤΗΣ ΤΡΑΓΩΔΙΑΣ

Αθηνά
Οδυσσεύς
Αίας
Χορός Σαλαμινίων ναυτών
Τέκμησσα
Αγγελιοφόρος
Τεύκρος
Μενέλαος
Αγαμέμνων

Βωβά πρόσωπα
Ευρυσάκης, παιδαγωγός, στρατοκήρυκας, στρατιώτες

2. ΔΟΜΗ ΤΗΣ ΤΡΑΓΩΔΙΑΣ

Πρόλογος	στίχ.	1-133	στιχαρίθμηση	μετάφρασης	1-158
Πάροδος	»	134-262	»	»	159-307
Α΄ Επεισόδιο	»	263-347	»	»	308-416
Α΄ Στάσιμο	»	348-429	»	»	417-508
Β΄ Επεισόδιο	»	430-596	»	»	509-717
Β΄ Στάσιμο	»	597-643	»	»	718-763
Γ΄ Επεισόδιο	»	644-692	»	»	764-823
Γ΄ Στάσιμο	»	693-718	»	»	824-851
Δ΄ Επεισόδιο	»	719-865	»	»	852-1032
Επιπάροδος	»	866-890	»	»	1033-1058
Ε΄ Επεισόδιο	»	891-1184	»	»	1059-1426
Δ΄ Στάσιμο	»	1185-1222	»	»	1427-1462
Έξοδος	»	1223-1420	»	»	1463-1701

3. ΥΠΟΘΕΣΗ

Το έργο διαδραματίζεται στην Τροία, στο στρατόπεδο των Αχαιών, κοντά στη θάλασσα. Η σκηνογραφία παρουσιάζει τη σκηνή του Αίαντα, με τα παραπετάσματα κλειστά, που δεσπόζει στο κέντρο του στρατοπέδου, ανάμεσα σε άλλες σκηνές.

Από το στίχο 815 αλλάζει το σκηνικό και η δράση εκτυλίσσεται σε μια ερημική ακτή της Τροίας.

Το δράμα χρονικά τοποθετείται στο δέκατο έτος του τρωικού πολέμου.

Στον *Πρόλογο* ο Οδυσσεύς πλησιάζει προσεκτικά στη σκηνή του Αίαντα, στο εσωτερικό της οποίας βρίσκεται ο ήρωας με το φονικό σπαθί στο χέρι. Η *μῆνις* του ήρωα για τη μεροληψία των Αχαιών στην κρίση των όπλων του Αχιλλέα εξελίχθηκε σε «*μανίαν*», η οποία τον οδήγησε στη ζωοκτονία. Η θεά Αθηνά, από το θεολογείο, ορατή μόνο στους θεατές, ανακοινώνει στον Οδυσσέα ότι η ίδια θόλωσε το μυαλό του ήρωα, με αποτέλεσμα να αποδεκατίσει τα ζώα του κοπαδιού, νομίζοντας ότι έτσι εξολοθρεύει τους μισητούς εχθρούς του. Η θεά καλεί τον Αίαντα έξω από τη σκηνή και ο *ἐμμανής* Αίας προβάλλει, θριαμβολογώντας για το έργο του. Η Αθηνά, τονίζοντας τη δύναμη των θεών, αποσύρεται από το θεολογείο και ο Οδυσσεύς φεύγει.

Στην *Πάροδο*, ο Χορός των Σαλαμίνιων ναυτών εισέρχεται στην ορχήστρα γεμάτος ανησυχία για τις φήμες που κυκλοφορούν. Από τη σκηνή προβάλλει η ευγενική σύντροφος του ήρωα, η Τέκμησσα, η οποία με τον *Κομμό* επιβεβαιώνει τη φήμη για την τρελή παραίσθησή του. Ο Χορός, φοβισμένος, διατυπώνει μια δειλή επιθυμία φυγής, ενώ η Τέκμησσα εκφράζει την αγωνία της.

Στο *Α΄ Επεισόδιο* η Τέκμησσα αφηγείται τα φοβερά και παράξενα συμβάντα της νύχτας και περιγράφει την επιστροφή του ήρωα στη φρικτή πραγματικότητα· ανοίγοντας τα καλύμματα της σκηνής ο Χορός τον βλέπει, σε άθλια κατάσταση, ανάμεσα στα σφαγμένα ζώα, συντετριμμένο, αλλά νηφάλιο.

Στο αμοιβαίο θρηνητικό τραγούδι που επέχει θέση χορικού, (*Α΄ Στάσιμο*), ο ήρωας, με κραυγές πόνου, οικτίρει τον εαυτό του για τη δυστυχία του.

Στο *Β΄ Επεισόδιο* η ρήση του Αίαντα εδραιώνει την απόφασή του

για αυτοκτονία. Με αποφασιστικότητα χαράζει τη συνέπεια που προδιαγράφει το ήθος του:

ἀλλ' ἢ καλῶς ζῆν ἢ καλῶς τεθνηκέναι
τὸν εὐγενῆ χρή.

479-480

Η παρέμβαση του Χορού, η επιχειρηματολογία και οι ικεσίες της Τέκμησας δεν τον μεταπείθουν. Αποχαιρετάει το γιο του: *ὦ παῖ, γένοιο πατρὸς εὐτυχέστερος...* (550), χαρίζοντας την ασπίδα του και ακολουθεί το δρόμο του θανάτου, το μοναδικό δρόμο που του έμεινε.

Ο Χορός, με αγωνία και λύπη, απαγγέλλει το *Β΄ Στάσιμο*, που κυριαρχείται από θρηνητικό στοιχείο. Ο Αίας ξαναβγαίνει από τη σκηνή του κρατώντας το σπαθί του.

Στο *Γ΄ Επεισόδιο*, ο Αίας παρουσιάζεται αλλαγμένος. Ανακοινώνει στο Χορό τη μεταβολή της γνώμης του. Αποφάσισε να συμφιλιωθεί με τους Ατρείδες, να εξαγνισθεί με καθαρτήρια λουτρά, και να θάψει στη γη το ξίφος του.

Με την αποχώρηση του ήρωα, ο Χορός, περιχαρής, ψάλλει το χαρμόσυνο *Ὑπόρχημα* (*Γ΄ Στάσιμο*).

Στο *Δ΄ Επεισόδιο* ο αγγελιοφόρος αναγγέλλει την παράξενη μαντεία του Κάλχαντα, να προφυλάξουν τον Αίαντα από την οργή της Αθηνάς. Ο Χορός και η Τέκμησσα φεύγουν ανήσυχοι προς αναζήτηση του Αίαντα. Μεσολαβεί αλλαγή σκηνικού: ο Αίας βρίσκεται μόνος, σ' ένα ερημικό τόπο, με το ξίφος μπηγμένο όρθιο στη γη. Ο επιθανάτιος μονόλογος του ήρωα είναι συγκλονιστικός. Αποχαιρετώντας τον κόσμο, με βαθιά συγκίνηση, αυτοκτονεί πέφοντας πάνω στο ξίφος.

Στο δεύτερο μέρος, ο Χορός εισέρχεται στην ορχήστρα (*Ἐπιπάροδος*) αναζητώντας τον Αίαντα.

Ακολουθεί το *Ε΄ Επεισόδιο* στο οποίο η Τέκμησσα αναγγέλλει την αυτοκτονία του ήρωα:

Αἴας ὅδ' ἡμῖν ἀρτίως νεοσφαγὴς
κεῖται κρυφαίῳ φασγάνῳ περιπτυχής.

(899-900)

και ανακοινώνει την ανεύρεση του πτώματος, με τον *Κομμό*· αντηχεί τώρα ο θρήνος για το νεκρό, που οι θεοί, όχι οι Ατρείδες, οδήγησαν στο θάνατο: *Θεοῖς τέθνηκεν οὗτος, οὐ κείνοισιν, οὔ.* 970.

Ο Τεύκρος ενώνεται μαζί τους στο θρήνο για τον αδελφό του.

Το δράμα του θανάτου του ήρωα ακολουθεί τώρα ο αγώνας για τη μεταθανάτια τιμή του. Με τρεις *ἀγῶνες λόγων* εξασφαλίζεται για το νεκρό η τιμή της ταφής και η αναγνώριση της ηρωικής του αξίας. Ως αντίπαλοι του Τεύκρου εμφανίζονται πρώτος ο Μενέλαος απαγορεύοντας την ταφή του ήρωα (ὕβρις). Η Τέκμησσα φέρνει τον Ευρυσάκη, ως ικέτη, με τριπλή προσφορά μαλλιών, δίπλα στο πτώμα του πατέρα του.

Στο τελευταίο χορικό (*Δ΄ Στάσιμο*) παρουσιάζεται ο τρωικός πόλεμος σαν ευρύτερο πλαίσιο για τα θλιβερά γεγονότα που συμβαίνουν.

Στην *Ἔξοδο* ο Αγαμέμνων, με μικρόπρεπη εκδικητικότητα, επιτίθεται στον Τεύκρο, υβρίζοντάς τον. Εμφανίζεται ο Οδυσσεύς, ως βοηθός του Τεύκρου, μεγαλόψυχος και διαλλακτικός, εξασφαλίζοντας την έντιμη ταφή για το νεκρό.

Ακολουθεί η προετοιμασία της ταφής και η αποχώρηση όλων με τελευταίο το Χορό.

Στην έξοδό του ο Χορός διατυπώνει μια γενική κρίση για το αβέβαιο της ανθρώπινης τύχης σχετικά με το μέλλον:

Ἦ πολλὰ βροτοῖς ἔστιν ἰδεῖν
γνῶναι· πρὶν ἰδεῖν δ' οὐδεὶς μάντις
τῶν μελλόντων ὅ,τι πράξει.

(1418-1420)

IV. Αξιολόγηση της τραγωδίας

Η δομή της τραγωδίας είναι σαφής και ευδιάκριτη. Είναι μια σύνθεση που διαδραματίζεται σε δύο χρόνους και αποτελείται από δύο πίνακες, που ακριβώς ανάμεσά τους τοποθετείται η αυτοκτονία του Αίαντα. Ο Webster[1] διατύπωσε την άποψη ότι πρόκειται για μια δίπτυχη σύνθεση, απαρτιζόμενη από δύο μέρη και τα οποία ο Σοφοκλής δεν κατόρθωσε να συνδέσει σ' ένα σύνολο· μια τεχνική που απαντά στα παλαιότερα δράματα του ποιητή, όπως στην *Ἀντιγόνη* και στις *Τραχίνιες*, που δεν παρουσιάζουν έναν κεντρικό ήρωα από την αρχή ως το τέλος.

Η αρχιτεκτονική αυτή ιδιομορφία δε σημαίνει διάσπαση του δράματος σε δύο μέρη· η εσωτερική ενότητα είναι αναμφισβήτητη και εξασφαλίζεται με την κυριαρχία του ήρωα στο πρώτο μέρος και με επίκεντρο τον Αίαντα, νεκρό επί σκηνής, στο δεύτερο μέρος.

Όλη η δράση, από την είσοδο του Χορού ως την αυτοκτονία του Αίαντα διαδραματίζεται κυρίως μέσα στον ενδότερο κύκλο του ήρωα και των φίλων του και μόνο η αγγελική ρήση προέρχεται από τον ευρύτερο εξωτερικό κόσμο.

Η σύντομη αλλά δραματική προλογική σκηνή βοηθεί αποφασιστικά να φωτιστεί η «καταστροφή» και να παρουσιαστεί ανάγλυφα η μορφή του Αίαντα. Η πορεία του ήρωα, στο πρώτο μέρος, διαγράφεται εξελικτικά από την απόγνωση ως την αυτοκτονία και κλιμακώνεται με την ένταση που προκαλεί η προφητεία του Κάλχαντα.

Στο δεύτερο μέρος, η δράση περιστρέφεται γύρω από το νεκρό Αίαντα. Οι τρεις αγώνες λόγων αναφέρονται στην τιμή η οποία πρέπει να αποδίδεται σ' ένα νεκρό και που σημαίνει, παράλληλα, δήλωση σεβασμού στους νόμους των θεών (πρβλ. *Ἀντιγόνη*).

Η τραγωδία πλαισιώνεται από τις δύο εμφανίσεις του Οδυσσέα: η παρουσία του στον *Πρόλογο* και η επανεμφάνισή του, στο τελευταίο επεισόδιο της *Εξόδου*, με τελείως διαφορετικό ρόλο (από το «δόλο» στην ανθρωπιά), «ἐς τὸ ἐναντίον μεταβολή», αντισταθμίζει και ισορροπεί τη δομή του έργου. Η ανάδειξη της *σωφροσύνης* του Οδυσσέα, που αντιπαρατίθεται στην *ἀφροσύνη* (= μανία) του Αίαντα, έρχεται σε σαφή αντίθεση με τη σκληρή απόφαση των Αχαιών να τιμωρήσουν το νεκρό ήρωα.

---

1. T.B.L. Webster, *An introduction to Sophocles*, Οξφόρδη, [2]1969.

Την αξιοπρέπεια και την τιμή του Αίαντα προσπαθεί να διασώσει, με θαυμαστή μαχητικότητα και ο Τεύκρος, που αγωνίζεται να εξασφαλίσει για το νεκρό τον πρέποντα ενταφιασμό. Η αποκατάσταση του δικαίου προκαλεί τη συμπάθεια του κοινού προς τον Αίαντα· η δικαίωσή του που είχε αρχίσει με το Χορό και την Τέκμησσα, κορυφώνεται με τον Οδυσσέα· με τον τρόπο αυτό επιβεβαιώνεται η αρετή του και τονίζεται ο ηρωισμός του μεγάλου ανδρός, ο οποίος, εξαιτίας της υπερβολικής δύναμης του χαρακτήρα του και της επιβλητικής του στάσης, δέχεται τους κεραυνούς του ολέθρου.

Ο *Αἴας* δεν είναι μόνο ένα δράμα ενοχής και εξιλασμού, αλλά η τραγωδία του ήρωα ο οποίος εικονίζεται σε όλο το μεγαλείο του, γεμάτος αυτοπεποίθηση, ως το βαθμό της αναιδείας (= ύβρεως).

Η *ὕβρις* του Αίαντα, που προσέβαλε δύο φορές τη θεά Αθηνά, με υπεροπτική φρασεολογία, περιφρονώντας τη βοήθεια των θεών (767 κ.ε.) και η συνακόλουθη προσβολή από τη *θείαν νόσον* (= μανία) αποτελούν ασφαλώς ουσιαστικά στοιχεία του δραματικού γεγονότος και κινητήριο μοχλό της δράσης. Η *ὕβρις*, όμως, αυτή, που ήταν ένα δεδομένο για τον ποιητή από την επική παράδοση, παραμένει κάπως περιθωριοποιημένη και περικλεισμένη τελείως σε γενικότητες: ακούγεται στην εντολή της Αθηνάς, στο τέλος της προλογικής σκηνής, όταν ορίζει ότι οι θεοί θέλουν από τον άνθρωπο σύνεση και αυτοκυριαρχία και ξέρουν να τιμωρούν φοβερά την αλαζονεία· και μόνο στη μαντεία του Κάλχαντα (759 κ.ε.) προσλαμβάνει καθορισμένο περιεχόμενο.

Η δράση του έργου επικεντρώνεται κυρίως στο θλίψη του ήρωα –όταν, επανευρίσκοντας το λογικό του, μεταπίπτει από την άγνοια στη γνώση–, στην αισχύνη του για την πράξη και στην επακόλουθη αυτοκτονία του.

Η δύναμη του έργου, που προκαλεί τη συγκίνηση του κοινού, πηγάζει τόσο από τα δεινά του Αίαντα –ενός ήρωα υπερβολικά ευάλωτου από αισθήματα *αἰδοῦς*– όσο και από την προβολή της αυτογνωσίας: μέσα στην απόγνωσή του ο Αίας αποδέχεται τη μοίρα του, αναιρώντας την ιδέα που είχε διαμορφώσει για τον εαυτό του, και αυτό εξαίρει την τραγική μορφή του.

Η πτώση του δεν έχει τόση σημασία στο έργο, όσο η αντίδραση

του ήρωα σ' αυτή την πτώση, μέσα από τη σύγκρουση δύο διαφορετικών ηθικών στάσεων, που προβάλλουν έντονα το δυϊσμό της ανθρώπινης κατάστασης.

Η τραγωδία δεν επιμένει στην ιδιαίτερη συμβολή των θεών· τονίζεται, όμως, ο σημαντικός ρόλος της Αθηνάς, η οποία εξυφαίνει το δόλο για να παγιδεύσει τον ήρωα. Η θεά έχει ένα παράξενο διπλό πρόσωπο: ομοιάζει με την ομηρική, η οποία χαρίζει την εύνοια στους προστατευομένους της, αλλά παίζει και το φρικτό παιγνίδι της πανουργίας για τον εξαγριωμένο Αίαντα.

Η τραγωδία φωτίζει επίσης έντονα την αξία και την εύθραυστη φύση του ανθρώπου. Η ρήση του Αίαντα για το χρόνο και το ρυθμό αλλαγής:

Ἄπανθ' ὁ μακρὸς κἀναρίθμητος χρόνος
φύει τ' ἄδηλα καὶ φανέντα κρύπτεται·
(644-645)

αναφέρεται σ' έναν από τους μεγάλους περιοριστικούς και, συνεπώς, τραγικούς παράγοντες του ανθρώπινου βίου[2]. Αυτή η αίσθηση της μεταβολής του χρόνου έχει ιδιαίτερη σημασία στη σοφόκλεια τραγωδία, γιατί παρέχει το βασικό πλαίσιο στον αγώνα του ανθρώπου. Ο άνθρωπος πράττει και πάσχει έχοντας επίγνωση ότι τίποτε δεν παραμένει σταθερό, εκτός από τους θεούς και τους αναλλοίωτους νόμους τους, θέμα που βρίσκουμε πολύ συχνά στη λυρική ποίηση.

Ο Αίας στην πάλη του αυτή είναι ο μοναχικότερος τραγικός ήρωας και η μοναξιά του –χαρακτηριστικό των ηρώων του Σοφοκλή– συνιστά και την ουσία της τραγικότητάς του. Μολονότι έχει δίπλα του την αφοσιωμένη σύντροφό του Τέκμησσα και τους πιστούς του Σαλαμίνιους ναύτες, αισθάνεται ότι είναι μόνος και χωρίς ελπίδα. Η μοναξιά του σχετίζεται και με την πράξη του: αποτρέπεται αλλά την αποφασίζει και την εκτελεί μόνος. Αρνείται επίμονα να συζητήσει με οποιονδήποτε. Εμπνέει, έτσι, το Χορό να περιγράψει τη στάση του με μια λέξη που δεν τη συναντάμε αλλού

2. Βλ. P. E. Easterling-B. M. W. Knox., *Ιστορία Αρχαίας Ελληνικής Λογοτεχνίας* (μτφρ. Ν. Κονομή-Χρ. Γρίμπα, Μ. Κομονή), Παπαδήμας, Αθήνα 1990, σελ. 403.

στην αρχαία ελληνική γραμματεία: οἰοβώτας (614), μοναχικός[3], απομονωμένος (οἰόφρων), που πλανάται στη μοναξιά του ίδιου του του μυαλού. Εξάλλου, η δραματική δομή του έργου φωτίζει αυτή την απομόνωση του ήρωα. Ο Αίας με τις δύο ρήσεις του φαίνεται να μονολογεί. Ο ύστατος επιθανάτιος αποχαιρετισμός του ήρωα δεν απευθύνεται σε κανέναν άνθρωπο. Ο Σοφοκλής επιτείνει τη συγκίνηση και τη δραματικότητα της σκηνής, μ' έναν εντελώς ασυνήθιστο τρόπο στην αρχαία τραγωδία, την αποχώρηση του Χορού. Με τον τρόπο αυτό, ο Αίας εγκαταλείπει τη ζωή σε πλήρη και απόλυτη μοναξιά που προβάλλεται πολύ έντονα και γίνεται εξαιρετικά αισθητή.

Η σοφόκλεια τραγωδία αποκαλύπτει την τραγική αυτή μοίρα του Αίαντα, καθιστώντας ανάγλυφη την εικόνα της «καταστροφής» και της ταπείνωσης του ήρωα, ο οποίος συντρίβεται από την παντοδυναμία των θεών (118). Ταυτόχρονα, όμως, αναδύεται περίλαμπρα το ιδεώδες του Αίαντα, που εκφράζεται με τον ηρωισμό του και εκδηλώνεται με τον αξιοπρεπή τρόπο αντιμετώπισης της δοκιμασίας του, σε μια κατάσταση μάλιστα τέτοιας συντριβής που δεν άξιζε καθόλου στον υπερήφανο ήρωα και που ήταν η κατάληξη της τραγικής του μοίρας.

---

3. Jacqueline de Romilly, *Αρχαία Ελληνική Τραγωδία* (μτφρ. Μίνα Καρδαμίτσα-Ψυχογιού), Ινστιτούτο του Βιβλίου, Α. Καρδαμίτσα, Αθήνα 1997, σελ. 107.

ΥΠΟΘΕΣΙΣ ΑΙΑΝΤΟΣ ΜΑΣΤΙΓΟΦΟΡΟΥ

Τὸ δρᾶμα τῆς Τρωϊκῆς ἐστι πραγματείας, ὥσπερ οἱ *Ἀντηνορίδαι* καὶ *Αἰχμαλωτίδες* καὶ *Ἑλένης ἁρπαγὴ* καὶ *Μέμνων*. Πεπτωκότος γὰρ ἐν τῇ μάχῃ τοῦ Ἀχιλλέως, ἐδόκουν Αἴας τε καὶ Ὀδυσσεὺς ἐπ' αὐτῷ πλέον τι ἀριστεύειν περὶ τὴν τοῦ σώματος κομιδήν· καὶ κρινομένων περὶ τῶν ὅπλων, κρατεῖ Ὀδυσσεύς. Ὅθεν καὶ ὁ Αἴας, τῆς κρίσεως μὴ τυχών, παρακεκίνηται καὶ διέφθαρται τὴν γνώμην, ὥστε ἐφαπτόμενος τῶν ποιμνίων δοκεῖν τοὺς Ἕλληνας διαχρήσασθαι. Καὶ τὰ μὲν ἀνεῖλε τῶν τετραπόδων, τὰ δὲ δήσας ἀπάγει ἐπὶ τὴν σκηνήν· ἐν οἷς ἐστι καὶ κριός τις ἔξοχος, ὃν ᾤετο εἶναι Ὀδυσσέα, ὃν δήσας ἐμαστίγωσεν, ὅθεν καὶ τῇ ἐπιγραφῇ πρόσκειται ὁ *Μαστιγοφόρος*· ἢ πρὸς ἀντιδιαστολὴν τοῦ Λοκροῦ. Δικαίαρχος δὲ *Αἴαντος Θάνατον* ἐπιγράφει. Ἐν δὲ ταῖς διδασκαλίαις ψιλῶς Αἴας ἀναγέγραπται.

Ταῦτα μὲν οὖν πράττει ὁ Αἴας· καταλαμβάνει δὲ Ἀθηνᾶ Ὀδυσσέα ἐπὶ τῆς σκηνῆς διοπτεύοντα τί ποτε ἄρα πράττει ὁ Αἴας καὶ δηλοῖ αὐτῷ τὰ πραχθέντα, καὶ προκαλεῖται εἰς τὸ ἐμφανὲς τὸν Αἴαντα ἔτι ἐμμανῆ ὄντα καὶ ἐπικομπάζοντα ὡς τῶν ἐχθρῶν ἀνῃρημένων. Καὶ ὁ μὲν εἰσέρχεται ὡς ἐπὶ τῷ μαστιγοῦν τὸν Ὀδυσσέα· παραγίνεται δὲ χορὸς Σαλαμινίων ναυτῶν, εἰδὼς μὲν τὸ γεγονός, ὅτι ποίμνια ἐσφάγησαν ἑλληνικά, ἀγνοῶν δὲ τὸν δράσαντα. Ἔξεισε δὲ καὶ Τέκμησσα, τοῦ Αἴαντος αἰχμάλωτος παλλακίς, εἰδυῖα μὲν τὸν σφαγέα τῶν ποιμνίων ὅτι Αἴας ἐστίν, ἀγνοοῦσα δὲ τίνος εἶεν τὰ ποίμνια. Ἑκάτερος οὖν παρ' ἑκατέρου μαθόντες τὸ ἀγνοούμενον, ὁ χορὸς μὲν παρὰ Τεκμήσσης ὅτι ὁ Αἴας ταῦτα ἔδρασε, Τέκμησσα δὲ παρὰ τοῦ χοροῦ ὅτι ἑλληνικὰ τὰ σφαγέντα ποίμνια, ἀπολοφύρονται· καὶ μάλιστα ὁ χορός. Ὅθεν δὴ ὁ Αἴας προελθὼν ἔμφρων γενόμενος ἑαυτὸν ἀπολοφύρεται. Καὶ τούτου ἡ Τέκμησσα δεῖται παύσασθαι τῆς ὀργῆς· ὁ δὲ ὑποκρινόμενος πεπαῦσθαι ἔξεισι καθαρσίων ἕνεκα καὶ ἑαυτὸν διαχρῆται. Εἰσὶ δὲ καὶ ἐπὶ τῷ τέλει τοῦ δράματος λόγοι τινὲς Τεύκρου πρὸς Μενέλαον οὐκ ἐῶντα θάπτειν τὸ σῶμα. Τὸ δὲ πέρας, θάψας αὐτὸν Τεῦκρος ἀπολοφύρεται. Παρίστησι δὲ ὁ λόγος τῆς τραγῳδίας ὅτι ἐξ ὀργῆς καὶ φιλονεικίας οἱ ἄνθρωποι ἥκοιεν ἐπὶ τὰ τοιαῦτα νοσήματα, ὥσπερ ὁ Αἴας, προσδοκήσας ἐγκρατὴς εἶναι τῶν ὅπλων, ἀποτυχὼν ἔγνω ἑαυτὸν ἀνελεῖν. Αἱ δὲ τοιαῦται φιλονεικίαι οὐκ εἰσὶν ἐπωφελεῖς οὐδὲ τοῖς δοκοῦσι νενικηκέναι. Ὅρα γὰρ καὶ παρ'

Ὁμήρῳ τὰ περὶ τῆς ἥττης τοῦ Αἴαντος πάνυ διὰ βραχέων καὶ περιπαθῶς (*Od.* λ, 543 sq.)·

Οἴη δ' Αἴαντος ψυχὴ Τελαμωνιάδαο
νόσφιν ἀφειστήκει κεχολωμένη εἵνεκα τευχέων.

Εἶτα αὐτοῦ ἄκουε τοῦ κεκρατηκότος (*Od.* λ, 548)·

Ὡς δὴ μὴ ὄφελον νικᾶν τοιῷδ' ἐπ' ἀέθλῳ.

Οὐκ ἐλυσιτέλησεν ἄρα αὐτῷ ἡ νίκη, τοιούτου ἀνδρὸς διὰ τὴν ἧτταν ἀποθανόντος. [Δεῖ δὲ τὸν ὑποκριτὴν πανταχόθεν διαβλέπειν ὥσπερ δεδοικότα μὴ ὁραθῇ. Πάρεστιν Ὀδυσσεὺς ἐπὶ τὴν σκηνὴν ἀγωνιῶν καὶ πολυπραγμονῶν μή τι ἀπὸ ἐχθροῦ πάθῃ. Πάντα δὲ τὰ τῆς ὑποθέσεως συνεκτικῶς ἐδήλωσεν ἐν τῷ προοιμίῳ πρὸς τίνας ὁ λόγος καὶ ποῦ ἡ σκηνὴ καὶ τί πράττει Ὀδυσσεύς· ἐν δὲ τῷ πεῖράν τινα ἤδη ἴχνος τι κατέθετο τῆς ὑποθέσεως ὅτι παρὰ τὸν ἐχθρὸν ἥκει. Δεῖ δὲ τὰ τῆς ὑποθέσεως συνεκτικὰ εἶναι ἐν τῇ ἀρχῇ].

Ἡ σκηνή τοῦ δράματος ἐν τῷ ναυστάθμῳ πρὸς τῇ σκηνῇ τοῦ Αἴαντος. Προλογίζει δὲ ἡ Ἀθηνᾶ. [Δαιμονίως δὲ εἰσφέρει προλογίζουσαν τὴν Ἀθηνᾶν. Ἀπίθανον γὰρ τὸν Αἴαντα προϊόντα εἰπεῖν περὶ τῶν αὐτῷ πεπραγμένων, ὥσπερ ἐξελέγχοντα ἑαυτόν· οὐδὲ μὴν ἕτερός τις ἠπίστατο τὰ τοιαῦτα, ἐν ἀπορρήτῳ καὶ νυκτὸς τοῦ Αἴαντος δράσαντος. Θεοῦ οὖν ἦν τὸ ταῦτα διασαφῆσαι, καὶ Ἀθηνᾶς προκηδομένης τοῦ Ὀδυσσέως, διό φησι (36-37).

καὶ πάλαι φύλαξ ἔβην
τῇ σῇ πρόθυμος εἰς ὁδὸν κυνηγίᾳ.

Περὶ δὲ τοῦ θανάτου τοῦ Αἴαντος διαφόρως ἱστορήκασιν. Οἱ μὲν φασιν ὅτι ὑπὸ Πάριδος τρωθεὶς ἦλθεν εἰς τὰς ναῦς αἱμορροῶν· οἱ δὲ ὅτι χρησμὸς ἐδόθη Τρωσὶ πηλὸν κατ' αὐτοῦ βαλεῖν (σιδήρῳ γὰρ οὐκ ἦν τρωτός), καὶ οὕτω τελευτᾷ· οἱ δὲ ὅτι αὐτόχειρ αὑτοῦ γέγονεν, ὧν ἐστι καὶ Σοφοκλῆς. Περὶ δὲ τῆς πλευρᾶς, ὅτι μόνην αὐτὴν τρωτὴν εἶχεν, ἱστορεῖ καὶ Πίνδαρος (*fr.* 245 Bergk) ὅτι τὸ μὲν σῶμα ὅπερ ἐκάλυψεν ἡ λεοντῆ, ἄτρωτον ἦν, τὸ δὲ μὴ καλυφθὲν τρωτὸν ἔμεινεν].

ΥΠΟΘΕΣΗ ΑΙΑΝΤΟΣ ΜΑΣΤΙΓΟΦΟΡΟΥ

Το δράμα αναφέρεται στον τρωικό πόλεμο, όπως οι τραγωδίες *ΑΝΤΗΝΟΡΙΔΕΣ*, *ΑΙΧΜΑΛΩΤΙΔΕΣ*, *ΕΛΕΝΗΣ ΑΡΠΑΓΗ* και *ΜΕΜΝΩΝ*. Όταν σκοτώθηκε στη μάχη ο Αχιλλεύς, θεωρήθηκε ότι ο Αίας και ο Οδυσσεύς διακρίθηκαν περισσότερο απ' όλους στη μεταφορά του σώματός του· στην κρίση των όπλων επικρατεί ο Οδυσσεύς. Γι' αυτό και ο Αίας, επειδή νικήθηκε στην κρίση των όπλων, ταράχτηκε πολύ και έχασε τα λογικά του τόσο, που ρίχτηκε στα κοπάδια νομίζοντας ότι φονεύει τους Έλληνες. Άλλα ζώα σκότωσε και άλλα τα μεταφέρει δεμένα στη σκηνή του· ανάμεσα σ' αυτά υπήρχε ένα μεγαλόσωμο κριάρι που νόμιζε ότι ήταν ο Οδυσσεύς, το οποίο, αφού το έδεσε, το μαστίγωσε· γι' αυτό στην επιγραφή (της τραγωδίας *ΑΙΑΣ*) προστίθεται και το *ΜΑΣΤΙΓΟΦΟΡΟΣ*, για να διακρίνεται από τον (*ΑΙΑΝΤΑ*) τον Λοκρό. Ο Δικαίαρχος ονομάζει (το δράμα) *ΑΙΑΝΤΟΣ ΘΑΝΑΤΟΣ*. Στις διδασκαλίες επιγράφεται απλώς *ΑΙΑΣ*.

Αυτά λοιπόν πράττει ο Αίας· η Αθηνά βρίσκει τον Οδυσσέα κοντά στη σκηνή να προσπαθεί να διακρίνει τι κάνει ο Αίας· του φανερώνει όσα έγιναν και φωνάζει έξω τον Αίαντα που ακόμη κατέχεται από μανία και κομπάζει ότι έχει σκοτώσει τους εχθρούς (του). Καθώς εκείνος μπαίνει (στη σκηνή του) για να μαστιγώσει τον Οδυσσέα, έρχεται ο Χορός από Σαλαμίνιους ναύτες που γνωρίζουν το γεγονός, ότι σφάχτηκαν ελληνικά κοπάδια, αλλά αγνοεί το δράστη. Βγαίνει η Τέκμησσα, η αιχμάλωτη παλλακίδα του Αίαντα, η οποία ξέρει ότι σφαγέας των κοπαδιών είναι ο Αίας, αλλά δεν γνωρίζει τον ιδιοκτήτη τους. Αφού μάθουν ο ένας από τον άλλον ό,τι δεν γνωρίζουν, ο Χορός από την Τέκμησσα ότι ο Αίας τα έσφαξε και η Τέκμησσα από το Χορό ότι τα σφαγέντα κοπάδια είναι ελληνικά, θρηνούν, ιδιαίτερα ο Χορός. Τότε ο Αίας, έχοντας επανέλθει στα λογικά του, βγαίνει (από τη σκηνή του) και θρηνεί για τον εαυτό του. Η Τέκμησσα τον παρακαλεί να εγκαταλείψει το θυμό του· εκείνος προσποιούμενος ότι έχει πάψει να είναι οργισμένος, φεύγει για να υποβληθεί σε καθαρτήρια λουτρά και αυτοκτονεί. Στο τέλος του δράματος υπάρχουν επιχειρήματα του Τεύκρου προς τον Μενέλαο, ο οποίος απαγόρευε να ταφεί το πτώμα του Αίαντα. Τελικά, ο Τεύκρος τον ενταφιάζει και θρηνεί. Υπάρχει και το

δίδαγμα της τραγωδίας ότι από την οργή και τη φιλονικία οι άνθρωποι φτάνουν σε τέτοιες νοσηρές καταστάσεις, όπως ο Αίας, ο οποίος έχοντας ελπίσει ότι θα του δοθούν τα όπλα, όταν διαψεύστηκε στις ελπίδες του, αποφάσισε ν' αυτοκτονήσει. Τέτοιες φιλονικίες δεν ωφελούν ούτε και εκείνους που θεωρούνται ότι έχουν νικήσει. Βλέπε και στον Όμηρο τα αναφερόμενα στην ήττα του Αίαντα, ολίγα και γεμάτα πάθος·

οἴη δ' Αἴαντος ψυχὴ Τελαμωνιάδαο
νόσφιν ἀφειστήκει κεχολωμένη εἵνεκα τευχέων.
(μόνο η ψυχή του Τελαμώνιου Αίαντα
είχε σταθεί παράμερα θυμωμένη για τα όπλα).

Να, και τα λόγια του νικητή.

ὡς δὴ μὴ ὄφελον νικᾶν τοιῷδ' ἐπ' ἀέθλῳ.
(Μακάρι να μην κέρδιζα τέτοιο έπαθλο).

Δεν τον ωφέλησε λοιπόν η νίκη, αφού σκοτώθηκε ένας τέτοιος άντρας, επειδή νικήθηκε. [Ο ηθοποιός πρέπει να κοιτάζει σε κάθε κατεύθυνση σαν να φοβάται μήπως τον δει κανείς. Ο Οδυσσεύς βρίσκεται στη σκηνή αγωνιώντας και σε συνεχή κίνηση, για να μην πάθει κάτι από τον εχθρό. Όλα τα σχετικά με την υπόθεση δηλώθηκαν ουσιαστικά στον πρόλογο, δηλαδή πού είναι η σκηνή (του δράματος), σε ποιους απευθύνεται και τι πράττει ο Οδυσσεύς· στον πρόλογο ήδη κατέθεσε κάποιο στοιχείο της υπόθεσης ότι έχει πλησιάσει τον εχθρό. Πρέπει τα αναφερόμενα στην υπόθεση να είναι μέσα στο προοίμιο ουσιώδη].

Το δράμα εκτυλίσσεται στο ναύσταθμο των Ελλήνων μπρος στη σκηνή του Αίαντα. Ο Σοφοκλής μ' ευρηματικό τρόπο βάζει την Αθηνά να προλογίζει. Γιατί είναι απίστευτο να βγαίνει ο Αίας και να μιλάει για όσα έπραξε σαν να ελέγχει τον εαυτό του· ούτε κανείς άλλος τα εγνώριζε, επειδή ο ίδιος τα διέπραξε κρυφά και στο σκοτάδι της νύχτας. Ήταν επομένως καθήκον κάποιου θεού να τα εξηγήσει και ιδιαίτερα της Αθηνάς που προστάτευε τον Οδυσσέα, γι' αυτό λέει (στιχ. 36)

καὶ πάλι φύλαξ ἔβην
τῇ σῇ πρόθυμος εἰς ὁδὸν κυναγίᾳ.
(και από πριν έχω βγει
πρόθυμος φύλακας εδώ στο κυνήγι σου).

Αναφέρονται διαφορετικές εκδοχές για το θάνατο του Αίαντα. Άλλοι υποστηρίζουν ότι, πληγωμένος από τον Πάρη, πήγε στα πλοία αιμορραγώντας, άλλοι ότι δόθηκε χρησμός στους Τρώες να τον χτυπήσουν με πηλό (γιατί ήταν άτρωτος από το σίδερο) και έτσι πέθανε. Άλλοι, ανάμεσά τους και ο Σοφοκλής, ότι αυτοκτόνησε. Σχετικά με το πλευρό του, ότι δηλαδή αυτό μόνο ήταν θνητό, αναφέρει και ο Πίνδαρος πως το σώμα του που σκέπασε η λεοντή (του Ηρακλή) ήταν άτρωτο και το μέρος που δεν κάλυψε παρέμεινε θνητό.

Εθνικό Θέατρο – Επίδαυρος 1961
Αίας: Θάνος Κωτσόπουλος
Σκηνοθεσία: Τάκης Μουζενίδης
(Αρχείο Τ. Μουζενίδη)

ΣΟΦΟΚΛΗΣ

ΑΙΑΣ

Σκηνικό: *Μπροστά από τη σκηνή του Αίαντα, στο στρατόπεδο των Ελλήνων στην Τροία. Ο Οδυσσέας πλησιάζει προσεχτικά. Στο θεολογείο η Αθηνά.*

ΑΘΗΝΑ[1]

Γιε του Λαέρτη,[2] πάντοτε σε βλέπω
ενάντια στους εχθρούς να δοκιμάζεις
κάποιο κρυφό σου σχέδιο· και τώρα
κοντά στις ναυτικές σκηνές σε βρίσκω
του Αίαντα, που την έσχατη έχει θέση 5
μες στην παράταξη,[3] να ψάχνεις ώρα
πολλή και τα νωπά του να εξετάζεις
χνάρια, αν δεις αν είναι μέσα ή έξω.
Και σ' οδηγεί σωστά τούτος ο δρόμος,
την όσφρηση σα νά 'χεις γυμνασμένου 10
λαγωνικού της Σπάρτης·[4] γιατί μέσα
βρίσκετ' ο άντρας στάζοντας ιδρώτα
από την κεφαλή κι αίμα απ' τα χέρια
τα φονικά.[5] Λοιπόν μην κρυφοβλέπεις
ανώφελα σ' αυτή τη θύρα, μόνο 15
πες μου γιατί φορτώθηκες τον κόπο
τούτο,[6] να μάθεις κι από με που ξέρω.

ΟΔΥΣΣΕΑΣ

Ω! Αθηνά, που μέσα στους θεούς μας
ξέχωρα σ' αγαπώ, γιατί εύκολα γνωρίζω,
κι όταν μακριά απ' τα μάτια μου είσαι,[7] 20
τη φωνή σου και σύγκαιρα βαθιά μου
η ψυχή την αρπάζει σαν τον ήχο
χάλκινης σάλπιγγας τυρρηνικής.[8]
Σωστά κατάλαβες και τώρα, πως για κάποιον
εχθρό μου τριγυρίζω εδώ ολοένα, 25
τον Αίαντα, με την τρανήν ασπίδα.[9] Εκείνον

ώρα παραμονεύω κι όχι άλλον·
γιατί στη νύχτα αυτή μια τέτοια πράξη
μάς έκανε, που ο νους δεν τη χωράει,
αν βέβαια αυτός την έκαμε· τι ακόμη 30
τίποτα ξάστερο, μα το μυαλό μας
εδώ κι εκεί πλανιέται· μοναχός μου
το έργο τούτο ανάλαβα. Πριν λίγο
βρίσκουμε αφανισμένα τα κοπάδια,
όσα είχαμε απ' το κούρσος, και σφαγμένα 35
με τους βοσκούς μαζί από χέρι ανθρώπου.
Καθένας δράστη τού κακού λογιάζει εκείνον·
κι ένας απ' τους σκοπούς, καθώς τον είδε
να ροβολάει τους κάμπους με ξιφάρι
που ακόμη έσταζεν αίμα, μου το λέει. 40
Πετιέμαι ευθύς και ρίχνομαι ξοπίσω
στα χνάρια του κι άλλα τα βρίσκω, κι άλλα
δεν τα καταλαβαίνω και δεν ξέρω
τι λογής είναι. Μα έρχεσαι στην ώρα·
γιατί το χέρι σου με διαφεντεύει 45
σε όλα, μελλούμενα και περασμένα.

ΑΘ. Το ξέρω κι ώρα στέκω εδώ, Οδυσσέα,
πρόθυμος βοηθός σου στο κυνήγι.

ΟΔ. Σωστά, καλή μου δέσποινα, κοπιάζω;

ΑΘ. Ναι, γιατί εκείνος τα 'χει πράξει ετούτα. 50

ΟΔ. Και για ποιο λόγο έτσι τρελό σήκωσε χέρι;

ΑΘ. Τον θόλωσε ο θυμός για τα όπλα του Αχιλλέα.[10]

ΟΔ. Γιατί ξέσπασε απάνω στα κοπάδια;

ΑΘ. Θαρρούσε πως εσάς σκοτώνει.

ΟΔ. Η απόφασή του αυτή για τους Αργίτες; 55

ΑΘ. Και θα την είχε κάνει πράξη, εγώ αν δεν ήμουν.

ΟΔ. Με ποιαν αποκοτιά και τρελό θράσος;

ΑΘ. Μονάχος κίνησε για σας κλεφτά τη νύχτα.

ΟΔ. Ζύγωσε τάχα κι έφτασε στο τέρμα;

ΑΘ. Ήταν μπροστά στων δυο αρχηγών[11] τις πόρτες 60

ΟΔ. Πώς κράτησε απ' το φόνο τ' άγριο χέρι;

ΑΘ. Τον εμπόδισα εγώ, στα θολά μάτια

βαριές απλώνοντάς του φαντασίες
αγιάτρευτης χαράς και στα κοπάδια
τον στρέφω και τα βόδια, που απ' το κούρσος 65
ανάκατα κι αμοίραστα οι βοσκοί φυλάγαν·
με λύσσα ρίχνεται σ' αυτά κι αρχίζει
μια πολυκέρατη σφαγή με το σπαθί του
τρόγυρα μακελεύοντας, θαρρώντας
πότε πως είχε σφάξει τους Ατρείδες, 70
πότε απ' τους στρατηγούς κανέναν άλλον
πέφτοντας πάνω του. Κι εγώ τον άντρα
που 'χε σαλέψει ο νους του απ' τη μανία,
τον κέντριζα, τον βύθιζα σε μαύρες
παγίδες χαλασμού. Κι όταν κατόπι 75
λούφαξε ο φονικός του μόχθος, όσα βόδια
ζωντανά μέναν, με σκοινιά τα δένει
κι ολάκερο κοπάδι κουβαλάει
στις σκηνές, σα να ήταν άντρες κι όχι
ζώα με κέρατα, κυνήγι· τώρα 80
μέσα τα τυραννάει σφιχτοδεμένα.
Μα θα σου δείξω καθαρά την τρέλα τούτη,
για να τη δεις και σ' όλους τους Αργείους
να την εξιστορήσεις. Έχε θάρρος,
στάσου και μη φοβάσαι πως θα πάθεις 85
κακό, γιατί στα μάτια του θ' αλλάξω
την όραση και θα τον εμποδίσω
να βλέπει τη θωριά σου. Έε! που δένεις
πισθάγκωνα των αιχμαλώτων σου τα χέρια,
φωνάζω εδώ να 'ρθείς, εσένα κράζω 90
τον Αίαντα· βγες έξω απ' τη σκηνή σου.

ΟΔ. Τι κάνεις, Αθηνά; Μην τον φωνάζεις.

ΑΘ. Δε θα σωπάσεις, μη σε πούνε φοβητσιάρη;

ΟΔ. Για τους θεούς, καλά είναι κι εκεί μέσα.

ΑΘ. Για να μη γίνει τι; Και πριν δεν ήταν ο ίδιος; 95

ΟΔ. Εχθρός μου, μα και τώρα ακόμη εχθρός μου.

ΑΘ. Τι πιο γλυκό αν γελάς με τους εχθρούς σου;

ΟΔ. Όμως μου φτάνει αυτός να μένει μέσα.

ΑΘ. Έναν τρελό φοβάσαι ν' αντικρίσεις;
ΟΔ. Δε θα φοβόμουν, στα καλά του αν ήταν.[12] 100
ΑΘ. Δε θα σε δει, κι ας βρίσκεσαι κοντά του.
ΟΔ. Μα πώς; Με τα ίδια μάτια δε θα βλέπει;
ΑΘ. Κι ανοιχτά να 'ναι, εγώ θα τα θολώσω.
ΟΔ. Ό,τι ο θεός μηχανευτεί, μπορεί να γίνει.
ΑΘ. Σώπα λοιπόν και στάσου, καθώς είσαι. 105
ΟΔ. Θα μείνω· όμως ας βρίσκομουν αλάργα.
ΑΘ. Αίαντα εσύ, ξανά σου κράζω· τόσο
λίγο τη σύμμαχό σου λογαριάζεις;

(*Βγαίνει από τη σκηνή του ο Αίαντας*)

ΑΙΑΝΤΑΣ[13]
ΑΙ. Χαίρε Αθηνά, κόρη του Δία, καλώς ήρθες,
χαίρε· στην ώρα φτάνεις και θα σε στολίσω 110
με χρυσά λάφυρα απ' αυτό μου το κυνήγι.
ΑΘ. Σωστά μίλησες· μα πες μου, στων Ελλήνων
το στράτευμα έχεις μπήξει το σπαθί σου;
ΑΙ. Έχω να το καυχιέμαι, δεν τ' αρνιέμαι.
ΑΘ. Χέρι οπλισμένο σήκωσες και στους Ατρείδες; 115
ΑΙ. Κι έτσι τον Αίαντα πια δε θ' ατιμάσουν.
ΑΘ. Τους έσφαξες καθώς καταλαβαίνω.
ΑΙ. Τώρα νεκροί τα όπλα τα δικά μου ας παίρνουν.
ΑΘ. Καλά· και του Λαέρτη ο γιος πού να 'ναι;
Ποια η τύχη του; Ή αυτός σου 'χει ξεφύγει; 120
ΑΙ. Α! για τη δολερή αλεπού[14] ρωτάς πού είναι;
ΑΘ. Ναι, τον αντίμαχό σου λέω τον Οδυσσέα.
ΑΙ. Κυρά μου, ωραία δεμένος[15] στέκει μέσα,
γιατί δε θέλω ακόμη να πεθάνει.
ΑΘ. Τι θα του κάνεις πριν, τι θα κερδίσεις; 125
ΑΙ. Προτού δεμένος στης σκηνής το στύλο...
ΑΘ. Και τι κακό στο δύστυχο θα κάνεις;
ΑΙ. Πρώτα με το μαστίγιο θα ματώσουν
οι πλάτες του, μετά θα τον σκοτώσω.
ΑΘ. Τον δόλιο μην τον τυραννήσεις έτσι. 130

ΑΙ. Αθηνά, πρόθυμος είμαι για όλα τ' άλλα
να κάνω ό,τι σ' αρέσει, όμως εκείνος
αυτήν θα λάβει κι όχι άλλην τιμωρία.
ΑΘ. Αφού χαρά σου δίνει η πράξη τούτη,
εμπρός βάλ' την μπροστά και μην αφήσεις 135
κανένα απ' όλα που 'χεις μες στο νου σου.
ΑΙ. Πηγαίνω στο έργο, αυτό από σένα θέλω·
να μου είσαι τέτοιος παραστάτης πάντα.[16]

(*Ο Αίαντας μπαίνει στη σκηνή*)

ΑΘ. Βλέπεις τι δύναμη έχουν, Οδυσσέα,
οι θεοί; Άλλον δε θα 'βρεις από τούτον 140
πιο μυαλωμένο κι άξιο να πράξει
τα σωστά και στην κατάλληλη ώρα.
ΟΔ. Κανένα εγώ δεν ξέρω· όμως με πιάνει
θλίψη γι' αυτόν τον έρμο, ας είναι εχθρός μου,
που συμφορά φριχτή τον έχει ζώσει. 145
Γιατί δε συλλογιέμαι τη δική του
μόνο την τύχη, μα και τη δικιά μου,
μια και το βλέπω ξάστερα πως άλλο
τίποτα οι ζωντανοί δεν είμαστε, μονάχα
κούφιες σκιές, φαντάσματα κι αγέρας.[17] 150
ΑΘ. Αυτά θωρώντας, να μην ξεστομίσεις
λόγο θρασύ για τους θεούς ποτέ σου,
μηδέ να καυχηθείς, αν απ' τους άλλους
βαραίνεις πιο πολύ σ' αντρειοσύνη
ή σε μεγάλο πλούτο, αφού μια μέρα, 155
φτάνει για να σηκώσει ή να βουλιάξει
τ' ανθρώπινα· οι θεοί αγαπάνε πάντα
τους γνωστικούς και τους κακούς μισούνε.[18]

(*Ο Οδυσσέας φεύγει. Η θεά εξαφανίζεται από το θεολογείο. Έρχεται ο χορός*)

ΧΟΡΟΣ[19]

Γιε του Τελαμώνα, που έχεις θρόνο
πλάι στο γιαλό της κυματόζωστης 160
Σαλαμίνας, όταν είσαι ευτυχισμένος,
χαίρομαι κι εγώ με την καρδιά μου·
μα όταν χτύπημα του Δία
ή κακόβουλος σε φτάσει λόγος
απ' τους Δαναούς,[20] δειλιάζω 165
και με παίρνει ο φόβος σαν την άγρια
περιστέρα που σκιαγμένη φτερακίζει.
Έτσι κι απ' το περασμένο βράδυ
λόγια πολυβούιστα μας ταράζουν,
για δικό σου ντρόπιασμα, πως τάχα 170
στα παχύ αλογάρικο λιβάδι
μπαίνοντας, τα κουρσεμένα
των Αργείων αφάνισες κοπάδια,
όσα αμοίραστα ήταν, και με ξίφος
τα 'σφαξες γυαλιστερό. 175
Τέτοιες ο Οδυσσέας μουρμουρίζει
μες στ' αυτιά ολωνών κακογλωσσιές,
που γι' αληθινές τις λογαριάζουν·
τώρα ευκολοπίστευτα για σένα
λόγια λέει κι ο καθένας που τ' ακούει, 180
πιο μεγάλη κι απ' αυτόν που τα 'πε
νιώθει φθονερή χαρά, γελώντας
για τα μαύρα πάθη που σε βρήκαν.
Γιατί άμα σημαδεύεις τους τρανούς,
πετυχαίνεις πάντα· όμως για μένα 185
που 'μαι ταπεινός, ό,τι κι αν πούνε,
δε θα γίνει πιστευτό· γιατί ο φθόνος
φιδοσέρνοντας χτυπάει τον δυνατό.
Δεν μπορούνε κάστρο να κρατήσουν
δίχως τους μεγάλους οι μικροί, 190
παίρνουν απ' αυτούς και δυναμώνουν,
όπως κι οι μεγάλοι απ' τους μικρούς·
μα δεν είναι μπορετό τις γνώμες τούτες

στους ανέμυαλους κανείς να τις διδάσκει.
Τέτοιοι ανόητοι ξεσηκώνουν τώρα 195
την κακογλωσσιά κι εμείς καθόλου
δεν μπορούμε σ' όλα αυτά ν' αντισταθούμε,
βασιλιά, χωρίς εσένα. Γιατί όπως
έχουνε ξεφύγει απ' τη ματιά σου,
θορυβούνε σαν πουλιών κοπάδια· 200
μα το μέγα γύπα ευθύς φοβούνται,
αν εσύ φανείς ξάφνου μπροστά τους,
και βουβοί απ' τον τρόμο θα ζαρώσουν.

Μήπως η Άρτεμη του Δία η Ταυροπόλα[21]
–αχ! φήμη πολυβούιστη, μητέρα 205
της ντροπής μου αυτής– σ' έσπρωξε πάνω
στων βοδιών τ' αμοίραστα κοπάδια,
γιατί ίσως την εγέλασες και δίχως
αντίχαρη έμεινε για κάποια
νίκη που της χρωστάς ή για λαμπρά 210
λάφυρα ή για προσφορές
από ελαφιού κυνήγι; Ή χολωμένος
μαζί σου ο χαλκοθώρακος ο Άρης
που βοήθεια του στη μάχη θ' άφησες
χωρίς τιμές, την προσβολή εκδικώντας, 215
σε τέτοιες σ'έχει ρίξει
νυχτερινές απάτες;
Γιατί ποτέ σου, γιε του Τελαμώνα,
τόσο απ' τα λογικά σου δεν ξεστράτισες
και σε κοπάδια να ριχτείς· 220
μα θα 'ταν η μανία θεοσταλμένη
κι άμποτες ο Δίας κι ο Απόλλωνας
να σταματήσουν των Αργείων
την άγρια καταλαλιά.
Αν όμως οι μεγάλοι Ατρείδες 225
ή του κακού Σισύφου η γέννα[22]
κρυφά σκορπίζουν ψεύτικες ειδήσεις,
τότε μη στέκεις, βασιλιά μου,

κλεισμένος πια μες στη σκηνή σου,
πλάι στ' ακρογιάλι, δίχως 230
να διώχνεις την κακογλωσσιά.

Μα έλα, σήκω, πρόβαλε από εκεί
που μέρες κάθεσαι άπραγος,
μακριά απ' τον πόλεμο, κι αφήνεις
ως τα ουράνια να θρασεύει η φλόγα 235
του κακού κι έτσι των εχθρών σου
ξεχύνονται άφοβα οι βρισιές
στ' ανεμοβούιστα φαράγγια
κι όλοι χασκογελούν με λόγια
φαρμακερά, καθώς ο πόνος 240
βαρύς πλακώνει την καρδιά μου.

(*Από τη σκηνή εμφανίζεται η Τέκμησσα*)

ΤΕΚΜΗΣΣΑ[23]
Εσείς, ναύτες του Αίαντα, βλαστάρια
της φύτρας του Ερεχθέα,[24]
έχουμε στεναγμούς όσοι πονάμε
τα μακρινά του Τελαμώνα[25] σπίτια. 245
Τι τώρα ο φοβερός, ο πολυδύναμος,
γιγάντιος Αίας είναι σωριασμένος
από το χτύπημα βαριάς αντάρας
που θόλωσε το νου του.
ΧΟ. Η νύχτα η περασμένη ποιο κακό 250
στη θλίψη πρόστεσε της μέρας τούτης;
Κόρη του Φρύγιου Τελεύταντα,
λέγε μας, γιατί εσένα, σκλάβα του πολέμου,
γυναίκα του σε πήρε ο πολεμόχαρος
Αίαντας, σ' αγαπά και σε τιμάει· 255
λοιπόν δε θα 'σαι ανήξερη για να μας πεις.
ΤΕ. Και πώς να ξεστομίσω λόγια
που δεν τα λένε; Συμφορά θ' ακούσεις
όμοια με θάνατο. Μανία

βρήκε τον ξακουστό μας Αίαντα 260
και τον αφάνισε τη νύχτα.
Τέτοια μες στη σκηνή του
θα δεις αιματοκυλισμένα
σφαχτάρια από το χέρι του κομμάτια,
θυσίες που 'χει κάνει εκείνος. 265

ΧΟ. Τι νέα μας λες για τον αψίκορο
τον άντρα, αβάσταχτα κι όμως αληθινά,
που διαλαλούν των Δαναών οι βασιλιάδες[26]
κι ολοένα η φήμη τα φουντώνει.
Αλίμονο, φοβάμαι αυτό που θα 'ρθει· 270
γιατί ολοφάνερα μπροστά μας
θα χάσει τη ζωή του,
αφού με το τρελό του χέρι
μαύρο σπαθί βαστώντας έσφαξε
τους αλογάρηδες βοσκούς και τα κοπάδια. 275
ΤΕ. Αχ! από κει, από κει μας ήρθε,
ένα κοπάδι φέρνοντας δεμένο·
κι αφού μέσα το λάγιασε, άλλα ζώα
καταγής τα 'σφαζε, κι άλλα πλευροκοπώντας
τα ξέσκιζε στα δυο. Κατόπι 280
παίρνοντας δυο κριάρια μ' άσπρα πόδια,
την κεφαλή του ενός και σύρριζα τη γλώσσα
κόβει και τις πετά μακριά, και τ' άλλο
στης σκηνής του ολόρθο τ' αντιστύλι
το σφιχτοδένει και τρανό λουρί αλογίσο 285
βαστώντας σα διπλό μαστίγιο λυγερό,
το μαστιγώνει με φριχτές βρισιές, που μόνο
δαίμονας του τις έχει μάθει, όχι θνητός.

ΧΟ. Τώρα σκεπάζοντας κανείς το πρόσωπό του,
πρέπει κλεφτά να φύγει ή καθισμένος 290
στους πάγκους των κουπιών και δυνατά
λάμνοντας ν' ανοιχτεί με το θαλασσοδρόμιστο
καράβι. Τέτοιες οι διπλόθρονοι Ατρείδες

απανωτές για μας ρίχνουν φοβέρες. Τρέμω
και να τον συμπονέσω, μήπως βρω 295
το θάνατο με πέτρες χτυπημένος[27]
μαζί μ' αυτόν που μοίρα
τον έχει αδράξει τρομερή.

ΤΕ. Όχι· γιατί σαν τον αψύ νοτιά
που ξέσπασε χωρίς αστροπελέκια 300
φλογάτα, έτσι κι αυτός αιφνίδια ησυχάζει·
και τώρα που ξανάρθε στα μυαλά του,
καινούριες πίκρες έχει·
όταν κοιτάς τις συμφορές
που μόνος σου έκαμες, χωρίς κανένας 305
άλλος γι' αυτές να φταίξει, τότε
πόνος μεγάλος σε παιδεύει.

ΧΟ. Όμως, αν έπαψ' η αρρώστια του, μεγάλη
θα 'ναι, θαρρώ, ευτυχία τούτο· άμα περάσει
το κακό, δε μιλάς γι' αυτό καθόλου. 310

ΤΕ. Και ποιο απ' τα δυο θα προτιμούσες,
αν σ' έβαζε κανένας να διαλέξεις·
να χαιρόσουν εσύ και να 'δινες στους φίλους
θλίψη ή να λυπόσουνα μαζί τους;

ΧΟ. Τα πάθη τα διπλά είναι πιο μεγάλα. 315

ΤΕ. Γι' αυτό λοιπόν κι εμείς πονάμε τώρα
περσότερο, κι ας έχει πάψει η τρέλα.

ΧΟ. Πώς το 'πες; Δεν καταλαβαίνω.

ΤΕ. Όσο τον κάτεχε η μανία, εκείνος
χαιρόταν που βρισκότανε σε τέτοια 320
δεινά, όμως σ' εμάς που έχουμε ακέρια
τα λογικά μας, θλίψη μάς γεννούσε.
Τώρα, καθώς ξεθύμαν' η αρρώστια
κι ανάσανε απ' αυτήν, τον κυνηγάει
πόνος βαρύς κι εμείς όμοια όπως πρώτα 325
θλιβόμαστε. Δεν είναι τούτες πίκρες
διπλές, ενώ ήταν πριν μόνο για έναν;

ΧΟ. Ναι, συμφωνώ μαζί σου, μα φοβάμαι
μήπως θεόσταλτο κακό μας ήρθε·

γιατί μια κι η αρρώστια του έπαψε, πώς τότε 330
δε χαίρεται καθώς όταν την είχε;
ΤΕ. Πρέπει να ξέρεις πώς του έχουν γίνει.
ΧΟ. Η συμφορά πώς άρχισε; Για λέγε
σ' εμάς που για τα πάθη του πονάμε.
ΤΕ. Όσα γενήκαν, όλα θα τα μάθεις, 335
αφού είσαι σύντροφος. Προχωρημένη
ήταν η νύχτα και του στρατοπέδου
τα βραδινά φώτα δεν καίγαν, όταν
δίκοπο ξίφος παίρνοντας εκείνος,
ήθελε δίχως λόγο έξω να πάει. 340
Κι εγώ τόνε μαλώνω και του λέω.
«Τι κάνεις, Αίαντα; Πώς έτσι βγαίνεις
ακάλεστος, χωρίς να σε φωνάξουν
κήρυκες κι ούτε μήνυμα ν' ακούσεις
να κράζει η σάλπιγγα; Ο στρατός όλος 345
τώρα κοιμάται απ' άκρη σ' άκρη». Τότε
μ' αυτά τα λίγα λόγια μου αποκρίθη
που πάντοτε τα ξαναλέν. «Γυναίκα,
η σιωπή στολίδι στις γυναίκες».
Ακούγοντάς τον σώπασα κι εκείνος 350
όρμησε μόνος του έξω. Τα όσα γίναν
εκεί, δεν τα γνωρίζω· μα γυρνώντας
έφερε μέσα ταύρους και κριάρια
πυκνόμαλλα, σκυλιά της στάνης, όλα
μαζί δεμένα. Κι άρχισε να σφάζει, 355
στο σβέρκο άλλα χτυπώντας, άλλα το λαιμό τους
τεντώνοντας και σύγκαιρα τη ράχη
βαθιά κρεοκοπώντας· άλλα πάλι
δετά όπως ήταν, στο κοπάδι ορμώντας,
σα να 'ταν άντρες τα βασάνιζε. Στο τέλος 360
γοργά πετάχτηκε έξω και με κάποιον
ίσκιο[28] μιλούσε, πότε στους Ατρείδες
βαριές σωριάζοντας βρισιές, και πότε
στον Οδυσσέα, ανάκατες με γέλια
πολλά, πως άξια τους είχε αντιπληρώσει 365

το ντρόπιασμα που του έκαναν. Κατόπι
μπαίνει με φόρα στη σκηνή του πάλι
κι αργά και λίγο λίγο ξαναβρίσκει
τα λογικά του· κι όταν είδε γύρω
τη σφαγή να υψώνεται ως τις στέγες, 370
ούρλιαξε το κεφάλι του χτυπώντας·
και στα σφαχτάρια πέφτοντας σωριάστη
απάνω στον αρνίσιο φόνο, με τα νύχια
τα μαλλιά ξεριζώνοντας. Πολλή ώρα
βουβός έτσι καθόταν. Μετά στρέφει 375
σε μένα και ξεστόμιζε φοβέρες
φριχτές, αν όλη δεν του φανερώσω
τη συμφορά που γίνηκε, ρωτώντας
σε ποια θέση βρισκόταν. Κι εγώ τότε,
φίλοι μου, όσα γνώριζα που εγίναν, 380
όλα, περίφοβη, του τα είπα. Εκείνος
ξέσπασε ευθύς σε τέτοιους πικρούς βόγκους,
που δεν ξανάκουσα απ' αυτόν ποτέ μου·
γιατί έλεγε πάντα τέτοιοι θρήνοι
σε δειλούς και μικρόψυχους ταιριάζουν· 385
έτσι χωρίς ξεφωνητά βογκούσε
πνιχτά σαν ταύρος που μουγκρίζει. Τώρα
σε τέτοια μαύρη τύχη βουλιαγμένος,
δίχως ψωμί, δίχως νερό στο σπαραγμένο
κοπάδι ήσυχος κάθεται και κάποιο 390
φαίνεται μελετάει κακό να κάμει.
Γιατί τα βογκητά του και τα λόγια
δείχνουνε κάτι τέτοιο. Γι' αυτό, φίλοι,
εδώ ήρθα· μπείτε μέσα κι αν μπορείτε,
βοηθάτε τον· λυγίζουνε στα λόγια 395
πάντα των φίλων άντρες σαν ετούτον.

ΧΟ. Τέκμησσα, κόρη του Τελεύταντα, όσα
μας λές γι' αυτόν είναι φριχτά, πως έχει
σαλέψει ο νους του από τα πάθη.

ΑΙ. (*από μέσα*) Ώωχ! συμφορά μου. 400

ΤΕ. Χειρότερα σε λίγο θα 'ναι, ως βλέπω·

ή δεν ακούσατε τον Αίαντα τώρα
με τι σπαραχτικές φωνές βογκάει;
ΑΙ. Ώωχ! συμφορά μου.
ΧΟ. Ή άρρωστος είναι λέω ή θα λυπάται 405
θωρώντας μπρος του τι κακό έχει κάνει.
ΑΙ. Άαχ! παιδί μου, παιδί μου.
ΤΕ. Ω! η δύστυχη· Ευρυσάκη,[29] εσένα κράζει
Τι μελετάει; Πού είσαι; Αλίμονό μου.
ΑΙ. Τον Τεύκρο[30] θέλω· πού είναι ο Τεύκρος; Ή όλο 410
τον καιρό του στο κούρσος θα ξοδέψει,
τώρα που εγώ αφανίζομαι εδώ μόνος;
ΧΟ. Στα λογικά του ήρθε νομίζω. Άνοιξε λίγο,
μήπως και κρατηθεί αντικρίζοντάς με.
ΤΕ. Να, σου ανοίγω·[31] δες τι έχει κάμει 415
και σε ποια θέση βρίσκεται κι ο ίδιος.

(*Μέσα στη σκηνή φαίνεται ο Αίαντας*)

ΑΙ. Αχ! φίλοι μου ναύτες, που μονάχα,
μονάχα εσείς από τους φίλους
πιστοί σε μένα μείνατε, κοιτάχτε
τι κύμα τρέλας φονικής 420
με κυκλοζώνει ολούθε.
ΧΟ. Αλίμονο, πολύ σωστά, όπως βλέπω,
τα είπες· μας το δείχνουνε τα έργα
πόσο στ' αλήθεια σάλεψεν ο νους του.

ΑΙ. Αχ! βοηθοί μου εσείς στις ναυτικές 425
τέχνες, που λαμνοκόποι στο καράβι μου
τα πέλαγα αρμενίζατε, μονάχα εσείς
να με γλιτώσετε μπορείτε απ' τα δεινά·
εμπρός, σκοτώστε με.
ΧΟ. Σώπασε· μη γυρεύεις να γιατρέψεις 430
το 'να κακό μ' άλλο κακό και μεγαλώσεις
τη φρίκη πιο πολύ της δυστυχίας.

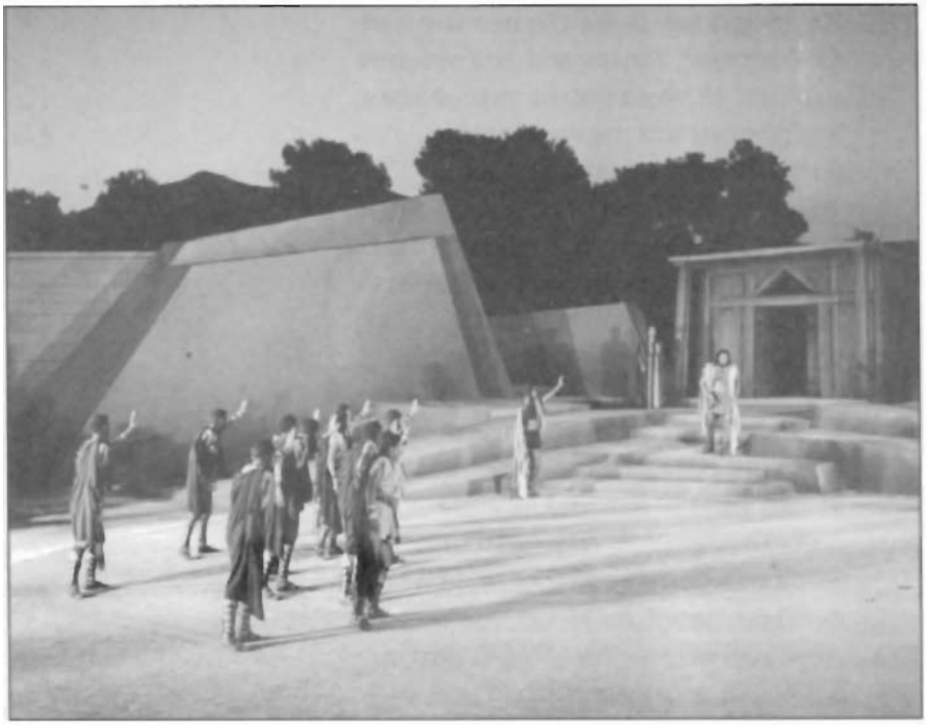

Εθνικό Θέατρο – Επίδαυρος 1961
Αίας: Θάνος Κωτσόπουλος
Τέκμησσα: Ελένη Ζαφειρίου
Χορός
Σκηνοθεσία: Τάκης Μουζενίδης
(Αρχείο Τ. Μουζενίδη)

ΑΙ. Με βλέπεις τον αντρειωμένο
με την αδείλιαστη καρδιά,
τον άφοβο στις άγριες μάχες 435
να δείχνω χέρι τρομερό
στα ήμερα ζώα; Αλίμονο,
με περγελούν, τι ντρόπιασμα για μένα!
ΤΕ. Αφέντη μου Αίαντα, μην ξεστομίζεις,
σε ικετεύω, τέτοια λόγια. 440
ΑΙ. Δεν πας έξω; Δε φεύγεις από δω; Αχ! αχ!

ΤΕ. Στ' όνομα των θεών, έλα στο νου σου.
ΑΙ. Ω! δύστυχος, που άφησα να ξεφύγουν
μέσ' απ' τα χέρια μου οι καταραμένοι
και ρίχτηκα στα στριφοκέρατα 445
βόδια και στα λαμπρά κοπάδια,
το μαύρο χύνοντάς τους αίμα.
ΤΕ. Γι' αυτά που γίναν τι λυπάσαι; Τώρα
τίποτα δε μπορεί πια να τ' αλλάξει.
ΑΙ. Άα! γιε του Λαέρτη, που όλα 450
τα βλέπεις κι είσαι πάντα
στα σκοτεινά έργα δουλευτής,
το πιο σιχαμερό μες στο στρατό
ξέπλυμα, τώρα θα γελάς
κι από χαρά θ' αναγαλλιάζεις. 455
ΧΟ. Σα θέλουν οι θεοί, γελά και κλαίει καθένας.
ΑΙ. Μπροστά μου να τον έβλεπα, κι ας είμαι
σε τέτοια μαύρη συμφορά. Άα, άα.
ΧΟ. Λόγο μην πεις μεγάλο·[32] σε τι μαύρη
βρίσκεσαι δυστυχία δε βλέπεις; 460
ΑΙ. Ω! Δία, των προγόνων μου πατέρα,[33]
πώς θα γινόταν τον πανάθλιο,
τον τρισπανούργο εχθρό μου ν' αφανίσω
και τους διπλούς αντάμα βασιλιάδες
κι έπειτα να χανόμουνα κι εγώ. 465
ΤΕ. Αυτές αν κάνεις τις ευχές, ζήτησε τότε
να πάω κι εγώ μαζί σου· τι τη θέλω
τη ζωή μου, εσύ άμα θα πεθάνεις;
ΑΙ. Άα!
Ω! σκοτεινιά θανάτου, φως δικό μου, 470
μαυρίλα του Άδη, υπερλαμπρη για μένα,[34]
πάρτε με κάτοικό σας, πάρτε με,
δεχτείτε με· γιατί ούτε στους θεούς
ούτε και στους λιγόζωους ανθρώπους
είμαι άξιος πια τα μάτια μου να στρέψω 475
για βοήθεια· αλλά του Δία η κόρη,
η παντοδύναμη θεά,[35] με σπρώχνει,

με βάσανα φριχτά, σ' αφανισμό.
Πού να ξεφύγω;
Πού να πάω να μείνω, 480
αφού τα πάντα, φίλοι μου, χαμένα·
κοντά μου η τιμωρία, στοίβες γύρω
της τρέλας μου τα ξώφρενα κυνήγια
κι ο στρατός όλος με σπαθιά στα χέρια
δίκοπα να με θανατώσει. 485

ΤΕ. Α! η δύστυχη, γενναίος άντρας τέτοια
λόγια να λέει που ποτές ως τώρα
δε θα σκεφτόταν καν να ξεστομίσει.

ΑΙ. Άα!
Στενά κυματοβούιστα, 490
βραχοσπηλιές της ακροθαλασσιάς,
χλωρό λιβάδι πλάι στο κύμα,
πολύν καιρό και χρόνους μακρινούς
γύρω στην Τροία με κρατούσατε·
μα τώρα πια, όχι ζωντανό· 495
αυτό ας το ξέρει κάθε φρόνιμος.[36]
Γειτονικές νεροσυρμές
του Σκάμαντρου,[37] τόσο καλές
για τους Αργείους, τον άντρα ετούτον
δε θ' αντικρίσετε ξανά, 500
–θα πω λόγο μεγάλο–
που σαν κι αυτόν κανένα η Τροία
δεν είδε μέσα στον φερμένο
στρατό απ' τη χώρα της Ελλάδας·
τώρα έτσι απομένω ατιμασμένος. 505

ΧΟ. Μήτε μπορώ να σ' εμποδίσω, μήτε
και να σ' αφήσω να μιλάς, αφού έχεις
σε τέτοιες μαύρες συμφορές βουλιάξει.

ΑΙ. Αι, αι·[38] ποιος θα το πίστευε πως έτσι
βαλμένο στ' όνομά μου θα ταιριάζει 510
στα πάθη μου· τι δυο φορές μου πρέπει

και τρεις να κράζω αιαι, μια και με βρήκαν
χαλασμοί τέτοιοι, εμένα που ο γονιός μου
πήρε απ' αυτήν εδώ τη γη της Ίδης,[39]
πρώτος μες σ' όλο το στρατό, τα πρώτα 515
βραβεία[40] και φορτωμένος λαμπρή δόξα
γύρισε στην πατρίδα του· κι ο γιος του
εγώ, στον ίδιο τόπο της Τρωάδας
φτασμένος ύστερα κι όχι πιο λίγη
δείχνοντας απ' αυτόν αντρεία κι έργα 520
μικρότερα καθόλου, ντροπιασμένος
χάνομαι απ' τους Αργείους. Όμως έχω
τη γνώμη πως καλά το ξέρω ετούτο.
Αν ζούσ' ο Αχιλλέας κι ήταν να κρίνει
ποιος θ' άξιζε για την παλικαριά του 525
τα όπλα του να λάβει, κανείς άλλος
εξόν εμένα δε θα τα 'παιρνε· μα τώρα
σ' έναν πανούργο τα 'δωσαν οι Ατρείδες,
καταφρονώντας τη δικιά μου αξία.
Κι αν δεν ξεστράτιζαν απ' το σκοπό τους 530
τα μάτια μου κι ο σαλεμένος νους μου,
δε θ' αποφάσιζαν αυτοί γι' άλλον κανένα.
Τώρα η ανίκητη θεά, του Δία
η γοργομάτα θυγατέρα, καθώς είχα
πάνω σ' αυτούς το χέρι μου απλωμένο, 535
με παραλόισε βυθίζοντάς με
σε λυσσασμένη αρρώστια, ώστε τα χέρια
να αιματοβάψω σε κοπάδια τέτοια·
κι εκείνοι αναγελούν που αθέλητά μου
γλίτωσαν· ο θεός αν σε τυφλώνει, 540
τότε απ' τον δυνατό ο δειλός ξεφεύγει.
Και τώρα τι να κάμω πια, όταν όλοι
στα φανερά οι θεοί μ' εχθρεύονται, όταν
των Ελλήνων με μισεί ο στρατός κι η Τροία
ολάκερη κι οι κάμποι ετούτοι; Πίσω 545
να φύγω στην πατρίδα μου, το Αιγαίο
πέλαγο να περάσω, τους Ατρείδες

μόνους και το καραβοστάσι παρατώντας;
Και με τι μάτια το γονιό μου Τελαμώνα
θα δω; Πώς η καρδιά του θα βαστάξει 550
να μ' αντικρίσει μπρος του μ' άδεια χέρια
δίχως βραβεία παλικαριάς,[41] που εκείνος
πήρε γι' αυτά λαμπρό στεφάνι δόξας;
Όχι, δεν το μπορώ. Αλλά να χιμήξω
στους Τρωαδίτες κάτω από το κάστρο, 555
μονάχος μου να χτυπηθώ μαζί τους
κι αφού κάποιο κατόρθωμα πετύχω,
το θάνατο να βρω στο τέλος; Μα έτσι
τρανή χαρά θα δώσω στους Ατρείδες.
Δε γίνεται, όχι. Πρέπει να 'βρω τρόπο 560
και στο γέρο γονιό μου ν' αποδείξω
πως όντας γιος του εγώ, δειλός δεν είμαι.
Είναι ντροπή στον άντρα να γυρεύει
πολύν καιρό να ζήσει, όταν δε βλέπει
καμιά αλλαγή στις πίκρες του. Ποια τάχα 565
μπορεί χαρά να δώσει η κάθε μέρα,
αφού κοντά στο θάνατο μας φέρνει,
κι ας δείχνει πως τον αναβάλλει; Διόλου
δε λογαριάζω εκείνον που ζεσταίνουν
κούφιες ελπίδες. Πρέπει ή τιμημένος 570
ο ακέριος άνθρωπος να ζει ή και πάλι
με τιμή να πεθαίνει.[42] Ό,τι 'χα το 'πα.

ΧΟ. Τα λόγια που είπες, Αίαντα, κανένας
δε θα τα λογαριάσει ξένα, μα δικά σου.
Γαλήνεψε όμως κι άφησε τους φίλους, 575
όλες τις μαύρες σου έγνοιες παρατώντας,
να διαφεντέψουν όσα έχεις στο νου σου.

ΤΕ. Αίαντα αφέντη μου, χειρότερο δεν είναι
κακό για τους ανθρώπους απ' την τύχη
που τη γεννά η ανάγκη. Να, κι εμένα 580
λεύτερος ήταν ο γονιός κι απ' όλους
τους Φρύγες[43] ο πιο πλούσιος· όμως τώρα
εγώ 'μαι σκλάβα. Τι έτσι αποφασίσαν

οι θεοί και το χέρι σου. Για τούτο
μια κι έγινα γυναίκα σου, φροντίζω 585
για το καλό σου και στου Εφέστιου[44] Δία
τ' όνομα σ' εξορκίζω και στο γάμο
που μας έχει ενώσει, να μη στέρξεις
λόγια πικρά ν' ακούσω απ' τους εχθρούς σου,
σκλάβα σε κάποιον αν μ' αφήσεις. 590
Γιατί αν εσύ χαθείς κι έτσι μ' αφήσεις,
τότε να ξέρεις πως κι εμέ θ' αρπάξουν
την ίδια εκείνη μέρα με τη βία
οι Αργίτες και μαζί με το παιδί σου
την άχαρη σκλαβιά θα δοκιμάσω. 595
Κι απ' τους αφέντες κάποιος πικρά λόγια
θα ρίχνει για να με πληγώνει. «Ιδέστε[45]
του Αίαντα την ομόκλινη, που πρώτος
ήτανε του στρατού, ποιαν άθλια τώρα
σκλάβα ζωή θα ζήσει μπρος σ' εκείνη 600
την πρωτινή της ευτυχία». Τέτοια
θα λέει· κι η συμφορά θα με σπαράζει,
κι εσέ και τη γενιά σου θ' ατιμάζουν
τα λόγια τούτα. Έπειτα σκέψου πόσο
ντρόπιασμα στον πατέρα σου θα δώσεις 605
σε γηρατειά πικρά σαν τον αφήσεις,
πόση ντροπή στη μάνα σου, με τόσα
χρόνια να τη βαραίνουν, που όλη μέρα
παρακαλάει τους θεούς στο σπίτι
να της γυρίσεις ζωντανός· λυπήσου 610
το γιο σου, βασιλιά, που αν του λείψουν,
χωρίς εσένα, όσες φροντίδες θέλουν
τ' ανήλικα, θα μεγαλώσει μόνος
στα χέρια ορφανοτρόφων, όχι φίλων·
και τι κακό για κείνον ο χαμός σου 615
μα και για μένα. Τι εγώ δεν έχω
να στρέψω αλλού τα μάτια, παρά μόνο
σ' εσένα. Γιατί εσύ με το κοντάρι
την πατρίδα μου αφάνισες και μοίρα

ξένη[46] μου πήρε μάνα και πατέρα 620
νεκρούς να κατοικήσουνε στον Άδη.
Τι θα 'χω για πατρίδα μου, ποια πλούτη
άμα χαθείς εσύ; Από σε η ζωή μου
κρέμεται. Μην ξεχνάς κι εμένα· πρέπει
ο άντρας να θυμάται, αν έχει κάποια 625
γευτεί χαρά. Γιατί 'ναι η χάρη πάντα
που γεννά την αντίχαρη· όμως όποιος
το καλό που λαβαίνει αποξεχνάει,
ποτέ του αυτός καλής γενιάς δε θα 'ναι.

ΧΟ. Αίαντα, θα 'θελα σπλαχνιά γι' αυτήν να νιώθεις 630
καθώς εγώ· τα λόγια της σωστά θα βρίσκεις.[47]

ΑΙ. Σωστά και παραπάνω, μόνο αν κάνει
με προθυμία αυτό που θα προστάξω.

ΤΕ. Αίαντα αγαπημένε, θα υπακούσω.

ΑΙ. Φέρε λοιπόν εδώ να δω το γιο μου. 635

ΤΕ. Φοβήθηκα κι αλλού τον έχω στείλει.

ΑΙ. Γι' αυτά μου τα δεινά ή γι' άλλη αιτία;

ΤΕ. Τρόμαξα για τον δύστυχο, μην έβρει
το θάνατο, αν σε συναντούσε.

ΑΙ. Θα 'ταν κι αυτό της σκοτεινής μου τύχης. 640

ΤΕ. Γνοιάστηκα εγώ, το κακό να προλάβω.

ΑΙ. Σωστή σου η πράξη κι η φροντίδα.

ΤΕ. Τι άλλο να κάνω πες για το καλό σου;

ΑΙ. Φέρ' τον μπροστά μου να τον δω, να του μιλήσω.

ΤΕ. Μα εδώ κοντά είναι, οι δούλοι τον προσέχουν. 645

ΑΙ. Τι αργοπορεί λοιπόν και δε ζυγώνει;

ΤΕ. Γιε μου, ο πατέρας σου σε κράζει· δούλε
που τον βαστάς, έλα και φέρ' τον.

ΑΙ. Σ' έναν που δεν ακούει μιλάς ή που ζυγώνει;

(*Έρχεται ο δούλος με τον Ευρυσάκη*)

ΤΕ. Να, τον οδηγάει ο σκλάβος μπρος μας. 650

ΑΙ. Σήκωσέ τον και φέρε τον κοντά μου·
καθόλου δε θα φοβηθεί κοιτώντας

το φρέσκο τούτο φόνο, άμα λογιέται
στ' αλήθεια γιος δικός μου. Τι από τώρα
στις σκληρές του πατέρα του συνήθειες 655
πρέπει ν' αναθραφεί και να του μοιάσει.
Πιότερο ευτυχισμένος από μένα,
παιδί μου, να 'σαι, μα όμοιος σ' όλα τ' άλλα
και κακός δε θα γίνεις. Σε ζηλεύω
τώρα για τούτο, που καμιά δε νιώθεις 660
από τις συμφορές αυτές. Γιατί όταν
τίποτα δεν καταλαβαίνεις, είναι
χαρούμενη η ζωή σου, ώσπου να μάθεις
τη χαρά και τη θλίψη. Κι άμα φτάσεις
σ' αυτό, θα πρέπει στους εχθρούς να δείξεις 665
του γονιού σου, ποιος είσαι και ποιος σ' έχει
γεννήσει. Ως τότε ας έχεις για βοσκή σου
της ξεγνοιασιάς τ' ανάλαφρο αεράκι,
τη νέα ψυχή σου θρέφοντας κι ας είσαι
της μάνας σου χαρά κι ελπίδα. Ξέρω 670
πως απ' τους Αχαιούς δε θα τολμήσει
με προσβολές πικρές να σε πειράξει
κανένας, κι ας μην είμαι πια κοντά σου.
Τέτοιο για σένα φύλακα προστάτη
θ' αφήσω ακούραστο για να σε θρέψει, 675
τον Τεύκρο, που όμως τώρα κυνηγώντας
εχθρούς, μακριά πλανιέται. Μα κι απ' όλους
εσάς, πολεμιστές μου ασπιδοφόροι,
θαλασσινή γενιά, την ίδια χάρη
ζητάω, την εντολή μου να του πείτε. 680
Γυρνώντας στην πατρίδα, το παιδί μου
στο γέροντα να δώσει Τελαμώνα
και στη μάνα μου Ερίβοια, κι εκείνο
να τους γεροκομήσει ως τη στερνή τους
ώρα που θα κατέβουνε στον Άδη. 685
Και τα όπλα μου κανείς αγωνοθέτης
στους Αχαιούς μη βάλει για βραβείο
μήδε κι αυτός[48] που γίνηκε ο χαμός μου.

Μα εσύ, Ευρυσάκη γιε μου, που έχεις πάρει
τ' όνομα απ' την εφτάδιπλην ετούτη 690
και δυνατήν ασπίδα, κράτησέ την
να τη στριφογυρνάς απ' τη λαβή της·
τ' άλλα μου όπλα να ταφούν μαζί μου.
Γρήγορα πάρε το παιδί και κλείσε
τη θύρα και μην κλαις εδώ μπροστά μου. 695
Τι αρέσουν πάντα στη γυναίκα οι κλάψες.
Κλείσε γοργά. Ο σοφός γιατρός δεν πρέπει
τη συμφορά με θρήνους να ξορκίζει,
όταν μαχαίρι μόνο τη γιατρεύει.

ΧΟ. Φοβάμαι ακούγοντας τέτοια βιασύνη. 700
Κι ούτε μ' αρέσει γλώσσα ακονισμένη.

ΤΕ. Αφέντη μου Αίαντα, τι σκέφτεσαι να κάμεις;

ΑΙ. Μη με ρωτάς, μην εξετάζεις· είναι
μεγάλο πράγμα φρόνηση να δείχνεις.

ΤΕ. Αχ! τρέμω, στο παιδί σου σ' εξορκίζω 705
και στους θεούς, να μη μας παρατήσεις.

ΑΙ. Ενόχληση μου φέρνεις. Δεν το ξέρεις
πως δε χρωστάω στους θεούς τίποτα τώρα;

ΤΕ. Σώπασε, σώπα.

ΑΙ. Μίλα σε κάποιον που σ' ακούει. 710

ΤΕ. Εσύ δε θα μ' ακούσεις;

ΑΙ. Πολλά, πάρα πολλά τα λόγια σου είναι.

ΤΕ. Γιατί φοβάμαι, αφέντη.

ΑΙ. Ε! δε θα κλείσετε γοργά τη θύρα;

ΤΕ. Μαλάκωσε, για τους θεούς. 715

ΑΙ. Ανόητα σκέφτεσαι, θαρρώ, αν λογιάζεις
τώρα το χαρακτήρα μου ν' αλλάξεις.

(*Τα παραπετάσματα της σκηνής κλείνουν*)

ΧΟ. Ω! δοξασμένη Σαλαμίνα,
στο βουερό το κύμα εσύ
πασίχαρη θρονιάζεσαι 720
και ξακουστή πάντοτε σ' όλους·

μα ο δύστυχος εγώ πολύν καιρό,
χειμώνα καλοκαίρι, μήνες
αμέτρητους, εδώ στης Ίδης
τη γη πλαγιάζω κι ολοένα 725
τα βάσανα με λιώνουν, τόσα
χρόνια και χρόνια, κι ένας φόβος
με τυραννάει πως κάποια μέρα
πριν απ' την ώρα μου θα φτάσω
στο φοβερό, τρισκότεινο Άδη. 730

Όμως εξόν απ' όλα τούτα, δίχως
γιατρειά τον Αίαντα άρρωστο έχω,
γιατί βαριά τον συντροφεύει,
αλίμονο, τρέλα θεόσταλτη·
αυτός που κάποτε έστειλες 735
στον πόλεμο γιομάτο αντρειοσύνη,
τώρα στις ερημιές του νου του
πλανιέται αλλοπαρμένος, φέρνοντας
στους φίλους θλίψη ασήκωτη.
Οι πρωτινές παλικαριές του 740
πάνε χαμένες, ουδέ βρίσκουν
καμιάν αντίχαρη απ' τους μισητούς
εχθρούς του Ατρείδες.

Κι αλήθεια η μάνα του η γριά,
που την ασπρίσαν τα περίσσια 745
χρόνια και τα γεράματα,
όταν ακούσει πως αρρώστια
του 'χει σαλέψει το μυαλό,
φριχτό θα σύρει μοιρολόι
κι όχι αηδονιού πικρή λαλιά, 750
μόνο θρηνώντας με στριγκλιές η δύστυχη
τα στήθια θα χεροχτυπά
και τα λευκά μαλλιά της θα τραβάει.

Κάλλιο ας τον κρύψει ο Άδης,

αφού γιατρειά δεν έχει αυτός, 755
που πρώτος μέσα στους πολύπαθους
Αργίτες απ' την πατρική γενιά του,
δεν ακλουθεί τώρα τους δρόμους της,
μα ξεστρατίζει. Δύσμοιρε πατέρα,
ποια συμφορά μένει να μάθεις 760
για το παιδί σου· τέτοια που κανέναν
από τους θεϊκούς Αιακίδες[49]
ποτέ δεν βρήκε, εξόν το γιο σου.

(*Ο Αίαντας βγαίνει από τη σκηνή*)

ΑΙ. Ο χρόνος ο αναρίθμητος και μέγας
φέρνει στο φως όλα τα κρύφια κι όταν 765
τα φανερώσει, πάλι τα σκεπάζει·
αιφνίδιο κι αναπάντεχο δεν είναι
τίποτα, μα κι ο πιο μεγάλος όρκος
κι η θέληση η τρανή λυγίζουν. Έτσι
κι εγώ που πρώτα αλύγιστή 'χα γνώμη, 770
καθώς βαμμένο σίδερο έχω μαλακώσει
στα παρακάλια της γυναίκας τούτης·
λυπάμαι στους εχθρούς να την αφήσω
χήρα και μ' ορφανό παιδί. Θα πάω
και θα λουστώ εκεί πέρα στα λιβάδια 775
στ' ακρόγιαλο κοντά, για να ξεπλύνω
το μολυσμένο απ' τη σφαγή κορμί μου
κι απ' το βαρύ θυμό για να ξεφύγω
της θεάς. Ύστερα θα βρω ένα μέρος
που δεν πατάει ποτέ ποδάρι ανθρώπου 780
κι αυτό το πάρα μισητό σπαθί[50] μου
βαθιά στη γη θα χώσω, όπου κανένας
δε θα το ξαναδεί, μονάχα ο Άδης
κι η νύχτα ας το φυλάγουν εκεί κάτω.
Γιατί από τότε που μου το 'χει δώρο 785
χαρίσ' ο Έκτορας, ο πιο μεγάλος
εχθρός μου, απ' τους Αργείους καλό δεν είδα.

Κι η παροιμία είναι σωστή που λέει·
τα δώρα των εχθρών δεν είναι δώρα
μήτε ωφελούν. Γι' αυτό από δω και πέρα 790
μπρος στους θεούς να υποχωρώ θα μάθω
και σεβασμό να δείχνω τους Ατρείδες.
Είναι αρχηγοί μας, πρέπει να υπακούμε.
Και πώς αλλιώς; Μπροστά στην εξουσία
τα πιο τρανά και φοβερά λυγάνε. 795
Οι χιονοσκέπαστοι χειμώνες δίνουν
θέση στο καρποφόρο καλοκαίρι·
αλλάζει ο σκοτεινός κύκλος της νύχτας
μπρος στην ημέρα που λαμπροφωτάει·
κι οι ακράτητες πνοές του ανέμου αφήνουν 800
τον πόντο το βουερό να γαληνέψει·
κι ακόμη ο παντοκράτορας ο ύπνος,
όσα βαστάει δεμένα, τα ξελύνει
κι ούτε που τα κρατά πάντοτες έτσι.
Πώς να μη μάθω εγώ φρόνηση να 'χω; 805
Τώρα, μια και διδάχτηκα πριν λίγο,
για τον εχθρό θα νιώθω τόσο μίσος,
όσο σα να 'ταν φίλος μου να γίνει
ξανά, μα και τον φίλο τόσο μόνο
θα υπηρετώ με προθυμία, σα να 'ταν 810
φίλο παντοτινό να μην τον έχω.
Γιατί στους πιο πολλούς ανθρώπους πίστη
δεν έχει το λιμάνι της φιλίας.
Όμως αυτά καλά θα πάνε· εσύ γυναίκα,
μπαίνοντας μέσα ευχήσου να τα φέρουν 815
όλα δεξιά οι θεοί ως το τέλος, όπως
κι η καρδιά μου ποθεί. Κι εσείς συντρόφοι,
τα ίδια μ' αυτήν να κάνετε κι ακόμη,
σα θα γυρίσει ο Τεύκρος, να του πείτε
να φροντίσει για μένα και να δείξει 820
καλοσύνη σ' εσάς. Τι εγώ θα πάω
εκεί που πρέπει· εσείς ό,τι σας λέω
να πράξετε και γρήγορα για μένα

θα μάθετε πως έχω πια σωθεί,[51] όσο
κι αν με κυκλώνει τώρα η δυστυχία. 825

(*Ο Αίαντας φεύγει. Η Τέκμησσα μπαίνει στη σκηνή*)

ΧΟ. Τινάζομαι απ' την τρίσβαθη χαρά
κι αναγαλλιάζοντας πετώ.
Έι, Πάνα,[52] Πάνα, θαλασσόβρεχτος
ζύγωσε, Πάνα, ω! Πάνα,
απ' της χιονόσκεπης Κυλλήνης 830
τις πέτρινες πλαγιές, αφέντη,
που των θεών το χοροστάσι στήνεις,

Εθνικό Θέατρο – Επίδαυρος 1961
Χορός Αίαντος
Σκηνοθεσία: Τάκης Μουζενίδης
(Αρχείο Τ. Μουζενίδη)

συντρόφεψέ με μ' αυτοδίδαχτους της Νύσας
και της Κνωσού χορούς.[53]
Τώρα κι εγώ γυρεύω να χορέψω. 835
Κι ο Απόλλωνας, της Δήλου[54] ο βασιλιάς,
ολόφαντος ας φτάσει από το πέλαγο
της Ικαριάς μαζί μου εδώ κι ας είναι
πάντα καλός για μένα.

Έδιωξ' ο Άρης απ' τα μάτια μου 840
τη μαύρη συννεφιά της θλίψης.
Έι, έε. Στα γοργοκίνητα
καράβια θ' απλωθεί ξανά
χαρμόσυνο το φως, ω! Δία,
γιατί λησμόνησε τα βάσανά του 845
ο Αίαντας πια κι έχει σωστά
τελειώσει τις θυσίες του στους θεούς
με σέβας και ταπεινοσύνη.
Τα πάντα ο δυνατός μαραίνει χρόνος
και τίποτα δε θα 'λεγα αναπάντεχο, 850
μια κι έτσι ο Αίαντας ξαφνικά
τη γνώμη του άλλαξε, θυμό κι αμάχη
για τους Ατρείδες παρατώντας.[55]

(*Έρχεται ο αγγελιαφόρος*)

ΑΓΓΕΛΙΑΦΟΡΟΣ
Φίλοι μου, πρώτα θέλω το μαντάτο
να σας πω· μόλις γύρισεν ο Τεύκρος 855
απ' της Μυσίας[56] τα όρη και στη μέση
του στρατοπέδου ως ζύγωσε που ολόρθη
στέκει η σκηνή του στρατηγού, οι Αργίτες
άρχισαν όλοι να τον βρίζουν· γιατί όπως
τον αντικρίσαν να 'ρχεται, απ' ολούθε 860
τον κύκλωσαν και φοβερές βλαστήμιες
του πέταγε ο καθένας· τον ελέγαν
αδερφό του τρελού που 'χε λογιάσει

κακό για το στρατό και πως ο ίδιος
με το κορμί ολοπόρφυρο απ' τις πέτρες 865
το χαμό δε θα γλίτωνε· ώσπου φτάσαν
να σύρνουν απ' τις θήκες τα σπαθιά τους.
Αλλά έπαψ' η αμάχη τους που τόσο
κόρωσε, γιατί οι γέροντες με λόγια
μαλακά τους επράυναν. Μα πού είναι 870
ο Αίαντας να του πω γι' αυτά; Τι πρέπει
να τα λες όλα πάντα στους αφέντες.

ΧΟ. Δεν είναι μέσα, μα έφυγε πριν λίγο,
γιατί άλλαξε φέρσιμο κι ιδέες.

ΑΓ. Άαχ! μ' έστειλεν αργά κείνος που μ' έχει 875
σταλμένο εδώ ή και ξάργησα να φτάσω.

ΧΟ. Και τι δεν έγινε στο έργο ετούτο;

ΑΓ. Πρόσταξε ο Τεύκρος έξω απ' τις σκηνές του
ο Αίαντας να μη βγει πριν έρθει ο ίδιος.

ΧΟ. Έφυγε τώρα και την πιο καλή του 880
απόφαση έχει πάρει, να φιλιώσει
με τους θεούς, σβήνοντας το θυμό του.

ΑΓ. Ανόητα πέρα ως πέρα αυτά τα λόγια,
αν βέβαια στα σωστά μαντεύει ο Κάλχας.[57]

ΧΟ. Τι είπες; Γι' αυτό το πράγμα τι γνωρίζεις; 885

ΑΓ. Ετούτα ξέρω, γιατί εκεί βρισκόμουν.
Παράμερα πηγαίνοντας ο Κάλχας
από τη σύναξη των βασιλιάδων
κι απ' τους Ατρείδες ξέχωρα, μ' αγάπη
του Τεύκρου πιάνοντας το δεξί χέρι, 890
του 'πε και τον εξόρκιζε, με κάθε
τρόπο, τη μέρα τούτη που φωτάει,
τον Αίαντα στις σκηνές του να κρατήσει
κι όξω μην τον αφήσει να 'βγει, αν θέλει
να τον δει πάλι ζωντανό. Μονάχα 895
στη μέρα τη σημερινή, όπως είπε,
της θεϊκιάς θα τόνε κυνηγήσει
Αθηνάς ο θυμός.[58] Τι σε μεγάλες,
έλεγε ο μάντης, πέφτει δυστυχίες,

θεοσταλμένες, όποιος περηφάνια 900
δείχνει ανωφέλευτη, που ενώ εγεννήθη
μ' ανθρώπινα μυαλά, δεν έχει γνώμες
ταιριαστές για τον άνθρωπο. Γιατί εκείνος
όταν απ' την πατρίδα του κινούσε,
ανέμυαλος εφάνηκε, παρ' όλο 905
που γνωστικά τού μίλαγε ο γονιός του.
Τα λόγια τού είπε αυτά. «Να θες, παιδί μου,
με το κοντάρι να νικάς και πάντα
με το θεό βοηθό σου». Του αποκρίθη
ανόητα, καυχησάρικα. «Πατέρα, 910
κι ο αδύναμος θα μπόραε να νικήσει
με τη βοήθεια των θεών· μα εγώ πιστεύω
δίχως αυτούς, μονάχος μου, τη δόξα
πως θα κερδίσω».[59] Έτσι καυχιόταν. Κι όταν,
για δεύτερη φορά, του 'δινε θάρρος 915
η θεϊκή Αθηνά, φωνάζοντάς του
με φονικό το χέρι καταπάνω
στους εχθρούς να χιμήξει, τότες ένα
λόγο φριχτό κι ανάκουστο της είπε.
«Βασίλισσα, στους άλλους τους Αργείους 920
να σταθείς παραστάτης· η δικιά μας
εδώ η μεριά ποτέ δε θα λυγίσει».[60]
Με τέτοια λόγια και με φρένα που 'ναι
ψηλότερα απ' τον άνθρωπο, εφορτώθη
την άγρια της θεάς οργή. Μα ωστόσο 925
τη μέρα τούτη αν ζει, με τη βοήθεια
του θεού θα τον σώσουμε ίσως· τόσα
μας είπε ο μάντης· παρευθύς ο Τεύκρος
με στέλνει από τη σύναξη σε σένα
μ' αυτές τις εντολές του να εκτελέσεις. 930
Κι αν δεν πετύχουμε, ζωή δεν έχει
ο Αίαντας, σοφός αν είναι ο Κάλχας.

ΧΟ. Ω! δόλια Τέκμησσα, δυστυχισμένη,
έλα και δες τι λόγια λέει ετούτος·
στο κόκαλο έχει φτάσει το μαχαίρι 935

και δεν μπορεί να χαίρεται κανένας.
ΤΕ. Γιατί πάλι τη δύσμοιρη που μόλις
γαλήνεψα απ' τα μαύρα βάσανά μου,
με ξεσηκώνετε με τόση βιάση;
ΧΟ. Άκουσε τούτον, για τον Αίαντα φέρνει 940
μαντάτο που με κάνει να τρομάζω.
ΤΕ. Αλίμονο, τι λες; Πάμε χαμένοι;
ΑΓ. Για σε δεν ξέρω, για τον Αίαντα όμως,
απ' τη σκηνή του αν έφυγε, φοβάμαι.
ΤΕ. Είναι έξω βέβαια κι όσα λες με σκιάζουν. 945
ΑΓ. Προστάζει ο Τεύκρος· μέσα στη σκηνή του
κλεισμένο εκείνον να 'χουμε και μήτε
να τον αφήσουμε ποτέ μονάχο.
ΤΕ. Πού είναι ο Τεύκρος και γιατί τα λέει;
ΑΓ. Ήρθε πριν λίγο και θαρρεί πως θα 'ναι 950
θάνατος για τον Αίαντα το φευγιό του.
ΤΕ. Αχ! η δυστυχισμένη, ποιος του τα είπε;
ΑΓ. Ο μάντης Κάλχας πως ετούτη η μέρα
στον Αίαντα θάνατο ή ζωή θα φέρει.
ΤΕ. Ω! συμφορά μου, φίλοι μου, βοηθάτε 955
στη σκληρή τύχη που με περιζώνει·
τρεχάτε σεις γοργά να φτάσει ο Τεύκρος,
τραβάτε σεις στ' ακρόγιαλα της δύσης,
και στης ανατολής εσείς, ζητώντας
να βρείτε αυτόν που βγήκε για κακό του. 960
Το 'νιωσα τώρα, μ' έχει ξεγελάσει
κι απ' την παλιά του αγάπη 'μαι διωγμένη.
Παιδί μου, τι να κάνω; Έτσι δεν πρέπει
να μείνω αργή· θα τρέξω όπου μπορέσω.
Δεν έχουμε καιρό· μπρος, να βιαστούμε. 965
Να μην αργούμε, αν θέλουμε τον άντρα
να σώσουμε που τρέχει να πεθάνει.
ΧΟ. Να, τρέχω κιόλας κι όχι μόνο λόγια·
γρήγορα πόδια, γρήγορο έργο φέρνουν.[61]

(*Φεύγουν όλοι. Αλλάζει το σκηνικό. Εμφανίζεται ο Αίαντας. Προχωρεί στη μέση της σκηνής και στήνει όρθιο ένα ξίφος*)

ΑΙ. Να, ολόρθος καρτερεί ο φονιάς μου κι όσο 970
παίρνει πιο κοφτερός, αν κανείς έχει
καιρό τέτοια να σκέφτεται· είναι δώρο
του Έκτορα, του πάρα μισητού μου
απ' όλους τους εχθρούς που 'χω αντικρίσει.
Στην εχθρική τη γη της Τροίας μπηγμένος 975
στέκεται τώρα, αφού σιδεροφάγο
τον τρόχισεν ακόνι και τον έχω
γερά στεριώσει μες στο χώμα, που έτσι
φίλος να μου γενεί και να μου δώσει
το θάνατο γοργά. Λοιπόν στα πάντα 980
είμαι έτοιμος. Κατόπι, ω! Δία, πρώτος
εσύ, καθώς ταιριάζει, βοήθησέ με,
χάρη μεγάλη δε θα σου ζητήσω.
Στείλε μαντατοφόρο για να πάει
στον Τεύκρο το κακό μαντάτο, πρώτος 985
να με σηκώσει αυτός, ως θα 'χω πέσει
στο αιματοραντισμένο ετούτο ξίφος
και μη με δει πρωτύτερα κανένας
απ' τους εχθρούς μου κι έτσι με πετάξουν
στα σκυλιά να με φάνε και τα όρνια. 990
Τόσα μονάχα, Δία, σου γυρεύω·
κι εσένα, τον Ερμή[62] του Κάτω Κόσμου
που συνοδεύεις τις ψυχές, παρακαλάω
δίχως σπασμούς γλυκά να με κοιμίσεις,
όταν με πήδημα γοργό θα σκίσω 995
στο σπαθί τούτο απάνω το πλευρό μου.
Κράζω και τις παρθένες βοηθούς μου
τις αιώνιες που πάντοτε επιβλέπουν
τα πάθη των θνητών, τις γοργοπόδες
σεβάσμιες Ερινύες[63] για να μάθουν 1000
τον έρμο πώς μ' αφάνισαν οι Ατρείδες.
Κι αυτούς τους άτιμους αρπάζοντάς τους
φριχτά να εξολοθρέψουν, κι όπως βλέπουν
με τα ίδια μου τα χέρια να πεθαίνω,
έτσι να πάν' σφαγμένοι απ' τα παιδιά τους. 1005

ΔΗΠΕΘΕ Κομοτηνής 1992
Αίας: Στέφανος Κυριακίδης
Σκηνοθεσία: Σταύρος Τσακίρης
(Αρχείο Στ. Τσακίρη)

Γοργές και τιμωρήτρες Ερινύες,
εμπρός, όλο το στράτευμα σπαράξτε.
Κι εσύ που τον ψηλό ουρανό διαβαίνεις
με το άρμα σου Ήλιε, μόλις αντικρίσεις
την πατρική μου γη, κράτα για λίγο 1010
τα χρυσά χαλινάρια σου και δώσε
στο γέροντα γονιό μου και στη δόλια
μάνα μου το μαντάτο για τις μαύρες
συμφορές και το θάνατο που βρήκα.
Αχ! η δυστυχισμένη όταν ακούσει 1015

την είδηση, μεγάλο μες στην πόλη
θα ξεσηκώσει θρήνο. Όμως δεν πρέπει
να κλαίω γι' αυτά ανωφέλευτα· ήρθ' η ώρα
γρήγορα πια·το έργο να τελειώσει.
Θάνατε, Θάνατε, έλα, αντάμωσέ με, 1020
παρ' όλο που εκεί κάτω εγώ μαζί σου
θα 'χω πολύν καιρό να κουβεντιάζω.
Κι εσένα, ω! φέγγος της λαμπρής ημέρας
τούτης, κι εσένα αρματοδρόμε Ήλιε,[64] τώρα
στερνή, στερνή φορά σας χαιρετάω. 1025
Ω! φως, κι ω! ιερό της Σαλαμίνας
της πατρίδας μου χώμα, κι εσύ θρόνε
του πατρικού σπιτιού μου, ω! δοξασμένη
Αθήνα,[65] και γενιά συγγενική μου.
Σε σας ποτάμια και πηγές και κάμποι 1030
της Τροίας που με θρέψατε, μιλάω·
έχετε γεια· στερνά τα λόγια ετούτα
του Αίαντα σ' εσάς· τ' άλλα όταν πάω
στον Άδη, θα τα πω στους πεθαμένους.[66]

(*Πέφτει πάνω στο σπαθί και πεθαίνει. Έρχεται ο χορός*)

Α΄ ΗΜΙΧΟΡΙΟ[67]

Ο κόπος με τον κόπο φέρνει κόπο. 1035
Και πού, και πού και πού δεν πήγα;
Κανείς δεν ξέρει για να μάθω.
Μα να, μα να και πάλι
κάποιον ακούω χτύπο.

Β΄ ΗΜΙΧΟΡΙΟ

Είμαστε μεις, του καραβιού οι συντρόφοι. 1040
Α΄ Και τι έχεις να μου πεις;
Β΄ Απ' άκρη σ' άκρη έχουμε ψάξει
το δυτικό καραβοστάσι.
Α΄ Λοιπόν τι βρήκες;
Β΄ Περίσσιο μόχθο μόνο, τίποτα άλλο. 1045

Α΄ Μα ούτε κι από κει που βγαίνει ο ήλιος
κανένας δεν τον είδε πουθενά.
ΧΟ. Και ποιος λοιπόν σε μένα, ποιος
απ' τους ακούραστους ψαράδες
που ξαγρυπνούν στο ψάρεμα, 1050
ποια των εδώ βουνών νεράιδα
ή ποιο ποτάμι του Βοσπόρου
για το σκληρόψυχο τον Αίαντα
μπορεί να μου φωνάξει, αν κάπου
τον είδε να πλανιέται; Είναι βαρύ 1055
για μένα που με τόσους κόπους
εδώθε, κείθε τριγυρίζω,
στο μονοπάτι το σωστό
να μη ζυγώνω και τον άντρα
τον ξέφρενο να μη θωρώ. 1060

(*Έρχεται η Τέκμησσα*)

ΤΕ. Ωχ! ωχ! αλίμονό μου.
ΧΟ. Τίνος ακούστηκε η φωνή
εδώ κοντά από το λαγκάδι;
ΤΕ. Αχ! η δυστυχισμένη.
ΧΟ. Βλέπω την Τέκμησσα, τη δόλια σκλάβα, 1065
να την κατέχει σπαραγμός μεγάλος.
ΤΕ. Χάθηκα, φίλοι, πάω, μ' αφανίσαν.
ΧΟ. Τι τρέχει;
ΤΕ. Να, ο Αίαντας σφαγμένος εδώ πέρα,
δίπλα στο ματωμένο του ξιφάρι. 1070
ΧΟ. Αχ! πάει ο γυρισμός μου στην πατρίδα·
αχ! βασιλιά, μ' αφάνισες
το σύντροφό σου εμένα, δύσμοιρε·
ω! δύστυχη κι εσύ γυναίκα.
ΤΕ. Έτσι 'ναι και γι' αυτό ας θρηνούμε. 1075
ΧΟ. Με ποιανού χέρι σφάχτηκεν ο δόλιος;
ΤΕ. Φως φανερό με το δικό του ο ίδιος.
Το σπαθί τούτο ξάστερα το δείχνει,
που το 'μπηξε στη γη κι έπεσε απάνω.

ΧΟ. Ω! συμφορά μου, αλίμονο 1080
που έτσι αιματοβάφτηκες μονάχος,
δίχως οι φίλοι να σε διαφεντέψουν·
κι εγώ κουφός στα πάντα,
ανήξερος στα πάντα δεν εγνοιάστηκα.
Πού βρίσκεται πεσμένος ο Αίαντας 1085
ο κακονόματος κι αλύγιστος;

ΤΕ. Δεν είναι να τον δεις· μ' ένα κομμάτι
ρούχο θα τον τυλίξω[68] γύρω γύρω,
γιατί κανείς, ακόμα και δικός του
φίλος, δε θ' άντεχε να βλέπει μαύρο, 1090
πηχτό να βγάζει το αίμα απ' τα ρουθούνια
κι απ' τη φριχτή πληγή που άνοιξ' ο ίδιος.
Αχ! τι να κάνω; Ποιος από τους φίλους
θα σε σηκώσει; Πού 'ναι τάχα ο Τεύκρος;
Αν τώρα ερχόταν, θα 'φτανε στην ώρα, 1095
το σκοτωμένο του αδερφό μαζί μου
να τον φροντίσει για ταφή. Ποιος ήσουν,
δυστυχισμένε μου Αίαντα, και πώς έχεις
στ' αλήθεια καταντήσει, που να κάνεις
και τους εχθρούς ακόμη να σε κλάψουν. 1100

ΧΟ. Ήτανε, δύστυχε, μοιρόγραφτο,
μοιρόγραφτο, σκληρόγνωμε, για σένα
τη μαύρη μοίρα και τ' αρίφνητα
πάθη να ξετελέψεις κάποτε.
Γιατί νύχτα και μέρα τέτοιες 1105
φοβέρες στους Ατρείδες έριχνες
και βόγκαες, σιδερόκαρδε,
απ' το φριχτό σου μίσος.
Η αρχή στα τόσα σου δεινά
ήταν εκείνος ο καιρός 1110
που γίνηκεν αγώνας
παλικαριάς και βγήκε η κρίση
για τα κατάρατα όπλα.

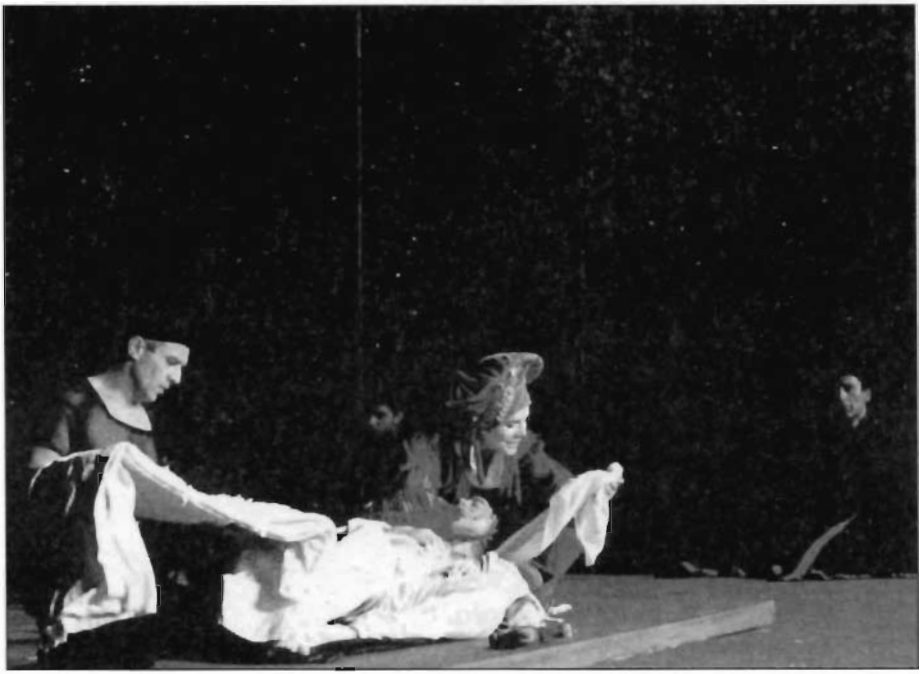

ΔΗΠΕΘΕ Κομοτηνής 1992
Αίας: Στέφανος Κυριακίδης
Τέκμησσα: Αιμιλία Υψηλάντη
Σκηνοθεσία: Σταύρος Τσακίρης
(Αρχείο Στ. Τσακίρη)

ΤΕ. Αχ! δυστυχία μου, δυστυχία.
ΧΟ. Ο πόνος σου, το ξέρω, σε ξεσκίζει. 1115
ΤΕ. Αχ! δυστυχία μου, δυστυχία.
ΧΟ. Δε θα με παραξένευε, αν ξεσπούσες
και σε διπλά, γυναίκα, μοιρολόγια,
που 'χασες έναν τόσο αγαπημένο.
ΤΕ. Τη συμφορά σου εσύ μπορείς μονάχα 1120
να τη φαντάζεσαι, μα εγώ βαθιά τη νιώθω.
ΧΟ. Ναι, συμφωνώ.
ΤΕ. Άαχ! σε τι ζυγό σκλαβιάς, παιδί μου,
μπαίνουμε κι αφεντάδες μας ποιοι θα 'ναι;

ΧΟ. Αλίμονο, μου θύμισες μ' αυτήν 1125
τη θλίψη σου τ' ανείπωτο έργο
των δυο Ατρειδών των άκαρδων·
μα ο θεός ας μας βοηθήσει.
ΤΕ. Αν οι θεοί το χέρι τους δε βάζαν,
σε τέτοια δε θα φτάναμε κατάντια. 1130
ΧΟ. Παραπανίσιες πίκρες μας φορτώσαν.
ΤΕ. Του Δία η κόρη, η φοβερή Παλλάδα,
μας φύτεψε μια τέτοια δυστυχία,
για το χατίρι μόνο του Οδυσσέα.
ΧΟ. Στη σκοτεινή κατάβαθα ψυχή του 1135
χαίρεται ο πολυμήχανος,
αλαζονεία γιομάτος
βροντογελάει για τις συμφορές
που 'φερε η τρέλα, αλίμονο, αχ!
κι αναγελούν ακούγοντάς τον 1140
οι δυο ρηγάδες γιοι του Ατρέα.
ΤΕ. Ας χαίρονται λοιπόν για τα δεινά του
εκείνοι κι ας γελούν. Κι αν δεν τον θέλαν
κάποτε ζωντανό, μπορεί με θρήνους
να τον αποζητήσουν πεθαμένο, 1145
στον πόλεμο η ανάγκη όταν τους σφίξει.
Γιατί σαν έχουν το καλό δικό τους
οι ανόητοι, δεν το ξέρουν, παρά μόνο
σα γίνει και το χάσουν. Ο χαμός του
για μένα είναι πικρός, μα και για κείνους 1150
δεν ήτανε γλυκός, σ' αυτόν μονάχα
του χάρισε τη λύτρωση. Γιατί όσα
πόθησε να γενούν, τον βρήκαν
και πέθανε όπως θέλησε. Τι τάχα
τον περγελούν; Στο θάνατο τον φέραν 1155
οι θεοί, όχι εκείνοι, όχι. Ο Οδυσσέας
ας μην αλαζονεύεται του κάκου·
Αίαντας δεν υπάρχει πια, μα εχάθη
θλίψη και μοιρολόγια αφήνοντάς μου.

(*Έρχεται ο Τεύκρος με στρατιώτες*)

Αχ! αχ! αλίμονό μου. 1160
ΧΟ. Σώπα· θαρρώ πως άκουσα του Τεύκρου
τη φωνή, που έτσι σκούζει ταιριασμένο
στη συμφορά του ετούτη μοιρολόι.
ΤΕ. Αγαπημένε μου Αίαντα, αδερφέ μου,
εχάθηκες λοιπόν, ως λέει ο κόσμος; 1165
ΧΟ. Πέθαν' ο ήρωας, Τεύκρο, να το ξέρεις.
ΤΕ. Αχ! μαύρη τύχη που με χτύπησε!
ΧΟ. Κι αφού ήρθαν έτσι αυτά–
ΤΕ. Ωχ! συμφορά μου, συμφορά.
ΧΟ. Μονάχα ο θρήνος σού απομένει. 1170
ΤΕ. Ω! ξαφνικό κακό.
ΧΟ. Ναι, Τεύκρο, τόσο ξαφνικό.
ΤΕ. Α! ο δύστυχος εγώ. Και το παιδί του;
Σε ποια μεριά είναι τώρα της Τρωάδας;
ΧΟ. Μονάχο μέσα στη σκηνή. 1175
ΤΕ. Δε θα το φέρεις γρήγορα εδώ πέρα,
μήπως κανείς απ' τους εχθρούς τ' αρπάξει
καθώς το λιονταράκι από την έρμη
φωλιά του; Εμπρός λοιπόν, βοήθα, βιάσου.
Γιατί όλοι συνηθίζουν να ντροπιάζουν 1180
τους πεθαμένους αναμπαίζοντάς τους.

(*Η Τέκμησσα φεύγει*)

ΧΟ. Όταν ακόμη, Τεύκρο, ζούσε εκείνος,
ήθελε να γνοιαστείς για το παιδί του,
όπως και γνοιάζεσαι γι' αυτό στ' αλήθεια.
ΤΕ. Ω! θέαμα που τον πιο μεγάλο πόνο 1185
απ' όλα όσα τα μάτια μου αντικρίσαν
μου δίνεις, κι εσύ δρόμε που σε πήρα
για να 'ρθω τώρα, πιότερο απ' τους άλλους
δρόμους έχεις σπαράξει την καρδιά μου,
όταν, αγαπημένε μου Αίαντα, βγήκα 1190
ψάχνοντας να σε βρω, μόλις τη μαύρη

τη μοίρα σου έμαθα. Γιατί μια φήμη
γρήγορη σα φωνή θεού αναμέσο
στους Αχαιούς επέρασε πως πάει,
πέθανες πια. Κι εγώ ο δυστυχισμένος 1195
σαν τ' άκουσα, όσο βρίσκομουν μακριά σου,
βογκούσα στα κρυφά, μα τώρα μπρος μου
καθώς σε βλέπω, χάνομαι απ' τη θλίψη.
Αλίμονο.
Έλα, ξεσκέπασέ τον ν' αντικρίσω 1200
όλη τη συμφορά. Ω! αβάσταχτη όψη
που τόλμη φοβερή μού δείχνεις, πόσες
με το χαμό σου πίκρες μου 'χεις σπείρει!
Αχ! πού να πάω, σε ποιους ανθρώπους,
που μες στις δυστυχίες σου καθόλου 1205
δε σ' έχω βοηθήσει; Ο Τελαμώνας,
ο γονιός ο δικός σου και δικός μου,
με πρόσωπο γελούμενο στ' αλήθεια
θα με δεχτεί ανοιχτόκαρδα, όταν πίσω
δίχως εσέ γυρίσω; Και βέβαια όχι. 1210
Αυτός που κι όταν είναι ευτυχισμένος,
δεν ξέρει μήτε να γελάσει. Τι θα κρύψει;
Ποιο δε θα πει κακό για με το νόθο,
το γιο μιας σκλάβας του πολέμου, που έτσι
από αναντρεία σε πρόδωσα και φόβο 1215
ή κι από δόλο, Αίαντα ακριβέ μου,
για να κερδίσω τους δικούς σου θρόνους
και το παλάτι άμα εσύ πεθάνεις.
Τέτοια θα λέει για μένα καθώς είναι
γέρος βαρύς κι αψίκορος, που αμέσως 1220
θυμώνει με το τίποτα κι ανάβει.
Στο τέλος απ' τη γη μου αποδιωγμένο
θα με πετάξουν και μ' αυτά τα λόγια
δούλος αντί για λεύτερος θα δείξω.
Αυτά με περιμένουν στην πατρίδα· 1225
κι εδώ στην Τροία πλήθος οι εχθροί μου
και λιγοστοί θα με συντρέξουν. Όλα

τούτα με το χαμό σου θα με βρούνε.
Αχ! τι να κάνω; Πώς, αλήθεια, ο έρμος
απ' το πικρό κι αστραφτερό ξιφάρι 1230
να σε ξεσύρω που έγινε για σένα
τέτοιος σφαγέας; Το 'νιωσες πως θα 'ταν
γραφτό να σ' αφανίσει κάποια μέρα
και πεθαμένος ο Έκτορας; Κοιτάχτε,
για τους θεούς, την τύχη δύο ανθρώπων. 1235
Με τη ζώνη που ο Έκτορας επήρε
από τον Αίαντα, δεμένος στο άρμα
στη γη χτυπιόταν ως να ξεψυχήσει.
Κι ο Αίαντας που 'χε λάβει χάρισμά του
το σπαθί τούτο, απάνω του πηδώντας 1240
με πέσιμο θανάσιμο, εσκοτώθη.
Τάχα δε σφυρηλάτησ' η Ερινύα
αυτό το ξίφος και τη ζώνη ο Άδης
ο τρομερός δεν έπλεξε τεχνίτης;
Λοιπόν το λέω πως τα δίνουν όλα τούτα 1245
στους θνητούς πάντοτε οι θεοί· κι αν κάποιος
δε συμφωνεί μ' αυτό, τότες ας έχει
τη γνώμη του κι εγώ έχω τη δική μου.

ΧΟ. Περσότερα μη λες, μονάχα σκέψου
πώς θα τον θάψεις κι ύστερα τι θα 'χεις 1250
να πεις. Γιατί θωρώ κάποιον εχθρό μας
να 'ρχεται κατά δω γελώντας, ίσως
με τα δεινά μας, άθλιος καθώς είναι.

ΤΕ. Ποιον τάχα απ' το στρατό μας βλέπεις;

ΧΟ. Το Μενέλαο που γι' αυτόν εδώ έχουμε έρθει. 1255

ΤΕ. Τον είδα, έχει ζυγώσει, τον γνωρίζω.

(*Έρχεται ο Μενέλαος με μικρή ακολουθία*)

ΜΕΝΕΛΑΟΣ

Ε, συ,[69] σε σένα λέω, τον νεκρό τούτον
μη συμμαζεύεις, μα έτσι δα άφησέ τον.

ΤΕ. Για ποιον τόσα πολλά ξόδεψες λόγια;

ΜΕ. Το θέλω εγώ κι ο πρώτος του στρατού μας. 1260
ΤΕ. Δε θα μου πεις λοιπόν για ποιαν αιτία;
ΜΕ. Γιατί, ενώ τον φέραμε απ' τη γη του
ελπίζοντας πως σύμμαχος και φίλος
θα 'ναι για μας τους Αχαιούς, εχθρό μας
τον βρήκαμε χειρότερο απ' τους Τρώες, 1265
που ολάκερο λογιάζοντας να σφάξει
το στράτευμα, σηκώθηκε ώρα νύχτα
με το κοντάρι να μας ξεπαστρέψει.
Κι άμα δε σταματούσε την ορμή του
κάποιος θεός, την τύχη εμείς ετούτου 1270
θα βρίσκαμε, νεκροί στο χώμα, μ' ένα
θάνατο αισχρό κι αυτός θα ζούσε. Τώρα
τη φόρα την ανόσια του 'χει στρέψει
αλλού ο θεός και ρίχτηκε με λύσσα
στα πρόβατα και στα κοπάδια κι έτσι 1275
κανένας τόση δύναμη δεν έχει,
που να μπορεί σε τάφο να τον θάψει·
μόνο στην κίτρινη άμμο πεταμένος
τροφή θα γίνει στα θαλασσοπούλια.
Γι' αυτό και μην αφήσεις να σε πιάσει 1280
βαρύς θυμός. Γιατί αν δεν ήταν τότε,
σα ζούσε, του χεριού μας, τώρα θα 'ναι
στην εξουσία μας και θες δε θέλεις
θα κάνουμε ό,τι θέλουμε μ' αυτόνε.
Γιατί δεν έστερξε ποτέ όσο ζούσε 1285
τα λόγια μας ν' ακούσει. Είναι πολίτης
κακός, όποιος δε θέλει να υπακούει
τους άρχοντές του.[70] Κι ούτε ορθοί θα μέναν
οι νόμοι σε μια πόλη, αν δεν υπήρχε
κι ο φόβος να τους παραστέκει. Μήτε 1290
σωστά ο στρατός θα κυβερνιόταν, άμα
το σεβασμό δεν είχε και το φόβο
να τον συντρέχουν. Ο καθένας πρέπει,
όσο μεγάλο ανάστημα κι αν έχει,
να ξέρει πως μπορεί να τον γκρεμίσει 1295

κι ένα μικρό κακό. Και μάθε κείνος
που νιώθει φόβο και ντροπή, γλιτώνει·
μα όπου κανείς μπορεί έτσι να καυχιέται
κι ό,τι θέλει να κάνει, να λογιάζεις
πως θα 'ρθει κάποια μέρα που σε μαύρους 1300
βυθούς η πολιτεία θα βουλιάξει,[71]
κι ας είχε ξεκινήσει πρίμα. Κάποιος
σωτήριος φόβος ας με παραστέκει
και να μη λογαριάζουμε πως όταν
κάνουμε αυτά που μας ευχαριστούνε, 1305
δε θα τα ξεπληρώσουμε μ' εκείνα
που μας στενοχωρούν. Αυτά πηγαίνουν
το 'να ξοπίσω απ' τ' άλλο. Ετούτος ήταν
γιομάτος ξιπασιά και φλόγα πρώτα,
μα τώρα εγώ καυχιέμαι. Και σου λέω 1310
να μην τον θάψεις, μήπως θάβοντάς τον
και το δικό σου τότε σκάψεις τάφο.

ΧΟ. Αφού έχεις τόσο φρόνιμα μιλήσει,
Μενέλαε, για πρόσεξε μη δείξεις
μπρος στους νεκρούς ασέβεια και θράσος. 1315

ΤΕ. Δε θ' απορούσα, φίλοι μου, καθόλου,
αν κάποιος ταπεινής γενιάς θα πέσει
σε σφάλμα, όταν κι αυτοί που τους πιστεύουν
αρχοντογεννημένους σα μιλούνε
κάνουνε τέτοια λάθη. Έλα και πες μου 1320
εσύ από την αρχή· λες πως εβρήκες
και έφερες εδώ πέρα αυτόν τον άντρα
σύμμαχο των Ελλήνων; Με δική του
θέληση αυτός δεν έχει ταξιδέψει;
Πώς είσαι συ αρχηγός του; Και πώς έχεις 1325
δικαίωμα να προστάζεις τους δικούς του
που εκείνος έχει φέρει απ' την πατρίδα;
Ήρθες σα βασιλιάς της Σπάρτης κι όχι
δικός μας να 'σαι αφέντης κι ούτε υπάρχει
για σένα μεγαλύτερη εξουσία 1330
εσύ να κυβερνάς αυτόν, παρ' όσο

αυτός εσένα. Εδώ έχεις ταξιδέψει
κάτω από άλλους κι όχι πάνω απ' όλους,
που και τον Αίαντα να εξουσιάζεις.
Αφέντευε λοιπόν σ' όσους ορίζεις 1335
και χτύπα τους με λόγια φουσκωμένα·
ωστόσο κι αν εσύ τ' απαγορέψεις
ή κι άλλος στρατηγός, εγώ σε τάφο
θα τόνε βάλω καθώς είναι δίκιο[72]
και δε θα φοβηθώ τις απειλές σου. 1340
Γιατί στην εκστρατεία δεν πήρε μέρος
για χάρη της γυναίκας σου, όπως όσοι
με μόχθους εφορτώθηκαν περίσσιους,
παρά γιατί δεμένος ήταν μ' όρκους,[73]
κι όχι για σένα βέβαια, όχι, μήτε 1345
γιατί λογάριαζε τους τιποτένιους.
Γι' αυτό και πιο μεγάλη συνοδεία
παίρνοντας και το στρατηλάτη ακόμα
κόπιασε εδώ· τι ο θόρυβος που κάνεις,
δε με σκοτίζει, αφού είσαι αυτός που είσαι. 1350

ΧΟ. Τέτοια όμως γλώσσα πάλι δε μ' αρέσει·
γιατί στις συμφορές τα σκληρά λόγια,
όσο και να 'ναι δίκια, σε δαγκώνουν.

ΜΕ. Πολύ μεγαλοπιάνεται ο τοξότης.

ΤΕ. Γιατί κι η τέχνη που 'χω είναι μεγάλη. 1355

ΜΕ. Πώς θα καυχιόσουν άμα κράταγες ασπίδα![74]

ΤΕ. Φτάνω κι έτσι ξαρμάτωτος για σένα.

ΜΕ. Τι τρανό θάρρος δείχνεις με τα λόγια!

ΤΕ. Μπορείς, σαν έχεις δίκιο, να καυχιέσαι.

ΜΕ. Δίκιο το λες που μ' έχει θανατώσει; 1360

ΤΕ. Σ' έσφαξε; Μέγα θαύμα αν ζεις σφαγμένος.

ΜΕ. Με γλίτωσε θεός, μα πάω για κείνον.

ΤΕ. Θεούς που σε γλιτώσαν μην προσβάλλεις.

ΜΕ. Στους νόμους τους να δείξω καταφρόνια;

ΤΕ. Αν δεν αφήνεις τους νεκρούς να θάβουν. 1365

ΜΕ. Αν είναι εχθροί μου, ναι· σωστό δεν είναι;

ΤΕ. Ήταν ποτές ο Αίαντας εχθρός σου;

ΜΕ. Μισούσ' ο ένας τον άλλον και το ξέρεις.
ΤΕ. Γιατί κλέφτη σε πιάσανε στις ψήφους.[75]
ΜΕ. Σφάλμα των δικαστών κι όχι δικό μου. 1370
ΤΕ. Πολύ κακό μπορείς κρυφά να κάνεις.
ΜΕ. Αυτός ο λόγος κάποιον θα λυπήσει.
ΤΕ. Ως φαίνεται, όχι εμένα, μα έναν άλλον.
ΜΕ. Σου λέω μόνο αυτό, δε θα τον θάψεις.
ΤΕ. Κι εγώ σου λέω πως θα τον θάψω. 1375
ΜΕ. Κάποτες είδα κάποιον που με γλώσσα
γεμάτη θράσος είχε βάλει ναύτες
με δύσκολο καιρό να ταξιδέψουν·
μα σαν τους έπιασε βαριά φουρτούνα,
έχασε τη μιλιά του και κρυμμένος 1380
μέσα στα ρούχα του άφηνε όποιον κι όποιον
να τον πατάει. Έτσι και με σένα
και τα περήφανά σου λόγια, μόλις
από 'να σύννεφο μικρό ξεσπάσει
μεγάλη καταιγίδα, την πολλή σου 1385
και φουσκωμένη ξιπασιά θα σβήσει.
ΤΕ. Κι εγώ έναν άμυαλο είδα που καθόλου
δε σέβονταν τις συμφορές των άλλων.
Κι ύστερα βλέποντάς τον κάποιος όμοιος
μ' εμέ και με καρδιά σαν τη δική μου, 1390
του είπε αυτό το λόγο. «Μην προσβάλλεις,
άνθρωπε, τους νεκρούς· γιατί αν το κάνεις,
να ξέρεις θα σε βρει κακό». Με τέτοια
λόγια συμβούλευε τον κακομοίρη.
Τον βλέπω και δεν είναι, όπως πιστεύω, 1395
κανένας άλλος παρά εσύ. Στ' αλήθεια
μην είπα τάχα τίποτα μαντείες;
ΜΕ. Φεύγω· γιατί θα το 'χω για ντροπή μου
να μάθουν πως ενώ μπορώ με πράξεις
να κάνω αυτό που θέλω, εγώ πασκίζω 1400
να τιμωρήσω κάποιον με τα λόγια.
ΤΕ. Φεύγα· ντροπή για μένα πιο μεγάλη
του ανόητου ν' ακούω τις μωρίες.

(*Ο Μενέλαος με τη συνοδεία του φεύγει*)

ΧΟ. Θα 'ρθει αγώνας κι αμάχη μεγάλη.
Μα όσο μπορείς, κάνε γρήγορα, Τεύκρο, 1405
για να βρεις κάποιο λάκκο γι' αυτόν
και να γίνει ο τρισκότεινος τάφος του
που οι θνητοί θα θυμούνται για πάντα.

(*Μπαίνει η Τέκμησσα με το παιδί*)

ΤΕ. Μα να, πάνω στην ώρα που ζυγώνουν
του δύστυχου νεκρού γιος και γυναίκα, 1410
για να ετοιμάσουν την ταφή του. Έλα,
παιδί μου, εδώ και πιάσε του γονιού σου
το σώμα σαν ικέτης.[76] Σιμά κάτσε
βαστώντας τα μαλλιά μου, τα δικά της
και τα δικά σου, θησαυρό ικεσίας. 1415
Κι αν απ' το στράτευμα πασκίσει κάποιος
με βία απ' το νεκρό να σε τραβήξει,
φριχτά ν' αφανιστεί και ν' απομείνει
άταφος μακριά από την πατρίδα
και να χαθεί όλη σύρριζα η γενιά του, 1420
έτσι όπως κόβω την πλεξούδα ετούτη.[77]
Πάρ' την, παιδί μου, κράτα την· κανένας
μη σε κουνήσει από δω πέρα, μόνο
γονάτισε ακουμπώντας το κουφάρι.
Κι εσείς σαν άντρες κι όχι σα γυναίκες 1425
να στέκεστε κοντά· να βοηθάτε
ως να γυρίσω, αφού ετοιμάσω τάφο
γι' αυτόν εδώ κι ας μ' εμποδίζουν όλοι.

(*Ο Τεύκρος φεύγει*)

ΧΟ. Ποιος να 'ναι ο χρόνος ο στερνός,
πότε θα 'ρθεί μέσα στα τόσα 1430
τα χρόνια τα πολύπαθα,
που πάντοτε ακατάπαυτα με μόχθους
ο παιδεμός της μάχης με φορτώνει

εδώ στην Τροία τη σκοτεινή,
μαύρη ντροπή για την Ελλάδα; 1435

Μακάρι να 'χε από τα πριν
χαθεί μες στον αιθέρα
ή μες στον παντοδέχτην Άδη
αυτός που δίδαξε στους Έλληνες
τα μισητά όπλα του πολέμου. 1440
Ω! πόνοι, πατεράδες πόνων. Γιατί εκείνος
ερήμαξε όλους τους ανθρώπους.

Αυτός δε μ' άφησε να χαίρομαι
μήτε στεφάνια[78] γιορτινά
μήτε βαθιά κροντήρια 1445
μηδέ τον όμορφον αχό
του αυλού και μες στις νύχτες
ύπνο ἀπαλό να φχαριστιέμαι ο έρμος·
και τις αγάπες, αχ! ναι, τις αγάπες
μού στέρησε· κι εδώ λησμονημένος 1450
κείτομαι πάντοτε κι η σύμπυκνη
πάχνη μουσκεύει τα μαλλιά μου,
την Τροία θυμίζοντάς μου την πικρή.

Πρώτα στο νύχτιο φόβο μου είχα
και στις σαΐτες των εχθρών 1455
σκέπη μου τον αντρειωμένο
τον Αίαντα πάντα· τώρα
τον πήρε τύχη μισητή και πάει·
αχ! ποια χαρά μου μένει, ποια χαρά;
Ω! να γινόταν να βρεθώ στον τόπο 1460
που δασωμένος στέκει ο κυματόδαρτος
βράχος, στου Σούνιου από κάτω[79]
την απλωτή κατηφοριά,
να χαιρετήσω την Αθήνα την ιερή.[80]

(*Έρχεται ο Τεύκρος*)

ΤΕ. Ήρθα γοργά, σαν είδα να ζυγώνει 1465
το στρατηγό Αγαμέμνονα με βιάση·
θα λύσει, ως δείχνει, την κακιά του γλώσσα.

(*Έρχεται ο Αγαμέμνονας*)

ΑΓΑΜΕΜΝΟΝΑΣ

Εσύ[81], καθώς μου λένε, είχες το θράσος,
δίχως να φοβηθείς την τιμωρία,
λόγια φριχτά για μας να ξεστομίσεις; 1470
Για σένανε μιλώ, το γιο της σκλάβας·[82]
αν είχες μάνα κάποια αρχοντοπούλα,
πόσο πιο ξιπασμένα θα μιλούσες
και τι καμάρι θα 'δειχνες στο βήμα,
που ενώ δεν είσαι τίποτα, για κάποιον 1475
που είναι μηδέν ενάντια μάς πήγες·
κι ορκίστηκες πως ήρθαμε εδώ πέρα
μήτε σαν αρχηγοί του στόλου, μήτε
σα στρατηλάτες των Ελλήνων, ούτε
δικοί σου· κι όπως λες, ο Αίαντας ήρθε 1480
σαν αυτεξούσιος αρχηγός· ετούτα
πολύ βαριά δεν είναι να τ' ακούει
κανένας από δούλους; Για ποιον τάχα
με τέτοια ξιπασιά μιλάς; Πού πήγε,
πού εστάθηκε λοιπόν που εγώ δεν ήμουν; 1485
Μήπως, εξόν αυτόν, δεν έχουν άντρες
οι Αχαιοί; Θαρρώ πως για κακό μας
βάλαμε τότε αγώνες στους Αργείους
για του Αχιλλέα τα όπλα, μια κι ο Τεύκρος
σαν τιποτένιους θα μας λέει ολούθε 1490
κι ούτε ποτέ σας θα παραδεχτείτε
και νικημένοι ακόμη, τα όσα κρίναν
οι πιο πολλοί απ' τους δικαστές· μα πάντα
θα μας χτυπάτε με βρισιές και δόλους
εσείς που χάσατε; Με τέτοιους τρόπους 1495

ποτέ δε θα σταθεί κανένας νόμος,
αν βάζουμε στην άκρη όσους νικούνε
και φέρνουμε μπροστά τους τελευταίους.
Να εμποδίσουμε είναι ανάγκη ετούτα.
Γιατί όσοι έχουνε κορμί μεγάλο 1500
και φαρδιές πλάτες, πιότερη δε δίνουν
σιγουριά, μα οι φρόνιμοι νικάνε
παντού. Κι ένα μικρό μαστίγιο κάνει
τον ταύρο το χοντρό να προχωράει
σωστά στο δρόμο. Κι αν δε βάλεις γνώση, 1505
βλέπω γοργά να σε ζυγώνει τέτοιο
κι εσένα γιατρικό· γιατί με θράσος
τη γλώσσα σου αμολάς και βρίζεις για έναν
που δεν υπάρχει πια και γίνηκε ίσκιος.
Μα δε θα φρονιμέψεις; Δε θα μάθεις 1510
ποιος είσαι κι άλλον άντρα δε θα φέρεις
που να μην είναι σκλάβος, να μιλήσει
γι' αυτά που θες αντί για σένα; Τι όσα
λόγια μου λες δεν τα καταλαβαίνω·
τη βάρβαρη τη γλώσσα δεν την ξέρω. 1515

ΧΟ. Μακάρι και στους δυο να ξαναρχόταν
ο νους κι η φρονιμάδα· άλλο δεν έχω
να πω για σας καλύτερο από ετούτο.

ΤΕ. Αχ! πόσο γρήγορα οι θνητοί ξεχνούνε
τη χάρη που χρωστούν στον πεθαμένο, 1520
που προδομένη σβήνεται και πάει,
αφού κι εσένα, Αίαντα, δε θυμάται
καθόλου αυτός, κι ας είχες κινδυνέψει
τόσες φορές για χάρη του στη μάχη·
μα όλα αυτά χαθήκανε, σβηστήκαν. 1525
Ω! εσύ που μας αράδιασες πριν λίγο
πλήθος ανόητα λόγια, δε θυμάσαι
σαν ήσαστε κλεισμένοι στις γραμμές σας
κι άχρηστοι πια, στη μάχη τσακισμένοι,
ετούτος δε σας γλίτωσε μονάχος, 1530
όταν εφούντωνε η φωτιά στα πλοία

και στων ναυτών τους πάγκους και πηδούσεν
ο Έκτορας με φόρα τα χαντάκια;[83]
Ετούτα ποιος τα εμπόδισε; Δεν ήταν
αυτός που λες εσύ πως δεν εβγήκε 1535
ποτές απ' την παράταξή του; Ετούτα
λοιπόν για σας σωστά δεν ήταν; Κι όταν
αντίκρυ αυτός στον Έκτορα μονάχος
εστάθη με τη θέλησή του δίχως
κανείς να τον προστάξει κι ούτε κλήρο 1540
ψεύτικο –σβόλο από βρεμένο χώμα[84]–
να ρίξει, μα έναν τέτοιο, που πηδώντας
πρώτος να βγει απ' τ' όμορφο το κράνος;
Αυτός ήταν που τα έπραξεν ετούτα
κι εγώ μαζί του, σκλάβος, μιας γυναίκας 1545
βάρβαρης γιος. Πανάθλιε, πού τα 'χεις
τα μάτια σου και τέτοια λες; Δεν ξέρεις
πως του πατέρα σου ο πατέρας ήταν
απ' τη Φρυγία, ο βάρβαρος εκείνος
πανάρχαιος Πέλοπας;[85] Πώς ο Ατρέας 1550
που σ' έσπειρε, το πιο ανόσιο δείπνο
στον αδερφό[86] του πρόσφερε, τις σάρκες
να φάει των παιδιών του; Πως κι εσένα
σ' έχει γεννήσει Κρητικιά μητέρα,[87]
και πώς με ξένον άντρα όταν την ήβρε 1555
την έριξε ο γονιός σου να τη φάνε
του πέλαγου τα ψάρια; Κι όντας τέτοιος
κατηγοράς εμέ και τη γενιά μου;
Πατέρας μου είναι εμένα ο Τελαμώνας,
που μέσα στο στρατό σαν ήρθε πρώτος 1560
για την παλικαριά του, για γυναίκα
πήρε τη μάνα μου, βασιλοπούλα,
κόρη του Λαομέδοντα, βραβείο
ξέχωρο το βλαστάρι της Αλκμήνης
την έδωσε σ' αυτόν. Κι ενώ είμαι γόνος 1565
διπλής αρχοντογέννας, συγγενή μου
θα ντρόπιαζα, που εσύ, παρ' όλο που 'χει

πέσει σε τέτοια τώρα δυστυχία,
θες να τον ρίξεις άταφο και δίχως
να ντρέπεσαι και να το λες; Ετούτο 1570
μάθε καλά, πως αν θα τον πετάξεις
αυτόνε κάπου, τότε και τους τρεις μας,
έτσι όπως είμαστε, θα μας πετάξεις.
Είναι ωραίο να χάσω τη ζωή μου
παλεύοντας γι' αυτόνε μπροστά σ' όλους, 1575
παρά για τη γυναίκα τη δική σου
ή του αδερφού σου τη γυναίκα λέω.
Γι' αυτό φυλάξου όχι για με, για σένα.
Γιατί αν κακό μου κάνεις, θα το ευχόσουν
καλύτερα δειλός να 'σουνα τώρα, 1580
παρά σε μένα τέτοιο θράσος να 'χεις.

(*Έρχεται ο Οδυσσέας*)

ΧΟ. Να ξέρεις, βασιλιά Οδυσσέα, πως ήρθες
πάνω στην ώρα, αν όχι να φουντώσεις,
μα για να διαλύσεις την αμάχη.
ΟΔ.[88] Φίλοι μου, τι συμβαίνει; Τους Ατρείδες 1585
άκουσα μακριάθε να φωνάζουν
για τούτον το νεκρό τον αντρειωμένο.
ΑΓ. Τώρα, Οδυσσέα, δεν άκουσες πριν λίγο
μ' ένα σωρό βρισιές να μ' έχει λούσει;
ΟΔ. Βρισιές; Εγώ τον συχωράω εκείνον 1590
που όταν ακούει να τον βρίζουν, τότε
κι αυτός μ' όμοιες βρισιές τούς απαντάει.
ΑΓ. Τον έβρισα· το ίδιο μου 'χει κάνει.
ΟΔ. Τι σου έκανε και λες πως σ' έχει βλάψει;
ΑΓ. Λέει άταφο το νεκρό πως δε θ' αφήσει· 1595
κι ας μην το θέλω εγώ, θα τόνε θάψει.
ΟΔ. Μπορώ να πω σα φίλος την αλήθεια,
χωρίς γι' αυτό να πάψω να 'μαι φίλος;
ΑΓ. Λέγε· τι αλλιώς μυαλό δε θα 'χα, αφού είσαι
μες στους Αργείους ο πιο δικός μου. 1600

ΟΔ. Άκου λοιπόν. Για τους θεούς ετούτον
τον άντρα έτσι σκληρά να μην τολμήσεις
να τον πετάξεις άταφο· η οργή σου
μη σε νικήσει τόσο, ώστε να δείξεις
τέτοια έχθρα και το δίκιο να πατήσεις. 1605
Τι και σε μένα εχθρός μου ήτανε τούτος
κάποτε ο πιο μεγάλος μέσα σ' όλο
το στράτευμα, από τότε που 'χα πάρει
τα όπλα του Αχιλλέα.[89] Όμως και τέτοιος
όντας αυτός για μένα, έτσι ποτέ μου 1610
δε θα τον πλήρωνα, που να μη λέω
πως πιο γενναίο, μετά τον Αχιλλέα,
τον λογαριάζω απ' όλους τους Αργείους
που 'ρθαμε εδώ στην Τροία. Άδικο θα 'ναι
να τον καταφρονέσεις· όχι ετούτον, 1615
μα των θεών θ' ατίμαζες τους νόμους.[90]
Ο άντρας ο αγαθός δεν είναι δίκιο
κακό να κάνει σ' ένα σκοτωμένο,
ακόμα κι αν μεγάλο του 'χει μίσος.
ΑΓ. Εσύ τον βοηθάς ενάντιά μου; 1620
ΟΔ. Εγώ· σαν ήτανε σωστό, τον εμισούσα.
ΑΓ. Δεν πρέπει και νεκρό να τον πατήσεις;
ΟΔ. Μη χαίρεσαι μ' ανάξια κέρδη, Ατρείδη.
ΑΓ. Δύσκολο να 'χει ο άρχοντας ευσέβεια.
ΟΔ. Μα όσους σωστά τον συμβουλεύουν να τιμάει. 1625
ΑΓ. Πρέπει ο καλός στους αρχηγούς να υπακούει.
ΟΔ. Σώπα· νικάς αν σε νικούν οι φίλοι.
ΑΓ. Σε τι άντρα, συλλογίσου, κάνεις χάρη.
ΟΔ. Ήταν εχθρός μου, μα ήταν αντρειωμένος.
ΑΓ. Τι θα κάνεις; Θα σεβαστείς νεκρόν εχθρό σου; 1630
ΟΔ. Για με πιότερο αξίζ' η αρετή απ' την έχθρα.
ΑΓ. Τέτοιοι άντρες άστατοί 'ναι πάντα.
ΟΔ. Οι φίλοι που 'ναι πλήθος τώρα, εχθροί κατόπι.
ΑΓ. Θα 'θελες τέτοιους φίλους ν' αποκτήσεις;
ΟΔ. Σκληρή καρδιά δε συνηθίζω να παινεύω. 1635
ΑΓ. Σήμερα θα μας πεις και δειλούς τάχα;

ΟΔ. Δίκαιους μόνο για όλους τους Αργείους.
ΑΓ. Μου λες ν' αφήσω το νεκρό να θάψουν;
ΟΔ. Ναι· θα βρεθώ κι εγώ σε τέτοια θέση.
ΑΓ. Τα ίδια πάντοτε· καθένας τον εαυτό του. 1640
ΟΔ. Και για ποιον άλλον από με να κοπιάζω;
ΑΓ. Δουλειά δική σου θα την πουν, όχι δική μου.
ΟΔ. Όπως κι αν πράξεις, πάντα καλός θα 'σαι.
ΑΓ. Να ξέρεις πως και χάρη πιο μεγάλη
θα 'κανα εγώ σε σένα κι από τούτη· 1645
όμως αυτός και πεθαμένος, όπως
και ζωντανός, εχθρός μου θα 'ναι πάντα.
Κι εσύ μπορείς να κάνεις όσα πρέπει.

(*Φεύγει ο Αγαμέμνονας*)

ΧΟ. Όποιος δε λέει, Οδυσσέα, πως είσαι
σοφός από τη φύση σου, είναι ανέμυαλος. 1650
ΟΔ. Υπόσχομαι από τώρα εγώ στον Τεύκρο,
πως όσο εχθρός του ήμουνα τότε, τόσο
φίλος του θα 'μαι τώρα· και μαζί του θέλω
να θάψω το νεκρόν αυτόν και να βοηθήσω
και τίποτα να μην αφήσω απ' όσα 1655
πρέπει να κάνουν οι καλοί στους άλλους.
ΤΕ. Ευγενικέ Οδυσσέα, θα σε παινέσω
γι' αυτά που είπες, τι απ' το φόβο που είχα
μ' έβγαλες γελασμένο· όντας σε τούτον
ο πιο τρανός εχθρός απ' τους Αργείους, 1660
εσύ του παραστάθηκες μονάχα
κι ούτε το θράσος είχες να 'ρθεις, ζώντας
εσύ, μπρος στον νεκρό και να τον βρίσεις,
καθώς ο ανόητος στρατηλάτης που 'ρθε
κι αυτός κι ο αδερφός του και γυρεύαν 1665
να τον αφήσουν άταφο κι ατιμασμένο.
Γι' αυτό το λόγο του Όλυμπου ο μεγάλος
πατέρας κι η Ερινύα που δεν ξεχνάει,
κι η Δίκη[91] που τα φέρνει όλα σε τέλος,

πανάθλια να τους αφανίσουν, όπως 1670
ήθελαν ν' ατιμάσουν δίχως τάφο
και δίχως να του αξίζει τον νεκρό μας.
Μα εσένα, σπέρμα του γέρο Λαέρτη,
διστάζω να σ' αφήσω να βοηθήσεις
στον ενταφιασμό, μήπως ετούτο 1675
δεν είναι ευχάριστο στον πεθαμένο.[92]
όσο για τ' άλλα, βοήθησε· κι αν θέλεις
φέρε κι άλλο στρατό, σε με καθόλου
δε θα κακοφαινόταν. Όλα τ' άλλα
θα τα φροντίσω εγώ και να το ξέρεις 1680
πως φέρθηκες σ' εμάς σωστά κι αντρίκεια.

ΟΔ. Θα 'θελα να συντρέξω· αφού όμως τούτο
δεν είναι ευχάριστο για σένα, τότε
συμφωνώ με τα λόγια σου και φεύγω.

(*Ο Οδυσσέας φεύγει*)

ΤΕ. Φτάνει· γιατί πολλή πέρασε ώρα. 1685
Ανοίξτε εσείς αμέσως βαθύ λάκκο,
κι οι άλλοι βάλτε στη φωτιάν απάνω
ψηλό λεβέτι τον νεκρό να λούσουν·
άλλοι να φέρουν μέσ' απ' τη σκηνή του
όσα φορούσε κάτω απ' την ασπίδα. 1690
Κι εσύ, παιδί μου, πιάνοντας μαζί μου,
όσο μπορείς, το γονιό σου από τη μέση
να τον ανασηκώνεις, γιατί ακόμη
ζεστές οι φλέβες βγάζουν μαύρο αίμα.
Εμπρός, καθένας που σα φίλος λέει 1695
πως ήρθε, ας τρέξει κι ας βιαστεί μοχθώντας
γι' αυτόν τον άντρα, ξέχωρο στα πάντα,
που δεν ήταν κανείς καλύτερός του,
θέλω να πω τον Αίαντα, όταν ζούσε.

ΧΟ. Αλήθεια οι άνθρωποι όταν δουν, 1700
πολλά μπορούν να μάθουν· όμως
κανένας δεν μπορεί να προφητέψει,
προτού να δει, ποια τύχη τον προσμένει.

ΕΡΜΗΝΕΥΤΙΚΑ ΚΑΙ ΠΡΑΓΜΑΤΟΛΟΓΙΚΑ ΣΧΟΛΙΑ

ΠΡΟΛΟΓΟΣ (1-133) στιχαρίθμηση μετάφρασης (1-158)
Βασικά σημεία μύθου και πλοκής: Μανία του Αίαντα.
α΄ σκηνή: Αθηνά - Οδυσσεύς
β΄ σκηνή: Αθηνά - Αίας
γ΄ σκηνή: Αθηνά - Οδυσσεύς

Ο Πρόλογος αποτελεί θεμελιακό στοιχείο στην τραγωδία και περιέχει τη μελλοντική εξέλιξη της δραματικής πράξης. Οι θεατές κατατοπίζονται για όσα θα ακολουθήσουν.

1. **Αθηνά** (στιχ. 1) Θεά της σοφίας, κόρη του Δία. Διαρκής προστάτισσα του Οδυσσέα, όπως γνωρίζουμε από τα έπη. Εμφανίζεται στο θεολογείο, τη στιγμή που εκείνος κινείται προσεκτικά προς τη σκηνή του Αίαντα. Η χρήση θεάς στον Πρόλογο είναι μοναδική στα σωζόμενα έργα του Σοφοκλή, και ταυτόχρονα πολύ τεχνική, γιατί συνιστά τον κινητήριο μοχλό της εξέλιξης της τραγωδίας.

2. **Γιε του Λαέρτη** (στιχ. 1) Η προσφώνηση είναι τιμητική. Στον Όμηρο αναφέρονται και στο πατρώνυμο, όταν απευθύνονται σε κάποιον ήρωα. Παράλληλα πληροφορείται το κοινό ποιο είναι το πρόσωπο στο οποίο μιλάει η θεά.

3. **την έσχατη... παράταξη** (στιχ. 5-6) Ο Αίας και ο Αχιλλεύς, οι ανδρειότεροι των Ελλήνων, κατείχαν τα άκρα του στρατοπέδου, τα οποία κινδύνευαν περισσότερο από εχθρικές προσβολές (πρβλ. Λ7-8).

4. **λαγωνικού της Σπάρτης** (στιχ. 11) Τα κυνηγόσκυλα της Σπάρτης, ιδιαίτερα τα θηλυκά, ήταν φημιστά για τις κυνηγετικές τους ικανότητες. Σε όλη τη Λακωνία υπήρχαν σκυλιά ειδικευμένα για λαγούς, αλεπούδες, κάστορες κλπ.

5. **φονικά** (στιχ. 14) Ο Αίας έχει σκοτώσει την προηγούμενη νύχτα πλήθος αιγοπρόβατα και γελάδια. Τα χέρια του λοιπόν είναι φονικά. Εμφανής η χλευαστική διάθεση της θεάς. Τραγική ειρωνεία.

6. **τον κόπο τούτο** (στιχ. 16-17) Η Αθηνά, ως θεά, γνώριζε τι θα της πει ο Οδυσσεύς, αλλά πρέπει να πληροφορηθούν και οι θεατές για όσα συνέβησαν πριν από την έναρξη του δράματος.

7. **κι όταν... είσαι** (στιχ. 20) Η Αθηνά είναι αόρατη στον Οδυσσέα, είτε γιατί αυτή το θέλει, είτε γιατί την κρύβει από αυτόν η σκηνή του Αίαντα.

8. **τυρρηνικής** (στιχ. 23) Οι Τυρρηνοί ή Ετρούσκοι, λαός της Ιταλίας, κατασκεύαζαν σάλπιγγες που έβγαζαν οξύφωνο ήχο.

9. **τρανή ασπίδα** (στιχ. 26) Ο Αίας είχε τη μεγαλύτερη και ανθεκτικότερη ασπίδα από όλους τους Έλληνες και τους Τρώες.

10. **για τα... Αχιλλέα** (στιχ. 52) Εννοεί την «κρίση των όπλων». Όταν σκοτώθηκε ο Αχιλλεύς, η μητέρα του Θέτις είπε να δοθούν τα όπλα του σ' εκείνον από τους Έλληνες που έσωσε το πτώμα του γιου της από τη μάχη. Παρουσιάζονται δύο διεκδικητές, ο Αίας και ο Οδυσσεύς. Ο πρώτος έσυρε τον νεκρό και διέσωσε το σώμα του, ο δεύτερος απέκρουσε τους Τρώες που επετίθεντο λυσσαλέα στον Αίαντα. Διαθέτουν και οι δύο εξίσου σημαντικά επιχειρήματα. Το πρόβλημα περιπλέκεται όταν μεταπίπτει στο ερώτημα: ποιος εκ των δύο έβλαψε περισσότερο τους Τρώες. Επειδή και εδώ οι γνώμες διχάζονταν, ερωτήθηκαν αιχμάλωτοι Τρωαδίτες ποιος τους είχε βλάψει περισσότερο, ο Αίας ή ο Οδυσσεύς. Όταν εκείνοι απάντησαν ότι ο Οδυσσεύς τούς είχε προκαλέσει τις μεγαλύτερες φθορές, τα όπλα δόθηκαν στον Οδυσσέα.

11. **στων δυο αρχηγών** (στιχ. 60) Εννοεί τους δύο Ατρείδες, Μενέλαο και Αγαμέμνονα.

12. **Δε θα... ήταν** (στιχ. 100) Ο Οδυσσεύς δεν είναι δειλός αλλά συνετός. Ο επικίνδυνος εχθρός γίνεται διπλά επικίνδυνος, όταν κυριαρχείται από τρέλα.

13. **Αίαντας** (στιχ. 109) Ο Αίας βγαίνει από τη σκηνή του. Είναι ματωμένος και ατημέλητος, με όψη τρελού, Κρατάει μαστίγιο, γι' αυτό και η τραγωδία ονομάζεται και «Αίας μαστιγοφόρος».

14. **δολερή αλεπού** (στιχ. 121) Έτσι αποκαλεί περιφρονητικά τον Οδυσσέα. Η έκφραση δηλώνει, παρά την τρέλα του, το μεγάλο του μίσος.

15. **ωραία δεμένος** (στιχ. 123) Με τα λόγια αυτά ο Αίας ξεσπάει σ' ένα βροντερό, τρελό γέλιο. Είναι ο περίφημος «Αίαντειος γέλως».

16. **να μου... πάντα** (στιχ. 138) Ο διάλογος Αθηνάς και Αίαντα (στιχ. 106-138) έχει διπλό σκοπό. Πρώτον την κατατόπιση του κοινού και δεύτερον να προξενήσει τον οίκτο, τον «έλεον» για τον πάσχοντα ήρωα, που δεν έχει συνειδητοποιήσει ακόμη τις πράξεις του. Με τη χρήση της «τραγικής ειρωνείας» όλα γίνονται εναργέστερα. Ο Αίας, μέσα στην παράκρουσή του, νιώθει ευτυχισμένος, ενώ αντικειμενικά βρίσκεται σε μεγάλη συμφορά. Ευχαριστεί μάλιστα τη θεά που τον έχει βυθίσει στη δυστυχία.

17. **κούφιες... αγέρας** (στιχ. 150) Στους οχτώ τελευταίους στίχους του ο Οδυσσεύς ηθογραφείται θετικά.

18. **και τους... μισούνε** (στιχ. 158) Με τα τελευταία λόγια της η Αθηνά προσδιορίζει τη συμπεριφορά των θεών τονίζοντας τη δύναμή τους. Αγαπούν και βοηθούν τους γνωστικούς και όσους ακολουθούν το μέτρο, αλλά μισούν και καταστρέφουν εκείνους που το ξεπερνούν. Μετά χάνεται από το θεολογείο. Αμέσως αποχωρεί και ο Οδυσσεύς, συλλογιζόμενος το εύθραστο της ανθρώπινης ύπαρξης και ευτυχίας.

ΠΑΡΟΔΟΣ ΧΟΡΟΥ (134-262) στιχαρίθμηση μετάφρασης (159-307)
Θεματικά κέντρα:

Προοίμιο:	Ανησυχία για τις κακές φήμες. Κλήση στον Αίαντα να εμφανιστεί.
Στροφή:	Υποψία για την προέλευση του κακού από κάποιον θεό.
Αντιστρ.:	Επίκληση στον Αίαντα να εμφανιστεί διαλύοντας τις κακές διαδόσεις.
Επωδός:	Επίκληση στον Αίαντα να μη μείνει άπρακτος.
Στροφή:	Φόβοι του Χορού για τις συνέπειες της μανίας του Αίαντα.
Αντιστρ.:	Σκέψεις του Χορού για τη σωτηρία του.

19. **Χορός** (στιχ. 159) Ο Χορός εισέρχεται ανήσυχος στην ορχήστρα από τη δεξιά πάροδο. Τον αποτελούν Σαλαμίνιοι ναύτες του Αίαντα. Ο ρυθμός εισόδου του είναι αναπαιστικός. Το στοιχείο αυτό θεωρείται αισχυλική επίδραση.

20. **Δαναούς** (στιχ. 165) Άλλη ονομασία για τους Έλληνες ή Αχαιούς.

21. **Ταυροπόλα** (στιχ. 204) Επίθετο της Άρτεμης, επειδή λατρευόταν στη χώρα των Ταύρων της Σκυθίας και φανερώνει τη σχέση της θεάς με τους ταύρους (πρβλ. Ευρ. *Ιφιγ. Ταυρ.* στιχ. 100 κ.ε.).

22. **Σισύφου η γέννα** (στιχ. 226) Υβριστικά εδώ εννοείται ο Οδυσσεύς ως νόθος γιος του διαβόητου για τη δολιότητά του Σίσυφου, βασιλιά της Εφύρας (Κορίνθου), ο οποίος είχε, κατά μία μυθολογική εκδοχή, ερωτικές σχέσεις με την Αντίκλεια πριν αυτή παντρευτεί τον Λαέρτη. Για την τιμωρία του Σίσυφου στον Άδη βλ. λ 593 κ.ε.

23. **Τέκμησσα** (στιχ. 242) Βγαίνει από τη σκηνή του Αίαντα. Είναι κόρη του Φρύγιου Τελεύταντα. Αιχμαλωτίστηκε από τον ήρωα σε μια επιδρομή του. Του δόθηκε σαν λάφυρο (Α 138) και απέκτησε μαζί της τον Ευρυσάκη.

24. **Ερεχθέα** (στιχ. 243) Οι Σαλαμίνιοι, ως ανήκοντες στο κράτος των Αθηνών, θεωρούσαν γενάρχη τους τον Ερεχθέα, γιο του Ηφαίστου και της Γαίας, ιδρυτή της Αθήνας (πρβλ. Β 547). Ο Παυσανίας αναφέρει

τεκμήρια της λατρείας του ήρωα: ἔστι δὲ (ἐν Σαλαμῖνι) ἀγορᾶς τε ἔτι ἐρείπια καὶ ναός Αἴαντος ἄγαλμα δὲ ἐξ ἐβένου ξύλου· διαμένουσι δὲ καὶ ἐς τόδε τῷ Αἴαντι παρὰ Ἀθηναίοις τιμαὶ αὐτῷ τε καί Εὐρυσάκεις καὶ γάρ Εὐρυσάκους βωμός ἐστιν ἐν Ἀθήναις (Ι, 35, 3). Ο Κλεισθένης δημιουργεί φυλή με το όνομα *Αἰαντίς*, αθηναϊκό πλοίο έφερε το όνομα του ήρωα *Αἰαντία*, τα δε *Αἰάντεια* είναι αθηναϊκή γιορτή προς τιμή του· το άγαλμα του Αίαντα, ως επώνυμου ήρωα, είχε στηθεί μπροστά στο Βουλευτήριο.

25. **Τελαμώνα** (245) Ο Τελαμών είναι πατέρας του Αίαντα, βασιλιάς της Σαλαμίνας, γιος του Αιακού, αδελφός του Πηλέα και του Φώκου. Το θρόνο της Σαλαμίνας κληρονόμησε από τον βασιλιά Κυγχρέα, στον οποίο κατέφυγε μετά την αδελφοκτονία (πρβλ. 283 κ.ε., λ 553, Απολλ. Γ 158).

26. **των... βασιλιάδες** (στιχ. 268) Εννοεί τον Αγαμέμνονα και τον Μενέλαο.

27. **με... χτυπημένος** (στιχ. 296) Στους μυθικούς χρόνους ο θάνατος με λιθοβολισμό (λιθόλευστος) ήταν συνηθισμένη τιμωρία.

ΠΡΩΤΟ ΕΠΕΙΣΟΔΙΟ (263-347) Στιχαρίθμηση μετάφρασης (308-416)
Βασικά σημεία μύθου και πλοκής: Ενημέρωση του Χορού για τα συμβάντα.
α΄ σκηνή Χορός - Τέκμησσα
β΄ σκηνή Αφήγηση Τέκμησσας
γ΄ σκηνή Χορός - Τέκμησσα

28. **ίσκιο** (στιχ. 362) Η Τέκμησσα νομίζει την προηγούμενη συνομιλία του Αίαντα με την Αθηνά σαν παραλήρημα της τρέλας του.

29. **Ευρυσάκη** (στιχ. 408) Ο Ευρυσάκης είναι γιος του Αίαντα και της Τέκμησσας.

30. **Τεύκρο** (στιχ. 410) Ο Τεύκρος είναι ετεροθαλής αδελφός του Αίαντα από τον Τελαμώνα και την Ησιόνη. Είχε τη φήμη μεγάλου τοξότη (Ζ 31, Ν 170). Στην πρώτη άλωση της Τροίας από τον Ηρακλή, ο Τελαμών έλαβε ως λάφυρο πολέμου την Ησιόνη, αδελφή του Πριάμου και κόρη του βασιλιά Λαομέδοντα. Θεωρείται ιδρυτής της Σαλαμίνας της Κύπρου, όπου κατέφυγε, μετά την άλωση της Τροίας, γιατί δεν έγινε δεκτός από τον πατέρα του, Τελαμώνα, εξαιτίας του θανάτου του Αίαντα.

31. **ανοίγω** (στιχ. 415) Η Τέκμησσα ανοίγει τα παραπετάσματα της

σκηνής και φαίνεται καθισμένος επάνω στα σφαγμένα ζώα ο Αίας καταματωμένος.

ΠΡΩΤΟ ΣΤΑΣΙΜΟ (348-429) Στιχαρίθμηση μετάφρασης (417-508)
Θεματικά κέντρα:
Στροφή α΄ Αποκάλυψη της φρικτής αλήθειας
Αντιστ. α΄ Ο Αίας ζητεί να τον σκοτώσουν
Στροφή β΄ Συνειδητοποίηση του επικείμενου χλευασμού
Αντιστ. β΄ Κατάρες για τον εχθρό Οδυσσέα
Στροφή γ΄ Συνειδητοποίηση του επερχόμενου θανάτου
Αντιστ. γ΄ Επίκληση των τρωικών τόπων και της Αθήνας
Λανθάνουσα δήλωση αυτοκτονίας.

32. **Λόγο... μεγάλο** (στιχ. 459) Ο Χορός τονίζει στον Αίαντα ότι τα μεγάλα λόγια, οι αλαζονείες, προκαλούν την οργή των θεών.

33. **Ω! Δία... πατέρα** (στιχ. 461) Επικαλείται τον Δία, γιατί, σύμφωνα με το μύθο, ήταν από τον παππού του Αιακό, γιο του Δία, δισέγγονός του.

34. **μαυρίλα... μένα** (στιχ. 471) Η συναίσθηση της ατίμωσης, του εξευτελισμού και του γενικού χλευασμού ξεπερνούν τα όρια της αντοχής του. Γι' αυτόν το σκοτάδι (ἔρεβος) του Άδη είναι το δικό του φως, ο θάνατος προτιμότερος από τη ζωή.

35. **παντοδύναμη θεά** (στιχ. 477) Εννοεί την Αθηνά. Δε δηλώνεται πώς ο ήρωας γνωρίζει ότι αυτή είναι η αιτία της καταστροφής του. Το εικάζει, επειδή η θεά προστατεύει το θανάσιμο εχθρό του Οδυσσέα ή θυμάται αμυδρά το διάλογο που είχε μαζί της κατά την παράκρουσή του.

36. **μα τώρα... φρόνιμος** (στιχ. 495-6) Μέσα στην απελπισία του ο Αίας φανερώνει τη βαθύτερη απόφασή του να αυτοκτονήσει, αλλά ο Χορός δεν την αντιλαμβάνεται ή τη θεωρεί υπερβολή, λόγω της συναισθηματικής φόρτισης του ήρωα.

37. **Σκάμαντρου** (στιχ. 498) Ο Σκάμανδρος, όπως τον ονόμαζαν οι θνητοί, ή Ξάνθος, όπως τον έλεγαν οι θεοί (Υ 74) από το ερυθρωπό χρώμα των υδάτων του, ήταν ποταμός της Τροίας. Ο Έκτωρ ονόμαζε το γιο του Αστυάνακτα *Σκαμάνδριο* (Ζ 402).

ΔΕΥΤΕΡΟ ΕΠΕΙΣΟΔΙΟ (430-596) Στιχαρίθμηση μετάφρασης (509-717)
Βασικά σημεία μύθου και πλοκής: Προσπάθεια να μεταπεισθεί ο Αίας
α΄ σκηνή Μονόλογος Αίαντα
β΄ σκηνή Τέκμησσα - Χορός - Αίας

38. **Αι, αι** (στιχ. 509) Το επιφώνημα (αἰ αἰ) εκφράζει μεγάλη θλίψη και ο Σοφοκλής παρετυμολογεί το όνομα Αίας από αυτό.

39. **Ίδης** (στιχ. 514) Εννοεί την Τροία από το βουνό Ίδη που βρισκόταν στην τρωική γη.

40 **Βραβεία** (στιχ. 516) Υπαινίσσεται την Ησιόνη (βλ. σχόλιο 30)

41. **Βραβεία παλικαριάς** (στιχ. 552) Εννοεί τα όπλα του Αχιλλέα, που οι Ατρείδες του στέρησαν με την άδικη κρίση τους.

42. **Πρέπει... πεθαίνει** (στιχ. 570-2) Ο Αίας υποδηλώνει εδώ την απόφασή του να αυτοκτονήσει. Επειδή όμως μιλάει γενικά, γνωμολογικά, ο Χορος δεν αντιλαμβάνεται το βαθύτερο νόημα των λόγων του.

43. **Φρύγες** (στιχ. 582) Εννοεί γενικά τους Τρώες.

44. **Εφέστιου** (στιχ. 586) Ο Ζεύς, ως προστάτης της εστίας του σπιτιου και γενικότερα του οίκου, ονομάζεται Εφέστιος.

45. (στίχ. 598) **Ιδέστε του Αίαντα την ομόκλινη...** Μας φέρνει στο νου την αντίστοιχη ιλιαδική σκηνή (Ζ459-462) με τα λόγια του Έκτορα στην Ανδρομάχη, «Δείτε, είναι του Έκτορα η γυναίκα αυτή, που πάντα αρίστευε ανάμεσα στους Τρωες, ...». Ο Σοφοκλής θα επαναλάβει το ίδιο θέμα στην *Ήλέκτρα,* 975 κ.ε Το ξαναβρίσκουμε στην *Εκάβη* 349 κ.ε. του Ευριπίδη.

46. **ξένη** (στιχ. 620) Οι γονείς της Τέκμησσας δε σκοτώθηκαν από τον Αίαντα, αλλά από άλλους επιδρομείς.

47. **βρίσκεις** (στιχ. 631) Τα λόγια του Χορού συμβουλεύουν με τη φωνή της λογικής. Τυπικό χαρακτηριστικό της λειτουργίας της στο αρχαίο δράμα είναι η μετριοπάθεια και η συνδιαλλαγή.

48. **αυτός** (στιχ. 688) Εννοεί τον Οδυσσέα.

ΔΕΥΤΕΡΟ ΣΤΑΣΙΜΟ (597-643) Στιχαρίθμηση μετάφρασης (718-763)
Θεματικά κέντρα:

Στροφή α΄	Νοσταλγία της πατρίδας
Αντιστροφή α΄	Θλίψη για τη μοίρα του Αίαντα
Στροφή β΄	Θλίψη για τη μητέρα του
Αντιστροφή β΄	Θλίψη για τον πατέρα του.

49. **Αιακίδες** (στιχ. 762) Ο Αίας είναι εγγονός του Αιακού, γιου του Δία και της Αίγινας. Αιακίδες καλούνται οι γιοι του Αιακού και όλοι οι ανήκοντες στο γένος αυτό. Τα αγάλματα των θρυλικών Αιακιδών φυλάσσονταν στην Αίγινα και τα θεωρούσαν θαυματουργά (Ηροδ. V 80, VIII 64, 83-84). Η εμφάνισή τους, με τη μορφή ειδώλων-ανδρών οπλισμένων, ως βοηθών των Ελλήνων, συνέβαλε στη νίκη της Σαλαμίνας (Πλουτ. *Θεμιστ.* 15). Ο Σοφοκλής, αναμφίβολα, κάνει υπαινιγμό στη ναυμαχία της Σαλαμίνας (*ὦ κλεινᾶ Σαλαμίς*) και ένας τέτοιος αναχρονισμός δεν προκαλούσε έκπληξη ή δυσαρέσκεια στο αθηναϊκό κοινο.

ΤΡΙΤΟ ΕΠΕΙΣΟΔΙΟ (644-692) Στιχαρίθμηση μετάφρασης (764-823)
Βασικά σημεία μύθου και πλοκής: Πλαστή μεταμέλεια του Αίαντα.
α΄ σκηνή Μονόλογος Αίαντα

50. **σπαθί** (στιχ. 781) Πρόκειται για το δώρο του Έκτορα (ξίφος ἀργυρόκλον) που του χάρισε μετά την ισόπαλη μονομαχία τους (Η 27, 9 κ.ε.). Δώρο από εχθρό είναι μισητό (πρβλ. Ευρ. *Μήδεια,* 668: Κακοῦ γὰρ ἀνδρὸς δῶρον ὄνησιν οὐκ ἔχει). Εδώ ο Αίας ψεύδεται συνειδητά. Με τη δικαιολογία ότι θα θάψει το ξίφος, κρύβει από τον αφελή Χορό τους πραγματικούς σκοπούς του.

51. **σωθεί** (στιχ. 822) Τραγική ειρωνεία. Ο Αίας εννοεί ότι θα αυτοκτονήσει.

ΤΡΙΤΟ ΣΤΑΣΙΜΟ (693-718) Στιχαρίθμηση μετάφρασης (824-851)
Θεματικά κέντρα:

Στροφή	Χαρούμενη επίκληση στον Απόλλωνα και τον Πάνα.
Αντιστροφή	Χαρά για τη μεταμέλεια του Αίαντα.

52. **Πάνα** (στιχ. 826) Ο Παν είναι κερασφόρος και τραγοπόδαρος θεός, γιος του Ερμή και μιας νύμφης. Γεννήθηκε στην Κυλλήνη και λατρευόταν κυρίως στην Αρκαδία. Προξενεί στους ανθρώπους ορισμέ-

νες φορές ασυγκράτητο φόβο, τον πανικό όπως έκανε με τους Πέρσες, στο Μαραθώνα (Ηροδ. VI, 105, 3). Ως ανταμοιβή οι Αθηναίοι ίδρυσαν προς τιμή του ιερό σ' ένα σπήλαιο κάτω από την Ακρόπολη. Στον Πάνα απέδιδαν και προφητικές ιδιότητες (Ομηρ. *Υμν.* 18, Παυσ. I, 28, 4). Ο Αισχύλος τον ονομάζει «φιλόχορον» (*Πέρσαι* 448 κ.ε.). Βλ. ... *Αποσπ.* 143, Πλάτ. *Φαῖδρος* 249 Β (προσευχή στον Πάνα) και *Δύσκολο* του Μενάνδρου «Πρόλογο του Πανός» στίχ. 1-49.

53. **χορούς** (στιχ. 832) Αναφέρεται σε βακχικούς αυτοσχέδιους χορούς που χόρευαν στη Νύσσα της Εύβοιας και την Κνωσό της Κρήτης. Η Νύσσα ήταν φανταστικό βουνό της Ασίας, όπου κατά το μύθο ανατράφηκε ο Διόνυσος. Έπειτα πολλά βουνά και πόλεις στη Βοιωτία, Εύβοια, Θεσσαλία, Μακεδονία και Θράκη πήραν αυτό το όνομα.

54. **Δήλου** (στιχ. 834) Ο Απόλλων είχε μεγάλο ιερό στη Δήλο (Δήλιος) (Πινδ. *Πυθ.* IX, 10 *Παιάν.*, V, 1 κ.ε.), τόπο της γέννησής του. Αυτός όπως και η αδελφή του Άρτεμη γεννήθηκαν στη Δήλο από τη Λητώ. Βλ. *Υμν. Ομηρ. Απόλλωνα*, Καλλιμ. *Ύμνος*, 4. Από τότε η Δήλος έγινε ιερός τόπος για τον ελληνικό κόσμο. Η γέννηση και ο θάνατος θεωρούντο μίασμα για το νησί, γι' αυτό φρόντιζαν να απομακρύνουν κάθε τέτοια περίπτωση (πρβλ. Θουκ. III, 104, *Κάθαρσις της Δήλου*).

55. **παρατώντας** (στιχ. 851) Ο Χορός πιστεύει ότι ο Αΐας έχει μεταμεληθεί.

ΤΕΤΑΡΤΟ ΕΠΕΙΣΟΣΙΟ (719-865) Στιχαρίθμηση μετάφρασης (852-1032)
Βασικά σημεία μύθου και πλοκής: Αυτοκτονία του Αίαντα.
Σκηνή α΄ Αγγελιοφόρος - Χορός
Σκηνή β΄ Τέκμησσα - Χορός - Αγγελιοφόρος
Σκηνή γ΄ Μονόλογος Αίαντα

56. **Μυσίας** (στιχ. 854) Η Μυσία είναι ορεινή περιοχή στη βορειοδυτική Μ. Ασία γεμάτη φηγούς (είδος βαλανιδιάς). Η φηγός στη λυδική γλώσσα λέγεται μυσός.

57. **Ανόητα... Κάλχας** (στιχ. 881-2) Τα λόγια του αγγελιοφόρου τονίζουν την αφέλεια του Χορού ως προς τις πραγματικές προθέσεις του Αίαντα. Ο Κάλχας είναι ο περίφημος μάντης των Ελλήνων στον τρωικό πόλεμο, γιος του Θέστορα (Α 69-72). Απόγονος του Απόλλωνα από τον οποίο πήρε τη μαντική δύναμη, γνώριζε τα περασμένα, τα παρόντα και τα μέλλονα (Β 300, Ν 45).

58. **Αθηνάς... θυμός** (στιχ. 896) Η οργή της Αθηνάς εναντίον του

ήρωα είναι παλαιά (η παράδοση αναφέρει ότι είχε εξαλείψει ακόμα και από την ασπίδα του τη μορφή της θεάς) και θα τελειώσει αυτή τη μέρα. Στο λόγο αυτό υποκρύπτεται ένα είδος τραγικής ειρωνείας, γιατί το κοινό γνωρίζει ότι ο Αίας βγήκε έξω για να αυτοκτονήσει. Ο αγγελιοφόρος δεν ήρθε έγκαιρα.

59. **Πατέρα... κερδίσω** (στιχ. 908-912). Η πρώτη απόδειξη ανόητης υπεροψίας, να αρνείται τη βοήθεια των θεών.

60. **Βασίλισσα... λυγίσει** (στιχ. 912-21) Η περιφρονητική αυτή απάντηση στην Αθηνά –δεύτερη απόδειξη ανόητης υπεροψίας– προκαλεί το θανάσιμο εις βάρος του θυμό της.

61. **γρήγορο... φέρνουν** (στιχ. 967) Μετά το στίχο αυτόν η σκηνή αδειάζει από Χορό και υποκριτές, φαινόμενο σπάνιο στην τραγωδία. Ο Χορός εγκαταλείπει τη σκηνή στις *Εὐμενίδες* του Αισχύλου, καθώς και στην *Ἄλκηστη* και *Ἑλένη* του Ευριπίδη. Το ίδιο συμβαίνει και στον Ρήσο. Το σκηνικό μεταποιείται με τη βοήθεια των περιάκτων σε έρημο, θαμνώδη τόπο. Ο Αίας στέκεται κάπως μακριά από τους θεατές. Έχει στήσει το σπαθί του όρθιο πίσω από ένα θάμνο.

62. **Ερμή** (στιχ. 990) Ο ψυχοπομπός ή χθόνιος Ερμής οδηγούσε τις ψυχές των νεκρών στον Άδη, ω 1 κ.ε., κρατώντας στο χέρι του χρυσή ράβδο (κηρύκειον).

63. **Ερινύες** (στιχ. 998) Οι Ερινύες (Αληκτώ, Μέγαιρα και Τισιφόνη) ήταν σκοτεινές θεότητες του Άδη, απαίσιες στην όψη. Καταδίωκαν διαρκώς και τιμωρούσαν τους ενόχους φόνου. Ονομάζονται και Σεμνές κατ' ευφημισμόν ή Ευμενίδες. Ως χθόνιες θεότητες προστατεύουν τη γονιμότητα, τη βλάστηση και την καρποφορία της γης.

64. **φέγγος... Ήλιε** (στιχ. 1021-2) Αποχαιρετάει τον Ήλιο και το φως, τη μοναδική πηγή ζωής.

65. **Αθήνα** (στιχ. 1027) Επικαλείται την Αθήνα που τη θεωρεί πατρίδα του. Σκόπιμος αναχρονισμός του Σοφοκλή προς κολακεία του αθηναϊκού κοινού.

66. **πεθαμένους** (στιχ. 1032) Μετά τη λέξη αυτή ο Αίας πέφτει στο ξίφος και αυτοκτονεί. Παρόμοιο συμβαίνει και στις *Τραχίνιες*, όπου η Δηιάνειρα αυτοκτονεί, και η ίδια πολύ πριν τελειώσει το δράμα, το οποίο εξελίσσεται χωρίς αυτή. Αμέσως, ο Χορός εισέρχεται στην ορχήστρα.

ΕΠΠΑΡΟΔΟΣ (866-890) Στιχαρίθμηση μετάφρασης (1033-1058)
Θεματικά κέντρα:
Στροφή ημιχόριο α΄
Αντιστρ. ημιχόριο β΄ Αγωνιώδης προσπάθεια ανεύρεσης του Αίαντα.

67. Α΄ ΗΜΙΧΟΡΙΟ (στιχ. 1033) Έχουμε Επιπάροδο, την εκ νέου εμφάνιση του Χορού στην ορχήστρα που βοηθεί σκηνικά τη δράση. Τα μέλη του Χορού εισέρχονται στη σκηνή χωρισμένα σε δύο ημιχόρια.

ΠΕΜΠΤΟ ΕΠΕΙΣΟΔΙΟ (891-1184) Στιχαρίθμηση μετάφρασης (1059-1426)
Βασικά σημεία μύθου και πλοκής: Ανεύρεση του νεκρού Αίαντα, αγώνας λόγων.
Σκηνή α΄ Χορός - Τέκμησσα
Σκηνή β΄ Τεύκρος - Χορός - Τέκμησσα
Σκηνή γ΄ Χορός - Τεύκρος
Σκηνή δ΄ Μενέλαος - Τεύκρος

68. **τυλίξω** (στιχ. 1086) Η Τέκμησσα σκεπάζει τον νεκρό Αίαντα, ακολουθώντας τον απαράβατο θεατρικό κανόνα που απαγορεύει να φαίνονται ενώπιον του κοινού πτώματα. Ταυτόχρονα, δίνει την ευκαιρία στον υποκριτή που τον υποδυόταν να φύγει αφανής, για να παρουσιαστεί σε λίγο ως Τεύκρος.

69. **Ε συ** (στιχ. 1255) Με την άφιξη του Μενέλαου αρχίζει ένας αγώνας λόγων με τον Τεύκρο, ο οποίος προσπαθεί να διασώσει την τιμή του αδελφού του ενταφιάζοντάς τον.

70. **άρχοντές του** (στιχ. 1286) Εκτός από την αλαζονεία του, ο Μενέλαος μιλάει και ως Σπαρτιάτης για την τυφλή υπακοή στην εξουσία.

71. **βουλιάξει** (στιχ. 1299) Συνηθισμένη στον Σοφοκλή παρομοίωση της πολιτείας με καράβι (πρβλ. *Αντιγ.* 163-4 και 715 κ.ε.).

72. **δίκιο** (στιχ. 1337) Ο Τεύκρος αμφισβητεί την εξουσία των Ατρειδών και δηλώνει ότι θα ακολουθήσει το ηθικό δίκαιο που ορίζει την ταφή των νεκρών. Με τα λόγια αυτά ο Σοφοκλής προαναγγέλλει, κατά κάποιον τρόπο, το βασικό πυρήνα της τραγωδίας του «Αντιγόνη» που θα γράψει αργότερα.

73. **όρκους** (στιχ. 1342) Οι μνηστήρες της Ελένης –ανάμεσά τους και ο Αίας– είχαν ορκιστεί ότι με κάθε τρόπο θα βοηθούσαν το σύζυγό της, αν κινδύνευε η τιμή του. Ησιόδ. *Αποσπ.* 204, 79 κ.ε.

74. **Πώς... ασπίδα** (στιχ. 1354) Ο Τεύκρος ήταν εξαιρετικός τοξότης,

καλύτερος απ' όλους τους Αχαιούς και γι' αυτό συμπεριλήφθηκε ανάμεσα στους ήρωες που κλείσθηκαν στο Δούρειο Ίππο. Ο Σοφοκλής είχε γράψει τραγωδία με τίτλο *Τεῦκρος*. Στα ομηρικά χρόνια η τοξευτική δεινότης εθαυμάζετο. Γενναίοι όμως θεωρούντο όσοι πολεμούσαν στήθος με στήθος με κοντάρι και ασπίδα. Η περιφρονητική άποψη για τους τοξότες είναι σπαρτιατική.

75. **ψήφους** (στιχ. 1367) Κατηγορεί τον Μενέλαο ότι μαζί με τον αδελφό του νόθευσε το αποτέλεσμα της ψηφοφορίας εις βάρος του Αίαντα στην κρίση των όπλων του Αχιλλέα

76. **ικέτης** (στιχ. 1411) Ο μικρος Ευρυσάκης αγγίζοντας το πτώμα του πατέρα του, καθίσταται απαραβίαστος και ιερός. Με αυτόν τον τρόπο ο Τεύκρος εξασφαλίζει, έστω και προσωρινά, τη ζωή του παιδιού. Στη θέση αυτή παραμένει ως το τέλος του έργου, σαν εγγύηση, ότι μέσα του επιζεί ο νεκρός.

77. **πλεξούδα ετούτη** (στιχ. 1419) Το κούρεμα των μαλλιών και η αφιέρωσή τους στον νεκρό, ήταν συνηθισμένη ένδειξη πένθους στους αρχαίους.

ΤΕΤΑΡΤΟ ΣΤΑΣΙΜΟ (1185-1222) Στιχαρίθμηση μετάφρασης (1427-1462)
Θεματικά κέντρα:
Στροφή α΄ Απελπισμένη αναμονή του τελευταίου χρόνου της ζωής
Αντιστ. α΄ Κατάρα για τον ευρετή του πολέμου
Στροφή β΄ Ο πόλεμος στερεί τη χαρά της ζωής και της ειρήνης
Αντιστ. β΄ Ευχή γυρισμο στην πατρίδα

78. **στεφάνια γιορτινά** (στιχ. 1442) Στα συμπόσια οι αρχαίοι φορούσαν στεφάνια λουλουδιών

79. **στου Σούνιου από άτω** (στίχ. 1460). Πρβλ. *Οδύσ.* γ 268: Σούνιον ἱερόν ἄκρον Ἀθηνῶν. Αυτή η επίκληση χρησιμοποιείται από τον ποιητή για να δείξει τόσο την ιερό ητα του χώρου όσο και τη νοσταλγία των πολεμιστών για την Αθήνα, που μπορούσαν να δουν, παρακάμπτοντας το Σούνιο, την αιχμή του δόρατος της θεάς Αθηνάς στην Ακρόπολη.

80. **Αθήνα... ιερή** (στιχ. 1462) Ιερή ως πατρίδα τους (βλ. σχόλ. 65).

ΕΞΟΔΟΣ (1223-1420) Στιχαρίθμηση μετάφρασης (1463-1701)
Βασικά σημεία μύθου και πλοκής: Αγώνες λόγων, μέλλουσα ταφή του Αίαντα.
Σκηνή α΄ Τεύκρος - Αγαμέμνων
Σκηνή β΄ Οδυσσεύς - Χορός - Αγαμέμνων
Σκηνή γ΄ Χορός - Οδυσσεύς - Τεύκρος
Σκηνή δ΄ Τεύκρος - Χορός

81. **Εσύ** (στιχ. 1466) Με την άφιξη του Αγαμέμνονα αρχίζει ο δεύτερος αγώνας λόγων, που πραγματοποιείται με κλιμακούμενη σφοδρότητα.

82. **σκλάβας** (στιχ. 1469) Εννοεί την Τρωαδίτισσα μητέρα του Τεύκρου Ησιόνη, κόρη του βασιλιά Λαομέδοντα, που ήταν σκλάβα πολέμου (Απολλόδ. Β 104).

83. **Ο Έκτορας με φόρα τα χαντάκια** (στιχ. 1530). Μνήμες ιλιαδικές (Μ-Π). Ο ποιητής δεν ενδιαφέρεται να αφηγηθεί επακριβώς τις διάφορες φάσεις του πολέμου, όπως μας τις περιγράφει ο Όμηρος. Συγκεντρώνει σ' ένα μόνο στίχο την εξιστόρηση πολλών επεισοδίων της επικής διήγησης. Πιο κάτω, *απ' το όμορφο το κράνος* (στίχ. 1541) κάνει υπαινιγμό στη μονομαχία Αίαντα και Έκτορα στη ραψωδία Η της Ιλιάδας.

84. **χώμα** (στιχ. 1539) Αναφέρεται στο δόλο του Ηρακλείδη Κρεσφόντη, γιου του Αριστόμαχου, που με απάτη στην κλήρωση με τους δύο αδελφούς του για τη διανομή εδαφών της Πελοποννήσου, κέρδισε την πλούσια Μεσσηνία, ρίχνοντας σβόλο χώματος, ο οποίος διαλύθηκε αμέσως. Ο Σοφοκλής δανείσθηκε από άλλον επικό κύκλο την ιδέα του σβόλου χώματος –αντί του χαλικιού– μέσα στο δοχείο με νερό. Το γεγονός συνέβη κατά την κάθοδο των Ηρακλειδών (Απολλ. Β 178, Παυσ. Ε, 3, 6). Πρβλ. τραγωδία Ευριπίδη: *Κρεσφόντης*.

85. **βάρβαρος... Πέλοπας** (στιχ. 1546-47) Ο Πέλοψ, γιος του Τάνταλου, κατάγεται από τη Φρυγία, απ' όπου καταγόταν και η Ησιόνη.

86. **αδερφό** (στιχ. 1550) Εννοεί τον αδελφό του Ατρέα Θυέστη, πατέρα του Αίγισθου, και τα γνωστά θυέστεια δείπνα.

87. **Κρητικιά μητέρα** (στιχ. 1552) Εννοεί την Αερόπη από την Κρήτη, σύζυγο του Ατρέα, μητέρα του Αγαμέμνονα και του Μενέλαου. Αυτή συνδέθηκε ερωτικά με τον αδελφό του Θυέστη, βοηθώντας τον να αρπάξει το χρυσόμαλλο αρνί, δώρο του Ερμή και σύμβολο της εξουσίας των Μυκηνών. Ο Ατρεύς, κυριευμένος από σφοδρά οργή, την τιμώρησε γκρεμίζοντάς την στη θάλασσα. Η λέξη «Κρητικιά» λέγεται περιφρονητικά,

γιατί οι Κρητικοί θεωρούντο ψεύτες. Ο Ευριπίδης είχε γράψει τραγωδία με τίτλο *Κρῆτες*, που διδάχθηκε το 438 π.Χ.

88. **Οδυσσέας** (στιχ. 1583) Με την έλευση του Οδυσσέα αρχίζει ένας τρίτος αγώνας λόγων, τώρα μεταξύ Αγαμέμνονα και Οδυσσέα. Σε αυτόν το ήθος του βασιλιά της Ιθάκης αποδεικνύεται ανώτερο. Ο Σοφοκλής τον παρουσιάζει πολύ διαφορετικό απ' όσο στον «Φιλοκτήτη». Εδώ ο Οδυσσεύς λειτουργεί ως καταλύτης και εναρμονίζει τις αντιθέσεις. Έτσι, επέρχεται η κάθαρση του δράματος, αφού, ομολογώντας ότι ο Αίας ήταν ο γενναιότερος του στρατού, αποκαθιστά την τιμή του. Η ταφή του ήρωα είναι η έμπρακτη αναγνώριση της αξίας του.

89. **και σε... Αχιλλέα** (στιχ. 1604-7) Τα λόγια αυτά αποκαθιστούν ηθικά τον Αίαντα, αφού η υπεροχή του ομολογείται δημόσια από το μεγαλύτερο εχθρό του. Ταυτόχρονα, πλουτίζουν θετικά το ήθος του Οδυσσέα. Η αποκατάσταση της τιμής του ήρωα χρησιμεύει ως κάθαρση στους θεατές.

90. **νόμους** (στιχ. 1614) Πρόκειται για τους άγραφους νόμους των θεών που επιβάλλουν την ταφή των νεκρών.

91. **Δίκη** (στιχ. 1667) Η Δίκη, μία από τις τρεις Ώρες (Ευνομία - Ειρήνη), ήταν κόρη του Δία και της Θέμιδας. Προσωποποιούσε τη δικαιοσύνη.

92. **πεθαμένο** (στιχ. 1674) Κατά την αντίληψη των αρχαίων, ο νεκρός δεν αποδέχεται από εχθρό του προσφορά.

ΣΥΝΟΛΙΚΗ ΘΕΩΡΗΣΗ

Α΄ ΜΥΘΟΣ

1. Πώς εξελίσσονται τα γεγονότα από το πρώτο Επεισόδιο ως την Έξοδο και ποιο είναι το κεντρικό θέμα κάθε Επεισοδίου;
2. Γιατί η αυτοδύναμη σκηνή του Προλόγου αποτελεί θεμελιακό στοιχείο της τραγωδίας;
3. Ποιος είναι ο ρόλος του Αγγέλου στην ανάπτυξη των δρωμένων;
4. Σε ποια σημεία της τραγωδίας κυριαρχεί η *περιπέτεια* και η *τραγική ειρωνεία*;
5. Πώς επέρχεται η *κάθαρσις* στη συγκεκριμένη ποιητική δημιουργία του Σοφοκλή;

Β΄ ΗΘΗ

1. Πώς σκιαγραφεί ο Σοφοκλής τα κύρια πρόσωπα του έργου (Αίαντα, Τέκμησσα, Τεύκρο, Ατρείδες, Οδυσσέα);
2. Ποιο είναι το ήθος και η συμπεριφορά του Αίαντα στην ομώνυμη τραγωδία;
3. Ποιος είναι ο ρόλος των θεών και με ποιο τρόπο αποκαλύπτουν νήματα σημαντικά για την εξέλιξη της δράσης;
4. Πώς διαγράφεται το ήθος του Οδυσσέα στο έργο;

Γ΄ ΔΙΑΝΟΙΑ

1. Ποιες αντιλήψεις για τη θέση της γυναίκας υπάρχουν στην τραγωδία;
2. Ποιες πολιτικές και θρησκευτικές απόψεις θίγονται;
3. Ποιες ιδέες δεσπόζουν για το θέμα της ταφής, καθώς και για την τιμή που πρέπει να αποδίδεται σε ένα νεκρό;

Δ΄ ΛΕΞΗ

1. Ποια είναι η δραματική λειτουργία του επιθανάτιου μονολόγου του Αίαντα (646-693) και ποια τα κύρια σημεία του;
2. Ποια είναι η λειτουργικότητα του λυρικού άσματος (*ύπορχήματος* 693-719), πώς καλείται η τεχνική αυτή και πού αλλού χρησιμοποιείται από τους ποιητές;
3. Να αξιολογηθούν οι κομμοί και τα χορικά της τραγωδίας· ποια θλιβερά γεγονότα εμπνέουν στο Χορό τους αντιπολεμικούς στίχους του τελευταίου Στασίμου (1185-1222) και αποτελούν συλλογική καταγγελία των δεινών του πολέμου.

Ε΄ ΟΨΗ

1. Ποια σκηνικά προβλήματα θέτει η τραγωδία;
2. Ποια μηχανήματα του θεάτρου χρησιμοποιούνται επί σκηνής και γιατί;
3. Οι αγώνες λόγων και η λειτουργική τους διάσταση.
4. Ποιο σκοπό εξυπηρετεί η *μετάστασις* (αναχώρηση) του Χορού και η εκ νέου εμφάνισή του (ἐπιπάροδος);

ΕΝΔΕΙΚΤΙΚΗ ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ (με επιλογή)

Α. ΕΡΓΟΓΡΑΦΙΑ

ΕΝ ΚΥΚΛΩ (Ομάδα φιλολόγων) *Σοφοκλής Αίας* (εισαγωγή, μετάφραση), εκδόσεις του εικοστού πρώτου, Όψεις 5, Αθήνα 1998.

ΚΑΨΑΛΗΣ Δ. Γ. *Μια βαθύτερη γνωριμία με τον Σοφοκλή*, τ. Α΄ Αίας, Αθήνα 1937.

LESKY AL. *Η τραγική ποίηση των αρχαίων Ελλήνων* (μτφρ. Ν. Χ. Χουρμουζιάδη), τ. Α΄, Αθήνα 1977, σ.σ. 307-319.

ΛΟΡΕΝΤΖΑΤΟΣ Π., *Σοφοκλέους Αίας*, Αθήνα 1932.

ΜΠΑΖΑΚΟΥ - ΜΑΡΑΓΚΟΥΔΑΚΗ Στ., *Σοφοκλέους Αίας*, Αθήνα 1996 (πρόλογος, εισαγωγή, μετάφραση).

ΜΠΑΛΤΑΣ Αλ. *Σοφοκλέους Αίας* (εισαγωγή, μετάφραση, σχόλια Καραπαναγιώτη), Αθήνα 1989.

ROMILLY J. DE., *Sophocle Ajax*, P.U.F. Erasme, Paris 1989.

STANFORD W. B., *Sophocles' Ajax*, London 1963.

ΥΠΟΥΡΓΕΙΟ ΠΑΙΔΕΙΑΣ ΚΥΠΡΟΥ *Σοφοκλής Αίας*, Β΄ Λυκείου, Έκδοση Μέσης Εκπαίδευσης, Λευκωσία 1985.

ΧΡΙΣΤΟΔΟΥΛΟΥ Γ. *Τα αρχαία σχόλια του Αίαντα του Σοφοκλέους*, Αθήνα 1977.

WINNINGTON - INGAAM P.R., *Σοφοκλής - ερμηνευτική προσέγγιση* (μτφρ. Ν. Κ. Πετρόπουλος - Χ. Π. Φαράκλας), Ινστιτούτο του Βιβλίου, Α. Καρδαμίτσα, Αθήνα 1999.

Β. ΑΡΘΡΟΓΡΑΦΙΑ

ADAMS, S. M. *The Ajax of Sophocles*, Phoenix 9619551, p.p. 93-110.

BERNARD - MAULIN R., *L' élement homerique chez les personages de Sophocle*. Aix-en-provence, 1966.

ΓΚΑΣΤΗ Ε., *Σοφοκλέους Αίας (626-632): Ερμηνευτική προσέγγιση*. Πρακτικά Α΄ Πανελλήνιου και Διεθνούς Συνεδρίου ΑΕ Φιλολογική, Εκδ. Ελληνικής Ανθρωπιστικής Εταιρείας, Αθήνα 1997, σ.σ. 311-332.

COHEN D., *The imagery of Sophocles: a study of Ajax' Suicide*, G ETR 25 (1178), L., p.p. 23-37.

GARVIE A. *L' Hyvris particulierement chez Ajax*. Acta du colloque international l' aix en provence, Université de Provence, 1993, p.p. 243-253.

ΜΑΓΓΕΛΑ Α., *Αίας και Αντιγόνη του Σοφοκλή: Αγώνας λόγων περί της ταφής*, Νεοελληνική Παιδεία, 15 (1988), σ.σ. 47-54.
ΧΡΟΝΟΠΟΥΛΟΣ Γ. Κ., *Αίας Σοφοκλή* στ. 646-692, Αρχαία Ελληνική Τραγωδία – προβληματισμοί, Δόμος, Αθήνα 1993, σ.σ. 129-142.

Ο Αίας στήνει το ξίφος του για ν' αυτοκτονήσει, πέφτοντας πάνω σ' αυτό.
(Μελανόμορφος αμφορεύς του 500 π.Χ. περίπου)